

Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо

аз

«МАСНАВИИ МАЪНАВИЙ»

Алии ШЕРВОНИ

Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо
аз
«МАСНАВИИ МАЪНАВИ»

*Таҳия, танзим, шарҳи вожаҳои душворфаҳм
ва муаллифони пешгуфтор
Шодӣ ШОКИРЗОДА, Муҳаммадҷони НУЪМОНИЁН*

«Ирфон»
2011

ББК – 100 5+75
Ш - 75

83.3 (704)

Мухаррир Аҳмад Ҳочиев

Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо аз «Маснавии маънавӣ». Таълифи Алиш ШЕРВОНИЙ. Таҳия, танзим, шарҳи вожаҳои душвор-фаҳм ва муаллифони пешгуфтор Шодӣ ШОКИРЗОДА, Муҳаммадҷони НУЪМОНИЁН. -Душанбе: «Ирфон», 2011, 440 саҳ.

Дар ин китоб дostonҳое, ки Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ бо зарофати таъби бемонандаш дар китоби монданӣ ва хондани «Маснавии маънавӣ» овардааст, бо баёни содаву зудёб гузориш шудааст, то ҷавонони адабдӯст битавонад бад-ин васила вориди дунёи «Маснавӣ» шаванд, ҳикоятҳои онро биёмузанд ва аз ҳидоятҳои он баҳраманд гарданд.

Ш 9700000000 - 028
М 501 (12) - 2011

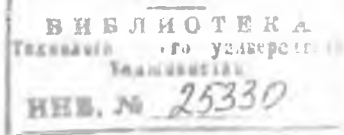
©Шодӣ Шокирзодаи Нуъмонпур, 2011

Чалолуддини БАЛХӢ

ДАРЁНӢШИ МАЪРИФАТ

*Бишнав аз най чун ҳикоят мекунад,
Аз ҷудоиҳо шикоят мекунад,
К-аз найистон то маро бубридаанд,
Дар нафирам марду зан нолидаанд.
Сина хоҳам шарҳа-шарҳа аз фироқ,
То бигӯям шарҳи дарди иштиёқ.
Ҳар касе, к-ӯ дур монд аз асли хеш,
Боз ҷӯяд рӯзгори васли хеш...
Ҳар кӣ восил шуд, ба асли худ расид,
3-ӯ расад боқии халқонро мазид.*

Шоиру орифи бузург Мавлоно Чалолуддини Балхӣ (30-юми сентябри соли 1207 – 29-уми декабри соли 1273) дар таърихи назми башар ба ҳайси хуршеди олами ирфон пазируфта шудааст ва «Маснавии маънавӣ»-и ӯ яке аз машхуртарин ва мондагортарин осори назми форсу тоҷик буда, маҷмӯае аз ҳикояту дostonҳои ибратомӯз аст, ки метавонад дар ҷиҳати рушду тақомули ҷомеа ба кор гирифта шавад. Аз ин рӯ, мо - ворисонаш вазифадорем, ки дар омӯзишу таҳқиқ ва шинохти беҳтари рӯзгору осораи ҷустиву ҷолокӣ кунем, аз шоҳкори пурғановаташ «Маснавий», ки барҳақ, ҳазинаи маърифат аст, ҳикмати зиндагӣ биомӯзем. Ба қавли мусташрики варзида Анна Мери Шиммел, ки дар таҳқиқи рӯзгор, осор ва афкори Мавлоно, инчунин тарҷумаи осори ӯ ба забони олмонӣ заҳмати фаровон кашидааст, «осори Чалолуддини Балхӣ метавонад моро ба сарчашмаи ҳақиқат хидоят кунад. Таърих ҳақиқати содаеро ба мо меомӯзад ва он ин аст, ки агар ба усули маънавӣ ва инсонӣ таъа дошта бошем, метавонем аз душвориҳо ва мазоиқи он бигзарем... Вақте дар донишгоҳ будам, Ҷанги дуҷуми дунё оғоз шуда буд ва

дар он шароити сахт осори Мавлавӣ ба ман қудрат дод, то бар яъсе, ки рӯхамро ошуфта карда буд, чира шавам... Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ мардест, ки ҳатто дар шароити бисёр сахту тира харгиз ноумед намешавад ва аз даруни мусибатҳо ва ғачоеъ аносири умед ва хушбиниро берун мекашад, дунёро накуҳиш мекунад, вале аз ин марз фаротар меравад ва ба роҳи раҳой ишора мекунад.» (1, 71)

Қобили тазаккур аст, ки дар давраи шӯравӣ адибоне, ки ба ирфону тасаввуф гароиш доштанд ва дар осорашон мазомини динӣ ба сурати ошкор ба дид меҳӯрд, имкони ба барномаи таълими адабиёт, чи дар мактаби таҳсилоти миёнаи умумӣ ва чи дар макотиби олӣ, ворид гардиданро надоштанд. Бо вазидани насими бозсозӣ дар қаламрави шӯравии пешин ба тадрич ин кӯҳҳои яхин фуру афтоданд ва рӯзгору осори ин шахсиятҳои вораста аввал дар барномаи таълимӣ ва пасон дар китобҳои дарсӣ ҷой гирифтанд. Рӯзгор ва осори Мавлоно барои аввалин бор соли 1987 дар ҳаҷми ду соат ба барномаи таълими адабиёти тоҷик дар мактаби миёна ворид гардид.

Дар давраи соҳибистиқлолии кишварамон мо бештар ба гузаштаи пурифтихор ва чехраҳои баргузидаи илму фарҳанги хеш рӯйи ниёз овардаем, то ба онҳо аз дидгоҳи нав бо назардошти манфиатҳои имрӯзу фардои миллату сарзамин бингарем ва аз ин ганчинаи хираду маърифати ниёгон барои маънидоди воқеъияти ҷаҳони муосир пурсамар истифода намоем. Дар соли 2007 ниҳоди фарҳангии Созмони Милали Муттаҳид - ЮНЕСКО пешниҳоди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва кишварҳои форсизабонро дар хусуси таҷлили 800-умин солгарди умри Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ пазируфт ва ба ин муносибат дар аксари кишварҳои ҷаҳон маҳфилу

чорабиниҳои хотирмон сурат гирифтанд. Дар пойтахти Тоҷикистон – шаҳри Душанбе ба ин муносибат конфронси байналмилалӣ баргузор гардид, осори Мавлоно ва пажӯҳишҳои судманд роҷеъ ба зиндагиномаву осори ӯ чоп шуданд, ноҳияе номи Ҷалолуддини Балхиро гирифт ва мучассамаи шоири ориф қомат афрохт, кӯчаву хиёбонҳои зиёде ба ин исм мусаммо гардиданд.

Ҷои хушнудист, ки дар таълими рӯзгору осори ин фарзонамард низ таҳаввулоти ҷиддӣ арзи ҳастӣ намуд, ҳикматҳои Мавлоно ҳатто дар китобҳои дарсии синфҳои ибтидоӣ мақоми сазовори ҳудро пайдо намуданд, дар синфҳои болоӣ теъдоди соатҳои ба омӯзиши осори шоир бахшидашуда афзуданд, дар китобҳои дарсӣ низ роҷеъ ба зиндагинома ва эҷодиёти ин адиби мутафаккир маводи лозимӣ пешниҳод гардидааст. Яъне дар айни ҳол шогирдони мактаб бо рӯзгору осори Мавлоно ошно ҳастанд ва дар ин бобат зиёд ҳарф задан лузуме надорад.

Ва аммо дар мавриди асари бузурги «Маснавии маънавӣ» зикри чанд нуктаро ҷоиз медонем. Маснави дорои ашъори бисёр баландпоя аст ва онро «Қуръон дар забони паҳлавӣ» (яъне тоҷикии форсӣ) медонанд. Ба таъкиди муҳаққиқи маъруф Муҳаммадризо Шафезии Кадканӣ, «Маснавии маънавӣ» маъруфттарин маснавии забони форсист, ки мутлақ унвони маснавиро вежаи худ сохтааст. Аз ин асари бузург дар ҷанби китобҳои муқаддас ёд мешавад. Дар ҳақиқат низ аз лиҳози огозу анҷом ва доштани назми ҳосе, ки берун аз ҳамаи низомҳои таснифист ва ҳамчунин услуби арзи матолиб ва роҳу расми тамсил ба китобҳои муқаддас мушобехат дорад.» (2, 13)

Ин асар маҳсули даврони пухтагӣ ва қамоли завқу

андешаи Мавлоност ва гаронбаҳотарин мероси ирфониву ахлоқӣ дар адабиёти ҷаҳон аст. Сабаби таълифи китоби «Маснавии маънавӣ» он буд, ки рузе Ҳисомуддини Чалабӣ - шогирду муриди содиқ ва дӯсти беҳтарини Мавлоно иттилоъ ёфт, ки устодаш пайваста ба рағбати тамом ва ишқи азим «Илоҳинома» («Ҳадиқат-ул-ҳақиқа»)-и Ҳаким Саной ва «Мантиқ-ут-тайр»-у «Мусибатнома»-и Фаридуддини Атторро мутолиа мекунад. Шабе ҳазрати Мавлоно хилват ёфт ва гуфт: -Агар ба тарзи «Илоҳинома»-и Ҳаким Саной, вале ба вазни «Мантиқ-ут-тайр» китобе бошад, то дар миёни оламиён ёдгоре бимонад ва мӯниси ҷони ошиқону дардмандон гардад, бағоят марҳамату иноят хоҳад буд...

Мавлоно Ҷалолуддин филҳол аз сари дастори мубораки худ ҷузве, ки шореҳи асрори куллийту ҷузвийёт буд, ба дасти Ҳисомуддини Чалабӣ дод ва дар он ҳаждаҳ байт навишта буд. Ин абёти ҳамон достони най буд, ки онро найнома ҳам мехонанд ва сароғози «Маснавӣ» гардид: *«Бишнав аз най чун ҳикоят мекунад»*. Ин най дар тамоми шаш дафтари «Маснавӣ», дар тамоми қиссаҳову матолиби он ба мушоҳида мерасад, на фақат ба Мавлоно, балки ба ҳар инсони огоҳ аз асрори ҳастӣ ва ҳақиқати ин ҷаҳон, ба ҳар кучо ва ба ҳар забоне ин шиқоятро дорад. Шиқоят аз ин ки рӯҳ дар ин қолиби моддӣ зиндагонии инҷаҳонии худро зиндонӣ мебинад ва он чи меғуяд, «ҳикоят аз ҷудоихост»

«Маснавӣ», ки сурудани он андаке пеш аз соли 1258 ба хоҳиши Ҳисомуддини Чалабӣ оғоз шуд, бо фаро расидани марги Ҷалолуддин нотамои монд ва охирин дафтар дар миёни достоне хатм мешавад. Эҳтимол меравад таълифи он чанд сол пеш аз марги Мавлоно (1273) мутаваққиф шуда бошад.

Нубуғи ҷаҳоншумули Мавлоно ба сурати комил дар «Маснавӣ» ҷилвагар мешавад. Ин асар муштамил бар шаш дафтар ва беш аз 25000 байт аст. Муҳаққиқи тоҷик Алии Муҳаммадии Хуросонӣ ёдрас мешавад, ки шояд мақсуди Ҷалолуддини Балхӣ аз «Маснавӣ»-ро дар шаш дафтар гуфтан аз он боис бошад, ки ӯ ба ҳастии дунё, ки аз шаш ҷиҳат – замину осмон ва ҷаҳор тарафи олам – Шарқу Ғарб ва Ҷанубу Шимол иборат аст, бо нигоҳи илмӣ дар ҷомаи бадеият баҳо доданӣ мешавад. Ин ҳам як далели мантиқист, ки Мавлоно мебоист асари худро дар ҳамин шаш дафтар ҷамъбаст намояду ба хидмати ҷомеа пешкаш созад. (3, 8)

«Маснавӣ» дар баҳри рамали мусаддаси маҳзуф (фоилотун, фоилотун, фоилун: - V - - / - V - - / - V -) таълиф гардида, дар он ҳикоятҳои зиёди комилан мухталиф гирд омадаанд. Дар аввалин нигоҳ чунин ба назар мерасад, ки шоир бе ҳадаф ва бидуни доштани тарҳи муайян дар зехн даст ба қалам мебарад ва замоне ки дар доми хиёл меафтад, мавзӯёро бармегирад ва каму беш бо ҳикоеҳои кӯтоҳ ба ороиши онҳо мепардозад. Вале ба андешаи муҳаққиқи барҷастаи англис Р.Николсон, ки бори нахуст матни илмию интиқодии «Маснавӣ»-ро (солҳои 1925-1937) ба таъъ расонидааст, «ҳар ки бо диққат ин ашъорро бихонад, мушоҳида хоҳад кард, ки сохтори онҳо чандон ки менамояд, бенизом ва пароканда нест. Ин сухан, ки дostonҳо бе ҳеч одобу тартибе дар пайи ҳам меоянд, ба кулӣ хатост. Ин дostonҳоро риштаҳои зариф ба якдигар мепайвандад ва гузор аз яке ба дигарӣ ношӣ аз шеваи парваридани мазмун ба дасти шоир аст ва ҳар дафтар ба худии худ асари тамом ва як куллии ҳунариро ташкил медиҳад.» (4, 236)

Албатта, «Маснавӣ» китоби қисса нест, аммо қиссаву

хикоят ва дostonҳое дорад, ки ҳадафи ҳамаи онҳо таълим аст. Р.Николсон дар мавриди дигар меғӯяд: «Маснавӣ» китоби дostonи барҷастаест. Дар он садҳо дoston шомили намунаҳое аз ҳар навъ вучуд дорад ва ҳеҷ кас наметавонад муаллифи онҳоро ба надоштани қувваи ибтикор муттаҳам созад ё тавони вайро дар қолибрезии маводу масолеҳи хом ба осонӣ ва ба ҳар шакле, ки ирода кунад, насотояд. Чунон ки интизор меравад, бештарин баҳши «Маснавӣ» шомили дostonҳое аз Қуръони карим, тафсириҳои Қуръон, аҳодиси набавӣ, шарҳи зиндагонии анбиёи пеш аз ислом ва авлиёи мусалмон аст. Бисёре аз дostonҳои марбут ба ҳайвонот, ки нақшҳои тамсилӣ ба онҳо воғузур шудааст, баргирифта аз «Калила ва Димна», ривояти арабии китоби «Панчатантра» («Панҷ китоб») ба забони санскрит аст. Мавлоно матолиби бисёреро ба орият гирифтааст, аммо ӯ ҳар чиро, ки ба даст овард, аз он худ мекунад ва ба тарзи хоси худ ба силки тасвир мекашад. Нахустин дostonи ин манзума аз Ибни Сино гирифта шудааст; нишони дигари дostonҳоро метавон назди Саной, Низомӣ ва Аттор суроғ гирифт ва эҳтимолан шумори бисёре аз онҳо дар маҷмӯаҳои дostonии машҳур ва мардумписанд назири «Ҷомеъ-ул-хикоят»-и Авфӣ ёфт мешавад... Эҳтимол дорад бархе ё бисёре аз онҳо хикоятҳои барҷида аз ганҷинаҳои мутафарриқи қиссаҳои сайёр бошад, ки дарвешон ва дигар мусофирон онҳоро ин ҷову он ҷо бурдаанд ва Мавлоно бо баҳрагирӣ аз ҳофизаи худ бар қомати онҳо ҷомаи шеър пушонидаст.» (5, 236-237)

Ба ин тартиб, дostonҳои «Маснавӣ» ҳама воқеӣ нестанд, балки бисёре аз онҳо бо қалами хиёл ба тасвир кашида шуда, аксаран дар китобҳои пешиниён низ омадаанд. Донишманди маъруф Бадеъуззамони

Фурузонфар маъхазу сарчашмаи бисёре аз дostonҳои «Маснавӣ»-ро дар китоби арзишманди «Маъохизи қисасу тамсилоти «Маснавӣ» дарёфт намудааст. Аммо нубуги Мавлоно дар тарзи нигориши ин дostonҳо ва дарчи нукоти ирфониву фалсафӣ ва инсоншиносонаву ҷаҳоншинсона дар онҳост.

Р.Николсч дар мавриди сабки сарехи нимамуҳовараи дostonҳои «Маснавӣ» хотирнишон сохтааст, ки «ин шева ҳар ҷо мавзӯ иқтизо кунад, боло мегирад ва сангин мешавад.» (6, 239) Ба пиндори мустаҳриқи шинохта А.Арберри, «яке аз барҷастатарин вежагиҳои сабки суҳансароии Ҷалолуддини Балхӣ ҳамин баҳраҷӯӣ аз алфоз ва сохтаҳои дастурии забони омма аст, ки ба нудрат ба сурати дигаре то замони аҳли қалами навгаро ва имрузин дар паҳнаи адаби форсӣ зоҳир шудааст. Ин гуна даромехтани забони гуфтугӯӣ ва адабӣ ба ҳар ҷи бар забони Мавлоно меояд, тавони хорикулодат мебахшад ва ба сурати муассир бар устувории ривоёти худҷӯш ва шиғоҳӣ муҳри таъйид мезанад.» (7, 239)

Ба андешаи файласуфоне чун Афлотун, Форобӣ, Ибни Сино ва Ибни Рушд, роҳи ақлонӣ роҳест, ки онро танҳо иддае аз фозилон, ки дорои истъдоди ақлии боистае ҳастанд, паймуда метавонанд. Вале барои доираи васеи мардум лозим аст, ки ҳамон «ҳақиқати ақлонӣ бо забони тахайюл - бо забони маҷозӣ, бо тамсилу истиора ва намод ва дostonу ҳикоят - баён гардад». (8,31) Мақсуди Мавлоно ҳам аз таълифи ин асар дарёфт ва баёни ҳақиқати ақлонӣ бо забони тахайюлии халлоқ аст, ки метавонад мардумро барангехта, хушбахтиву ороиши онҳоро тазмин намояд ва ба фаъолияти судманду созанда роҳнамоӣ кунад. Ба ибораи дигар, «Маснавӣ» китоби таълим аст, таълими тариқат барои расидан ба ҳақиқат. Мавлоно дар ин асар

бештар ба ахлоку тарбият назар дорад ва мисли як шайхи тарбият мекушад, ки хонандаро аз худ берун оварад ва аз ӯ чизи тозае бисозад. Аз ин ру барои вай румузи ахлоқ, хосса, ахлоқи шаръиро баён мекунад ва бо дostonҳову амсол вайро саргарму хурсанд медорад. Ин амсолу dostonҳо ҳама чанбаи таълиму ахлоқ дорад, ҳатто чанд ҳикояти зишту нораво ҳам, ки дар он ҳаст, аз ҳамин қасди тарбият ҳолӣ нест, вақоҳати баёне ҳам, ки тайи онҳо ҳаст, аҳволу ахлоқи асрро баён мекунад. Ба ҳар ҳол, Мавлоно дар ин китоб бештар ба тазҳибу тарбияти инсон алоқа дорад ва dostonсароии ӯ низ аз ҳамин рӯст. (9, 175)

Ба қавли донишманди маъруф Бадеъуззамони Фурузонфар, «Мавлоно аз ҳайси ахлоқ ва хайрхоҳии халк ба бузургтарин анбиёву авлиё ва мардони Худо ва хидматгузaronи олами инсоният шабех аст ва аз рӯи ҳаққу ростӣ метавон ӯро дар радифи бузургтарин роҳнамоёни башар қарор дод.» (10, 141) Паёмбари гиромӣ (с.) мефармоянд: «Ҳар ки нафси худро шинохт, Худовандро бишносад», яъне агар инсон ҷойгоҳи худ ва ҳадафи офариниши хешро бишносад, ба зинаи маърифат бирасад. Бояд инсон некманиш пайваста дар шинохти асли хеш кӯшо бошад ва ба он тавфиқ биёбад, ҳарчанд ки он парвариши зиёди рӯҳонӣ ва тазкияву сафои ботинро тақозо мекунад. Ба андешаи Мавлоно, ҳар кӣ асли хешро шинохта, соҳиби «дарди иштиёқ» бошад, ҷӯи рӯзгори васли хеш аст, дар ҳар ҷамъияте нолон ва ҳамчулуси бадҳолону хушҳолон мебошад. Дар ин маврид, ҳақ ба ҷониби пажӯҳишгари тоҷик Комилҷон Саидолимов аст, ки мегӯяд: «Калимаи «бадҳол» ба ду маънӣ – ноқис ва ҳаёлотии моддии инсон омадааст, дар зери мафҳуми «хушҳол» бошад, орифону соликон дар назар дошта шудаанд. Инсон ба хоҳири дарёфти камолоти маънавӣ

бояд чун анбиёву авлиё ва мардони ҳақ аввалтар аз ҳама тавассути риёзату ибодат ва амали солеҳ ойинаи дилро поку бегубор созад»:

*Ойинаи дил соф бояд то дар ӯ,
Вошиносӣ сурати зишт аз наку. (11, 90)*

Чанде пеш дӯсти арчманд Муҳаммадризо Ғиёсӣ, ки дар Ҷумҳурии Ислонии Эрон машғули омӯзиш буд, бо ихлосу муҳаббати фаровон китоби «Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо аз «Маснавӣ»-ро дар ду чилд ба унвони яке аз таҳиягарони ин мучаллад ирсол дошт. Нигориши ин китоби пурарзиш аз ҷониби муҳаққиқ ва нависандаи эронӣ Алии Шервонӣ сурат гирифта, соли 1376 тавассути интишороти «Нашри балоғат»-и шаҳри Кум чоп шудааст. Муаллиф дар ин навиштор дostonҳое, ки Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ дар китоби монданӣ ва хондани «Маснавии маънавӣ» оварда, бо зарофати табъи бемонандаш ҳақоиқи ирфониву инсоншиносонаи бисёр дақику арзишмандеро дар онҳо гунҷонидааст, бо забони содаву зудёб гузориш намуда, то ҷавонони адабдӯст битавонад бад-ин васила вориди дунёи «Маснавӣ» шаванд, ҳикоятҳои онро биёмӯзанд ва аз ҳидоятҳои он баҳраманд гарданд. Лозим ба ёдоварист, ки Алии Шервонӣ дар бархе аз маворид, аз ҷумла, dostonҳои марбут ба Мӯсо алайҳиссалом ва Фиръавн, барои ҳифзи риштаи пайванд қисматҳоеро афзудааст, ки дар ҳуди «Маснавӣ» ёд нашудаанд.

Муаллиф дар нигориши ин асар аз манбаъҳои зиёде баҳравар шудааст, ки муҳимтарини онҳо иборатанд аз:

1. Бадеъузамони Фурузонфар. Маъохизи қисасу тамсилоти «Маснавӣ». Чопи ҷаҳорум. -Техрон: Амири Кабир.

2. Муҳаммадакии Ҷаъфарӣ. Тафсир ва нақду таҳлили «Маснавӣ». -Техрон: Интишороти ислонӣ.

3. Реналд Ален Николсон. Шарҳи «Маснавии маънавӣ»-и Мавлавӣ. Тарҷума ва таълиқи Ҳасани Муҳитӣ. -Техрон: Ширкати интишороти илмиву фарҳангӣ.

4. Абдулбоқии Гулпинорли. Наср ва шарҳи «Маснавии Шариф». Тарҷума ва тавзеҳи Субҳонӣ. -Техрон: Созмони чоп ва интишороти Вазорати фарҳанг ва иршоди исломӣ.

5. Карими Замонӣ. Шарҳи ҷомеъи «Маснавӣ». -Техрон: Интишороти «Иттилоот».

6. Муҳаммад Муҳаммади Иштихордӣ. Достонҳои «Маснавӣ». -Техрон: Интишороти «Паёми озодӣ».

Донишманди фақид Абдулхусайни Зарринқуб барҳақ зикр мекунад: «дар «Маснавӣ» авҷи парвози фикр бисёр баланд аст ва касе ки аз сатҳу зоҳири қисса дармегузарад, дар варои он андешаҳои баланд ва ҳаяҷонҳои латифу шариф бозмеёбад, ки фаҳми он барои ҳар кас даст намедихад ва дарёфти он омодагии хос талаб мекунад, ки дар ом нест.» (12, 175) Бо назардошти он ки мутолиаи «Маснавии маънавӣ» ва дарки ҳикоёту тамсилоти он на фақат барои мактабиён, балки барои аксари бузургсолони муосири тоҷик низ душворӣ меорад ва аз ҷониби дигар, нашри тоҷикии ин шоҳкориҳои беназири Мавлоно (-Техрон: 2001) низ ҳолиё хеле камёб гардидааст, мо тасмим гирифтаем, ки китоби мазкурро ба хати имрӯза баргардон намуда, дар хидмати хонандагони арҷманд қарор бидиҳем. Ба хоҳири ба толибилмон фаҳмотар шудани матлаб дар ҳар саҳифа шарҳи луғоти душворфаҳмро афзудем. Шарҳи баъзе лугатҳо дар саҳифаҳои минбаъда такроран низ меояд ва ин кор танҳо барои зудрас шудани дарки маънӣ ба хонандагон раво дониста шуд. Зимни баргардони матн

кӯшиш ба харҷ дода шуд, ки ном ва сифатҳои Худованд бо ҳарфи калон навишта шаванд, инчунин то ҳадди имкону тавон тартиби ҷумлабандӣ ва қоидаҳои имлоӣ забони тоҷикӣ мувофиқ гарданд.

Қобили зикр аст, ки зимни ба ҷоп омода намудани китоб абёти истифодашуда аз «Маснавӣ»-ро бо нашри тоҷикии ин шоҳкориҳои бегазанди Мавлоно («Маснавиҳои маънавӣ»-и Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ. Бар асоси матни Р.Николсон ва муқобала бо нусхаҳои дигар. Таҳия, танзим ва баргардони матн аз Баҳриддини Ализода ва Алиӣ Муҳаммадии Хуросонӣ. –Техрон, 2001) муқоисаву муқобала намудем ва аз ҳар ду нусха шакли нисбатан саҳеҳӣ абётро баргузидем.

Азбаски ҳуди Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ дар муқаддимаи дафтари аввали «Маснавӣ» мақсад, ҳадаф ва сабаби таълифи асарашро ба сурати возеҳ шарҳ додааст, дар оғоз зикри он муносиб доништа шуд.

Ба донишманди покизақор Аҳмад Ҳочиев, ки матни ин китобро бо ҷиддияту ҳавсалаи тамоми мутолиа намуда, заъфу кӯтоҳии матни таҳияшударо ислоҳ кард ва барои шарҳи вожаҳои душворфаҳм дастуроти лозимро ироа дошт, самимона ташаккур меғуем. Ҳамчунин ба донишҷӯи Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода Фарҳоди Ғайбулло, ки чанд ҳикоятро аз ин китоб таҳия кард, арзи сипос менамоем.

Китоби «Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо аз «Маснавиҳои маънавӣ» бо истиқбол ва ҷонибдорӣ амиқ аз тасмими Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди ҳамасола дар таърихи 30-юми сентябр ҷашн гирифтани «Рӯзи Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ» дар кишвари азизамон таҳия гардид. Умедворем, ки он қадаме муҳимме бошад

барои ошно шудани толибилмони ҷавон бо мероси яке аз чехраҳои мондагори фарҳангии ин марзу бум Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ.

Адабиёт:

1. Иқтибос аз мақолаи Н. Ҷаҳонгир. Ҳамдили аз ҳамзабонӣ беҳтар аст // Маҷ. «Маорифи Тоҷикистон», №4 (82), сах. 68-71.
2. Муҳаммадризо Шафеъии Кадканӣ. Рӯзгор ва осори Мавлоно // Маҷ. «Адаб», 1992, сах.10-21.
3. Алии Муҳаммадии Хуросонӣ. Вусъати назар ва баландии андешаи Мавлоно дар «Маснавӣ». Пешгуфтор ба китоби «Маснавии маънавӣ»-и Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ. Бар асоси матни Р.Николсон ва муқобила бо нусхаҳои дигар. -Техрон, 2001.
4. Иқтибос аз китоби А.Арберри «Адабиёти классикии форсӣ». Тарҷумаи доктор Асадуллоҳи Озод. -Машҳад, 1371.
5. Ҳамон ҷо.
6. Ҳамон ҷо.
7. А.Арберри. «Адабиёти классикии форсӣ». Тарҷумаи доктор Асадуллоҳи Озод. -Машҳад, 1371.
8. Азиз Исмоил. Дебача. Дар кит. «Суннатҳои ақлонӣ дар ислом». -Душанбе, 2002.
9. Абдулҳусайни Зарринқуб. Бо қорвони ҳулла. Таҳия ва тавзеҳи Шодӣ Шоқирзодаи Нуъмонпур ва Райҳон Мамадаминзодаи Соҳибназар. -Душанбе: «Пайванд», 2004.
10. Бадеъуззамони Фурӯзонфар. Рисола дар таҳқиқи аҳвол ва зиндагонии Мавлоно Ҷалолуддин Муҳаммад машҳур ба Мавлавӣ. -Техрон, 1361.
11. Комилҷон Саидолимов. Тасвири инсон дар ҳикояву тамсилоти «Маснавии маънавӣ»-и Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ. -Душанбе, 2007.
12. Абдулҳусайни Зарринқуб. Бо қорвони ҳулла. -Душанбе: «Пайванд», 2004.

Дафтари якум

Чалолуддини БАЛҲИ

Бисми-л-лоҳи-р-рахмони-р-рахим

МУҚАДДИМАИ ДАФТАРИ АВВАЛ

Ин китоби "Маснавӣ" аст, ки усули усули усули дин аст. Дар бораи кашфи розҳои вусул ба ҳақиқат ва расидан ба мартабаи яқин аст. Ва дониши бузурги худовандӣ аст. Ва роҳи равшани худопарастӣ аст. Ва ошкортарин бурҳони худошиносӣ аст. "Рушноии он монанди фонусест, ки дар он чароғе бошад", чароғе, ки равшантар аз бомдодон нур бияфшонад. Ин китоб бихишти дил аст, чашмаҳо ва шохсороне дорад ва аз он миён чашмаест, ки равандагони ин роҳ ба он Силсабил меғўянд ва соҳибони мақомот ва каромот ин бихиштро барои мондан ва осоиши рӯҳ беҳтарин ҷой медонанд. Некон дар ин бихишт меҳўранд ва менўшанд ва озодагон аз он кушодахотир ва шодмон мешаванд. Ин китоб чун рӯди Нил барои шикебоён нўшидане гуворо ва барои фиръавниён ва худоношиносон рашку ҳасрат аст, чунон ки дар каломи Худо меҳонем: "Ба он бисёре аз касонро гумроҳ мекунад ва бисёреро ба роҳ меоварад" ва ин китоб дармони синаҳои дардманд аст ва зудояндаи зангҳои андӯҳ ва розгушои Қуръон ва

фаровонкунандаи рӯзиҳои маънавӣ ва мӯчиби поксозии ҳӯи одамиён, "ба шарти он ки дар дасти паёмгузори бузургвору некӯкор бошад", ки нагузоранд "чуз покон касе ба он даст бизанад" ва бидонанд, ки "ин фуруд омада аз сӯи Парвардигори ҷаҳониён аст" ва "пеш аз он ё пас аз он ҳеҷ сухани дигаре, онро дигаргун ё мансӯх нахоҳад кард" ва Худованд ин китобро нигоҳ медорад "ва Ё беҳтарин нигоҳдоранда ва аз ҳамаи меҳрубонон нармадилтар аст". Барои ин "Маснавӣ" алқоби дигаре ҳам ҳаст, ки Худованд бар он ниҳодааст ва мо бо ҳамин мухтасар суханро кӯтоҳ кардем ва ин мухтасар худ нишонаи бисёр аст ва ин чӯрба ба обгире раҳ менамояд ва ин як мушт сухан аз хирмани гарон меғӯяд.

Ин бандаи нотагон ниёзманд ба раҳмати Худои баландпоя, Муҳаммад ибни Муҳаммад ибни Ҳусайни Балхӣ, ки Худо бандагии ӯро қабул кунад, меғӯяд: "Ман дар татвили ин китоби манзуми "Маснавӣ" кӯшидаам, китобе, ки шомили дostonҳои шигифту нодир, суханони дурахшон ва раҳнамоиҳои равшан аст. Ин китоб аз тариқати парҳезгорон сухан меғӯяд ва бӯстони худопарастон аст; шолудаҳои сухан дар он мухтасару кӯтоҳ ва маъонии онҳо бисёр аст. Ин кӯшишро ман ба дархости касе кардаам, ки сарвар, таъағӯ ва мӯътамади ман аст ва поре аз пайкари ман аст, ки дар он рӯҳи ман ҷой дорад ва захираи

имрӯзу фардои ман аст ва ӯ пири пешвои орифон, раҳнамои расидан ба мартабаи яқин, фарёдраси халқ, амини дилҳову ақлҳо, супурдаи Худованд дар миёни офаридагон ва баргузидаи ӯ аз миёни халқ ва чилвагоҳи васоёест, ки Худо бар паёмбараш фармуда ва асроре, ки бо бандаи хосси даргоҳаш дар миён ниҳода, калиди ганчинаҳои Арш ва амини ганҷҳои ин ҷаҳон Абулфазойил Ҳусомулҳақ ва-д-дин Ҳасан ибни Муҳаммад ибни Ҳасан маъруф ба Ибни Аҳии турк аст. Боязиди ин рӯзгор ва Ҷунайди ин замона ва марде ростин дар мартабаи Абӯбакр аст ва падару аҷдодаш низ чунин будаанд, ки Худованд аз ӯ ва аз ҳамаи онҳо хушнуд бод. Дар асл аз мардуми Урумия аст ва аз тариқи ин сухани маъруф, "ба ҳангоми хуфтан курд будам ва бомдодон араб бархостам", нисбате ба шайхи бузургворе дорад, ки гуяндаи ин сухан аст - Худо равони он шайху фарзандони ӯро пок бидорад ва ин падару фарзанд чӣ салафу халафи некуе ҳастанд. Ҳусомуддин насабе дорад, ки хуршед ҷомаи худро бар он афгандааст ва ҳасабе дорад, ки ахтарон рушноии худро ба пешгоҳаш афшондаанд. Ҳамвора даргоҳи ин хонадон қиблагоҳи таваҷҷӯҳи дигарон будааст ва ҳамвора фарзандони соҳибони вилояти маънавӣ ба он рӯй меоваранд ва Каъбаи орзухост, ки хосторони лутф гирди он мегарданд.

Умед, ки ҳамвора, то ситорае медурахшад ва

ахтаре метобад, ин даргоҳ паноҳе бошад барои онҳо, ки соҳиби басиратанд ва раббониву рӯҳониву осмониву аршиву нуронианд, онҳо ки дигарон дар наззораи онҳо хомӯш мемонанд, ғойибоне, ки ҳузур доранд, хусравоне, ки дар чомаҳои мундарисанд ва нучаҳои воқеии ҷамооти мардуманд ва соҳибони фазилатанд ва рӯшноӣҳои раҳнамояндаанд. Эй Парвардигори ҷаҳониён, ин дуёи маро бипазир ва ин дуёест, ки пазируфта хоҳад буд, зеро ҳамаи гурӯҳҳои халқро дар бар мегирад. Ва ситоиши Худои ягонаро ва дуруди Худо ба сарвари мо Муҳаммад ва пайравонашӯ хонадонаш. Ва Худо моро бас аст ва коргузоре нек аст.

ИШҚИ ШОҲ БА КАНИЗ

Подшоҳе барои шикор равонаи сахро шуд. Дар роҳ ба канизи зеборӯе бархӯрд ва дар ҳамон нигоҳи нахуст дилбохтаи ӯ шуд. Канизро ба баҳои гизоф¹ харид ва ба қасри хеш овард. Аммо дере напоид, ки каниз саҳт бемору ранҷур гашт ва подшоҳ дар андӯҳи ҷонсӯз ғарқ шуд. Табибони бисёр ба болинаш оварданд, аммо муолиҷату дармон суде набахшид.

*Ҳар чи карданд аз илоҷу аз даво,
Гашт ранҷ афзуну ҳоҷат нораво.
Он канизак аз мараз чун мӯй шуд,
Чашии шоҳ аз ашки хун чун ҷӯй шуд.*

Подшоҳ ноумед аз муолиҷаи табибон рӯ ба сӯи Худо овард. Фаровон ашк рехт ва дуову ниёиши² бисёр кард ва аз он Бахшоишгари Меҳрубон шифои канизро талаб намуд. Дар ин ҳол хоб ӯро даррабуд. Дар хоб пиреро дид. Пир ӯро мужда дод, ки дуоят ба иҷобат расид, табибе тезхуш назди ту ояд ва канизро дармон намояд.

Подшоҳ бедор шуд ва бесаброна вуруди³ табиби мавъудро⁴ интизор мекашид. Чанде нагузашт, ки табиб омад ва подшоҳ худ ба пешвози вай шитофт. Қиссаро барои табиб бозгуфт ва ӯро бар болини каниз бурд. Табиб пас аз андак муоинае дарёфт, ки дарди каниз дарди ишқ аст. Аз подшоҳ хост, ки хонаро хилват кунад. Чунин карданд ва дар хона ҷуз табибу бемор касе намонд. Он гоҳ:

*Нарм - нармак гуфт: - Шаҳри ту қуҷост?
Ки илоҷи аҳли ҳар шаҳре ҷудост.*

¹Гизоф – беҳал, беҳисоб, аз андоза берун.

²Ниёиш – зориву илтиҷо, дуои хайр.

³Вуруд – ворид шудан, расида омадан.

⁴Мавъуд – ваъдакардашуда, пешакӣ таъиншуда.

*В-андар он шахр аз қаробат⁵ кистат?
Хешиву пайвастагӣ бо чистат?
Даст бар набзаи ниҳоди як ба як,
Бозмепурсид аз ҷаври фалак.*

Табиб даст бар набзи каниз ниҳода буд ва аз ситамҳои рӯзгор мепурсид. Табиб ба тариқи дoston ҳоли дӯстони канизакро ҷуё мешуд ва ӯ ошкоро мочароҳои зиндагонииаш, хона, арбобон ва ҳамшахриёнашро ба ҳаким⁶ бозмегуфт. Ҳаким ба қиссаҳои ӯ гуш меод ва набзи ӯро месанҷид, то бидонад аз шунидани номи ҷӣ касе тапиши набзи ӯ шиддат меёбад. То он ки ба Самарқанд расид:

*Набзи ӯ бар ҳоли худ буд бегазанд,
То бипурсид аз Самарқанди чу қанд.
Набз ҷасту рӯй сурху зард шуд,
К-аз самарқандии заргар фард шуд.
Чун зи ранҷур он ҳаким ин роз ёфт,
Асли он дарду балоро боз ёфт.
Гуфт: -Кӯи ӯ кадом аст дар гузар?
Ӯ Сари пул гуфту кӯи Ғотифар.*

Табиб донист, ки канизак ошиқи заргари самарқандист. Мочароро барои шоҳ бозгуфт. Шоҳ аз табиб роҳи дармон хост. Табиб гуфт: -Ба ҳар қимате заргарро назди худ биёвар.

Шоҳ бо фиреб ва сарфи динорҳои фаровон саранҷом маъшуқи канизро назди худ овард ва ӯро заргари махсуси худ кард. Пас аз муддате табиб аз шоҳ хост, ки канизро ба ақди заргар дароварад. Шоҳ чунин кард. Каниз, ки ба висоли маъшук расида буд, ба зудӣ беҳбуд ёфт. Он гоҳ табиб найранге зад ва заргарро масмум⁷ сохт. Заргар бемору зардачехра шуд ва зебоиву таровати ҳешро аз

⁵Қаробат - хешу табор, наздикон

⁶Ҳаким – табиб, пизишк, донишманд.

⁷Масмум – заҳролуда, заҳрдошуда, заҳрнок.

даст бидод. Каниз кам-кам ба ӯ бемеҳр гашт ва оташи ишқаш фуру хуфт. Ва ин хикоят ишқҳои ҷисмониву шахвонист, ки ба обе меояду ба боде меравад ва ҳаргиз пойдор намонад:

Ишқҳое, к-аз пайи ранге бувад,

Ишқ набвад, оқибат нанге бувад.

Бо ин чораҷӯии табиб каниз дармон ёфт ва ишқи заргар аз дилаш берун шуд ва подшоҳ ба мақсуди худ расид ва ғами дил берун ронд.

БАҚҚОЛ ВА ТҶҲҲ

Буд баққолеву вайро тҷҳ,

Хушнавое, сабз, гӯё, тҷҳ.

Бар дукон будӣ ниғихбони дукон,

Нукта гуфти бо ҳама савдогарон.

Баққол⁸ дар дукони ҳеш тҷҳи шаккаршикане дошт. Тҷҳ бо гуфтаҳои ширину намакини худ муштариёро ба дукони баққол меҳонд ва баққол низ ба навое мерасид. Рӯзгор бар ин ҳол мегузашт, то ин ки рӯзе гурбае дар дукони баққол мушero дунбол кард ва тҷҳ, ки саҳт тарсида буд, аз тарси ҷони худ:

Ҷаст, аз сӯи дукон, сӯе гурехт,

Шушаҳои рағани гулро бирехт.

Аз ин сӯ ба он сӯ мебарид ва шушаҳои рӯғани бодомро бар замин рехт. Чанде нагузашт, ки баққол бозомад ва рӯғанхоро бар замин рехта дид. Аз ҳашм тҷҳро гирифт ва бар сараш кӯфт. Мӯи сари тҷҳ бирехт ва тос⁹ шуд. Аз он пас тҷҳ дигар ҳеч нахонд ва ҳеч нагуфт. Афсурдаву хомӯш гӯшае куз¹⁰ карда буд.

Баққол, ки рағнақи дукони ҳешро рафта дид, аз кардан

⁸Баққол –фурушандаи озука.

⁹Тос – кал.

¹⁰Куз – ҳамида ва дутошуда; нуштҳамида, қач.

худ пушаймон шуд. Тутиро навозишҳо кард, то шояд дубора ба сухан ояд. Аммо тутӣ ранчидахотиртар аз он буд, ки бо ин навозишҳо, кутак¹¹ ба ноҳақ хурда ва сари гросро фаромӯш кунад.

Рузхо як ба як сипарӣ мешуд ва тутӣ ҳамчунон хомуш буд; то он ки рузе касе, ки ҳамчун тутӣ мӯе бар сар надошт, аз дукон гузашт. Тутӣ бо дидани ӯ ба сухан омаду гуфт: -Магар ту низ руған бар замин рехтай, ки соҳибат бар сарат зада ва тос шудай?

Тутӣ марди тосро бо худ қиёс кард ва чун рехтани мӯи ӯ бад-он сабаб буд, ки соҳибаш бар сараш қуфта буд, мепиндошт, ки ҳар тосеро сабаб рехтани руған ва бар сар қуфтан аст.

*Кори поконро қиёс аз худ магир,
Гарчи бошад дар навиштан шер шир.
Чумла олам з-ин сабаб гумроҳ шуд.
Кам касе з-абдоли¹² Ҳақ огоҳ шуд.
Он яке шер аст андар бодия,¹³
В-он яке шир аст андар бодия.¹⁴
Он яке шир аст, ки одам мехӯрад,
В-он яке шер аст, ки одам медарад.*

УСТОД ВА ШОГИРДИ ДУБИН

Устоде шогирди дубин¹⁵ дошт, ки ҳар чизро дуто медид. Рузе устод уро гуфт: -Шишае дар он уток аст, биёвараш.

*Гуфт аҳвал:¹⁶ -З-он ду шиша ман кадом,
Пеши ту орам? Бикун шарҳи тамом.*

Шогирди дубин гуфт: -Он ҷо ду шиша аст; ман кадомро

¹¹Кутак – зарба, шаллоқ.

¹²Абдол – хосони Худо; гуруҳе аз аълоиёуллоҳ, ки дар олам ҳафтод нафаранд.

¹³Бодия – дашти беобу алаф, биёбон, саҳро.

¹⁴Бодия – зарфи калони мисин, косаи калон.

¹⁵Дубин – олуе.

¹⁶Аҳвал – дубин.

биёварам?

*Гуфт устод: -Он ду шиша нест, рав,
Аҳвали бигзору афзунбин машав.*

Устод мегуфт: -Дар он чо як шиша бештар нест.
Аммо шогирд наменпазируфт. Саранҷом устод гуфт:
-Аз он ду якеро бишкан.

Шогирд шишаро бардошт ва бар замин куфт ва он ғоҳ
фаҳмид, ки шишае дигаре дар кор нест.

*Ҳашиму шаҳват мардро аҳвал кунад,
З-истиқомат руҳро мубдал¹⁷ кунад.*

Хуббу¹⁸ бугз¹⁹ мучиб мешавад инсон воқеиятро на он
гуна, ки ҳаст, балки якеро дуто бубинад ва руҳ аз роҳи
рост мунҳариф²⁰ гардад.

ПОДШОҲИ ЯҲУДӢ ВА МАСЕҲИЁНИ БЕГУНОҲ

*Буд шоҳе дар ҷуҳудон зулмсоз,
Душмани Исову насронигудоз.*

Подшоҳе яҳудӣ бо ҳазрати Исо алайҳиссалом саҳт
душман буд ва масеҳиёро ба гуноҳи дӯстии Исо аз дами
тег меғузаронд. Ин подшоҳ ҳам монанди он шогирди
дубин буд; чаро ки Мӯсову Исоро дуто медид. Дам аз
Мӯсо мезад ва бо Исо душманӣ меварзид; дар ҳоле ки он
ду ба ростӣ, яке буданд ва як ҳақиқатро меғуфтанд ва
роҳашон яке буд; ҳар ду дам аз ибодату бандагии Ҳақ
мезаданд ва мардумро ба Ё меҳонданд.

Ин шоҳи яҳудиёро вазире буд макқору хилағар. Рузе ба
шоҳ гуфт:

¹⁷ Мубдал – дигаргун.

¹⁸ Хубб – дӯстӣ, меҳру муҳаббат.

¹⁹ Бугз – кина, адоват, душманӣ.

²⁰ Мунҳариф – берун рафта, аз ҳадди эътидол баромадан.

*Гуфт: -Тарсоён паноҳи чон кунанд,
Дини худро аз малик пинҳон кунанд.*

Масеҳиён тақия²¹ мекунанд ва дини худро пинҳон медоранд ва аз марг чон ба саломат мебаранд. Барои он, ки ононро шиносӣ, ман худро масеҳӣ ва пайрави ойини Исо мехонам, ба миёни онон меравам ва кам-кам раҳбари онон мегардам, пас яқояк ононро боз хоҳам шинохт. Он гоҳ миёнашон чанддастагӣ падида меоварам ва эшонро ба чони ҳам меандозам, то аз дарун заифу нотавон гарданд. Пас чун ту бар онон битозӣ, аз эшон як тан боқӣ нагузорӣ.

*Гуфт: -Эй шах, гушу дастамро бибур,
Биниам бишикофу лаб дар ҳукми мур.
Баъд аз он дар зери дор овар маро,
То бихоҳад як шафоатгар маро.*

Шоҳ ба хостаи вазир дастур дод, то гушу дасти вайро буриданд ва биниашро шикоятанд ва зери дор овардандаш ва он гоҳ бо миёнчигарии касе раҳояш карданд.

Вазир бо ин найранг ба миёни масеҳиён рафт ва онҳо низ уро ба гумони ин, ки муҷоҳидест сабур, ки дар роҳи дини Масеҳ шиканча дида, ба гармӣ пазируфтанд: назди ӯ гирд омаданд ва аз ҳар самт ба сӯяш шикоятанд.

Вазир шаш сол миёни онон монд ва назди эшон мақоми волову манзилати²² баланд ёфт. Он гоҳ фитнагариву ихтилофафканиро оғоз кард ва миёни масеҳиён базри²³ тафриқа пароканд. Онҳоро ба чанд гуруҳ тақсим кард ва бар ҳар гуруҳ амире гумошт.

Ӯ дар пинҳон ба ҳар амире гуфт, ки чонишини ман ту ҳастӣ ва ҳукми чонишинии худро ба ҳар як аз онон дод. Сипас ҳар як аз ин амирон бо хаводорони худ дар

²¹ Тақия – замонасозӣ, парҳезгорӣ.

²² Манзилат – мартаба, рутба, дараҷа, поя.

²³ Базр – тухм, дона.

баробари якдигар истоданд ва сахт бичангиданд.

Хун равон шуд ҳамчу сел аз чапу рост,

Кӯҳ-кӯҳ андар ҳаво з-ин гард хост.

Бибояд донист, ки душмани берунӣ танҳо дар сурате метавонад бар уммат²⁴ ғолиб ояд, ки уммат ваҳдати калимаи худро аз даст бидихад ва дар баробари ҳам саф зананд ва бо ҳам биситезанд. Агар чунин шуд, душман бе ҳеч захмате ба мақсуди хеш хоҳад расид ва ин тадбирест, ки душманон аз дер боз андешидаанд, ки «тафрика андозу ҳукумат кун».

Мунбасит²⁵ будему якчавҳар ҳама,

Бесару бепо будем, он сар ҳама.

Як гуҳар будем ҳамчун офтоб,

Бегираҳ будему софӣ ҳамчу об.

Чун ба сурат омад он нури сара,

Шуд адад чун сояҳои кунгура.²⁶

Кунгура вайрон кунед аз манҷаниқ,²⁷

То равад фарқ аз миёни ин фариқ.²⁸

ОТАШ ВА САЧДА БАР БУТ

Подшоҳе яҳудӣ ба баҳонаи ёрӣ расонидан ба кеши хеш теғ бар гардани инсонҳои бегуноҳ гузорида буд ва бе муҳобо²⁹ муътақидон ба дигар адёнро дар оташи қаҳри худ месӯзонд. Оташе барафрӯхт ва дар канори он бӯте гузошту гуфт:

²⁴ Уммат – мардум, ҷамоат, қавм, гурӯҳ; пайрави як миллат ва як дин.

²⁵ Мунбасит – хушу хуррам, хушҳол; пахншуда, густурда.

²⁶ Кунгура – дандонаи болои девор, сари дандонадори девори қалъа ва қасрҳо; айвон, болохона.

²⁷ Манҷаниқ – олоти фалохунмонанд, ки онро бар сари ҷӯбе ҷойгир карда, сангҳон калон ё гулӯлаҳон оташро дар он ниҳода, девори қалъаро мешикананд.

²⁸ Фариқ – ҷамоате аз мардум, тоифа; гурӯҳ, қисм, ҳисса.

²⁹ Бе муҳобо – бе риоя, бераҳм.

*К-он ки ин бутро сучуд орад, бираст,
В-ар наёрад, дар дили оташ нишаст.*

-Ҳар касе бар ин бут сачда кунад, аз оташ дар амон хоҳад буд, вагарна дар миёнаи оташ хоҳад нишаст.

Эй азиз! Ин бути нафс аст, ки бутҳои дигарро метарошад ва инсонро ба сачда дар баробари он меҳонад, агар бутҳои берунӣ мор бошанд, бути нафс аждаҳост:

*Модари бутҳо бути нафси шумост,
З-он ки он бут мору ин бут аждаҳост.*

Рузе он подшоҳи нодону ситампеша занеро ҳамроҳ бо бачааш канори бут овард ва занро фармон дод, ки бар бут сачда кунад. Зан, ки муъминӣ муваҳхид³⁰ буд, аз сачда кардан бар остони бут худдорӣ кард. Ба фармони шох бачаи уро гирифтанду дар оташ афканданд. Модари бечора, ки саҳт ҳаросону нолон шуда буд, хост бар бут сачда кунад, ки ногаҳон аз миёни оташ кудак бонг баровард, ки: -Ман намурдаам. Модар! Ту ҳам пой даруни оташ неҳ, ки дар ин ҷо ман хушам:

*Қудрати он саг бидидӣ, андаро,
То бубинӣ қудрату фазли Худо.
Андароед, эй ҳама парвонавор,
Андар ин оташ, ки дорад сад баҳор.
Андар оед, эй мусалмонон ҳама,
Ғайри азби³¹ дин, азоб аст он ҳама.
Андаро, осори Иброҳим бин,
К-ӯ дар оташ ёфт сарву ёсамин.*

Ин бонги рӯхонӣ чунон шӯру шавқе дар миёни яктопарастон афканд, ки даста-даста сӯи оташ меомаданд ва худро дар оташ меандохтанд, то бар бут сачда накунанд.

Он шоҳи яҳудӣ саҳт пушаймон гашт ва донист, ки ошиқро ба оташ натвон тарсонд:

³⁰ Муваҳхид – эътиқодманд ба Худои ягона.

³¹ Азб – форам, ширин, гуворо.

*К-андар отаи халқ ошиқтар шуданд,
Дар фанои ҷисм содиқтар шуданд.*

АЙБЌҶҲ АЗ ПОКОН

Беадабе сиёҳдил номи Паёмбари гиромӣ салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам ба суҳра³² бар забон ронд ва хангоми бурдани номи он Ҳазрат даҳонашро қач кард. Ба кайфари ин амали зишт даҳонаш дар ҳамон ҳол қач боқӣ монд:

*Он даҳон қач карду аз тасхур бихонд,
Номи Аҳмадро, даҳонаш қаж бимонд.*

Эй азиз, бидон, ки Худованд чун бихоҳад қасеро расво намояд, уро ба бадғуиву нақуҳиши покону вораствагон алоқаманд мекунад ва чун бихоҳад айби шахсро бипушонад, уро аз айбгуии дигарон бозмедорад:

*Чун Худо хоҳад, ки парда(й) қас дарад,
Майлаи андар таънаи покон барад.
В-ар Худо хоҳад, ки пушад айби қас,
Қам занад дар айби маъҷубон нафас.*

Боре он шахс пушаймон аз қардаи худ назди Паёмбар омад ва саҳт гиристу баҳшиш талаб намуд. Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам, ки дарёи раҳмати Худост, уро баҳшид ва гирияшро ба ханда бадал намуд.

Оре, агар толиби сузи дилӣ, бар қашмҳои ашқбор раҳм кун:

*Ашқ хоҳӣ, раҳм кун бар ашқбор.
Раҳм хоҳӣ, бар заифон раҳм ор.*

ШЕРИ ДАРАНДА ВА ҲАЙВОНОТИ МАРҒЗОР

Дар марғзоре, ки насими он буи биҳиштро муаттар қарда буд ва акси он руи фалакро рушан гардонида, аз

³²Суҳра - истехзо.

хар шохе ҳазор ситораи тобон ва дар ҳар ситорае ҳазор сипеҳр ҳайрон. Ҳайвонот дар ҳушиву неъмати фаровон рӯзҳо ба шаб меоварданд, аммо вучуди шере даранда ин ҳама айшро муқаддар³³ сохта, рӯзгорро ба коми эшон талх намуда буд:

*Пас, ки он шер аз камин дармерабуд,
Он чаро бар ҷумла нохуш гашта буд.*

Саранҷом онҳо чорае андешиданд. Назди шер омаданд ва гуфтанд: -Мо барои ту рӯзи муқарраре³⁴ таъйин мекунем ва туро сер месозем, ту низ ҷуз он муқаррар дар пайи сайди дигар мабош:

*Ҳила карданд, омаданд эшон ба шер,
К-аз вазифа мо туро дорем сер,
Баъд аз ин андар пайи сайде маё,
То нагардад талх бар мо ин гиё.*

Шер, ки дид бо қабули ин пешниҳод аз ранчи шикор осуда хоҳад шуд, пазируфт. Пас бино бар он шуд, ки шер таъризи³⁵ хеш аз ҳайвонот бардорад ва онҳо ҳар рӯз як шикор ба вақти чошт назди султони ҳайвонот бифиристанд.

Муддате гузашт ва ҳар рӯз ҳайвоноти чарогоҳ ҳайвонеро ба қуръа бармегузиданд ва назди шер пешкаш мефиристоданд. То он ки рӯзе қуръа ба номи харгӯш даромад. Харгӯш ёронро гуфт: -Агар дар фиристодани ман мусомаҳа³⁶ кунед, коре кунам, ки барои ҳамеша аз шарри ин шери худхоҳ раҳо шавед.

Пазируфтанд. Харгӯш муддате диранг³⁷ кард, то вақти чошти шер бигзашт. Он гоҳ оҳиста сӯи шер рафт. Шерро

³³ Муқаддар - тира.

³⁴ Муқаррар - муайян.

³⁵ Таъриз - эътироз.

³⁶ Мусомаҳа - гузашт, сарфи назар кардан

³⁷ Диранг - ист, таваккуф.

тангдил дид. Оташи гуруснагӣ тоби шерро бурда буд ва фуруғи хашм дар ҳаракоти ӯ пайдо омада буд.

Чун харгӯшро дид, гуфт: -Аз хайвонот чӣ хабар дорӣ?

Посух дод: -Харгӯшро хамроҳи ман барои шумо фиристода буданд, аммо дар миёни роҳ шере уро гирифт, ҳар чи гуфтам ғизои малик аст, таваҷҷӯҳ накард ва гуфт: -Ин шикоргоҳи ман аст ва ман аз дигарон пирузтарам.

Шери мағрур бархост ва гуфт: -Уро ба ман нишон деҳ.

Харгӯш шерро бар сари чоҳе бурд ва гуфт: -Дар ин чоҳ аст. Ман аз ӯ метарсам. Агар шох маро дар бағал гирад, хасро ба ӯ нишон хоҳам дод. Шер уро дар бар гирифт ва дар чоҳ нигарист:

То ки дар чаҳ бингариданд андар об,

Андар об аз иеру ӯ дартофт тоб.

Чунки хасми хешро дар об дид,

Мар варо бигзошту андар чаҳ чаҳид.

Шер акси худро дар оби чоҳ дид ва гумон бурд, ки хасми уст, ки дар чоҳ аст. Харгӯшро канор гузорид ва худро дар чоҳ афканд ва ғутае бихурд ва дар дам чон супурд.

Чунки харгӯш аз раҳой шод гашт,

Сӯйи нахчирон³⁸ давон шуд то ба дашт.

Шерро чун дид дар чаҳ, кушта зор,

Чарх мезад шодмон то маргзор.

Даст мезад, чун раҳид аз дасти марг,

Сабзу рақсон дар ҳаво чун шоху барг.

МАРДИ ҲАРОСОН АЗ МАРГ

Ҳазрати Сулаймон алайҳиссалом Паёмбари бузург буд, дорои ҳикмату ҳашамат ва ҳукумат. Боду аносири³⁹ табиат дар ихтиёри ӯ буд, ҳама чиз дар ихтиёр дошт, ҳатто

³⁸Нахчир – ҳар хайвоне, ки шикор шавад.

³⁹Аносир – чамъи унсур; аносири арбаъа – чор унсур (обу оташу хоку бод).

чинниён низ аз ӯ фармон мебурданд.⁴⁰

Рузе субҳи зуд марде содаандеш назди Сулаймон омад. Аз ғаму андӯх рухсораш зарду лабонаш ба кабудӣ мезад. Сулаймон гуфт: -Чӣ шуда?

Мард посух дод: -Азроил назари хашмолуд ба ман кард ва дониستم, ки мехоҳад ҷонам биситонад.

Сулаймон гуфт: -Чӣ мехоҳӣ?

Мард посух дод: -Ба бод фармон дех, то маро ба Ҳиндустон барад, шояд дар он ҷо аз марг халосӣ ёбам.

Сулаймон низ хостаи ӯро иҷобат кард:

Бодро фармуд то ӯро шитоб,

Бурд сӯи қарри Ҳиндустон бар об.

Рузе баъд Сулаймон ба Азроил гуфт: -Чаро ба он бечора бо хашм нигаристӣ, то овораи кӯху биёбон шавад?

Азроил гуфт: -Нигоҳи ман аз хашм набуд, балки аз ҳайрату тааҷҷуб буд, зеро Худо ба ман фармуда буд, имрӯз дар Ҳиндустон ҷони ӯро бигирам ва ман дар шигифт будам, ки он мард агар сад пар ҳам дошта бошад, боз ҳам наметавонад ба Ҳиндустон равад ва имрӯз он ҷо бошад. Аммо имрӯз ӯро он ҷо дидам ва ҷонаш ситондам:

Гуфт: -Ман аз хашм, ки кардам назар,

Аз тааҷҷуб дидамаш дар раҳгузар,

Ки маро фармуд Ҳақ, к-имрӯз ҳон,

Ҷони ӯро ту ба Ҳиндустон ситон.

Аз аҷаб гуфтам: -Гар ӯро сад пар аст,

Ӯ ба Ҳиндустон шудан дур андар аст.

Бидон, ки чун ачал фаро расад, фирор суде набахшад ва он чи қазои Илоҳист, ҳамон хоҳад шуд. Барои рафъи нигарониҳо бояд ба Худо паноҳ бурд ва бар Ӯ таваккул⁴¹ намуд.

⁴⁰ Фармон бурдан – итоат кардан.

⁴¹ Таваккул – умед бастан, эътимод кардан.

СУЛАЙМОН ВА ҲУДҲУД

Сулаймони набӣ дар саропардаи хеш биншаста буд ва сипохиёнаш гуруҳ-гуруҳ наздаш меомаданд, то он ки навбат ба худхуд расид:

Навбати худхуд расиду пешаши,

В-он баёни санъату андешаши.

Гуфт: -Эй шах, як ҳунар, к-он кеҳтар аст,

Бозгӯям, гуфт кутаҳ бехтар аст.

Гуфт: -Баргӯ, то кадом аст он ҳунар,

Гуфт: -Ман он гаҳ, ки бошам авч-бар.

Бингарам аз авч бо чашми яқин,

Ман бубинам об дар қаъри замин.

Ҳудхуд гуфт: -Ҳунарам он аст, ки вақте дар баландии осмон парвоз мекунам, метавонам обро дар қаъри замин бубинам, ки он оби кучост, чӣ қадар умқ дорад, чӣ рангест, аз хок мечӯшад ё аз санг.

Сулаймон аз ин ҳунари худхуд ба ваҷд омад. Аз ӯ хост, ки дар биёбонҳои беоб роҳнамои лашкариён бошад ва ӯро мақоми дархур⁴² ато намуд.

Калог⁴³ чун ин мочаро дид, оташи ҳасад дарунаш шуъла кашид ва ба сиёяти⁴⁴ худхуд назди Сулаймон рафт ва гуфт: -Ҳудхуд дуруғ гуфтааст ва ин ҳунар дар он нест:

Гар мар-ӯро ин назар будӣ мудом,

Чун надидӣ зери муште хок дом?

Чун гирифтор омадӣ дар доми ӯ?

Чун қафас андаршудӣ ноқоми ӯ?

Агар воқеан чунин чашми тезбине дорад, чӣ гуна зери муште хок домеро, ки барои ӯ ниҳодаанд, намебинад ва дар дом гирифтор меояд:

⁴²Дархур – лонк, сазовор.

⁴³Калог – зог.

⁴⁴Сиёят - балғӯй

*Пас Сулаймон гуфт: -Эй ҳудҳуд, равост,
К-аз ту дар аввалқадаҳ ин дурд хост?*

Ҳудҳуд гуфт: -Подшоҳо, туро ба Худо, ба гуфтаи душман дар бораи ман гӯш масупор, иллат ин ки домро гоҳ намебинам, он аст, ки қазои Илоҳӣ чашмамо мебандад:

*Ман бубинам домро андар ҳаво,
Гар напӯшад чашми ақламо қазо.
Чун қазо ояд, шавад дониш ба хоб,
Маҳ сияҳ гардад, бигирад офтоб.*

Агар қазо фаро расад, дониш ба хоб меравад, маҳ тира ва хуршед тор мешавад.

БОЗАРГОН ВА ТҶҲҲ

*Буд бозаргоневу уро тҷҳ,
Дар қафас маҳбус, зебо тҷҳ.
Чун-к бозаргон сафарро соз кард,
Сӯи Ҳиндустон шудан оғоз кард.
Ҳар гулому ҳар канизакро зи ҷуд,
Гуфт:-Баҳри ту чӣ орам? Гӯй зуд.
Ҳар яке аз вай муроде хост кард,
Ҷумларо ваъда бидод он некмард.*

Оре, бозаргон, ки қасди сафар ба Ҳиндустон дошт, яқояки хешону дӯстонро назди худ чамъ оварду гуфт: -Ҳар чӣ меҷоҳед, бигӯед, то барои шумо савғот орам.

Он гоҳ назди тҷҳ рафт ва гуфт: -Чӣ хоҳӣ армуғон?

Тҷҳ гуфт: -Чун Ҳиндустон даромадӣ ва тҷҳро оод дар чангалу чаманзорон дидӣ, ба эшон бигӯ:

*К-он фалон тҷҳ, ки муштоқи шумост,
Аз қазои осмон дар ҳабси мост.
Бар шумо кард у салому дод хост,
В-аз шумо чора, раҳи иршод⁴⁵ хост.*

⁴⁵Иршод – ҳидоят, роҳнамоӣ; раҳи рост нишон додан.

Бозаргон чун ба Ҳиндустон расид ва тўтиёбро дар биёбон озод ва сари ҳол бидид, ба ёди пайгоми тўтӣ афтод ва онро барои эшон бозгуфт:

*Чун ки то ақсои Ҳиндустон расид,
Дар биёбон тўтиҳо чанде бидид.
Маркаб истониду пас овард дод,
Он салому он амонат боздод.
Тўтии з-он тўтиён ларзид бас,
Уфтоду мурду бугсастаи нафас.*

То бозаргон пайгоми тўтиро бозгуфт, яке аз тўтиён ларзид ва дар замин афтод ва нафасаш бурида шуд.

Бозаргон ба ватан бозомад, савғотҳоро як-як бидод, то навбати тўтӣ расид:

*Гуфт тўтӣ: -Армуғони банда ку?
Он чи дидӣ в-он чи гуфтӣ, боз гӯ.*

Бозаргон изҳори пушаймонӣ кард ва гуфт: -Кош пайғомат намегуфтам.

Тўтӣ гуфт: -Магар чӣ шуд?

*Гуфт: -Гуфтам он шиқоятҳои ту,
Бо гуруҳе тўтиён ҳамтои ту.
Он яке тўтӣ зи дардат бӯй бурд,
Заҳраиш бидриду ларзиду бимурд.
Ман пушаймон гаштам, ин гуфтан чӣ буд?
Лек чун гуфтам, пушаймони чӣ суд?*

То бозаргон ин қисса бозгуфт, тўтии зебояш дар миёни қафас афтод. Бозаргон гумон бурд, ки тўтиаш ҷон супурд. Пас бо ҳазор андӯх дари қафасро кушод ва ҷисми бечони тўтиро аз қафас берун овард ва бар замин гузорид. Аммо:

*Тўтии мурда ҷунон парвоз кард,
К-офтоби чарх тарки тоб кард.*

Тўтӣ ногаҳон бархост ва бар болои дарахте нишаст. Бозаргони бечора тоза фаҳмид, ки кулоҳи сараш рафтааст ва донист, ки ин хилае буд, ки тўтиёни Ҳиндустон ба тўтии дар банд омӯхтаанд, то аз қафас бирахад.

Бозаргон рӯ ба тӯтӣ карду гуфт: -Достон чӣ буд?

Тӯтӣ гуфт: -Он паранда бо амали худ маро андарз дод.

Гуфт: -Ту навои хуш ва нишотро раҳо кун, зеро овози ту туро дар банд овардааст. Паранда бо амали худ ба ман омӯхт: -Эй он, ки хосу омро шодмон мекуни, чун ман бимир, то раҳо шавӣ.

Пас, эй бародар, бидон, ки барои раҳо шудан аз офот бояд гавҳари худро пинҳон дошт:

Дона бошӣ, мургаконат барчинанд,

Гунча бошӣ, кӯдаконат баркананд.

Дона пинҳон кун, ба кулӣ дом шав,

Гунча пинҳон кун, гиёҳи бом шав.

Ҳар кас зебоии худро ба музояда⁴⁶ бигзорад, сад ходисаи бад ба ӯ рӯй хоҳад овард:

Чашмҳову хашиҳову рашиҳо,

Ба сараш резад чу об аз машҳо.

ПИРИ ЧАНГНАВОЗ ВА ЛУТФИ ИЛОҲӢ

Он шундастӣ, ки дар аҳди Умар,

Буд чангӣ - мутрибе бо карру фар?

Булбул аз овози ӯ бех(в)ад шудӣ,

Як тараб з-овози хубаш сад шудӣ.

Ин марди чангнавози хушовоз, ки бо садои чангу овози хушаш шодиҳо меовард ва мачлисро гармиву сафо медод, андак-андак пиру фарсуда шуд, овозаш хазину гӯшозор ва ангуштони дасташ очиз аз навохтани зебо. Мардумонро дигар ба ӯ таваҷҷӯҳе набуд, касбу кораш сахту беравнак, бечораву дармонда ва мӯхточи лукмаи ноне шуда буд.

Рӯзе ба худ омад ва гуфт: -То ба имрӯз дар маъсияти Худо барои мардумон чанг менавохтам ва муздам ин доданд, акнун дилшикаста барои Худоям менавозам:

⁴⁶Музояда - намоиш, тамошо; савдо; хариду фуруш.

*Гуфт: -Умру мӯҳлатам додӣ басе,
Лутфҳо кардӣ, Худоё, бо ҳасе.
Маъсият варзидаам ҳафтод сол,
Бознагрифтӣ зи ман рӯзе навол.
Нест касб, имрӯз меҳмони туам,
Чанг баҳри ту занам, к-они туам.
Чангро бардошт, шуд Аллоҳҷӯ,
Сӯи ғуристони Ясриб оҳгӯ.*

Чанги чӯбиашро ба даст гирифт ва ба қабристони Мадина омад. Пирамард бисёр чанг навохт, то ҳаста шуд ва ба хоб рафт.

Дар ин хангом халифаи дуввум Умар низ дар хоб буд. Ва дар ҳамон ҳоли хоб маъмур шуд, ки назди он пири дилшикаста равад ва ўро навозиш карда, музди корашро ба ў бипардозад. Умар ба ғуристон рафт, пирамардро дид, ки сар бар чанги чӯбии худ ниҳода, аз фартӣ⁴⁷ ҳастагӣ ба хоб рафтааст. Ногаҳон атсае кард, пирамард бедор шуд:

*Мар Умарро дид, монд андар шиғифт,
Азми рафтан карду ларзидан гирифт.
Гуфт дар ботин: -Худоё, аз ту дод,
Мӯҳтасиб бар пираке чангӣ фитод!*

Худоё, ин дигар чи бад шонсе⁴⁸ буд. Алъон⁴⁹ аст, ки Умар димор аз рӯзгорам бароварад.⁵⁰ Аммо Умар, ки он хобро дида буд:

*Чун назар андар руҳи он пир кард,
Дид ўро шармсору рӯйзард.
Пас Умар гуфташ: -Матарс аз ман, марам,
К-ит башоратҳо зи Ҳаққ овардаам.*

Умар ўро навозишҳо кард ва аз меҳри Илоҳӣ нисбат ба ў ёд кард:

⁴⁷ *Аз фартӣ...* - аз дараҷаи баланди..., аз ниҳояти...

⁴⁸ *Шонс* - имконият.

⁴⁹ *Алъон* - акнун, ҳоло, ҳозир.

⁵⁰ *Димор аз рӯзгор баровардан* - интиком гирифтани, ҷазо додан, нобуд кардан, куштан.

*Ҳақ саломат мекунад, мепурсадат,
Чунӣ аз ранҷу ғамони беҳадат?*

Пирамард, ки интизори ҳар чизеро дошт ҷуз ин, тоб барнаёвард, чангро бар замин қуфт ва гиряҳо сар дод, то саранҷом ҷон супурд:

*Пир ларзон ғашт, чун инро шунид,
Даст меҳойиду бар худ метанид.
Бонг мезад, к: -Эй Худои беназир!
Бас, ки аз шарм об шуд бечора пир.
Чун басе бигирист в-аз ҳад рафт дард,
Чангро зад бар замин хурд кард.
Гуфт: -Эй буда ҳиҷобам аз Илоҳ,
Эй маро ту роҳзан аз шоҳроҳ.
Эй Худои боатои бовафо,
Раҳм кун бар умри рафта бар ҷафо.*

НОЛАИ СУТУН АЗ ФИРОҚИ ПАЁМБАР (С)

Дар масҷиди Мадина сутуне буд аз танаи дарахти хурмо, ки Паёмбар ҳангоми вазъ бар он менишаст ва мардумонро иршод мекард ва роҳ менамуд. Баъдҳо минбаре сохтанд ва онро дар масҷид ниҳоданд, то Паёмбар бар он нишинад. Чун Паёмбар бар он минбар нишаст ва аз сутун дур шуд, аз он садои нолае шунида шуд. Аз он пас он сутунро сутуни ҳаннона⁵¹ номиданд.

*Устуни ҳаннона аз ҳаҷри Расул,
Нола мезад ҳамчу арбоби уқул.
Гуфт Пайғамбар: -Чӣ хоҳӣ, эй сутун?
Гуфт: -Ҷонам аз фироқат ғашт хун.*

Паёмбар саллалоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам гуфт: -Чӣ ҳоҷат дорӣ, ҳар чӣ меҳоҳӣ, бигӯ.

⁵¹Ҳаннона –наваҳакунада, полон, гирён; ба нолаи шутур аз фироқи бача чунин гуфта мешавад ва низ ба зане, ки аз фироқи шавҳар нола бармеоварад.

Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо аз "Маснави маънавӣ"

Гуфт: -Он меҳоҳам, ки ҳамешагӣ ва доим аст:

Гуфт: -Он хоҳам, ки доим шуд бақош.

Бишнав, эй гофил, кам аз чубе мабош.

Паёмбар он сутунро дар замин дафн намуд, то чун инсонҳо рузи растохез зинда шавад ва дар богистони бихишт нахле сарфароз гардад ва бо меваи худ бихиштиёнро масрур созад.

СУХАН ГУФТАНИ САНГРЕЗА

Сангҳо андар кафи Бӯчаҳл буд,

Гуфт: -Эй Аҳмад, бигӯ ин чист? Зуд!

Гар Расулӣ, чист дар муштам ниҳон?

Чун хабар дорӣ зи рози осмон?

Абӯчаҳли лачучу⁵² куфрпеша дар хузури Паёмбар дасти худро мушт карда, ба ӯ гуфт: -Агар ту ба ростӣ Паёмбари Худой, бигӯ, ки дар дасти ман чист?

Паёмбар гуфт: -Ман бигӯям дар дасти ту чист? Ё о дар даст дорӣ, бигӯяд ман кӣ ҳастам?

Абӯчаҳл дуввумиро дархост кард. Ногаҳон сангресаҳо дар дасташ садо бароварданд ва калимаи шаҳодатро адо карданд:

Аз миёни муштии ӯ ҳар пора санг,

Дар шаҳодат гуфтан омад бедаранг:

«Ло илаҳ» гуфтну «иллоллоҳ» гуфт,

Гавҳари Аҳмад Расулуллоҳ гуфт.

Аммо оё Абӯчаҳл ба мушоҳидаи ин мӯъҷиза имон овард? Ҳаргиз!

Чун шунид аз сангҳо Бӯчаҳл и...

Зад зи ҳашм он сангҳоро бар замин.

Хок бар фарқаш, ки буд кури лашм.

Чаши ӯ иблис омад хокбин.

⁵² Лачуч – ситезагор; якрав, гарданшах.

ТУҲФАИ АРАБ БАРОИ ПОДШОҲ

Зану шавҳаре буданд сахт фақиру тангдаст. Як шаб зан забон ба шиква кушуда, аз номулоимоти зиндагӣ шиква сар дод, ки ин чӣ рӯзгор аст, ки ҳама дар хушиву мо нохушем:

*Як шаб аъробизане мар шӯйро
Гуфту аз ҳад бурд гуфтугӯйро.
К-ин ҳама фақру ҷафо мо мекашем,
Ҷумла олам дар хушӣ, мо нох(в)ашем.*

Зан нолаву шикваҳо намуд, аммо шавҳараш уро андарз дод, ки то кай ба дунболи даромад ва кишт хоҳӣ буд? Магар аз умри мо чӣ қадар монда? Оқил ба бешу кам таваҷҷуҳе надорад, чаро ки ҳар ду чун сел мегузаранд:

*Шӯй гуфтаи: -Чанд ҷӯй дахлу кишт?
Худ чӣ монд аз умр? Афзунтар гузаист.
Оқил андар бешу нуқсон нангарад,
З-он ки ҳар ду ҳамчу селе бигзарад.*

Аз ин боб насиҳат шавҳар фаровон барои зан бозгуфт:

*Мард қонеъ аз сари ихлосу сӯз,
З-ин насак⁵³ мегуфт бо зан то ба рӯз.*

Зан қонеъ намешуд. Суханони зиёде миёни он ду бозгуфта шуд, то саранҷом мард ба ҳашм омаду забон ба таҳдид кушод, ки агар хомӯш нашавӣ, таркат хоҳам гуфт:

*Гар ҳамуш гардӣ, вагарна он кунам,
Ки ҳамин дам тарки хоку мон кунам.*

Зан акиб нишаст, гиря сар дод ва мутеъи хости шавҳар гардид. Дар зан таҳаввули маънавӣ паدید омад ва талхихо ба ширинихо бадал шуд, аммо фақр⁵⁴ ҳамчунон боқӣ буд.

Замоне бад-ин сон бигашт, то он ки рӯзе зан гуфт:

⁵³Насак – тарз, равиш; тартиб, қоида; аҳвол.

⁵⁴Фақр – нодорӣ, камбағалӣ, кашшоқӣ.

-Шавҳарам, подшоҳи мо бас меҳрубон асту карим, тӯҳфае назди ӯ бубар, то дар иваз атое кунаду ҳолу рузи мо беҳбуд ёбад.

Мард гуфт: -Аммо мо, ки чизе надорем, тӯҳфае барои подшоҳ барем?

Зан гуфт: -Ҳамон кӯзае, ки дар он оби борон захира сохтаем, тӯҳфаи хубест баҳри подшоҳ.

Мард пешниҳоди ҳамсарашро пазируфт. Кӯзаро сарбаст ва бағал гирифтӯ суи подшоҳ равон шуд.

Он аъробӣ аз биёбони баъид,⁵⁵

Бар дари дорулхилофа чун расид.

Пас нақибон⁵⁶ пеши аъробӣ шуданд,

Бас гулоби лутф бар ҷабин-и заданд.

Дарбонони подшоҳ ба гармӣ уро пазируфтанд ва пеш аз он, ки ӯ чизе бигӯяд, ниёзаш дарёфтанд:

Ҳоҷати ӯ фаҳмаион шуд бе мақол,

Кори эион буд ато пеш аз суол.

Пас бад-ӯ гуфтанд: -Ё вачҳа-л-араб!⁵⁷

Аз кучой? Чунӣ аз роҳу таъаб?⁵⁸

Гуфт: -Вачҳам, гар маро вачҳе диҳед,

Бевучӯҳам, чун паси пуштам ниҳед.

Гуфтанд: -Эй солори араб!

Гуфт: -Агар маро пуле диҳед ва рӯи хуше бинамояд, солорам, вагарна ҳеч корам.

Кӯзаи обашро, ки тӯҳфаи подшоҳ оварда буд, арз кард ва дар васфи он гуфт:

Гуфт: -Ин ҳадя бад-он султон баред,

Соили шахро зи ҳоҷат воҳаред.

Оби ширину сабӯи сабзу нав,

З-оби бороне, ки ҷамъ омад ба гав.

⁵⁵Баъид – дур.

⁵⁶Нақиб – ранс ё вакили қабила, сардори қавм; ходими шахси олимансаб.

⁵⁷Ё вачҳа-л-араб – солору бузурги араб.

⁵⁸Таъаб – ранҷ, сахтӣ, азоб; хастагӣ.

Дарбонхоро ханда омад, ки ин араби биёбонӣ оби гандидаро тӯхфаи подшоҳ оварда ва чӣ сон бар худ меболад. Аммо ҳеч нагуфтанд ва ба рӯи худ наёварданд. Чун шоҳ аз аҳволи он араб бохабар шуд, фармон дод, то кузаашро пур аз тилло кунанд ва бо икром роҳии диёраш намоянд. Марди араб аз роҳи замин ва хушкӣ омада буд, аммо роҳаш аз дарё наздиктар буд. Аз ин рӯ, уро назди Дачла оварданд, то бар киштӣ савораш кунанд. Араб оби Дачларо, ки дид, тоза ҷаҳмид чӣ карда ва тӯхфааш чӣ буда ва он шоҳ чӣ қадар бузургвор аст, ки ин ҳамаро ба рӯи ӯ наёвард.

Чун ба киштӣ дарнишасту Дачла дид,

Сачда мекард аз ҳаёву меҳамид.

К: -Эй аҷаб лутф ин шаҳи ваҳҳобро!

В-он аҷабтар, к-ӯ ситад он обро.

Эй азиш, ту низ ҳамаи оламро чун кузае дон, ки то гулу бо донишу зебой пур бошад, аммо он ҳама катрае аз дачлаи ҷамоли Йлоҳист. Онон, ки дачлаи Йлоҳиро дидаанд, ҳамеша мадҳушанд ва дар олами беҳудӣ бар куза санг задаанд ва шарм доранд, ки аз худ бигӯянд ва кузае, ки дар бар доранд:

В-ар бидидӣ шохе аз дачла(ӣ) Худо,

Он сабӯро ӯ фано кардӣ, фано.

Он кӣ дидандаш, ҳамеша беҳуданд,

Беҳудона бар сабӯ санге заданд.

КИШТИБОН ВА НАХВӢ

Он яке нахвӣ, ба киштӣ дарнишаст,

Рӯ ба киштибон ниҳод он худпараст.

Гуфт: -Ҳеч аз нахв хондӣ? Гуфт: -Ло.⁵⁹

Гуфт: -Ними умри ту шуд дар фано.

Дилишакста гашт киштибон зи тоб,

Лек он дам кард хомуш аз ҷавоб.

Нахвӣ касеро гӯянд, ки дастури забони арабиرو нек

медонад ва бар қавоиди ин забон мусаллит⁶⁰ аст. Қавоиди адабиёти араб дар миёни мусалмонон бисёр муҳим шумурда мешавад ва ҳамвора доноёни ин илм бар худ меболидаанд.

Наҳвии достони мо низ ба дониши худ саҳт мағрур буд ва аз ин ру, илми худро ба руҳи киштибон кашид ва уро маломат намуд, ки чаро аз илми наҳв чизе намедонад ва чун ин донишро надорад, ними умраш бар фаност.

Ин бигзашт, то он ки киштӣ дар доми гирдобе гирифтормад ва дар маърази гарқ шудан қарор гирифт:

*Бод киштиро ба гирдобе фиканд,
Гуфт киштибон бад-он наҳвӣ баланд:
-Ҳеч донӣ ошно қардан? Бигӯ.
Гуфт: -Не, эй хушчавоби некӯ!
Гуфт: -Кулли умрат, эй наҳвӣ, фаност,
З-он ки киштӣ гарқи ин гирдобҳост.*

Нохудо ба наҳвӣ гуфт: -Оё шино қардан медонед?

Гуфт: -Намедонам.

Нохудо гуфт: -Агар ман ба хоҳири надонистани наҳв ними умрам бар фаност, ин ки ту ба хоҳири надонистани шино тамоми умрат барбод рафтааст, чун киштӣ дар ҳоли гарқ шудан аст.

*Эй, ки халқонро ту ҳар меҳондаӣ!
Ин замон чун ҳар бар ин ҷаҳ мондаӣ.
Ҳар ту аллома(ӣ) замонӣ дар ҷаҳон,
Нак фанои ин ҷаҳон бин в-ин замон.*

Пас ҳаргиз хунари худ ба руҳи дигарон мақаш ва хунари дигаронро беҳунари мадон, ки ҳар донише ба ҷои худ неку ва дар вақти худ судманд аст.

ШЕРИ БЕЁЛУ ДУМ

*Ин ҳикоят бишнава аз соҳибобён,
Дар тариқу одади қазвинӣ.*

⁶⁰ Мусаллит – фароғирифта; мусаллаҳ.

*Бар тану бар дасту китфҳо бегазанд,
Аз сари сӯзан кабудиҳо зананд.*

Миёни қазвиниҳо марсум⁶¹ аст, ки ба нишони паҳлавонӣ бар тани худ холкӯбӣ мекунанд. Марди достони мо низ рӯзе бар он шуд, ки назди даллок⁶² равад ва бар баданаш хол бикӯбад.

Даллок гуфт: -Эй паҳлавон, акси чӣ чизе бар баданат бикӯбам?

Мард гуфт: -Акси шере хашмгин ва бикӯш, ки пурранг бошад.

Даллок гуфт: -Кучои баданат?

Мард посух дод: -Бар шонаам.

Даллок корро оғоз намуд, аммо хамин ки сӯзанро бо бадани мард ошно кард, фарёди мард баромад ва гуфт: Чӣ мекунӣ?

-Сурати шер бар баданат хол мекӯбам.

-Кучои шерро оғоз кардаӣ?

-Думашро.

-Думашро раҳо кун, чӣ монеъе дорад ин шер дум надошта бошад.

Устои даллок думро раҳо ва корро аз ҷои дигар оғоз кард, аммо боз ҳам фарёди мард баромад, ки чӣ мекунӣ? Ин кадом узви шер аст, ки меҳоҳӣ нақш кунӣ?

Даллок гуфт: -Гӯши шер аст.

Мард гуфт: -Гӯшашро раҳо кун ва узви дигареро нақш кун.

Даллок шуруъ кард шиками шерро нақш кардан. Аммо боз ҳам фарёди мард баромад ва:

Гуфт: -То шикам набошад шерро,

Гашт афзун дард, кам зан захмҳо.

Хира шуд даллоку бас ҳайрон бимонд,

То ба дер ангушт дар дандон бимонд.

⁶¹ Марсум – расму одат.

⁶² Даллок – ходими ҳаммом.

*Бар замин зад сӯзан аз хашии устод,
Гуфт: -Дар олам касеро ин фитод?
Шери будумму сару шикам кӣ дид?
Инчунин шере Худо худ н-офарид.*

Оре, агар товус меҳохӣ, бояд чаври Ҳиндустон кашӣ
ва агар нишони паҳлавонӣ бар бадан меҳохӣ, бояд неши
сӯзанро ҳам тоб оварӣ; ва агар тоқати ранҷ надорӣ, ҳавои
ғанҷ бар сар манех:

*Эй бародар, сабр кун бар дарди неш,
То раҳӣ аз неши нафси габри хеш.*

ШЕР ВА РҶБОҲИ ТЕЗҲУШ

*Шеру гургу рӯбаҳе баҳри шикор,
Рафта буданд аз талаб дар кӯҳсор.
То ба пушти ҳамдигар бар сайдҳо,
Сахт барбанданд бори қайдҳо.*

Ин се сайёд, ки ба азми шикор ба кӯҳу дашт рафтанд,
саранҷом ба се шикор даст ефтанд: гови кӯҳӣ, бузи кӯҳӣ
ва харгӯш.

Шер рӯ ба гург карду гуфт: -Ту аз чониби ман вакил
бош ва ин шикорҳоро ба адолат миёни мо тақсим кун.
Гург:

*Гуфт: -Эй шаҳ, гови ваҳиш баҳиш туст,
Он бузургу ту бузургу зафту⁶³ чуст.
Бӯз маро, ки буз миёна-сту васат,
Рӯбаҳо, харгӯш бистон бегалат.*

Гург ба муносибати ҷуссаву танумандӣ шикорро
тақсим кард. Шикори бузург барои шер ва шикори кӯчак
барои рӯбоҳ ва шикори миёна барои худаш.

Шер ба ҳашм омаду гуфт: -Эй гург, чӣ гуна то ман
хастам, дам аз «мову ту» мезанӣ ва худро дар ҷанби⁶⁴ мо

⁶³Зафт — қалонҷусса, фарбех.

⁶⁴Ҷанб — паҳлӯ, канора.

матрах⁶⁵ мекуни. Ва ногаҳон бар ӯ парид ва даридаш. Гург ба чурми ин беадабӣ пора-пора шуд.

Он гоҳ шер рӯ ба сӯи рӯбоҳ карду гуфт: -Инак, ту шикорро ба адолат тақсим кун.

Рӯбоҳ таъзиме карду гуфт: -Қурбонат гардам, гов барои чошт ва буз барои наҳор ва харгӯш барои шомӣ шумо бошад.

Шер ханда карду гуфт: -Офарин! Ин адолат аз кучо омӯхтӣ?

Рӯбоҳ гуфт: -Аз бадани пора-пораи гург:

Гуфт: -Эй рӯбаҳ, ту адл афрӯхтӣ,

Инчунин қисмат зи кӣ омӯхтӣ?

Аз кучо омӯхтӣ ин, эй бузург?

Гуфт: -Эй шоҳи ҷаҳон, аз ҳоли гург.

Гуфт: -Чун дар шиқи мо ғаштӣ гарав,

Ҳар серо баргиру бистону бирав.

Пас, эй азиз, аз аҳволи дигарон панд гир, ки зиндагонӣ барои ҳар кас ҷуз як бор набошад ва ҳаргиз тақрор нагардад ва агар аз аҳволи дигарон панд гирӣ, чунон бошад, ки ҳазор бор зистай:

Оқил он бошад, ки гирад ибрат аз

Марги ёрон дар балои мӯҳтараз.

Рӯбаҳ он дам бар забон сад шукр ронд,

Ки маро шер аз пайи он гург хонд.

ДАРИ ХОНАИ ЁР

Он яке омад дари ёре бизад,

Гуфт ёраш: -Кистӣ, эй мӯътамад?

Гуфт: -Ман. Гуфташ: -Бирав, ҳангом нест,

Бар чунин хоне мақоми хом нест.

Мард дари хонаи ёри худро кӯфт. Вақте аз даруни хона садо омад, ки кистӣ? Мард гуфт: -Ман ҳастам.

⁶⁵ Матрах — ҳисоб кардан; маҳалли андохтан.

Соҳибхона гуфт: -Бирав, ки то дам аз «ман» мезанӣ, лоиқи ин хона набошӣ.

Марди бечора сарафканда аз ин густохӣ роҳи хеш пеш гирифт ва як сол дар оташи фироқ сӯхт, то он ки дубора бар сари куи ёр омад ва дарро куфт. Садо омад, ки кистӣ?

Гуфт: -Туй.

Посух омад: -Инак, ки ман гаштаӣ ва худатро аз ёд бурдаӣ, метавонӣ ба манзил дароӣ:

Бонг зад ёраи, ки: -Бар дар кист он?

Гуфт: -Бар дар ҳам туй, эй дилситон.

Гуфт: -Акнун, чун манӣ, эй ман, даро,

Нест гунҷой ду манро дар саро.

ҲАДЯИ ДҶУСТ БАРОИ ЮСУФ

Юсуф садри аъзами Миср шуда буд ва ихтиёри ҳамаи умури молии кишвар ба дасти ӯ буд ва пас аз шох ба тавонмандиву қудрати ӯ касе набуд.

Юсуфро дӯсти меҳрубоне буд, ки аз кӯдакӣ бо ҳам ошно буданд. Он дӯст аз фосилаи дур назди Юсуф омада, назди ӯ меҳмон буд.

Марсум буд, ки дар чунин маврид тӯҳфае назди мизбон меоварданд. Юсуф гуфт: -Армугон чӣ овардаӣ?

Меҳмон гуфт: -Ҳар чӣ андеша кардам, ки тӯҳфае дархуру шоиста бароят оварам, чизе наёфтам, зеро ки акнун ҳамаи амволи кишвар дар ихтиёри туст ва ҳар чӣ бихоӣ, наздат омодааст. Бо худ гуфтам: -Ба ҷуз зебоии ту, ки ҳеҷ монанд надорад, ҳар чизе дар анбори ту ҳаст, аз ин рӯ, ойинае бароятон тӯҳфа овардам, то рӯи зебои худро дар он бингарӣ:

Лоиқ он дидам, ки ман ойинае

Пеши ту орам, чу нури синае.

То бубинӣ рӯи хуби худ дар он,

Эй ту чун хуршед шамъи осмон.

Ойинаро хислате некӯст: зишту зеборо яксон
менамоёнад. Ва инсон чун бар накси худ огоҳ гардад, дар
паи рафъи он бархоҳад омад ва ҳеҷ беморие бадтар аз он
нест, ки инсон худро комил бипиндорад:

*Ҳар кӣ накси ҳешро диду шинохт,
Андар истикмоли⁶⁶ худ даҳаспа тохт.
З-он наменаррад ба сӯи Зулҷалол,⁶⁷
К-ӯ гумоне мебарад худро камол.
Иллате баттар зи пиндори камол,
Нест андар ҷони ту, эй зудлол.*

КОТИБИ ВАҲӢ

Дар миёни асҳоби Паёмбар касе буд, ки дар навиштани
ваҳй⁶⁸ саҳт кӯшо буд ва аз котибони ваҳй ба шумор
меомад. Партави ваҳй бар ӯ низ метобид ва дар дили
хеш ҳикмате меёфт. Аммо он фузули бешарму ҳаё аз ин
андак моя гумроҳ шуду гуфт: -Ҳар чӣ Паёмбар бар забон
меоварад, дар дили ман низ вучуд дорад:

*Партави он ваҳй бар вай тофтӣ,
Ӯ даруни хеш ҳикмат ёфтӣ.
Айни он ҳикмат бифармудӣ Расул,
З-ин қадар гумроҳ шуд он булфузул.⁶⁹
К-он чи мегӯяд Расули мустанир⁷⁰
Мар маро ҳаст он ҳақиқат дар замир.*

Чун чунин гумон бурд, ҳашми Илоҳӣ бар ҷонаш фуруд
омад, ҳам аз котибӣ барканор шуд ва ҳам аз дин.
Саранҷом низ аз кинаи худ душмани Расули Худо шуд:

*Ҳам зи нассоҳӣ⁷¹ баромад, ҳам зи дин,
Шуд адуви Мустафову дин ба кин.*

⁶⁶Истикмол – такмил додан, комил кардан.

⁶⁷Зулҷалол – Худованд; соҳиби ҷалол, боҳашамат, азим.

⁶⁸Ваҳй – паём ва илхоме, ки Худованд ба пайғамбарон мефиристад.

⁶⁹Булфузул – пургӯй, суҳангӯи бемавқеъ; ба корҳои дигарон
мудохилакунанда.

⁷⁰Мустанир – пок, дурахшон, мунаввар.

⁷¹Нассоҳӣ – нусхабардорӣ ва китобат.

Эй азиз! Ҳаргиз ба он чи аз фазли Илоҳӣ насиби ту гашта, мағрур машав ва худро бартар аз он чи ҳастӣ, мапиндор, кадру манзалати хеш бишнос ва хешро дар ҷойгоҳи муносиби худ бинех, на болотар ва на поёнтар.

АЁДАТИ МАРДИ НОШУНАВО АЗ ҲАМСОЯИ БЕМОР

Марде буд, ки гӯшҳояш сангин шуда буд ва ҷуз фарёдро намешунид. Ҳамсояаш, ки солиёне чанд собикаи дӯстӣ бо ӯ доштанд, бемор шуд ва ӯ азм кард ба аёдати ҳамсоя ӯиравад. Бо худ андешид: -Ман, ки гӯшҳоям сангин шуда ва ӯ низ чун бемор аст, наметавонад бо бонги баланд сухан биёяд, пас чӣ гуна ахволпурсӣ кунам? Он гоҳ бо худ гуфт: -Лобуд агар ман бипурсам, ҳолат чӣ тавр аст? Меғӯяд: -Хубам. Пас ман меғӯям: -Худоро шукр. Ва агар бипурсам, ғизо чӣ хӯрдӣ? Меғӯяд: -Шарбат ё оши адас.⁷² Пас ман меғӯям: -Ғуворо бошад. Ва агар бипурсам: -Қадам пиизишк назди ту меояд? Хоҳад гуфт: -Ғалонӣ. Пас ман меғӯям: -Хушқадам бошад. Чун ӯ биёяд, корат дуруст мешавад. Мард ин гуна бо худ андешид ва ин ҷавобҳои киёсиро дуруст кард.

Ин ҷавоботи киёсӣ рост кард,

Пеши он ранҷур шуд он некмард.

Назди бемор рафт ва қанори ӯ нишаст. Пурсид: -Ҳолат чӣ тавр аст?

Бемор гуфт: -Мурдам.

Гуфт: -Худоро шукр.

Бемор бо шунидани ин сухан ранчидахотир шуд ва дар шиғифт монд.

Он гоҳ пурсид: -Ғизо чӣ хӯрдӣ?

Гуфт: -Заҳр хӯрд.

⁷²Адас – паск, донаи сурхи чигариранг аз чинси лубӣ.

Мард гуфт: -Нӯши чонат бод.

Сипас пурсид: -Кадам табиб наздат омадааст?

Гуфт: -Азроил.

Мард гуфт: -Хушхол бош, ки бисёр хушқадам аст.

Гуфт: -Чунӣ? Гуфт: -Мурдам. Гуфт: -Шукр.

Шуд аз ин ранҷур пурозору нукр.⁷³

К-ин чӣ шукр аст? Ё магар бо ман бад аст?

Каж қиёсе карду он каж омадаст.

Баъд аз он гуфташ: - Чӣ хӯрдӣ? Гуфт: -Заҳр.

Гуфт: -Нӯшат бод! Афзун гаит қаҳр.

Баъд аз он гуфт: -Аз табибон кист ӯ,

Ки ҳамеояд ба чора пеши ту?

Гуфт: -Азроил меояд. Бирав.

Гуфт: -Пояш бас муборак. Шод шав.

Марди ношунаво аз хона берун омад ва шодмон буд аз аҳволпурсии ҷононаи худ. Бо худ мегуфт: -Чӣ хуш анҷоми вазифа кардам ва дили ҳамсояи бемор ба даст овардам; гофил аз он ки дӯстии дерина аз миён рафт ва кинаи ӯ дар дили бемор нишаст, ки аҷаб душмане канори мо буд ва мо ӯро дӯст мепиндоштем.

Эй азиз! Бисёранд касоне, ки мепиндоранд хуш хидмате мекунанд ва аҳли тоатанд. Аммо оташи қаҳри Илохиро шуълавар месозанд, мабодо аз эшон бошӣ:

Бас касон, к-эшон зи тоат гумраҳанд,

Дил ба ризвону савоби он диҳанд.

Худ ҳақиқат маъсият⁷⁴ бошад ҳафӣ,⁷⁵

Пас кадар,⁷⁶ к-онро ту пиндорӣ сафӣ.⁷⁷

⁷³ Нукр – ранчидахотир, мутааччиб.

⁷⁴ Маъсият – рафтори ғилофи шариат, гуноҳ, ҷурм.

⁷⁵ Ҳафӣ – пӯшида, махфӣ, пинҳон.

⁷⁶ Кадар – тирагӣ, ғаму андӯх.

⁷⁷ Сафӣ – соф, холис, пок.

НОФАРМОНИИ ИБЛИС

Нахустин касе, ки қиёс кард ва бо тамассук⁷⁸ ба қиёс аз фармони Ҳақ сар печид, Иблис буд. Худованд фариштагон ва аз ҷумла Иблисро фармуд, то бар Одам сачда кунанд.

Иблис гуфт: -Ман аз оташам ва Одам аз хок ва оташ аз хок бартар аст, пас ман аз Одам бартар ҳастам ва ҳаргиз он ки бартар аст, набояд назди он ки поинтар аст, кӯрнуш⁷⁹ намояд:

Аввал он кас, к-ин қиёсакҳо намуд,

Пеши анвори Худо, Иблис буд.

Гуфт: -Нор⁸⁰ аз хок бешиак, беҳтар аст,

Ман зи нору ӯ зи хоки акдар⁸¹ аст.

Худованд дар посухи ӯ гуфт: -Хешовандӣ дар миён нест, бартарӣ ба тақову парҳезгорист. Писари Абӯҷаҳл муъмин шуд, аммо писари Нӯҳ ба гумроҳон пайваст ва қатъан уро бар ин фазилату бартарӣ аст, гарчи ӯ аз Абӯҷаҳл аст ва ин аз Нӯҳ.

Эй азиз! Қиёсу истидлол⁸² ҷое ба кор меояд, ки хуршеди тобон ҳақиқати ошкор набошад. Қиёс барои хангомest, ки шаб аст ё он ки абр рухсораи хуршедро пӯшонда, на он ҷо, ки фуруғи ваҳй тобидан гирифтааст:

Ин қиёсоту таҳаррӣ⁸³ рузи абр,

Ё ба шаб мар қибларо кардаст ҳабр.⁸⁴

Лек бо хуршеду Каъба пеши рӯ,

Ин қиёсу ин таҳарриро маҷӯ.

⁷⁸Тамассук – ҷанг задан, ҷаспидан.

⁷⁹Кӯрнуш – таъзим.

⁸⁰Нор – оташ.

⁸¹Акдар – тира.

⁸²Истидлол – далеловарӣ; ҳуҷҷат, бурҳон.

⁸³Таҳаррӣ – ҷустуҷӯ, таҳаммул.

⁸⁴Ҳабр - олим, донишмаид

МУСОБИҚАИ РУМИЁН БО ЧИНИЁН

Чиниҳо ва румиҳо ҳар ду дар наққошиву суратгарӣ маҳорати бемонанд доштанд ва ҳар кадом иддао мекарданд дар наққошӣ аз дигарӣ мохиртаранд. Рузе султон бар он шуд мусобиқае тартиб диҳад ва ҳар ду дастаро биозмояд, то доништа шавад кадом дар суратгарӣ мохиртаранд.

Наққошони румиву чинӣ ҳозир шуданд, ба ҳар як утоке доданд. Ду утоки дуруст дар баробари ҳам буд. Чиниҳо дахҳо ранг таҳия карданд ва ранҷҳо бурданд ва нақшҳо офариданд, аммо румиён танҳо деворҳои утокро сайқал заданд ва онро софу ҳолӣ аз ҳар зангоре карданд. Деворҳо чун ойна соф ва сайқалёфта шуд. Рузи мавъуд фаро расид. Подшоҳ ба утоки наққошони чинӣ рафт ва дар он ҷо тасвирҳое дид, ки ақлу ҳуш аз сар мебурд. Сипас назди румиён омад. Онон пардaro боло заданд, ҷуз деворҳои сайқалзада набуд, аммо ҳамаи нақшҳои наққошони чинӣ дар он деворҳо бехтару дурахшонтар чилвагар буд. Чунон зебо буд, ки чашм хира мемонд. Румиён мусобикаро бурданд:

*Чиниҳо чун аз амал фориғ шуданд,
Аз пайи шодӣ духулҳо⁸⁵ мезаданд.
Шаҳ даромад, дид он ҷо нақшҳо
Мерабуд он ақлро ву фаҳмо.
Баъд аз он омад ба сӯи румиён
Пардaro боло кашиданд аз миён.
Акси он тасвиру он кирдорҳо,
Зад бар ин софӣ шуда деворҳо.
Ҳар чи он ҷо дид, ин ҷо беҳ намуд,
Дидaro аз дидаҳона мерабуд.*

Эй азиз, ту низ ойинаи ҷонатро сайқал зан ва аз навъи

⁸⁵Духул – табл, нақора.

олудагӣ пок дор, то чамолу чалоли Илоҳӣ дар он битобад
ва ойинаи ҳақиқатнамои олами ҳастӣ шавад.

*Румиён он сӯфиёнанд, эй падар!
Бе зи такрору китобу бе ҳунар.
Лек сайкал кардаанд он синаҳо,
Пок аз озу ҳирсу бухлу кинаҳо.
Он сафои ойина, васфи дил аст,
Сурати бемунтаҳоро қобил аст.*

Сурати Ҳақ, ки на дар осмон гунчад, на дар аршу фарш
ва сарову сурайё, дар дили одамӣ чой дорад ва танҳо
ойинаи дил аст, ки онро чилвагар месозад:

*Сурати бесурати беҳадди ғайб,
3-ойина(й) дил тофт бар Мӯсо зи ҷайб.
Гарчи он сурат нагуҷид дар фалак,
На ба аршу фаршу дарёву самак.⁸⁶*

НИШОНИ ЯҚИН

Субҳ буд, Паёмбар дар миёни роҳ ба Зайд бархӯрд.
Фармуд: -Чӣ гуна субҳ кардӣ?

Гуфт: -Бандае бо имон.

Паёмбар пурсид: -Нишони имонат чист?

Гуфт: -Рузхоро дар холи рӯза ташна мегузаронам ва
шабҳо бедор ва машғули ибодат ҳастам:

*Гуфт: -Ташна будаам ман рузҳо,
Шаб нахуфтастам зи шиқу сӯзҳо.*

Зайд идома дод: -Ба ҳоле расидаам, ки замонро ва рӯзу
шабро дар нур дидаам ва назди ман гузаштаву оянда якест.
Ҳамон гуна, ки мардум осмонро мебинанд, ман аршу
аршиёнро мебинам, ҳашт бихишту ҳафт дӯзах пеши рӯи
ман аст, яқояки мардумро мешиносаму медонам кадом
бихиштӣ асту кадом чаҳаннаӣ:

⁸⁶ Самак - моҳӣ.

*Гуфт: -Халқон чун бубинанд осмон,
Ман бубинам ариро бо аришён.
Ҳаит чаннат, ҳафт дӯзах пеши ман,
Ҳаст пайдо ҳамчу бут пеши шаман.⁸⁷
Як ба як вомешиносам халқро
Ҳамчу гандум ман зи ҷав дар осие.
Ки биҳиштӣ кисту бегона кӣ аст?
Пеши ман пайдо чу мору моҳӣ аст.*

Зайд гуфт: -Эй Расули Худо! Ичоза медиҳед сарнавишти яқояки мардумро бозгӯям ва аз сирату ниҳони ҳар як хабар диҳам ва рози ҳамагон фoš созам?

Паёмбар фармуданд: -Хомӯш бош. Рози мардумон бармало макун, ки Худованд пардапӯш аст. Чун бар асрор воқиф шудӣ, дам фуру банд ва ҳеч мағӯ. Худованд ойинае ба ту дода, ки ҳақоикро менамоёнад, онро ғилоф кун ва пинҳон дор:

*Лек даркаш дар намуд ойинаро,
Гар таҷаллӣ кард Сино синаро.
Гуфт: -Охир ҳеч гунҷад дар бағал,
Офтоби Ҳаққу хуриеди азал?
Гуфт: -Як исбаъ⁸⁸ чу бар чашме ниҳӣ,
Бинӣ аз хуриед оламро тижӣ.*

Чашм оламбин аст, бо ангушт метавон онро баст.

Эй азиз, бидон, ки роздориву пардапӯшӣ хулки каримон аст ва чун айби дигарон бипӯшӣ, Худои алим низ хатоҳоят бипӯшонад.

ФАРОСАТИ ЛУҚМОН

Лукмон ғуломе буд сиёҳрӯю нозебо, аммо ҳакиму доно. Дар миёни дигар ғуломон мавлояш уро камтар аз дигарон меангошт ва хораҷ мешумурд. Дигар ғуломонро ба

⁸⁷ Шаман – бутпараст.

⁸⁸ Исбаъ – ангушт.

чамъоварии меваҳо мефиристод ва Луқмонро ба корҳои паст мегуморид:

*Буд Луқмон неши хоҷа(й) ҳеитан
Дар миёни бандагонаш хортан.
Мефиристод ӯ гуломонро ба бог,
То ки мева оядаш баҳри фарог.
Буд Луқмон дар гуломон чун туфайл,
Пурмаъонӣ, тирасурат, ҳамчу лайл.*

Рузе гуломон меваҳои гирдовардари худашон хӯрданд ва ба арбоби худ гуфтанд, ки меваҳоро Луқмон хӯрдааст. Арбоб дар Луқмон ҳашм гирифт. Луқмон аз арбоби худ хост, го онро биозмояд, бад-ин наҳв, ки ба ҳамаи мо оби гарм бинушон ва сипас бар асбе бинишин ва ба саҳро бирав ва моро низ бо худ бубар ва ба давидан водор:

*Гуфт Луқмон: -Сайидо, неши Худо,
Бандаи хоин набошад муртазо.⁸⁹
Имтиҳон кун ҷумламонро, эй қарим,
Серамон дардеҳ ту аз оби ҳафим.⁹⁰
Баъд аз он моро ба саҳрое калон,
Ту савора, мо пиёда медавон.
Онгаҳон бингар ту бадкирдорро,
Сунъҳои⁹¹ қошифуласорро.*

Арбоб чунин кард. Ғуломон бар асари давидан ҳолашон дигаргуна шуд ва меваҳоро қай карданд, аммо аз даҳони Луқмон ҷуз об берун наёмад.

Эй азиз, рӯзи қиёмат низ кирдорҳои инсон буруз⁹² мекунад ва бар ҳамагон ошкор мешавад, ки ҳар кас чӣ карда ва кӣ будааст. Пас бар роҳи рост устувор гом бардор,⁹³ то дар он рӯз сарафроз бошӣ.

⁸⁹ *Муртазо* – мавриди ризоят; қаноатманд, хурсанд.

⁹⁰ *Ҳафим* – гарм; оби гарми риму зардоболуде, ки нӯшобан дузахиён аст.

⁹¹ *Сунъ* – эҷод, офариниш.

⁹² *Буруз* – зохиршавӣ, ошкоршавӣ.

⁹³ *Гом бардоштан* – қадам задан.

*Ҳикмати Лукмон чу тонад ин намуд,
Пас чӣ бошад ҳикмати Раббулвучуд?
Явма тубло ва-с-сароир куллуҳо,
Бона минкум коминун ло юштаҳо.*⁹⁴

ОТАШСУЗӢ

Дар айёми хилофати Умар оташе бас сахмгин шаҳрро
фаро гирифт, оташе, ки сангҳоро чун ҷӯб месузонд:

*Оташе афтод дар аҳди Умар,
Ҳамчу ҷӯби хушк мехӯрд ӯ ҳаҷар.*⁹⁵
*Дарфитод андар бинову хонаҳо,
То зад андар парри мургу лонаҳо.
Ними шахр аз шӯълаҳо оташ гирифт,
Об метарсид аз ону мешигифт.*

Ҳар чи тадбир карданд, то оташро хомуш кунанд, суде
набахшид ва лаҳза ба лаҳза оташ шӯълавартар мешуд.
Мардум назди Умар рафтанду гуфтанд: -Ин оташ ҳаргиз
бо об хомуш намегардад.

Умар гуфт: -Ин оташ қаҳри Худост, шӯълаест, ки аз
оташи бухли⁹⁶ шумо афрухта шудааст:

*Гуфт: -Он оташ зи оёти Худост,
Шӯълае аз оташи бухли шумост.*

Мардум гуфтанд: -Дари хонаҳои мо боз ва
суфраҳоямон паҳн аст, ҳар кӣ хоҳад бар сари он
менишинаду мехурад.

Умар гуфт: -Мехмониҳои шумо на аз баҳри Худо,
балки ба расми одату риё ва худнамоист ва аз ин рӯ,
арзише надорад:

*Гуфт: -Нон дар расми одат додаед,
Даст аз баҳри Худо нагинодаед.*

⁹⁴Маънии байт: Рузи қиёмат ҳар чизи пушида ошкор мешавад ва аз шумо
низ роze, ки намехостед фош шавад, ошкор мешавад.

⁹⁵Ҳаҷар – санг.

⁹⁶Бухл – бахилӣ, мумсикӣ.

Баҳри фаҳру баҳри нушу баҳри ноз,

Н-аз барои тарсу тақову ниёз.

Эй азиз, коре, ки барои Худо набошад, қимате надорад, харчанд бузург бинамояду чашмгир бошад. Амал ҳар андоза кӯчак, агар холисона анҷом шавад, тӯҳфае хоҳад буд барои Худои бузург ва ҷуз ӯ касе қадраш нашиносад.

НАБАРДИ АЛӢ КАРРАМА-Л-ЛОҲУ ВАҶҲАҲУ БО ПАҲЛАВОНИ ҚУРАЙШ

Сипохиёни Қурайш, ки барои набард бо мусалмонон ба ҳаволии⁹⁷ Мадина омада буданд, бо хандаке рӯ ба рӯ шуданд, ки гузаштан аз он шуданӣ набуд.⁹⁸ Ҳеч кас тавони онро надошт, ки аз хандак бигзарад; то он ки Амр ибни Абдуд, паҳлавони номии араб асб тохт ва аз хандак гузашт. Найзаи худро бар замин зад ва ҳамовард хост. Нерӯи Амр забонзади ҳамаи аъроб буд. Паҳлавони пуровоза, ки номаш тани шучоъонро меларзонд ва касеро ёрои истодагӣ дар баробари ӯ набуд.

Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва саллам фармуд: -Чӣ касе бо Амр меразмад?

Алӣ каррама-л-лоҳу ваҷҳаҳу гуфт: -Ман.

Паёмбар фармуд: -Биншин.

Амр фарёд мезад: -Ҷанговаре нест, ки ба набард истад? Кучост он бихиштие, ки мепиндоред куштагони шумо ба он ҷо хоҳанд рафт?

Алӣ каррама-л-лоҳу ваҷҳаҳу дубора ба по хост ва рухсати набард талабид. Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва саллам фармуд, ки Алӣ ба ҷои худ биншинад.

Амр севвумин бор раҷаз хонд ва ҳариф хост ва ин бор

⁹⁷ *Ҳавоӣ* – атроф. гирду атроф.

⁹⁸ *Шуданӣ набуд* – гайримкон будан, номумкин будан.

низ чуз Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху касе барои истодагӣ дар баробари Амр барнахост. Паёмбар салаллоху алайҳи ва саллам зиреҳи худро бар тани Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху пушонд ва дастори хешро дар сари ӯ печид. Алӣ зулфикор ба даст ба майдони набард шитофт.

Ду паҳлавон рӯ дар рӯи якдигар истоданд: набард даргирифт. Паёмбар салаллоху алайҳи ва олиҳи ва саллам фармуд: -Имони мучассам бо ширки мучассам ба набард пардохтанд.

Шамшери Амр бар сари Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху фуруд омад ва сипарашро шикофт ва аммомаи вайро пора кард ва то чулуи сари ӯ расид. Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху ба пой Амр шамшер зад ва ӯро бо сар ба замин андохт. Набардгоҳ пушида аз гарду ғубор шуд. Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху Амрро ба пушт хобонид ва бар синаи ӯ нишаст, то сар аз тани ӯ чудо кунад; аммо Амр, ки роҳи чораро бар худ танг медид, бар рухсори Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху оби даҳон андохт:

*Ӯ худу⁹⁹ андохт бар рӯи Алӣ,
Ифтихори ҳар набию ҳар валӣ.
Он худу зад бар руҳе, ки рӯи моҳ,
Саҷда орад неши ӯ дар саҷдагоҳ.*

Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху чанде ҳашмгин шуд. Шамшер бияфканд ва дар овардгоҳ чанде қадам зад:

*Дар замон андохт шамшер он Алӣ,
Кард ӯ андар газояш¹⁰⁰ коҳилӣ.¹⁰¹
Ғашт ҳайрон он мубориз з-ин амал,
В-аз намудан афвӯ раҳмат бемаҳал.*

Амр саргашта, ки чаро Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху аз синаи ӯ бархост ва дар куштани ӯ диранг намуд. Гуфт: -Магар на ин, ки то даме пеш оҳанги инъидоми¹⁰² ислом

⁹⁹ Худу – оби даҳон.

¹⁰⁰ Газо – ҷанг, набард.

¹⁰¹ Коҳилӣ – сустиву диранг.

¹⁰² Инъидом – нобудӣ.

карда будам, ки хамаи вучудат оканда аз ишқ ба он аст?
Ва магар на ин ки мусалмононро заҳрханд кардам ва
ларза бар тани сипохи ислом афкандам? Ва магар оби
дахон бар гунаат наяндохтам?! Пас аз чӣ рӯй бархостӣ ва
дар куштanam диранг кардӣ?

*Гуфт: -Бар ман теги тез афроштӣ,
Аз чӣ афкандӣ? Маро бигзоштӣ?
Он чӣ дидӣ беҳтар аз пайкори ман?
То шудӣ ту сушт дар шиколи ман.
Он чӣ дидӣ, ки чунин ҳаимат нишаст?
То чунон барқе намуду бозҷаст.
Он чӣ дидӣ? Ки маро з-он акси дид,
Дар дилу ҷон шӯълае омад надид.*

Алӣ каррама-л-лоху вачҳаху дар посух гуфт: -Ман
барои Худо тег мекашам; бандаи Худоям, на бандаи
хостаҳои дили хеш. Шери Худоям, на шери нафси худ.
Чун ту оби даҳон бар рухсорам андохтӣ, ба ҳашм шудам.
Агар туро дар он ҳол мекушам, ғайри Худо - хости дилам
- низ дар он даҳил буд. Пас даст кашидам, то оташи ҳашм
фуру нишинад; он гоҳ танҳо барои ризои Худо, туро ҳалок
гардонам.

*Чун худу андохтӣ бар рӯи ман,
Нафс ҷунбиду тикӣ шуд хӯи ман.
Ним баҳри Ҳақ шуду нима ҳаво,
Ширкат андар кори Ҳақ набвад раво.*

Эй азиз! Ихлос кимиеест гаронмоя, ки амалро тиллои
ноб кунад. Амали ҳолӣ аз ихлос мурдореро монанда аст,
ки ҷуз бӯи тааффу¹⁰³ надихад ва Алӣ мучассамаи ихлос
буд; ҷуз Худо намедид ва ҷуз барои Худо коре намекард
ва ҷуз Худоро бузург намешумурд.

*Аз Алӣ омӯз ихлоси амал,
Шери Ҳақро дон муназзаҳ¹⁰⁴ аз дағал.*

¹⁰³Тааффу – гандина, бадбӯй.

¹⁰⁴Муназзаҳ – пок, покиза.

Дафтари дуввум

ДИДАНИ МОҲ

Дар рӯзгори хилофати Умар ибни Хаттоб чун моҳи Рамазон фаро расид, гуруҳе барои дидани ҳилоли моҳ ба баландии кӯҳ рафтанд. Яке аз он миён гуфт: -Ман моҳро дидам, моҳ он чост.

Умар ҳар чи нигоҳ кард, моҳро надид. Гуфт: -Он ҳилол аз хиёли ту паид омадааст:

*Чун Умар бар осмон маҳро надид,
Гуфт, к: -Ин маҳ аз хиёли ту дамид.
Варни ман бинотарам афлокро,
Чун намебинам ҳилоли покро?*

Умар мутаваҷҷеҳ шуд, ки мӯйи абруи он шахс чулуи дидагонаш омада ва ӯ онро ҳилоли моҳ пиндоштааст. Ба ӯ гуфт: -Дастӣ худро ба об бизан ва бар абрувонат бикаш, то дарёбӣ, ки ҳилоле даркор нест:

*Гуфт: -Тар кун дасту бар абру бимол,
Онгаҳон ту дарнигар сӯйи ҳилол.
Чунки ӯ тар кард, абру шуд камон,
Сӯйи ту афканд тире аз ғумон.*

Оре, хиёл рахзан аст ва гоҳ мӯйеро чун ҳилол менамоёнад. Ба ростӣ, агар як мӯйи қач ҳақоикро чунин воҷгуна намояд, чунончи тамоми вучуди одамӣ қач ва мунҳариф бошад, чун хоҳад шуд?

*Чун яке му қаж шуд, уро роҳ зад,
То ба даъво лофи диди моҳ зад.
Мӯйи қаж чун пардаи гардун бувад,
Чун ҳама аҷзот қач шуд, чун бувад?*

ДУЗДИ МОР

Рӯзе дезде мореро аз моргире рабуд ва онро ғанимати бузург шумурд, гофил аз он ки он мор заҳри кушанда

порад ва чони уро таъдид мекунад. Аз қазо он мор дуздро
гизид ва ӯ мурд ва дар ин миён моргир чонаш солим
бимонд

Моргир ҷасади дуздро ёфт ва уро шинохт. Гуфт: -Ман
аз Худо хоста будам, ки морро дубора ба ман
бозгардонад, аммо Худоро ҳазор бор шукр, ки дуёоямро
мустаҷоб накард, вагарна акнун ман ба ҷойи ин бечора
бар замин афтада будам:

*Дуздаке аз моргире мор бурд,
З-аблаҳӣ онро ганимат мешумурд
Вораҳид он моргир аз захи мор,
Мор кушт он дузди уро зори зор.
Моргираш дид, пас бишинохташ,
Гуфт: -Аз ҷон мори ман пардохташ.
Дар дуёо меҳостӣ ҷонам аз ӯ,
К-аш биёбам, мор бистонам аз ӯ.
Шукр ҳақро, к-он дуёо мардуд шуд,
Ман зиён пиндоштам, он суд шуд.*

Эй азиз! Бисёр бошад, ки инсон аз Худо чизеро бо
исрору ибром ва ҳазор нолаву гиря талаб кунад, аммо
маслиҳати ӯ дар он набошад ва он Худои карим аз ҳамин
ру дуёояш мустаҷоб насозад. Пас ҳушёр бош ва ба
Худоят гумони бад мабар:

*Бас дуёоҳо, к-он зиён асту ҳалок,
В-аз қарам менашавад Яздони пок.*

ДАРХОСТИ ЗИНДА КАРДАНИ УСТУХОНҲО АЗ ИСО

Марде нодон бо Исо алайҳиссалом ҳамроҳ буд. Ба
гудволе пур аз устухон расиданд. Мард гуфт: -Эй
Паёмбари Худо! Он номи баланду исми азимро, ки меҳонӣ
ва ба ёрии он мурдaro зинда мекунӣ, ба ман биёмуз, то

бо он ном яке аз ин устухонҳоро зинда созам:

*Гаит бо Исо яке аблаҳ рафиқ,
Устухонҳо дид дар ҳуфра(ӣ) амиқ.
Гуфт: -Эй ҳамроҳ, он номи санӣ,¹⁰⁵
Ки бад-он мурда ту зинда мекуни.
Мар маро омӯз, то эҳсон кунам,
Устухонҳоро бад-он бочон кунам.*

Исо гуфт: -Хомӯш бош, ин кор дар шаъни ту нест.
Забони ту шоистаи он нест, ки он номро бубарад.

Мард гуфт: -Пас худат он номро бар устухонҳо бихон:

*Гуфт: -Агар ман нестам асрори хон,
Ҳам ту бархон номро бар устухон.
Гуфт Исо: -Ё Раб, ин асрор чист?
Майли ин аблаҳ дар ин бегор¹⁰⁶ чист?
Чун гами худ нест ин беморро?
Чун гами ҷон нест ин мурдорро?*

Саранҷом Исо алайхиссалом Исми аъзамро бар яке аз устухонҳо хонд. ва аҷзои устухон ба ҳам пайваст ва ногаҳон шере даранда аз он миён сар баровард. Аз бахти бади он мард ин устухон устухони шер буд. Шер ба он мард ҳамла кард ва ўро дарид ва аз миён бурд:

*Аз миён барҷааст як шери сиёҳ,
Панҷае зад, кард нақшаи ро табоҳ.
Каллааш барканд, мағзааш рехт зуд,
Мағзи ҷавзе, к-андар ў мағзе набуд.¹⁰⁷*

Оре, ин ҷазои касест, ки бо Паёмбар бошад, аммо кадри он нашиносад ва аз ў ёва талаб кунад ё оби софе бубинаду ба ҷойи он, ки ҷони ташнаашро сероб намояд, дар он идрор кунад:

*Ин сазои он, ки ёбад оби соф,
Ҳамчу хар дар ҷӯ бимезад аз газоф.*

¹⁰⁵ Санӣ – баланд. Ин ҷо мақсуд исми аъзами Илоҳист.

¹⁰⁶ Бегор – кори беҳуда.

¹⁰⁷ Каллаи ў монанди чормағзи нук буд, ки мағзе дар дарунаш нест.

*Гар бидонад қимати он ҷӯй хар,
Ў ба ҷойи по ниҳад дар ҷӯй сар.*

СУПОРИШҲОИ СУҒҒӢ

Суғғии ҷаҳонгарде буд, ки рӯзгорро дар сафар мегузаронд. Шабе убураш ба хонақоҳе афтод ва тасмим гирифт шабро дар он ҷо бигзаронад. Пас чорпои худро дар охур баст ва худ ба ҷамъи суғғиён пайваст. Бо якдигар суҳанҳои ҳакимона бисёр гуфтанд, то замони сарфи гизо расид ва барои меҳмон суғғра пахн карданд, аммо ногаҳон суғғӣ ба ёди чорпоиаш афтод:

*Хон биёварданд баҳри меҳмон,
Аз баҳима¹⁰⁸ ёд овард он замон.*

Рӯ ба ходим кард ва гуфт: -Ба охур бирав ва ба чорпо коху ҷав бидех.

Ходим: -Ин ҷӣ супоришест, муддатҳост, ки кори ман темордорӣ аз чорпоён аст. Худ вазифаам нек меонам.

Суғғӣ: -Ибтидо ҷави ўро ҳес¹⁰⁹ кун, чун ин ҳайвон пир аст.

Ходим: -Аҷаб! Сарварам, ин ҷӣ ҳарфест. Ҳама ин корхоро аз ман меомӯзанд.

Суғғӣ яқояк супориш мекард ва ходим такрор мекард, ки ман хуб ба вазифаам ошно ҳастам, супориш лозим нест:

*Гуфт: -Тар кун он ҷавашро аз нахуст,
К-он хари тир асту дандонҳо-и сушт.*

*Гуфт: -Лоҳавл, ин ҷӣ мегӯй, меҳро,
Аз ман омӯзанд ин тартибҳо.*

*Гуфт: -Полонаш фуру неҳ неш-неш,
Доруи манбал бинеҳ бар пушти реш.¹¹⁰*

¹⁰⁸ Баҳима – чорпо, ҳайвон.

¹⁰⁹ Ҳес – тар.

¹¹⁰ Бар захми пушти ў марҳам бигзор.

Ҳикоятҳо ва ҳидоятҳо аз "Маснави маънавӣ"

*Гуфт: -Лоҳавл охир, эй ҳикматгузор,
Чинси ту меҳмонам омад сад ҳазор.
Ҷумла розӣ рафтаанд аз пеши мо
Ҳаст меҳмон ҷони мову ҳеши мо.*

Алкисса, аз сӯфӣ супориш кардан ва аз ходим, эй ба чашм, гуфтан. Аммо ходими фиребкор аслан суроғи хайвони бечора нарафт ва обе ҳам ба ӯ надод.

*Рафту аз охур накард ӯ ҳеч ёд,
Хоби харгӯшӣ бад-он сӯфӣ бидод.
Рафт ходим ҷониби авбоши чанд,
Кард бар андарзи сӯфӣ ришханд.*

Чорпои бечора он шаб то субҳ аз гуруснагии беамон ба чапу рост ғалтид. Сахаргоҳ ходим омад ва фавран полони улоғро пайдо кард ва пушташ гузошт ва ду-се чуб бар улоғ зад, то частухез кунад ва чунон намояд, ки сари ҳол аст.

Чун сӯфӣ савори улоғ шуд ва ба роҳ афтод, чорпо талу-талу меҳурд ва меафтод. Ҳамроҳон гуфтанд: -Эй шайх, чаро ин тавр шуда, магар намегуфти улоғи ман кавист? Сӯфӣ гуфт:

*Гуфт: -Он хар, к-ӯ ба шаб лоҳавл х(в)ард,
Ҷуз бад-ин шева надонад роҳ кард.*

Оре, ҳар кас, ки дар дунё фиреби шайтонро бихӯрад ва аз душмани дӯстнамо таъзиму такрим ва чарбзабониро бовар намояд, ҳаммонанди он улоғ бар сари пули Сирот аз парешонӣ бо сар ба замин меафтад:

*Ҳар ки дар дунё хӯрад талбиси¹¹¹ дев,
В-аз адӯи дӯстру таъзиму рев.¹¹²
Дар роҳи исломӯ бар пули Сирот,
Дар сар ояд ҳамчун он хар аз хубот.¹¹³
Ишваҳои ёри бад манӯш, ҳин,
Дом бин, эмин мараф ту бар замин.*

¹¹¹ Талбис – макр, хила, фиреб.

¹¹² Рев – макру хила.

¹¹³ Хубот – парешонӣ.

Ва низ биёмӯз, ки кори худро ба дигаре наспорӣ.
Ҳамчун шер худат ба шикор бирав, на он ки лошархӯрвор
аз шикори дигарон тағзия кунӣ:

*Ҳамчу шере сайди худро хеш кун,
Тарки ишва(й) аҷнабиву хеш¹¹⁴ кун.*

БОЗ ДАР ХОНАИ ПИРАЗАН

Боз дар қасри подшоҳ¹¹⁵ ва назди шоҳ бисёр азизу
гиромӣ буд. Аз беҳтарин хӯрокиҳо меҳӯрд ва дар
беҳтарин шароит мезист.

Рӯзе боз аз қаср хориҷ шуд. Рафт ва дар хонаи
пиразани фақиру бечорае манзил гузид. Пиразан то
чашмаш ба он бози зебову асил афтод, пойҳояш басту
парҳояш бурид ва нохунҳояш чид ва микдоре коҳ чулуи ӯ
гузорид, то бихӯрад:

*Поякаш басту параш кӯтоҳ кард,
Нохунаш бибриду ҷутаиш коҳ кард.
Гуфт: -Ноаҳлон накардандат ба соз,
Пар фузуд аз ҳадду нохун шуд дароз.*

Пиразан аз рӯи муҳаббат болу пари бозро чид. Дӯсти
нодон ҳамвора хисорат ба бор меоварад:

*Меҳри ҷоҳилро чунин дон, эй рафиқ,
Каж равад ҷоҳил ҳамеша дар тариқ.*

Шоҳ дар ҷустуҷӯи боз ин сӯву он сӯ шитофт, то ба
хонаи пиразан расид ва парандаи худро дар он ҷо ёфт. Ва
ба ҳоли ӯ, ки дар миёни дуду хок касифу олуда шуда буд,
зор-зор гирист:

*Дид ногаҳ бозро дар дуду гард,
Шаҳ бар ӯ бигрист зору наҳва кард.*

¹¹⁴Хеш дар ин ҷо ба маънии хешованд аст.

¹¹⁵Дар ин қисса хикояти инсон, ки ҷавҳари малакутиву биҳиштӣ дорад, аммо
худро асири дунё сохтааст, бо тамсили инсон ба боз ва Худо ба шоҳ ва
пиразан ба дунё ривоят шудааст.

*Гуфт: -Харчанд ин ҷазои кори туст,
Ки набошӣ дар вафои мо дуруст.
Чун кунӣ аз ҳулд¹¹⁶ дар дузах қарор?
Гофил аз «ло яставӣ асҳобу нор».
Ин сазои он кӣ аз шоҳи хабир
Хира бигрезад ба хона(ӣ) гандатир.*

Оре, ҷазои касе, ки аз канори подшоҳи огоҳ аз ҳама чиз бигрезад ва аҳмакона ба хонаи пиразани фартут ланох барад, чуз ин нест.

Боз нодим¹¹⁷ буду пушаймон, болҳояшро ба дасти шох мемолид ва бо забони безабонӣ мегуфт: -Эй шох! Хато кардам, аз ман даргузар.

Паранда бо ҳоли зор гирияи бисёр карду гуфт:

*Гарчи нохун рафт, чун бошӣ маро,
Барканам ман парчами хуршедро.
Варчи паррам рафт, чун бинвозиям,
Чарх бозӣ кам кунад дар бозиям.¹¹⁸*

Бо гирияхуво нолаҳои боз раҳмати шох ба ҷуш омад ва ўро бубахшид ва ба манзилгаҳи нахусташ бозбурд:

*Чун бигирёнам, бичӯшад раҳматам,
Он хурушанда бинушад неъматам.
Гар нахоҳам дод, худ нанмоямаш,
Чун-и кардам баста, дил бигшоямаш.
Раҳматам мавқуфи он хуш гирияҳост,
Чун гирист, аз баҳри раҳмат мавҷҳост.*

Эй азиз! Қойгоҳи ту низ фирдавси барин аст, дар хонаи дунё манзил макун ва мағзор ҳаёти моддӣ поят бубандад, болу парат бичинад ва аз парвоз дар осмони маънавияту сафо бозат дорад. Ба даргоҳи Шоҳи олами ҳастӣ тавба кун ва худро таҳти химояти Ў қарор дех, ки Ў раҳим асту меҳрубон.

¹¹⁶ Ҳулд – бихишт.

¹¹⁷ Нодим – надоматкунанда; пушаймон; хичил.

¹¹⁸ Харчанд болам рафт, агар навозиш кунӣ, ҳатто фалак дар пешни бозин ман худро очиз меҳисобад.

КУМАК БА МАХРУМОН

Шайхе буд меҳрубону хайрхоҳ, ки ҳамвора дил барои маҳрумону тикидастон месӯзонд. Аз дигарон қарз мекард ва ба фуқаро мебахшид ва Худои бузург ҳамвора қарзи ӯро ба гунае мепардохт:

*Буд шайхе доиман ӯ вомдор,
Аз ҷавонмарде, ки буд он номдор.
Даҳ ҳазорон вом кардӣ аз меҳон,¹¹⁹
Ҳарч кардӣ бар фақирони ҷаҳон.
Воми ӯро Ҳақ зи ҳар ҷо мегузорд,
Қард Ҳақ баҳри Халил аз рег орд.*

Паёмбари Худо салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам фармудааст, ки ҳамвора ду фаришта дар бозор дуо мекунанд:

*К-эй Худо, ту мунфиқонро¹²⁰ деҳ халаф,¹²¹
В-эй Худо, ту мумсиконро деҳ талаф.*

Шайх солҳоро бад-ин гуна гузаронд, то он ки дар бистари марг афтод, дар ҳоле ки ҷаҳорсад динор қарздор буд. Талабгорон, ки шайхро бемор ва маргашро наздик диданд, гирдаш омаданду пули худ талаб карданд:

*Вомдорон гирди ӯ биниаста ҷамъ,
Шайх бар худ хуш, гудозон ҷамчу шамъ.
Вомдорон гашига навраму туруш,
Дарди дилҳо ёр шуд бо дарди шуш.*

Шайх пуле дар қиса надошт, то воми онҳоро пас диҳад, ҳатто таоме дар хона надошт, то аз эшон пазирой намояд, аммо мутамаин буд, ки Худованд ин бор низ дайни ӯро адо хоҳад кард.

Дар ин хангом писари ҳалвофуруш бар дар омад. Шайх

¹¹⁹ Меҳон – бузургон.

¹²⁰ Мунфиқон – касоне, ки ба дигарон мол мебахшанд.

¹²¹ Халаф – ворис. ҷ. 119-120

ба ходим ишора кард, ки он халворо бихарад, то аз меҳмонон пазирой шавад. Талабкорон халворо хӯрданд ва писарак баҳои онро, ки ним динор буд, талаб кард. Аммо посух шунид, ки пуле надорам.

Кудак аз ғам зад табақро бар замин,

Нолаву ғиря бароварду ҳанин.¹²²

Мегирист аз ғабн¹²³ кудак ҳой-ҳой,

К: -Эй маро бишкаста будӣ ҳар ду пой.

-Кош ду поям шикаста буд ва ба ин ҷо намеомад. Агар арбобам бифаҳмад, ки халвоямро муфт фурухтаам, маро хоҳад кушт.

Пеши шайх омад, ки: -Эй шайхи дурушит,

Ту яқин дон, ки маро устод кушт.

Ғар равам ман пеши ӯ дастӣ тикӣ,

ӯ маро букишад, иҷозат медиҳӣ?

-Оё розӣ ҳастӣ арбобам маро бикушад?

Ҳамагон ба дидаи инкор дар шайх нигаристанд, ки ин чӣ балое буд, ки шайх бар сари кудак овард. Аммо шайх орому осуда буд, то он ки аср шуд. Шахсе аз тарафи марди бахшандаву сарватманде ҳадяе барои шайх овард. Ҳадяро гушуданду диданд дар он чаҳорсаду ним динор аст:

Соҳиби молеву ҳоле пеши пир,

Ҳадя бифристонд, к-аз вай буд ҳабир.¹²⁴

Чорсад динор бар ғуша(й) табақ,

Ним динори дигар андар варақ.

Ҳамагон дар шигифт шуданд ва рози матлаб аз шайх пурсиданд. Шайх гуфт: -Бояд ин кудак мегирист, то аз ғиряи ӯ раҳмати Илоҳӣ ба ҷӯш ояд ва дуоям мустачоб шавад:

Сирри он ин буд, к-аз Ҳақ хостам,

Лочарам бинмуд роҳи ростам.

¹²² Ҳанин – шевану зорӣ.

¹²³ Ғабн – макру фиреб; зарару зиён.

¹²⁴ Ҳабир – огох, ҳабардор.

*Гуфт: -Он динор агарчи андак аст,
Лек мавқуфи гиреви кудак аст.
То нагиряд кӯдаки ҳалвофуруш,
Баҳри раҳмат дарнамеояд ба ҷӯш.*

Эй азиз, он кӯдаки ҳалвофуруш ҳамон чашмони туст,
ки то нагиряд, дарёи раҳмати Илоҳӣ ба ҷӯш намеояд:

*Эй бародар, тифл тифли чашми туст,
Коми худ мавқуфи зори дон дуруст.
Гар ҳамехоҳӣ, ки он хилъат расад,
Пас бигирён тифли дида бар ҷасад.*

ГИРЯ КАМТАР КУН!

Зоҳиде буд, ки дар дуъову розу ниёз бо Худои субҳон
бисёр мегирист, чандон ки масири ашк дар гунаҳояш
намоён шуда буд. Рузе дӯсташ ўро андарз дод, ки ин гиряи
бисёр саранҷом туро кӯр мекунад:

*Зоҳидеро гуфт ёре: -Дар амал,
Кам гирӣ, то чаширо н-ояд халал.*

Зоҳид гуфт: -Аз ду ҳол берун нест: ё чашми ман он
чамоли Илоҳиро хоҳад дид, ки дар ин сурат ғаме нест,
дар роҳи лиқои Худо нисори ду чашм чизи андаке аст; ва
ё зоти Илоҳиро нахоҳад дид, ки дар ин сурат чунин чашме
кӯр бошад, беҳтар аст:

*Гуфт зоҳид: -Аз ду берун нест ҳол,
Чашм бинад ё набинад дар ҷамол.
Гар бубинад нури Ҳақ, худ чӣ ғам аст?
Дар висоли Ҳақ ду дида чӣ кам аст.
В-ар нахоҳад дид Ҳақро, гӯ, бирав,
Инчунин чашми шақӣ, гӯ, кӯр шав.*

Эй азиз! Камтар дар андешаи ҳифзи тан бош, рӯхро
дарёб ва онро фарбеҳ кун:

*Бар дили худ кам неҳ андеша(ӣ) маош,
Айш кам н-ояд, ту бар даргоҳ бош.*

ШЕР ДАР ҶОИ ГОВ

Марди рустоие поёни рӯз, пас аз кору талош гови худро ба тавила¹²⁵ овард ва уро басту рафт. Пас аз он шере омаду говро хӯрд ва дар ҷои ӯ нишаст:

*Рустой гов дар охур бубаст,
Шер говаи хӯрду бар ҷояи нишаст.*

Ҳамчунон шаб соя афканда буд. Рустой ворида тавила шуд ва ба тарафи гов рафт. Даст бар бадани шер мекашид ва гумон мекард ҳамон гов аст.

*Рустой шуд дар охур сӯйи гов,
Говро мечуст шаб он кунҷков.
Даст мемолид бар аъзои шер,
Пушту паҳлу, гоҳ боло, гоҳ зер.*

Шер бо худ гуфт: -Агар рӯз буд ва мсид даст бар бадани кӣ мемолад, аз тарс захирааш метаркиду мемурд. Ин густохӣ ба хотири ҷаҳлу нодонии ӯст ва ин ки намедонад бо ҷӣ касе тараф аст:

*Инчунин густох з-он мехорадам,
К-ӯ дар ин шаб гов мепиндорам.*

Эй азиз, масали мо одамон низ мисли он рустоист. Мо низ чун азамати Худоро намениносем, дар баробари ӯ густохона гуноҳ мекунем, намениносем он Худоеро, ки чун номаш бар кӯҳи Тур бурда шуд, кӯҳ муталошӣ гашт:

*Ҳақ ҳаમેгӯяд, ки: -Эй мағрури кӯр!
На зи номам пора-пора гаишт Тур?
Аз ман ар кӯҳи Ӯхуд воқиф будӣ,
Пора гаишиву дилаи пурхун шудӣ.*

ФУРҶУХТАНИ ҶОРҶОИ СУҶӢ

*СуҶие дар хонақоҳ аз раҳ расид,
Маркаби худ бурду дар охур кашид.*

¹²⁵ Тавила - оғил.

*Обакаш доду алаф аз дасти хеш,
На чун он сӯфӣ, ки мо гуфтем неш.*

Ин сӯфӣ марди амал буд, на ҳарф, ҳудаш чорпояшро
обу гизо дод ва темораш намуд. Он гоҳ ба чамъи сӯфиёни
хонақоҳ пайваст, гофил аз он ки он сӯфиёни факиру
тангдаст аз фишори гуруснагӣ тасмим гирифтаанд улоғи
меҳмони тозаворидро бифурушанд ва аз пули он таоме
бисозанд ва диле аз гизо дароваранд:

*Ҳам дар он дам он ҳарак бифрухтанд,
Лут¹²⁶ оварданду шамъ афрухтанд.*

Дар хонақоҳ валвала афтод, ки имшаб бисоти сур
густурда аст. Меҳмон низ наззорагар буд ва сӯфиён бисёр
гиромиаш медоштанду муҳтарамаш мешумурданд.
Суффоро андохтанд, гизоҳои рангорангро, ки аз пули
улоғи меҳмон фароҳам шуда буд, як ба як чиданд. Пас аз
сарфи гизо мутриб шуруъ ба навохтану хондан кард:

*Чун самоъ омад зи аввал то қарон,
Муриб оғозид як зарби қарон.
«Ҳар бирафту ҳар бирафт» оғоз кард,
3-ин ҳарорат ҷумларо анбоз¹²⁷ кард.
3-ин ҳарорат пойқубон то саҳар,
Қафзанон: «Ҳар рафт, ҳар рафт, эй писар».*

То саҳар заданду қубиданд ва қафзанон меҳонданд:
«Ҳар бирафту ҳар бирафту ҳар бирафт». Меҳмони аз
ҳама ҷо беҳабар низ шодмон ба тақлид аз дигарон ҳамин
таронаро такрор мекард, бе он ки бидонад мақсуд чист?
Субҳ шуд. Ҳама рафтанд ва хонақоҳ ҳолӣ монд. Сӯфии
меҳмон низ азми рафтан намуд. Лавозимаш чамъ карду
ба охур рафт, аммо улоғашро наид. Бо худ гуфт: -Шояд
ҳодим ўро бурдааст, то обаш бидихад.

Вақте ҳодим омад, сӯфӣ пурсид: -Улог кучост?

¹²⁶Лут – таъом.

¹²⁷Анбоз – ҳамроҳ, шарик.

Ходим гуфт: -Аз ришат хичолат бикаш.

Низоъ даргирифт.

Ходим омад. Гуфт сӯфӣ: -Хар кучост?

Гуфт ходим: «-Реш бин». Ҷанге бихост.

Гуфт: -Ман харро ба ту биспурдаам,

Ман туро бар хар муваккал¹²⁸ кардам.

Ходим гуфт: -Сӯфиён бар ман ҳамла карданд ва ман мағлуб шудам, харро ба зӯр гирифтанду бурданд ва фурухтанд.

Сӯфӣ гуфт: -Пас чаро пеш аз он ки онҳо бираванд, ба ман нагуфтӣ, то лоақал гиребони яке аз ононро бигирам ва назди козӣ шикоят барам. Аљон дастам ба ҳеҷ ҷо банд нест.

Ходим гуфт: -Борҳо омадам, ки огоҳат кунам, аммо ту хушхолтар аз дигарон кафзанон мегуфтӣ: -Хар бирафт.

Гуфт: -Валлаҳ омадам ман борҳо,

То туро воқиф кунам з-ин корҳо.

Ту ҳамегуфтӣ, ки: -Хар рафт, эй писар,

Аз ҳама гӯяндагон бозавқтар.

Сӯфӣ гуфт: -Ин балое буд, ки тақлиди кӯр-кӯрона бар сарам овард, хар чи онон гуфтанд, надониста такрор кардам.

Дар ҳақиқат тамъи он сӯфӣ ва бӯи таом чароғи аклашро кӯр кард ва нагузошт бифаҳмад, ки онон хаба аз чӣ медиҳанд:

Мар-маро тақлидашон бар бод дод,

Ки дусад лаънат бар он тақлид бод!

Тамъи луту тамъи он завқу самоъ,

Монеъ омад ақли ўро з-иттилоъ.

Сад ҳикоят бишнавад мадҳуши ҳирс,

Дарнаёяд нуктае дар гӯши ҳирс.

¹²⁸Муваккал – ниғахбон, посбон, муҳофиз.

ДУЗДИ БЕЧИЗ

*Буд шахсе, муфлисе, бехону мон,
Монда дар зиндону банди беамон.
Луқмаи зиндониён хурдӣ газоф,
Бар дили халқ аз тамаъ чун кӯҳи Қоф.*

Ин шахси фақиру бечиз аз қазо бисёр пурхӯр буд. Аз ин ру, гизои зиндониёнро мерабуду меҳӯрд. Зиндониён аз ӯ ба танг омаданд ва шикояташ назди қозӣ бурданд ва ба қозӣ гуфтанд:

*Ки саломӣ мо ба қозӣ бар кунун,
Бозгӯ озори мо з-ин марди дун.¹²⁹
Ки дар ин зиндон бимонд ӯ мустамир¹³⁰
Ёватоу таблхор асту музир.
Чун магас ҳозир шавад дар ҳар таъом,
Аз вақоҳат,¹³¹ бесалову¹³² бесалом.*

Қозӣ ба шикояти зиндониён расидагӣ кард ва ҳақро ба ҷониби эшон дод. Дузди гизоро ҳозир кард ва гуфт: -Аз ин зиндон бирав ва ба хонаи худ бозгард.

Зиндонӣ гуфт: -Хонае надорам, агар маро аз зиндон биронӣ, аз гуруснагӣ мемирам.

Қозӣ гуфт: -Муфлис будани худатро собит кун.

Мард гуфт: -Ин зиндониён ҳама шохиданд.

Ҳамаи зиндониён бар факру тангдастии ӯ шаҳодат доданд. Қозӣ гуфт: -Ҷуро дар шаҳр бигардонанд, то ҳама бидонанд, ки бечиз аст, то нася ба ӯ нафурушанд ва қарз ба ӯ надиханд.

*Гуфт қозӣ, к-аш бигардонед ғош,
Гирди шахр, ин муфлис асту бас қалош.¹³³*

¹²⁹Дун – паст, фурумоя.

¹³⁰Мустамир – доимӣ.

¹³¹Вақоҳат – бешармӣ, беадабӣ.

¹³²Бесало – бе даъват.

¹³³Қалош – бекора, муфлис.

*Кӯ ба кӯ уро мунодиҳо занед,
Табли ифлосаи аён ҳар ҷо занед.
Ҳеч кас нася бинафрушад бад-ӯ,
Қарз надҳад ҳеч кас уро тасу.¹³⁴
Пеи ман ифлоси ӯ собит шудааст,
Нақду коло, нестаи чизе ба даст.*

Шутурдори курдеро оварданд, то уро гирди шаҳр бичархонад ва ҳамагонро аз фарку нодории ӯ огоҳ намояд. Шутурдор марди муфлисро бар пушти шутур нишонд ва худ афсори шутур гирифт ва дар шаҳр мечархонду фарёд бармеовард:

*Муфлис аст ину надорад ҳеч чиз,
Қарз то надҳад кас уро як пашиз.*

Тамоми рӯз кори шутурдор ин буд. Чун рӯз ба сар омад ва кораиш тамом шуд, муфлисро аз шутур пиёда карду гуфт: -Музди корамро бидеҳ!

Муфлис гуфт: -Эй бечора! Аз субҳ то ба ҳол фарёд баровардӣ ва ҳамагонро огоҳ кардӣ, ки ман пуле надорам. Инак аз ман музди корат металабӣ?!

*Гуфт: -То акнун чӣ мекардем пас
Ҳуши ту ку? Нест андар хона кас?
Табли ифлосам ба ҷарҳи собиъа¹³⁵
Рафту ту нашиндаӣ бад воқеъа?*

Эй бародар, бидон, ки тамаъ инсонро кӯру кар мекунад:

*Гӯши ту пур будааст аз тамъи хом,
Пас тамаъ кар мекунад кӯр, эй гулом!
То кулӯху санг бишинид ин баён:
-Муфлис асту муфлис аст ин қатлабон.¹³⁶
То ба шаб гуфтанду дар соҳибишутур,
Бар назад, к-ӯ аз тамаъ пур буд, пур.*

¹³⁴Тасу – як ҳиссан хурд аз чизе.

¹³⁵Ҷарҳи собиъа – осмонӣ ҳафтум.

¹³⁶Қатлабон – беҳиммат.

ДУР АГАР НАТВОН НИШАСТ

*Он ғарибе хона мечуст аз шитоб,
Дусте бурдаш суйи хона(й) хоб.
Гуфт ӯ: -Инро агар сақфе будӣ,
Паҳлуи ман мар туро маскан шудӣ.
Ҳам иёли ту биёсудӣ, агар
Дар миёна доштӣ ҳучра(й) дигар.*

Дусти он марди ғариб якояк мегуфт: -Агар ин хона чунин буд, чунон мешуд, агар ин гуна буд, он фоидаро дошт ва ...

Саранҷом чони марди ғариб ба сутӯҳ омаду гуфт: -Оре, ҳамсоя шудан бо дӯстон хушоянд аст, доштани хонае бо утоқҳои бисёр олист, аммо дар «агар» наметавон маскан гузид ва бо хиёл наметавон зиндагӣ кард, бояд воқеъиятро дид ва бо назар ба шароити мавҷуд барномаи зиндагиरो танзим намуд:

*Гуфт: -Оре, паҳлуи ёрон хуш аст,
Лек, эй чон, дар агар натвон нишаст.
Ин ҳама олам талабгори х(в)ашианд,
В-аз хуши тазвир андар оташианд.*

ҚАТЛИ МОДАР БА ДАСТИ ФАРЗАНД

Фарзанд рӯзе модари рӯсапиву бадқораи худро бо марде ҷамоғӯш дид. Ҳашм бар ӯ голиб омад. Ханҷаре бардошту ба сӯи модараш ҳамлавар шуд ва ӯро кушт.

*Он яке аз ҳашм модарро бикӯшт,
Ҳам ба захми ханҷару ҳам захми мӯшт.*

Марде ба ӯ эътироз кард, ки: -Эй бадсиришт, чаро модаратро куштӣ? Магар муҳаббатҳову ранҷҳояшро фаромӯш кардӣ?

Фарзанд гуфт: -Бадқора буд, ӯро бо марде дидам,

куштамаш, то дигарон чунин накунад.

Ой шахс гуфт: -Эй кош, он мардро куштиву модаратро раҳо карда будӣ.

Фарзанд гуфт: -Дар ин сурат бояд ҳар рӯз мардеро мекуштам:

Ҳай, ту модарро чаро кушти? Бигӯ,

У чӣ кард охир? Бигӯ, эй зиштхӯ!

Гуфт: -Коре кард, к-он ори¹³⁷ вай аст,

Куштамаш, к-он хок саттори¹³⁸ вай аст.

Гуфт: -Он касро бидуш, эй мӯхташам!¹³⁹

Гуфт: -Пас ҳар рӯз мардеро кушам?

Куштам уро, растам аз хунҳои халқ,

Нойи ӯ буррам, беҳ аст аз нойи халқ.

Эй азиз! Он модари бадкоран бадхӯ ҳамон нафси туст ки дар хама ҷо фасод мекунад. Хушёр бош ва нафсатро бидуш, чаро ки ба хотири ӯ ҳар дам бо касе дарафти ва азизеро бар хок занӣ:

Нафси туст он модари бадхосият,

Ки фасоди уст дар ҳар ноҳият.

Ҳин, бидуш уро, ки баҳри он дани,

Ҳар даме қасди азизе мекуни.

Аз вай ин дунёи хуш бар туст танг,

Аз пайи ӯ бо Ҳақу бо халқ ҷанг.

ОЗМУНИ ҒУЛОМОН

Подшоҳе ду ғулом арзон харид,

Бо яке з-он ду сухан гуфту шунид.

Аз ин ду ғулом яке зоҳири ороставу забони ширин ва сурати некӯ дошт, аммо дигарӣ даҳонаш бадбӯву зоҳираш нозебо буд. Шоҳ аввалиро Ҷамол номид ва

¹³⁷ Ор – айб, нанг.

¹³⁸ Саттор – пушонанда.

¹³⁹ Мӯхташам – хашмгин; боҳаё.

дуввумиро Камол. Рӯзе шоҳ бо худ гуфт: -Наметавон ба сурат басанда кард, бояд дид, он ду дар сират чӣ гунаанд?

Чамолро ба ҳаммом фиристонд ва бо Камол сухан гуфтан оғоз кард. Шоҳ гуфт: -Чамол бадгӯии туро назди мо карда ва гуфтааст, ки ту дузду номард ҳастӣ:

*Гуфт: -У дузду каж асту кажнишин,
Ҳезу номарду чунин асту чунин.*

Камол гуфт: -Чамол ҳамеша ростгӯ будааст. Лобуд¹⁴⁰ дар ман ин уюбро¹⁴¹ дидааст, ки ба шумо чунин гуфтааст:

*Гуфт: -Пайваста будаст у ростгӯ,
Ростгӯе ман надидастам чу у.
Каж надонам он накуандешро,
Муттаҳам дорам вуҷуди хешро.*

Шоҳ гуфт: -Назари ту дар бораи у чист? Айбҳои ӯро бароям баршумор. Камол гуфт:

*Айби у меҳру вафову мардумӣ,
Айби у сидқу зукову ҳамдамӣ.
Камтарин айбаш ҷавонмардиву дод,
Он ҷавонмарде, ки ҷонро ҳам бидод.*

Камол аз рӯи хусни занн¹⁴² ва сирати пок чуз хубӣ дар Чамол надида буд. Пас барои шоҳ яқояк хубиҳои ӯро баршумурд ва чун подшоҳ инкор менамуд, у исрор мекард. Шоҳ Камолро мураххас¹⁴³ кард. Чамол аз гармоба омад ва шоҳ ӯро назди худ хонду гуфт: -Набудӣ бубинӣ Камол чӣ бадгӯиҳо аз ту кард. Мо мехостем туро назди худ гиромӣ бидорем, аммо афсӯс, ки ҳазорон айб дар корат аст ва мо намедонистем.

Инро ки подшоҳ гуфт, Чамол барошуфт:

*Каф баровард он гулому сурх гашт,
То ки мавҷи ҳаҷви у аз ҳад гузашт.*

¹⁴⁰ Лобуд – ночор, ноилоч, ногузир; аз рӯи зарурат.

¹⁴¹ Уюб – айбҳо.

¹⁴² Занн – гумон, пиндошт.

¹⁴³ Мураххас кардан – иқозат додан, рухсат додан.

*Чун думодум кард ҳаҷваи чун ҷарас,
Даст бар лаб зад шаҳаншоҳаш, ки: -Бас!*

Бо ин озмун шох ҳусни сирати Камол ва хубси сирати Ҷамолро дарёфт ва Камолро назди худ муқарраб дошт ва уро амири Ҷамол қарор дод.

Пас, эй азиз, бидон, ки некӯсиратон ҳаргиз сиёяти¹⁴⁴ кас нақунанд ва айби дигарон нагуянд ва чӣ басо некӯсурате, ки сирате зишту кареҳ доранд. Зоҳирро далели ботин надон. Хушёр бош ва фиреби зоҳири ороштаи афродро махӯр.

*Пас бидон, ки сурати хубу нақу,
Бо ҳисоли бад наярзад як тасу.¹⁴⁵
В-ар бувад сурат ҳақиру нопазир,
Чун бувад хулқаш нақу, дар пои мир.*

ТАШНАЛАБ БАР ДЕВОРИ БАЛАНД

*Бар лаби ҷӯ буд деворе баланд,
Бар сари девор ташина(ӣ) дардманд.
Монеъаш аз об он девор буд,
Аз пайи об, ӯ чу моҳӣ зор буд.*

Мард ташнаи об ва оби зулол низ дар ҷӯй равон буд. Танҳо монеъи расидани ӯ ба об девори баланде буд, ки ӯ бар он нишаста буд. Мард хиште аз девор бардошт ва дар об афканд. Гуфтанд: -Ин кор барои ту чӣ фоидае дорад?

Гуфт: -Ду фоида:

*Фоида(ӣ) аввал самоъи бонги об,
К-ӯ бувад мар ташинагонро чун рубоб.
Фоида(ӣ) дигар, ки ҳар хиште, к-аз ин
Барканам, оям сӯи моъи маъин.¹⁴⁶*

¹⁴⁴Сиёят – ғаммозӣ, бадгӯӣ.

¹⁴⁵Як тасу – мисли «ба як ҷав наарзидан», беарзиш.

¹⁴⁶Моъи маъин – оби равон, оби ҷорӣ.

Он марди ташналаб якояк хиштҳои деворро барканд ва бар об афканд, то девор бардошта шуд ва дасти ӯ ба об расид ва худро сероб кард.

Сачда кардан бар даргоҳи Илоҳӣ низ монанди кандани хишт аз девор мояи наздик шудан ба Ҳақ аст. Бидон, ки то девори моддипарастӣ барафрошта аст, сар бар он даргоҳ натвон фуруд овард ва то аз ин тани хокӣ раҳо нашавӣ, бар оби ҳаёт сачда натвонӣ кард:

*Сачда омад кандани хишти лазиб,¹⁴⁷
Муҷиби қурбе, ки «ва-сҷуд ва-қтариб».
То ки ин девор олигардан аст,
Монеъи ин сар фуруд овардан аст.
Сачда натвон кард бар оби ҳаёт,
То наёбам з-ин тани хокӣ наҷот.*

ТО ҶАВОНӢ, КОРЕ БИКУН

Марде нодону бадсиришт хор дар роҳи мардум кошта, мояи озору азияти обирин¹⁴⁸ шуда буд. Мардум инкояташро назди қозӣ бурданд. Қозӣ уро дастур дод, то хорхоро аз реша биканад ва аз сари роҳи мардум бардорад. Аммо мард дар анҷоми фармони қозӣ таъаллул¹⁴⁹ меварзид ва имрӯзу фардо мекард:

*Чун ба ҷид ҳоким бад-ӯ гуфт: -Ин бикан.
Гуфт: -Оре, барканам рӯзеи ман.
Муддате фардову фардо ваъда дод,
Шуд дарахти хори ӯ муҳкамниҳод.*

Рӯз ба рӯз мард пиру нотавон мешуд ва хор дар замин миҳкаму устувортар мегашт, чандон ки канданаш барои мард муяссар нашуд.

¹⁴⁷ Лазиб – часпанда.

¹⁴⁸ Обир – убуркунанда, роҳгу.

¹⁴⁹ Таъаллул – дидан, таъхир.

*Ту ки мегӯӣ, ки фардо, ин бидон,
Ки ба ҳар рӯзе, ки меояд замон.
Он дарахти бад ҷавонтар мешавад,
В-ин кананда пиру музтар мешавад.*

Эй бародар! Сифоти нописанд ҳар як дар даруни мо ҳамчу хорест, ки рӯз ба рӯз бештар реша медавонад ва барканданаш душвортар мешавад ва мо низ рӯз ба рӯз заъифтару нотавонтар мегардем. Пас кори имрӯзро ба фардо хаволат мадеҳ. Диранг ҷоиз нест, ҳар чи зудтар бояд, ки ин хорхоро аз вучуди худ пок кунем:

*Хорбун¹⁵⁰ дон ҳар яке хӯи бадат,
Борҳо дар пой, хор охир задат.
Борҳо дар хӯи худ хаста шудӣ,
Ҳис надорӣ, сахт беҳисс омадӣ.
Ё табар баргиру мардона бизан,
Ту Аливор ин дари Хайбар бикан.
Ё ба гулбун васл кун ин хорро,
Васл кун бо нор нури ёрро.
То ки нури ӯ кушад нори туро,
Васли ӯ гулшан кунад хори туро.
Ҳину ҳин, эй роҳрав, бегоҳ шуд,
Офтоби умр сӯи чоҳ шуд.
Ин ду рӯзакро, ки зӯрат ҳаст, зуд
Пирафшонӣ бикун аз роҳи ҷуд.
Ҳин, мағӯ фардо, ки фардоҳо гузашт,
То ба кулӣ нагзарад айёми кашт.*

АМИРИ ВОҶЕЪӢ

*Гуфт шоҳе шайхро андар сухун:
-Чизе аз бахшиши зи ман дархост кун.
Гуфт: -Эй шаҳ, шарм н-ояд мар туро,
Ки ҷунин гӯӣ маро? З-ин бартар о!*

¹⁵⁰Хорбун – буттаи хор, буттаи хордор.

Марди ориф дар посухи подшоҳ, ки гуфт: «Ҳар чи меҳохӣ, бигӯ, то ба ту бидихам», ҳашмгин шуд. Ту гӯӣ шоҳ мепиндорад он ориф чашм дар атои шоҳ дӯхта ва дил дар гарави моли ӯ дорад. Наҳиб¹⁵¹ бар подшоҳ зад, ки: -Ин чӣ суҳане буд? Болотар аз инҳо фикр кун. Агар бино бар дархост бошад, ин ту ҳастӣ, ки бояд аз ман чизе бихоӣ, на ман.

Шоҳ дар шигифт монд ва тавзеҳ хост.

Ориф гуфт: -Ман ду ғулому бандаи мутеъ дорам, ки ҳар ду бар ту саворанд ва ҳукм меронад!

Шоҳ гуфт: -Онон киёнанд, ки ман худ ғуломам?

Гуфт: -Яке ҳашм асту дигарӣ шаҳват.

Ман ду банда дораму эшон ҳақир,

В-он ду бар ту ҳокимонанду амир.

Гуфт шаҳ: -Он ду чианд? Он зиллат¹⁵² аст?

Гуфт: -Он як ҳашму дигар шаҳват аст.

Эй бародар! Подшоҳ касест, ки бар худ амир аст ва нафси аммораро тахти фармони худ овардааст. Вагарна он кас, ки афсори хеш ба дасти ҳавову ҳавас ва ҳашму шаҳват дода, ки ҳар сӯ хоҳанд кашонандаш, чӣ гуна тавонад, ки даъвои амириву подшоҳӣ кунад?

Шоҳ он дон, к-ӯ зи шоҳӣ фориғ аст,

Бемаҳу хуршед, нураи бозиг¹⁵³ аст.

Маҳзан он дорад, ки маҳзан зоти ӯст,

Ҳастӣ ӯ дорад, ки бо ҳастӣ адӯст.

Ганчина касе дорад, ки худ ба ганчина бадал шудааст, ҳастии воқеӣ касе дорад, ки душмани ҳастии гузарост.

¹⁵¹Наҳиб – овози гиряолуд.

¹⁵²Зиллат – хорӣ, беиззатӣ, забунӣ.

¹⁵³Бозиг – дурахшон, тобанда.

АЗ МУҲАББАТ ТАЛҲҲО ШИРИН ШАВАД

Мардеро гуломе буд Лукмон ном. Лукмон гуломе буд доно, бовафо, меҳрубон ва хайрхоҳ ва хулоса хубихоро дар худ як ҷо гирд оварда буд ва аз ин ру назди арбоб бисёр азиз буд. Арбобаш ўро ҳатто бар фарзандонаш мукаддам медошт:

*Хоҷаи медоштӣ дар кор пеш,
Беҳтараи дидӣ зи фарзандони хеш.
З-он ки Лукмон гарчи бандазод буд,
Хоҷа буду аз ҳаво озод буд.*

Ишқи арбоб ба Лукмон он андоза буд, ки ҷуз аз ғизое, ки Лукмон аз он хӯрда буд, намехӯрд. Ў ҳар ғизоеро, ки Лукмон аз он нахӯрда буд, дур мерехт:

*Суъри¹⁵⁴ ў хӯрдиву шӯр ангехтӣ,
Ҳар таъоме, к-ў нахӯрдӣ, рехтӣ.*

Рузе барои арбоби Лукмон харбуза ба армуғон оварда буданд. Фарзандашро гуфт, то Лукмонро фаро хонад. Харбузаро пора кард ва як қоч ба Лукмон дод. Лукмон онро чун асал балъид.¹⁵⁵ Арбоб, ки дид Лукмон харбузаро бисёр дӯст дошт, қочи дуввуму севвумро ба ў дод, то ба ҳаф(т)дах расид. Танҳо як қоч боқӣ монд. Арбоб онро ба худ ихтисос дод ва хост онро бихӯрад. То бубинад ин харбуза чӣ қадар ширин аст, ки Лукмон онро чунин бо иштиҳо меҳӯрад, аммо:

*Чун бихӯрд, аз талхияи отаиш фурӯхт,
Ҳам забон кард обила, ҳам ҳалқ сӯхт.*

Харбуза на танҳо ширин набуд, балки чунон талх буд, ки забони арбоб обила зад ва ҳалқаш сӯхт. Дақоике гузашт ва ҳоли арбоб беҳтар шуд. Пурсид: -Лукмон! Чӣ

¹⁵⁴Суър – пасхӯрда, пасмонда, мондан ғизо.

¹⁵⁵Балъидан – фуру бурдан (ба гулу).

ту ин захри талхро чунин бо иштиҳо хӯрдӣ ва ҳам
ба абру наёвардӣ:

*Нуш чун кардӣ ту чандин захрро?
Лутф чун ангошти ин қахрро?
Ин чӣ сабр аст? Ин сабурӣ аз чӣ рӯст?
Ё магар пеши ту ин ҷонат адӯст?*

Магар ту душмани ҷони худ ҳастӣ?

Луқмон гуфт: -Ман аз дасти ту шириниҳо чашидаам
ва неъматҳо ғирифтаам, шарм кардам талхии ин якеро
ба рӯят биёварам. Ин носипосӣ аст, ки ҳазор-ҳазор хубӣ
убубинам ва ҳангоми як нохушӣ фиғон бароварам:

*Шармам омад, ки яке талх аз кафат,
Ман нанӯшам, эй ту соҳибмаърифат.
Чун ҳама аҷзом аз инъоми ту,
Рустаанду гарқи дона в-доми ту.
Гар зи як талхӣ кунам фарёду дод,
Хоки сад раҳ бар сари аҷзом бод.*

Дар воқеъ, дасти ширинбахши ту талхӣ дар ин харбуза
боқӣ нагузошт. Оре, муҳаббат кимӣест, ки ҳар талхиро
ширин мекунад, дардро шифо медиҳад ва мурдаро зинда
месозад:

*Аз муҳаббат талхҳо ширин шавад,
Аз муҳаббат мисҳо заррин шавад.
Аз муҳаббат дурдҳо софӣ шавад,
Аз муҳаббат дардҳо шофӣ шавад.
Аз муҳаббат мурда зинда мекунанд,
Аз муҳаббат шоҳ банда мекунанд.*

Эй азиз! Неъматҳои бешумори Илохиро назора кун ва
шарм бидор, ки дар душвориҳо забон ба шиква кушой ва
фиғон бароварӣ. Бидон, ки чун сипосгузорӣ, неъмат
афзун шавад ва чун носипосӣ кунӣ, доштаҳоро низ аз
каф бидиҳӣ.

ФАЙЛАСУФНАМОИ МАҒРУР

Қорие Қуръонро тиловат мекард ва ба ин оя расид:
«Қул арайтум ин асбаха моъукум гавран фаман яътикум
бимоъин маъин»:¹⁵⁶ Бигӯ, маро гӯянд, ки агар оби шумо
ба замин фуру шуд, чӣ касе шуморо оби равон меоварад?

*Мукриё¹⁵⁷ меҳонад аз руи китоб:
«Моъукум гавран». Зи чашима бандам об.
Обро дар гаврҳо¹⁵⁸ пинҳон кунам,
Чашмаҳоро хушк хушкистон кунам.
Обро дар чашима кай орад дигар,
Ҷуз мани бемислу бофазлу хатар?*

Дар он миён файласуфнамое, ки аз канори қорӣ
мегузашт, ояро шуниду гуфт: - Обро бо белу каланд берун
меоварем.

Инро гуфту ба манзил рафту хобид. Дар хоб шермарде
ба сӯяш омад ва силии маҳкаме бар гунааш навохт, ки
хар ду чашмашро кӯр сохт. Он гоҳ ба ӯ гуфт: -Эй бадбахт!
Агар рост мегӯӣ, бо каланд аз ду чашмаи чашмат нуре
баровар:

*Шаб бихуфтӯ дид ӯ як шермард..
Зад тапонча,¹⁵⁹ ҳар ду чашмаи кӯр кард.
Гуфт: -Зин ду чашмаи чашм, эй шақӣ!¹⁶⁰
Бо табар нуре барор, ар содиқӣ.*

Он мағрур вакте аз хоб бархост, дид чашмонаш
бефуруғ гашта ва ҳеҷ намебинад. Аммо ӯ роҳи тавба пеш
нагирифт, ки агар чунин мекард, сӯи чашмонаш ба ӯ боз
мегашт. Тавба низ тавфиқ меҳоҳад ва зиштии аъмол
тавфиқи тавбаро меситонад:

¹⁵⁶Сураи Мулк, ояи 30.

¹⁵⁷Мукриё – кории Қуръон.

¹⁵⁸Гавр – қаъри замин

¹⁵⁹Тапонча – шаппотӣ, торсақӣ.

¹⁶⁰Шақӣ – бадбахт.

Гар бинолидиву мустагфир¹⁶¹ шудӣ,
 Нури рафта аз карам зоҳир шудӣ.
 Лек истигфор¹⁶² ҳам дар даст нест,
 Завқи тавба нуқли ҳар сармаст нест.
 Зиштии аъмолу шумии ҷуҳуд,
 Роҳи тавба бар дили ӯ баста буд.
 Дил ба сахтӣ ҳамчу рӯи санг ғашт,
 Чун шикофад тавба онро баҳри кашт?

Тавба чӣ гуна метавонад дилеро, ки чун санг сахт шуда,
 барои кишт бишкофад?

МҶО СӢ ШУБОН

Дид Мӯсо як шубонеро ба роҳ,
 К-ӯ ҳамегуфт: -Эй Худову эй Илоҳ!

Мӯсо алайҳиссалом дар биёбон мегузашт, ба ҷупоне
 бархӯрд содадилу содаандеша, бо диле оканда аз ишқу
 сафо ва муҳаббат ба Худо. Аз Худо тасвири инсонгуна
 ҷошт, мепиндошт, ки Худо низ монанди мо одамон
 ҳайкале дорад, саре дораду мӯй ва дасту пойе. Бо чунин
 Худое муноҷот мекарду мегуфт:

Ту кучӯй, то шавам ман чокарат,
 Чоруқат дузам, кунам шона сарат.
 Ҷомаат шӯям, шабуиҳоят кушам,
 Шир пешат оварам, эй мӯҳташим!
 Дастакат бӯсам, бимолам поякат,
 Вақти хоб ояд, бирубам чоякат.
 Эй фидои ту ҳама бузӯи ман,
 Эй ба ёдат ҳай-ҳайю ҳайҳои ман.

Ӯ бо Худои худ ин гуна содаву беороиш сухан мегуфту
 мегирист. Мӯсо чун ин суханон бишнид, барошуфт, ки
 Худои ҳастиофарин даст надорад, ки ту бибӯсӣ, либос
 надорад, ки ту бишӯӣ, по надорад, ки ту бимоли. Ин чӣ
 куфр аст, ки ту бар забон меронӣ?!

¹⁶¹ Мустагфир – мағфиратталаб, омуришпурсанда.

¹⁶² Истигфор – бахшиши гуноҳ хосган, тавба кардан.

Гуфт Мӯсо: -Ҳой, бас мудбир¹⁶³ шудӣ,
Худ мусалмон ношуда, кофир шудӣ.
Ин чӣ жоғ¹⁶⁴ аст? Ин чӣ куфр асту фушор?¹⁶⁵
Пунбае андар даҳони худ фашиор.
Ганди¹⁶⁶ куфри ту ҷаҳонро ганда кард,
Куфри ту дебои динро ҷанда кард.

Мӯсо алайҳиссалом дар накуҳиши чупон сухан бисёр гуфт. Чупон ғамгину афсурда шуд. Ҷомааш чок карду охи сӯзоне кашид ва сар ба биёбон гузошту рафт:

Гуфт: -Эй Мӯсо, даҳонам дӯхтӣ,
В-аз пушаймонӣ ту ҷонам сӯхтӣ.
Ҷомаро бидриду оҳе кард тафт,
Сар ниҳод андар биёбону бирафт.

Пас аз он ваҳйе аз осмон омад, ки: -Эй Мӯсо! Ин чӣ коре буд, ки кардӣ? Чаро бандаи моро аз сӯи мо рондӣ? Ту омадаӣ бандагонро бо ман ошно кунӣ ва муҳаббати манро дар дилхошон шукуфо созӣ, на он ки ононро аз ман ҷудо намоӣ:

Ваҳӣ омад сӯи Мӯсо аз Худо:
-Бандаи моро зи мо кардӣ ҷудо.
Ту барои васл кардан омадӣ,
Не барои фасл кардан омадӣ.
Ҳар касеро сирате бинҳодаам,
Ҳар касеро истилоҳе додаам.
Ҳиндувонро истилоҳи ҳинд мадҳ,
Синдиёнро истилоҳи синд мадҳ.
Мо забонро нангарему қолро,
Мо дарунро бингарему ҳолро.
Нозири қалбем, агар хошеъ¹⁶⁷ бувад,
Гарчи гуфти лафзи нохозеъ¹⁶⁸ равад.

Мӯсо чун ин итоб аз Ҳақ бишнид, ба худ омад ва аз

¹⁶³ Мудбир – бадбахт, бахтбаргашта.

¹⁶⁴ Жоғ – суханхон беҳуда; харза, ёва, хазён.

¹⁶⁵ Фушор – хазён, беҳуда, дашном.

¹⁶⁶ Ганд – бӯи бад.

¹⁶⁷ Хошеъ – фурутан, мутеъ, фармонбардор.

¹⁶⁸ Нохозеъ – бетавозуъ, беандеша.

кардаи хеш сахт пушаймон шуд ва дар биёбон дар пайи чӯпон равона гашт. Саранчом бар чӯпон даст ёфт. Узрхо хост ва навозишҳо намуд, то кардаи худро чуброн намояд. Он гоҳ гуфт: -Эй чӯпон, ҳар гуна мешиносӣ, бо Худоят муноҷот кун ва «ҳарчи меҳаҳад дили тангат бигу». Аммо чӯпон холи дигаре ёфта, шуридаву саргаштаи Ҳақ шуда буд ва ба хотири ин шуридаҳолӣ ба мақомоти баланде расида буд.

*Гуфт: -Эй Мӯсо, аз он бигзаштаам,
Ман кунун дар хуни дил огуштаам.
Ман зи сад раҳ мунтаҳо бигзаштаам,
Садҳазоронсола з-он сӯ рафтаам.
Тозиёна барзадӣ, асбам бигаши,
Гунбаде карду зи гардун баргузашт.
Ҳоли ман акнун бурун аз гуфтан аст,
Ин чӣ мегӯям, на аҳволи ман аст.*

МОР ДАР ШИКАМИ МАРД

Марде канори дарахте орамида ва дар хоби ширин ғарқ буд. Даҳонаш боз буд ва хуру пуф мекард. Ногаҳон море ба ӯ наздик ва ворида даҳонаш шуд. Дар ин хангом диловаре доно савор бар асп аз он сӯ мегузашт. Чашмаш ба мор ва он марди хуфта афтод, ба поин парид, то морро аз ӯ дур кунад, аммо кор аз кор гузашт ва мор ворида шиками марди хуфта шуд. Чорае чуз он надид, ки гурзро бирдорад ва бар пушту паҳлуи мард занад, то морро кушта ӯ берамак созад:

*Оқиле бар асп меомад савор,
Дар даҳони хуфтае мерафт мор.
Он савор онро бидиду мешинофт,
То рамонад морро, фурсат наёфт.
Чунки аз ақлаш фаровон буд мадад.
Чанд даббусе¹⁶⁹ қавӣ бар хуфтаи зао*

¹⁶⁹ Даббус – гурз, чӯбдасти ғафс.

Марди хуфта харосон аз ҷо парид, диловареро болои сари худ гурз ба даст дид. Аз тарс по ба фирор гузошт ва марди некӯкор низ дар пайи ӯ давид. Ба дарахте расиданд, ки себҳояш дар замин рехта ва гандида буд. Марди некӯкор ӯро мачбур кард, ки аз себҳои гандида бисёр бихӯрад ва мард низ аз тарси ҷонаш онҳоро мебалғид.

Мард фарёд мезад: -Эй диловар! Магар ман дар ҳаққи ту чӣ зулме кардам, ки инчунин маро мезанӣ ва мачбур ба хӯрдани ин себҳои гандида мекунӣ?

*Бонг мезад, к: -Эй, амир, охир чаро,
Қасди ман кардӣ, чӣ кардам ман туро?
Гар туро з-асл аст бо ҷонам ситез,
Тег зан, якборагӣ хунам бирез.
Шум соат, ки шудам бар ту надид,
Эй хунук онро, ки рӯи ту надид.*

Аммо гӯши он диловар ба ин ҳарфҳои бадехкор¹⁷⁰ набуд. Гурзро бар сар мезад ва ӯро дар биёбон медавонд:

*Ҳар замон мегуфт ӯ нафрини нав,
Ҷуи мезад, к-андар ин саҳро бидав!*

Савори диловар то шаб он мардро инчунин зад ва дар биёбон давонд. Саранҷом холи он мард ба ҳам хӯрд ва ҳолати истифроғ ба вай даст дод ва ҳар чиро дар шикам дошт, қай кард, аз ҷумла, он морро. Мард вақте морро дид, ҳикмати ҳамаи он кутакҳову озорҳоро донист ва ҳамаи дардҳоро фаромӯш кард.

*Чун бидид аз худ бурун он морро,
Сачда овард он нақӯкирдорро.
Саҳми он мори сиёҳи зишти зафн,¹⁷¹
Чун бидид, он дардҳо аз вай биҷам.*

Гуфт: -Ту Ҷабраили раҳматӣ, чи муборак соате буд он лаҳза, ки туро дидам. Носазоҳоямро бубахш, намедонистам, ҷохил будам, аммо чаро аз аввал нагуф்தӣ,

¹⁷⁰ Бадехкор – касе ки пул ё ҷиза дигаре қарз дорад, қарздор.

¹⁷¹ Зафн – қалонҷусса, фарбех.

ки ба чӣ сабаб маро мезаниву медавонӣ?

Гуфт: -Агар ман гуфтаме авсофи мор,

Тарс аз ҷонат баровардӣ димор.

Агар мегуфтам, ки дар шикам чӣ дорӣ, захираат метаркид ва дар дам мемурдӣ.

Эй азиз! Бисёре аз ногувориҳову сахтиҳои дунё низ барои он аст, ки одамай мори нафси шакиро қай кунад ва ҳавову ҳавасро бимирунад. Бар Худои раҳим гумони бад мабар. Таколифи Илоҳӣ ҳама барои он аст, ки аз ҳалокати нобадӣ раҳой ёбӣ. Пас душвориҳои онро сабуруна бар худ ҳамвор намо ва бидон, ки он Худои карим моро бисёр дӯст дорад ва ҳар чи мекунад, аз меҳру раҳмати Ёст. Забон ба шиква накушой, ки вақте парда канор равад ва розҳо ошкор гардад, сахт шарманда хоҳӣ шуд:

Душманин оқилон з-ин сон бувад,

Заҳри эшон ибтиҳочи¹⁷² ҷон бувад.

Дустин аблаҳ бувад ранҷу залол,¹⁷³

Ин ҳикоят бишнава аз баҳри мисол.

ДҶУСТИИ ХИРС

Аждаҳое ҳуношом ба хирс ҳамлавар гардид. Аммо диловаре расид ва ҷони хирсро аз хатар бирахонд. Аз он пас хирс, ки худро вомдори ӯ донист, чун ниғахбон аз ӯ хиросат¹⁷⁴ мекард:

Хирс ҳам аз аждаҳо чун вораҳид,

В-он қарам з-он мард мардона бидид.

Чун саги асҳоби Қаҳф он хирси зор,

Шуд мулозим дар пайи он бурдбор.

Он мусалмон сар ниҳод аз хастагӣ,

Хирс ҳорис гаши аз дилбастагӣ.

Шахсе убураш¹⁷⁵ ба ӯ афтод. Пурсид: -Ин хирс бо гу

¹⁷²Ибтиҳоч – шодӣ, хурсандӣ.

¹⁷³Залол – гумроҳӣ.

¹⁷⁴Хиросат – посбонӣ, ниғахбонӣ.

¹⁷⁵Убур – гузор, гузаштан.

чӣ кор дорад?

Мард ҳикояти аждаҳо ва раҳонидани чони хирс ва иродати хирс ба ўро яқояк бозғуфт.

Обир¹⁷⁶ гуфт: -Ба хирс дил хуш надор, ки хирс нодону аҳмак аст ва дӯстии аҳмак аз душманӣ зиёнбортар аст:

Дӯстии аблаҳ батар аз душманист,

Ў ба ҳар ҳила, ки донӣ, ронданист.

Душманро инсон мешиносад ва дар баробараш ҳешро мепояд, вале аз дӯсти нодон худро эмин мепиндорад. Аммо ногаҳон он дӯст бо ў он кунад, ки сад душман натавонад.

Обир ин суҳанон бигуфт, аммо гӯши мард ба ин ҳарфҳои бадеҳкор набуд. Пиндошт, обир аз рӯи ҳасад ба ў чунин мегӯял.

Гуфт: -Рав, рав, кори худ кун, эй ҳасуд!

Гуфт: -Қорам ин буду ризқат набуд.

Раҳгузар рафт ва он мард дароз кашиду ҳобид ва хирс болои сараш ниғаҳбонӣ меод ва ҳармагасҳоро аз ў дур мекард. Дар ин миён яке аз магасҳо бисёр самич¹⁷⁷ буд, ҳар чи хирс ўро дур мекард, дубора бозмегашт. Хирс аз кори магас ҳашмгин шуд, рафт ва санги бузурге аз кӯҳ бардошту омад, то ҳисоби магасро бирасад. Дид магас рӯи гунаи мард нишастааст. Сангро бардошт ва маҳкам бар сари мард зад, то магаси музоҳимро¹⁷⁸ аз миён бубарад. Магас париду рафт, аммо сари он марди бечора лиҳ¹⁷⁹ шуд ва дар дам ҷон супурд.

Шаҳс хуфту хирс мерондӣ магас,

В-аз ситез омад магас, зад бозпас.

Чанд бораи ронд аз рӯи ҷавон,

Он магас 3-ӯ боз меомад давон.

¹⁷⁶Обир – убурунанд; роҳгузар.

¹⁷⁷Самич – зинт, қабел.

¹⁷⁸Музоҳим – заҳматрасонанда, ташвишдиҳанда.

¹⁷⁹Лиҳ – пора-пора.

*Хашигин шуд бо магас хирсу бирафт,
Баргирифт аз кӯҳ санге сахт зафт.
Санг оварду магасро дид боз,
Бар рухи хуфта гирифта ҷои соз.
Санг рӯи хуфтаре хашиш¹⁸⁰ кард,
Ин масал бар ҷумла олам фош кард.*

Аз он пас ин масал дар миёни мардум ривоч ёфт, ки
«дӯстии аҳмак монанди дӯстии хирс аст»:

*Меҳри аблаҳ меҳри хирс омад яқин,
Кини ӯ меҳр асту меҳри ӯст кин.
Аҳди ӯ суст асту вайрону заиф,
Гуфти ӯ зафту вафои ӯ наҳиф.*

КҶРИ МУЌТАРИФ

Марде буд нобино, ки ҳамвора мегуфт: -Мардум, ман
ду кӯрӣ дорам, пас мустаҳаққи¹⁸¹ ду бор тарахҳум ҳастам
ва бояд, ки дучандон ёриям диҳед.

*Буд кӯре к-ӯ ҳамегуфт: -Ал-амон,
Ман ду кӯрӣ дорам, эй аҳли замон.
Пас дубора раҳматам оред, ҳон,
Чун ду кӯрӣ дораму ман дар миён.*

Шахсе ба ӯ гуфт: -Эй мард, як кӯрии ту аён аст, кӯрии
дигарат чист?

Гадо гуфт: -Овозам зишту дилхарош аст ва ин амр
нобиноамро дучандон кардааст. Мардум ба ман
таваҷҷӯҳ намекунанд ва аз ман мегурезанд, чун садоям
ноҳинҷор аст:

*Бонги зиштам мойи гам мешавад,
Меҳри халқ аз бонги ман кам мешавад.
Зишт овозам ба ҳар ҷо, ки равад,
Мояи хашиму гаму кин мешавад.*

¹⁸⁰ Хашиш – хурд ва хокшир.

¹⁸¹ Мустаҳаққ- лоик, сазовор.

Чун он марди нобино ба айбу костии худ эътироф кард, овози Ҷиребое аз дили ӯ бархост ва садои дилхароши ӯро нарму зебо намуд ва мардум низ ба ӯ ру оварданд ва аз инояти худ баҳрамандаш сохтанд:

*Зиштии овоз кам шуд з-ин гила,
Халқ шуд бар вай ба раҳмат якдила.
Кард неку, чун бигуфт ӯ розро,
Лутфи овози дилаш, овозро.
В-он ки овози дилаш ҳам бад бувад,
Он се кӯри дурии сармад бувад.
Нек ваҳҳобон, ки беиллат диҳанд,
Бу, ки дасте бар сари зинташ ниҳанд.*

Одамӣ агар ба айбу хатои хеш муътариф¹⁸² бошад, мардумон гуноҳаш бубахшанд ва айбаш бипушанд. Аммо агар айби худро инкор дорад, зиштии ӯ дучандон шавад ва дар назари мардумон манзалаташ беш аз он чи ҳаст, поён бинамояд.

ҶОЛИНУСИ ҲАКИМ ВА МАРДИ ДЕВОНА

Ҷолинус ба ёрони худ гуфт: -Фалон доруро бароям фароҳам кунед.

Яке аз он миён гуфт: -Эй устод, ин дору дармони девонагӣ аст, шуморо ба он чӣ ниёз аст?

Гуфт: -Имрӯз дар роҳ девонаеро дидам, назараш ба ман чало шуд. Муддате хира¹⁸³ ва бо хушҳолӣ ба ман нигарист ва ба ман чашмак зад ва остинамро кашиду пора кард. Донистам, ки дар ман аз девонагӣ асаре аст, ки девона чу девона бубинад, хушаш ояд:

*Соате дар руи ман хуш бингарид,
Чашмакам зад, остини ман дарид.
Гар на ҷинсият будӣ дар ман аз ӯ,
Кай рух овардӣ ба ман он зинтрӯ?*

¹⁸² *Муътариф* – инкор.

¹⁸³ *Хира* – ҳайрон, мутаҳаййир.

Аз ин рӯст, ки гуфтаанд: шахсро аз дӯстону ҳамроҳонаш бишнос, агар бо хубон ҳамнишин бувад, бидон, ки аз хубон аст ва агар бо бадон ҳамроҳ бувад, бидон, ки ӯ низ ноаҳл аст:

*Чун ду кас бар ҳам занад бе ҳеҷ шак,
Дар миёнион ҳаст қадри муштарак.
Кай парад мурге магар бо ҷинси х(в)ад?
Сухбати ноҷинс гӯр асту лаҳад.*

Оё хикояти зоғро шунидаӣ, ки бо лаклаке ҳамроҳ буд. Ҳаким аз дидани онҳо тааҷҷуб кард, ки ин ду ро бо ҳам чӣ муносибат аст, ки дар канори ҳам мераванд. Наздик шуду дид: ҳар ду ланганд:

*Он ҳакиме гуфт: -Дидам ҳамтаке
Дар биёбон зоғро бо лаклаке.
Дар аҷаб мондам, бичустам ҳолашон,
То чӣ қадри муштарак ёбам нишон.
Чун шудам наздик ман ҳайронӣ данг,
Худ бидидам, ҳардувон буданд ланг.*

Агар Иблис бар Одам сачда накард, иллат он буд, ки Одам олій буд ва Иблис паст, ҳам сачдаи фариштагон ояти ҳаққонияти Одам аст ва ҳам сар боз задани Иблис:

*Ҳам сучуди ҳар малак мизони ӯст,
Ҳам ҷуҳуди¹⁸⁴ он адо бурҳони ӯст.
Ҳам гувоҳи ӯст иқрори малак,
Ҳам гувоҳи ӯст куфрони сагак.*

ДИДОРИ ШАЙХ АЗ ХОНАИ МУРИД

Марде, ки тоза ба ҳалқаи муридони шайх пайваста буд, хонае сохт ва шайх ба меҳмонӣ наздаш рафт. Шайх барои озмудани он мард пурсид: -Ин панҷараро барои чӣ гузоштӣ?

Гуфт: -Барои он ки аз ин роҳ нур биёяд:

¹⁸⁴ Ҷуҳуд – дар ин ҷо ба маънии инкор омадааст.

*Равзан аз баҳри чӣ кардӣ, эй рафиқ,
Гуфт: -То нур андар ояд з-ин тариқ.*

Шайх гуфт: -Бехтар он буд, ки панҷараро ба қасди омадани садои азон ба хона мегузоштӣ, он гоҳ аз нури хуршед ҳам баҳрааманд мешудӣ. Омадани нури хуршед як масъалаи фаръ аст. Асл омадани бонги азон аст:

*Гуфт: -Он фаръ аст, ин бояд шӯё,
То аз ин раҳ бишавӣ бонги намоз.
Нур худ андар табаъ меоядат,
Ният онро кун, ки он мебоядат.*

Рӯҳи кор ният ва қасд аст. Бисёре аз фаъолиятҳои орифӣ ва ғайриориф дар зоҳир яксон аст, ҳар ду гизо меҳуранд, ҳар ду меҳобанд, ҳар ду қору қасб доранд. Ин қасду ният аст, ки арзиши қорқоро таъйин мекунад. Яке гизо меҳурад, то қуввати тоату бандагӣ биёбад, меҳобад, то нишоти ибодат пайдо кунад ва дигарӣ танҳо барои баҳраамандӣ аз лаззати хурд чунин мекунад. Бо нияти Илоҳӣ метавон ба тамоми қорҳо атри маънавият зад. Муҳимтар аз ин ки инсон чӣ мекунад, он аст, ки барои чӣ ва чаро мекунад?

ДИДОРИ БОЯЗИД БО ОРИФИ НОБИНО

Боязиди Бастомӣ сафарҳои бисёр мекард, то Хизри замони ҳудро биёбад ва зонуи шогирдӣ бар остони ӯ бар замин занад ва дар партави иршодҳои ӯ ба мақсаду мақсуди худ бирасад, ки гуфтаанд: «Агар нима аз умрро сарфи ёфтани пири ворасти восил кунӣ, зиён накардаӣ».

Боязид қасди сафари ҳаҷ дошт, дар масир¹⁸⁵ ба пирамарде рӯшанзамир бархӯрд, бо қомати ҳамидаву чашмони нобино ва ҷеҳраи нурунӣ. Донист, ки гумшудаашро ёфтааст. Пас аз ошноӣ пирамард пурсид: -Қучо меравӣ?

¹⁸⁵ Масир – роҳ.

Боязид гуфт:- Қасди зиёрати хонаи Худо дорам.

Пирамард пурсид: -Чӣ тӯшае дорӣ?

Боязид гуфт: -Дувист дирҳам.

Гуфт: -Азми ту куҷо, эй Боязид,

Рахти гурбат то куҷо хоҳӣ кашид?

Гуфт: -Қасди Каъба дорам аз пагаҳ.¹⁸⁶

Гуфт: -Ҳин, бо худ чӣ дорӣ зоди раҳ?

Гуфт: -Дорам аз дирам нуқра дувист,

Нек бубаста сахт бар гӯша(й) ридист.¹⁸⁷

Пирамард гуфт: -Онро ба ман бидех, ки оиладор ҳастам ва бисёр факиру тангдаст ва бидон, ки назди Худо ин инфоқ¹⁸⁸ аз он ҳаҷ пурарҷтар аст, чаро ки мӯъмини ростину орифи восил хурматаш аз Каъба бештар аст:

В-он дирамҳо пеши ман неҳ, эй ҷавод,

Дон, ки ҳаҷ кардиву ҳосил шуд мурод.

Умра кардӣ, умри боқӣ ёфтӣ,

Соф гаштӣ, бар Сафо биштофтӣ.

Чун маро дидӣ, Худоро дидай,

Гирди Каъба(й) сидқ баргардидаӣ.

Хидмати ман тоъату ҳамди Худост,

То напиндорӣ, ки Ҳақ аз ман ҷудост.

Агар банда ба воқеъ бандаи Худо бошад, хидмати ӯ тоъати Худост ва тӯфони гирди ӯ тӯфони гирди хонаи Худо хоҳад буд.

ТАФРИҚАИ ЁРОН

Богбоне чун назар дар бог кард,

Дид чун дуздон ба боғи худ се мард.

Се нафар ҳаммонанди дуздон дар боғ буданд: яке Ҷақеҳ, дигарӣ сайид ва севвумӣ сӯфӣ. Боғбон дар андеша

¹⁸⁶ Пагаҳ – пагоҳ, субҳ.

¹⁸⁷ Ин ҷо маҳкам ба гӯшан ридоям бастаам. Ридо – болопӯш, чома.

¹⁸⁸ Инфоқ – бахшиши.

меравад, ки чӣ гуна онхоро аз боғи худ берун кунад. Бо худ гуфт: -Ман метавонам собит кунам инҳо ба боғам тачовуз кардаанд, вале наметавонам яктана дар муқобилашон биистам, зеро онҳо як ҷамъи мугашаққиле доранд, пас бояд ин серо аз ҳам ҷудо кунам, он гоҳ ҳисоби так-таки онхоро хоҳам расид:

*Барнаёям яктана бо се нафар,
Пас бибуррамион нахуст аз ҳамдигар.
Ҳар якеро з-он дигар танҳо кунам,
Чун ки танҳо шуд, сиболаш¹⁸⁹ барканам.*

Богбон бо ин андеша пеш омад ва бо хушрӯй ба сӯфӣ гуфт: -Барои он ки аз тафарруч¹⁹⁰ дар ин боғ бештар лаззат бубарӣ, бирав аз утоқи ман дар интиҳои боғ гилеме биёвар.

Сӯфӣ бармехезаду меравад, то гилемро биёварад. Пас аз рафтани сӯфӣ богбон ба ҷаҳеҳ ва сайид рӯ мекунаду мегӯяд: -Ту ҷаҳеҳи мо ҳастӣ ва ин ҳам сайиди улвии мо. Мо мардум ба баракати фатвоҳои ту зиндагӣ мекунем ва ин сайид низ аз сулолаи Паёмбар аст ва дар назди мо бисёр эҳтиром дорад, аммо ин сӯфии шикампараст кист, ки бо шумо бузургон ҳамроҳу ҳамнишин гашта?

Богбон бо ин ҳарфҳо он дуру бо сӯфӣ душман мекунад, он гоҳ ҷӯбе бармедораду суроги сӯфӣ меравад ва то метавонад, уро кутак мезанад.

*Кӯфт сӯфиро, чу танҳо ёфтаи,
Нимкуштаи карду сар бишикофтаи.*

Сӯфӣ гуфт: -Эй ёрон, аз ман гузашт, аммо мувоҷиби худ бошед:

*Гуфт сӯфӣ: -Они ман бигзашт, лек
Эй рафиқон, поси худ доред нек.*

Богбон баъд аз он ки аз сӯфӣ фориғ шуд, суроги он ду

¹⁸⁹ Сибол – мӯйлаб, бурут.

¹⁹⁰ Тафарруҷ – саёҳат, сайру гашт, тамошо.

омад ва гуфт: -Сайид бирав, аз уток чизе барои чошт биёвар.

Пас аз равона кардани сайид ба фақеҳ гуфт: -Он марди беҳуд иддаи сиёдат мекунад. Аз кучо маълум, ки аз насли Паёмбар аст?

Он қадар дар гуши фақеҳ хонд, то меҳри сайид аз дилаш берун кард. Он гоҳ суроғи сайид рафт ва кори ӯро низ бисохт:

*Хонд афсунҳо, шунид онро фақеҳ,
Дар псяи рафт он ситамкори сафеҳ.¹⁹¹*

Сайид, ки нимчон афтода буд, ба фақеҳ гуфт: -Пойдорӣ кун, ки танҳо мондаӣ:

*Пос дор акнун, ки мондӣ фарду кам,
Чун духул¹⁹² шав, захм меҳур бар шикам.*

Боғбон пас аз он ки хиёлаш аз ҷониби сайид низ осуда гашт, суроғи фақеҳ омад ва ҳар чи носазо бар дахонаш омад, нисори ӯ кард ва ӯро низ ба боди кутак гирифт. Фақеҳи бечора чун чунин дид:

*Гуфт: -Ҳақ астат, бизан дастат расид,
Ин сазои он, ки аз ёрон бурид.*

Оре, то ваҳдати калима ва дасти ёрон дар дасти якдигар бошад, душман ҳаргиз тавоноии ғалаба бар эшон надорад, аммо вақте тафриқа падида омад ва ҳар як сӯе рафт, ба роҳатӣ шикаставу мағлуб мешавад.

ДИДОРИ ПАЁМБАР (С) АЗ САҲОБАИ БЕМОР

Бузурге аз саҳобаи Паёмбар бемор шуд ва дар асари он беморӣ бисёр лоғару наҳиф¹⁹³ гашт. Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам, ки саросар меҳру

¹⁹¹ Сафеҳ – ноқисақл, аблах, подон.

¹⁹² Духул – табл, нақора.

¹⁹³ Наҳиф – ҳароб; заиф, суст.

мухаббат буд, ба дидораш омад:

*Аз саҳоба хоҷае бемор шуд,
В-андар он бемориани чун тор шуд.
Мустафо омад аёдат сунӣ,
Чун ҳама лутфу қарам буд ҳунӣ.*

Ҳамин ки бемор чашмаш ба ҷамоли Паёмбар рӯшан
гашт, дарду бемориаш беҳбуд ёфт. Худоро сипос гуфт ва
бемории худро мавҳибати¹⁹⁴ раббонӣ донист, чун ин
беморӣ мӯҷиб¹⁹⁵ шуд, ки хонаи ӯ ба вучуди Паёмбар
мутабаррак¹⁹⁶ гардад:

*Чун Паёмбар дид он беморро,
Хуш навозиш кард ёри горро.
Зиноа шуд ӯ, чун Паёмбарро бидид,
Гӯиё он дам мар ӯро офарид.
Гуфт: -Беморӣ маро ин бахт дод,
К-омад ин Султон бари ман бомдод.*

Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам зимни
аҳволнурсӣ гуфт: -Ту чӣ дуое бар зиёни худ кардаӣ?

Гуфт: -Гуноҳе муртакиб¹⁹⁷ шудам, аз Худо хостам, ки
кайфари¹⁹⁸ он гуноҳро ба қиёмат паяндозад ва дар ҳамин
дунё маро ба сазои кирдори зиштам бирасонад, то дар
он дунё осуда бошам. Аз ин рӯ, дучори парешонии рӯхиву
ҷисмӣ шудам, то Ш -ро омадед ва маро аз ин маҳлака¹⁹⁹
рахонидед.

Паёмбар чун ин бишнид, мардро супориш кард, ки
дигар чунин дуо накунад, балки ҳамвора аз Худо бихоҳад:
-Худовандо, мушкили маро осон соз ва дар дунёву охират
некӣ ато фармо:

¹⁹⁴ *Мавҳибат* – ато, бахшиши, эҳсон.

¹⁹⁵ *Мӯҷиб* – сабаб, боис.

¹⁹⁶ *Мутабаррак* – дорон ҳайру баракат, муборак, фархунда, муқаддас.

¹⁹⁷ *Муртакиб* – содиққунанда; баамалқунанда.

¹⁹⁸ *Кайфар* – сазо, подом, ҷазо.

¹⁹⁹ *Маҳлака* – ҳалокат, ҳатар.

*Гуфт Пайгамбар мар он беморро:
Ин бигу, к-эй саҳл кун душворро:
Отино фӣ дори дунёно ҳасан,
Отино фӣ дори уқбоно ҳасан.
Роҳро бар мо чу бустон кун латиф,
Манзили мо худ ту бошӣ, эй шариф.*

ИЁДАТ АЗ ХУДО

Рӯзе аз боргоҳи Илоҳӣ ба Мӯсо итоб²⁰⁰ шуд, ки: -Эй Мӯсо, чаро вақте ман бемор шудам, ба иёдати²⁰¹ ман наёмадӣ?

Мӯсо дар андеша шуд, ки мақсуд чист? Магар Худо бемор мешавад? Худои ғаникадри мутаол кучо, беморӣ кучо?

Арз кард: -Худоё, рамзу рози ин суҳан чист?

*Гуфт: -Субҳона, ту покӣ аз зиён,
Ин чӣ рамз аст? Ин бикун, ё Раб, баён.
Боз фармудаи, ки дар ранҷуриам,
Чун напурсидӣ ту аз рӯи карам?
Гуфт: -Ё Раб, нест нуқсоне туро,
Ақл гум шуд, ин суҳанро баркушо.*

Мӯсо хайрон шуда буд, ки аз ӯ чӣ кӯтоҳӣ сар зада ва мурад аз ин хитоби Илоҳӣ чист?

Ваҳй омад, ки: -Эй Мӯсо! Яке аз авлиё ва муҳиббони мо бемор шуд, бемории ӯ бемории ман аст ва иёдат аз ӯ иёдат аз ман аст, чаро ба иёдати ӯ нарафтӣ?

Ин аст қадру манзалати валии Худо, банде, ки дил дар гарави меҳри ӯ супурда ва ҷуз фармони ӯ набурда ва ба ғайри ӯ дил насупурдааст:

*Ҳар кӣ хоҳад ҳалмишини Худо,
То шиинад дар ҳузури авлиё.*

²⁰⁰ Итоб – сарзанин, маломат.

²⁰¹ Иёдат – беморбинӣ, холпурсин бемор.

*Аз ҳузури авлиё гар бигсулӣ,
Ту ҳалокӣ, з-он ки ҷузвё бекулӣ.
Ҳар киро дев аз қаримон вобурад,
Бекасии ёбад, сараширо ӯ хурад.
Як бидаст аз ҷалъ рафтаи як замон,
Макри шайтон бошад, ин некӯ бидон.²⁰²*

Ҳар кӣ меҳаҳад бо Худо ҳамнишинӣ кунад, бо авлиёи Аллоҳ ҳамроҳу ҳамнишини шавад. Агар одамии худро аз авлиёи Худо дур кунад ва аз мусоҳибати эшон маҳрум созад, қатъан²⁰³ ҳалок хоҳад шуд. Макри шайтон аст, ки инсонро аз эшон дур мекунад.

ОҚИЛИ ДЕВОНАНАМО

Марде дар пайи шахсе буд доиову хирадманд, то поре аз мушкилоти зиндагии худро бо сарпанчаи тадбири ӯ хал карда, дар умури худ бо ӯ машварату роизанӣ кунад. Касе ба ӯ гуфт: -Дар шаҳри мо танҳо як оқилу хирадманд аст, ки ба кори ту меояд, ӯ ҳам худро ба девонагӣ задааст. Ва он шахси оқил ҳамон Бахлул буд:

*Он яке мегуфт: -Ҳоҳам оқиле,
Машварат орам бад-ӯ дар мушкиле.
Он яке гуфтаи, ки андар шаҳри мо,
Нест оқил, ҷуз ки он маҷнуннамо.*

Мард меравад ва фарди мавриди назарро дар миёни қудакон меёбад, ки бар як ҷубдасте савор аст ва асп меронад. Ӯро садо мезанад, ки: -Эй савори бар ҷуб, як лаҳза назди ман биё.

Бахлул меояду мегӯяд: -Ҳочатат чист?

Мард мегӯяд: -Меҳаҳам аз ин маҳалла ҳамсаре баргузинам, ба назари ту, чӣ касеро интиҳоб кунам, ки

²⁰² Агар дар як лаҳза ба андозаи як вачаб аз авлиёуллоҳ дур шавӣ, нек бидон, ки ин амр аз напранги шайтон сарчашма гирифтааст.

²⁰³ Қатъан – ғамоман.

муносиби ҳоли ман бошад?

Баҳлул мегӯяд: -Занон бар се дастаанд: ду дастаи онҳо мучиби ранҷу мояи азобанд ва дастаи севвум ганҷи саршор аз суруру шодмонӣ. Аз ин се қисм як қисм комилан дар ихтиёри туст ва ҳамаи хубихояш низ барои туст. Қисми дуввум танҳо нимаи дар ихтиёри туст ва қисми севвум ба қадре аз ту бегонаву ҷудост, ки гуё ҳеҷ тааллуке ба ту надорад:

Гуфт: -Мехоҳам дар ин кӯча зане,

Қист лоиқ аз барои чун мане?

Гуфт: -Се гуна зананд андар ҷаҳон,

Он ду ранҷу в-ин яке ганҷи равон.

В-он якеро чун бихоҳӣ кул(л) турост,

В-он дигар нима туро, нима ҷудост.

Он севвум ҳеҷ ӯ туро набвад, бидон,

Ин шунидӣ? Дур шав. Рафтаи равон.

Мард хайрон шуду надонист, ки мақсуд чист? Кадом зан аст, ки ҳамааш аз он ман хоҳад буд ва кадом аст, ки нимаи дар ихтиёри ман аст ва кадом аст, ки ҳеҷ тааллуке ба ман надорад? Баҳлулро дубора нидо дод ва аз ӯ тавзеҳ хост ва ин ҷавоб аз ӯ бишнид: -Он зане, ки ба таври комил ба ту тааллуқ дорад, духтари дӯшизаву бокира аст, ки мучиби нишоти ту мегардад. Ва он зан, ки фақат нима аз ӯ ба ту тааллуқ дорад, беваест, ки аз шавҳари худ фарзанд надорад. Ва он зан, ки ҳеҷаш азони ту нест, зани беваест, ки аз шавҳари собиқаш фарзанд дорад. Чаро ки ин фарзанд ҳамвора дар ёди ӯ шавҳари пешинро зинда мекунад.

Мард пурсид: -Ту ки ин андоза хирадмандӣ, чаро худро ба девонагӣ задаӣ?

Баҳлул гуфт: -Дастгоҳи ҳукумат мехоҳанд маро қозии шаҳр кунанд, талоши бисёр кардам, ки аз ман даргузаранд ва дигареро бичӯянд, аммо напазируфтанду раҳоям

накарданд. Чорае надидам, чуз он ки худро ба девонагӣ бизанам, то дар ин дастгоҳи ситамгар козӣ наштавам ва дар зулму ситамин эшон сахме надошта бошам:

*Гуфт: -Ин авбош ройе мезананд,
То дар ин шаҳри худам қозӣ кунанд.
Дифъ мегуфтам, маро гуфтанд: -Не,
Нест чун ту олим, соҳибфоне.
3-ин зарурат гиҷу девона шудам,
Лек дар ботин ҳамоноам, ки будам.
Ақли ман ганҷ асту ман вайронаам,
Ганҷ агар пайдо кунам, девонаам.*

Агар ганчинаи допиши худро ошкор кунам, то роҳзабону харомӣён бад-он дастбурд зананд, он вақт девонаи ҳақиқӣ ҳастам. Агар дуздони имон дар шикоранд, то аз камолоти инсон дар ҷиҳати мақосиди шуми худ баҳра бигиранд, чора он аст, ки камолотро пушида дорем.

ҲАМЛАИ САГ БА КҶҶРИ ГАДО

Гадое нобино дар ҳоли гузар дар кӯча буд, ки ногаҳон саге чун шер бар ӯ ҳамла овард. Гадон бечора аз сару садон саг ларза бар андомаш афтод ва аз сари ночорӣ бар саг таъзим карду гуфт:

*К. -Эй амири сайду эй шери шикор,
Даст дастӣ туст, даст аз ман бидер.*

-Эй фармонравои шикор, эй шикорчин шер, даст аз сари ман бардор, ки қудрат аз онӣ туст. Туро бо ман чӣ кор! Дигар сагҳо дар саҳро гурхар шикор мекунанд, аммо ту дар кӯча бар мани нобино даст ёфтаӣ:

*Гур мегиранд ёронат ба дашт,
Кӯр мегири ту дар кӯй? Ин бад аст.*

Саги таълимида медонад чӣ шикор кунад, аммо саги харзаву велгард²⁰⁴ ба ҳар бечорае мепарад ва ӯро мегазад.

²⁰⁴Велгард - бехудагард, кӯчагӣ.

Нафсро низ бояд таълим дод, то бидонад дар пайи чӣ чиз биравад ва чӣ чизеро сайд намояд. Ба ҳар моли ҳароме дастдарозӣ накунад ва чуз ба ҳалоли Илоҳӣ чашм надорад:

*Илм чун омӯхт саг, раст аз залол,
Мекунад дар бешаҳо сайди ҳалол.
Саг чу олим ғашт, шуд чолоки заҳф,²⁰⁵
Саг чу ориф ғашт, шуд асҳоби Каҳф.*

ДОРУҒА²⁰⁶ ВА МАСТ

Мӯхтасиб²⁰⁷ дар нимаҳои шаб мастеро дид, ки канори девор хобидааст. Ёро садо мезаду мепурсид: -Бигӯ, бинам, чӣ хӯрдаӣ?

Маст гуфт: -Аз он чӣ дар ин кӯза аст.

Мӯхтасиб мепурсад: -Дар ин кӯза чист?

Маст гуфт: -Ҳамон чизест, ки хӯрдаам.

Мӯхтасиб пурсид: -Чӣ хӯрдаӣ?

Ва дубора ҳамон посуху ҳамон пурсиш такрор мешуд:

Гуфт: -Ҳай, мастӣ, чӣ хӯрдастӣ? Бигӯ.

Гуфт: -Аз ин хӯрдам, ки ҳаст андар сабӯ.

Гуфт: -Охир дар сабӯ воғӯ, ки чист?

Гуфт: -Аз он ки хӯрдаам. Гуфт: -Ин ҳафист.²⁰⁸

Давр мешуд ин суолу ин ҷавоб,

Монд чун ҳар мӯхтасиб андар ҳалоб.²⁰⁹

Мӯхтасиб чун дид бо ин пурсишҳо роҳ ба ҷое намебарад, ҷорae андешид. Ба маст гуфт: -Оҳ-оҳ кун, то аз бӯи даҳонат бидонам, чӣ хӯрдаӣ.

Маст ба ҷои оҳ ху-ху мекард (хув-хув аз азкори сӯфиён аст ва вақте онро меғоянд, ки аз худ беҳуд мешаванд).

²⁰⁵ Заҳф – ҷанг, ҷиход.

²⁰⁶ Доруға – сардори посбонони шаҳр, шаҳрдор.

²⁰⁷ Мӯхтасиб – нозири аҳкоми шарият.

²⁰⁸ Ҳафӣ – пушида, пинҳон, махфӣ.

²⁰⁹ Ҳалоб – гилу лой.

Саранҷом мӯхтасиб меғӯяд: -Баланд шав, ба зиндон биравам.

Маст меғӯяд: -Агар метавонистам роҳ биравам, ба хонаам мерафтам.

*Гуфт маст: -Эй мӯхтасиб, бигзору рав,
Аз бараҳна кай тавон бурдан гарав?
Гар маро худ қуввати рафтан будӣ,
Хонаи худ рафтаме, в-ин кай шудӣ?*

Мақсуд аз маст дар ин достон, масти бодаи ишқу муҳаббати Худост, ки ҳеҷ надорад ва дар ҳавои дӯст сар аз кучаву биёбону хиёбон даровардааст. Мастон шӯридаҳоланду натвонанд чун олимони расмӣ бар курсии дарсу иршод така зананд:

*Ман агар бо ақлу бо имконаме,
Ҳамчу шайхон бар сари дуконаме.*

МУЪОВИЯ ВА ИБЛИС

Муъовия дар хоб буд. Дарҳои вурудии кох аз дарун баста буд, то касе музоҳими хоби ӯ нашавад. Ногаҳон шабаҳе уро аз хоб бедор мекунад. Муъовия саросема бармехезад. Ҳар чи ҷустуҷӯ мекунад, касеро намеёбад. Саранҷом шабахро мебинад. Мепурсад: -Ту кистӣ?

Гуфт: -Ман Иблис ҳастам.

Муъовия мепурсад: -Чаро маро аз хоб бедор кардӣ?

Иблис посух медиҳад: -Вақти намоз аст. Бедорат кардам, то ба ҷамоат ҳозир шавӣ.

Муъовия меғӯяд: -Бозгӯ, чӣ ҳила дорӣ, ту ҳеҷ гоҳ хайрхоҳи бандагон набудӣ.

Иблис суханони фиребандаи бисёр меғӯяд. Аммо Муъовия қонё намешавад ва меғӯяд: -Ту сад ҳазор нафар чун маро фирефтай:

*Садҳазоронро чу ман ту раҳ задӣ,
Хуфра кардӣ, дар хазина омадӣ.
Оташу нафтӣ, насӯзӣ чора нест,
Кист, к-аз дастӣ ту ҷома-и пора нест?
Табъат, эй отаи, чу сӯзониданист,
То насӯзонӣ ту чизе, чора нест.*

Лаънати Худо бар ту ҳамин аст, ки зоти туро сӯзонандаи дину имони мардумон карда ва туро сардастаи дуздони олам ниҳодааст:

*Лаънат ин бошад, ки сӯзонат кунад,
Устоди ҷумла дуздонат кунад.
Бо Худо гуфтӣ, шунидӣ ру ба ру,
Ман чӣ бошам пеши макрат, эй аду?*

Саранҷом Иблис ҳақиқатро меғӯяд: -Аз он ру туро бедор кардам, ки агар дар хоб мемоидӣ ва ба ҷамоат намерасидӣ, охи ҳасрат аз дарун бармеовардӣ ва ин ох аз он намози ҷамоат назди Худо бисёр пурбаҳотар аст, хостам аз фазилати он охи ҳасрату надомат маҳрумат кунам:

*Гар намозат ғавт мешуд он замон,
Мезадӣ аз дарди дил оҳу ғигон.
Он таасуф в-он ғигону он шӣз,
Даргузаштӣ аз дусад зикру намоз.
Ман туро бедор кардам аз шӯҳеб,
То насӯзонад ҷунон оҳе ҳичеб.
То ҷунон оҳе набошад мар туро,
То бад-он роҳе набошад мар туро.*

Ин достон агарчи сохтагӣ аст ва асаре аз он дар китобҳои таърих вучуд надорад, аммо натиҷае, ки Мавлоно аз он мегирад, бисёр судманд аст. Гоҳ бошад, ки оташи ҳасрату надомату пушаймонӣ аз тарки як мустаҳаб инсонро ба ҷое мерасонад, ки бо солҳо ибодат бад-он нарасад. Дар ин бора хикояти дигаре низ дар пай мсояд.

ҲАСРАТ БАР ФАВТИ НАМОЗИ ЧАМОАТ

Марде барои нақоман намози ҷамоат ба самти масҷид омад. Ба масҷид, ки расид, дид намози ҷамоат поён ёфта ва мардум дар ҳоли хуруҷ²¹⁰ аз масҷиданд. Мард мунқалиб²¹¹ шуд ва оҳе аз дарун баровард:

Гуфт оҳу дуд аз он оҳ шуд бурун.

Охи ӯ меодод аз дил бӯйи хун.

Аз он миён яке ба ӯ гуфт: -Ин охи пурсузатро ба ман бидеҳ, ман намозеро, ки хондам, ба ту медиҳам:

Гуфт: -Додам оҳу назруфтам намоз.

Ҷишӯд он оҳро бо сад ниёз.

Мард қабул карду рафт. Шабҳангом дар хоб ҳотифе²¹² ба ӯ гуфт: -Хушо ба ҳолат, ки оби ҳаёту шифобахшро харидӣ. Ба эҳтиромӣ ин ҳусни ихтиёр ва омадани ту дар ҷиған намозгузoron, намози ҷумлагини онон пазируфта шуд.

Шаб ба хоб андар бигуфтани ҳотифе,

Ки харидӣ оби ҳайвону шифо.

Ҳурмати ин ихтиёру ин духуд,

Шӯд намози ҷумлаи халқон қабул.

Он марди покният ҳам худ баҳра бурд ва ҳам дигаронро баҳраманд кард.

НИДОИ ДУЗД

Дезде вориди хона шуда буд. Соҳибни хона бедор шуд ва дуздиро, ки бо ба фирор гузошта буд, таъкиб кард. Он қадар дар пайи ӯ давид, то саранҷом ба ӯ расид ва чизе намонда буд, ки ӯро бигирад. Дар ин лаҳза дузди дигар

²¹⁰ *Хуруҷ* - берун шудан.

²¹¹ *Мунқалиб* - гарзанда, дигаргун.

Ҳотиф - овози ханда, фаринга.

барои начот додани рафиқи худ фарёд зад: -Ой дузд, ой дузд!

Сохибхона ба гумони он, ки воқеан дузде дар он ҷост ва мумкин аст ба зану бачаи ӯ осеб расонад, ба тарафи садо бозгашт ва саросема пурсид: -Чӣ хабар аст? Дузд ку?

Салозананда ба ӯ гуфт: -Биё, радди пой²¹³ он дузд ро ба ту нишон диҳам. Ин радди поро бигиру бирав, то ба дузд бирасӣ:

*Гуфт: -Инак, бин нишони пойи дузд,
Ин тараф рафтаст дузди зан ба музд.
Нак нишони пойи дузди қалтабон,²¹⁴
Дар пайи ӯ рав бад-ин нақшу нишон.*

Сохибхона бо шунидани ин сухан ғазабнок шуд ва ӯнаҳб зад: -Эй нодон! Ман, ки доштам, худ дузд ро мегирифтаам, ту дасти маро аз ӯ ҷудо кардӣ ва инак ҷои пой ӯ ро ба ман нишон медихӣ:

*Гуфт: -Эй аблаҳ, чӣ мегӯӣ маро,
Ман гирифта будам охир мар варо.
Дузд ро аз бонги ту бигзоштам,
Ман ту - харро одамӣ ӯнаҳштам.*

Достони орифу файласуф ва маърифати шухудиву истидлолӣ²¹⁵ низ ин гуна аст. Ориф меравад, ки ба ҳақиқат бирасад, аммо аҳли истидлол ӯ ро садо мезананд ва аз ҳақиқат ҷудо мекунанд ва ба ҷои ҳақиқат ӯнаҳонахову оёт ва адиллаи²¹⁶ онро ироа медиханд. Оре, қасоне, ки дар хичобанд, сунъи²¹⁷ Илоҳӣ ва сифати ӯ ро мебинанд ва назар ба Зоти ҳақ надоранд, аммо восилон дар ҳуди он Зоти манъ²¹⁸ ғарқанд:

²¹³ Радди по – изи по, нишонан ҷойи пой ба рӯи хок ё ҷойи дигар.

²¹⁴ Қалтабон – дайнос, беҳамият.

²¹⁵ Шухудиву истидлолӣ – шухудиву далеловарӣ, гувоҳиву ҳуҷҷатоварӣ.

²¹⁶ Адилла – ҷамъи далел.

²¹⁷ Сунъ – эҷод ва офариниш.

²¹⁸ Манъ – баланди дастнорас.

*Сунъ бинад марди маҳҷуб²¹⁹ аз сифот,
Дар сифот он аст, к-ӯ гум кард зот.
Восилон чун гарқи зотанд, эй писар!
Кай кунанд андар сифоти ӯ назар?
Чунки андар қарри ҷу бонад сарат,
Кай ба ранги об афтад манзарат?*

МАСЧИДИ ЗИРОР

Замоне ки Паёмбар аз Макка ба Мадина ҳичрат кард, тоифае аз бани Умар ва бани Авф масчиди Қуборо бино карданд ва аз он Ҳазрат хостанд, ки дар ин масҷид намоз икома кунад.²²⁰ Паёмбар салаллоху алайҳи ва олиҳи ва саллам низ хостваи ононро иҷобат намуд ва дар он масҷид намоз хонд. Ин амр оташи ҳасодати²²¹ ҷамъе аз тоифаи бани Ғанам ибни Авфро, ки аз мунофиқин буданд, шуълавар сохт.

Ин гурӯҳ аз мунофиқон, ки дар ботин мусалмон набуданд, аммо дар зоҳир худро мусалмон меҳонданд, дар қанори масчиди Қубо масҷиде сохтанд ва қасд доштанд намозгузoronро аз он масҷид ба сӯи худ ҷалб кунанд ва дар айни ҳол дар интизори ин буданд, ки Абӯ Омири роҳиб аз назди импиротури Рум бозгардад. Абӯ Омир назди импиротури Рум рафта буд, то вайро муътақид намояд, ки сипоҳе аз румиёно ба Мадина фириштад ва Паёмбарро аз он диёр берун ронад. Вақте ин мунофиқон масҷидро сохтанд, назди Паёмбар салаллоху алайҳи ва олиҳи ва саллам рафтанд ва аз ӯ хостанд, ки дар он масҷид намоз бихонад:

*Инчунин қазе бозие мебохтанд,
Масҷиде ҷуз масҷиди ӯ сохтанд.*

²¹⁹ Маҳҷуб – паси парда, пинҳон.

²²⁰ Иқома кардан – барои намози ҷамоат тақбир гуфтан.

²²¹ Ҳасодат – рашкбарӣ.

Фаршу ғақфу қуббааш ораста,
 Лек тафриқи ҷамоат хоста.
 Назди Пайгамбар ба лоба омаданд,
 Ҳамчу уштур пеши у зону заданд.
 К: -Эй Расули Ҳак, барои муҳсине²²²
 Сӯи он масҷид қадам ранҷа кунӣ?
 То муборак гардад аз иқдоми ту,
 То қиёмат тоза бод айёми ту.

Мунофикон суханони ороставу фиребанда фаровон гуфтанд, то дили Паёмбарро нарм кунанд ва уро розӣ намоянд, ки дар масҷиди эшон намоз бихонад. Паёмбар бар посух табассум намуд ва аз онон ташаккур кард ва ҷаввати эшонро пазируфт:

Он Расули меҳрубони раҳмкеш,
 Ҷуз табассум, ҷуз бале н-овард пеи.
 Шукрҳои он ҷамоат ёд кард,
 Дар иҷобат қосидонро шод кард.

Аммо ҳамаи найрангҳои он мунофикон дар назари Паёмбар ошкор буд, дуруст монанди мӯе дар шир, аммо мӯи нияти палидашонро нодида меангошт ва ширро раҳсин мекард:

Менамуд он макри эшон пеши у,
 Як ба як з-он сон, ки андар шир мӯ.
 Мӯро нодида мекард он латиф,
 Ширро шобони²²³ мегуфт он зариф.
 Садҳазорон мӯи макру дамдама,²²⁴
 Ҷаҳим хобонид он дам аз ҳама.

Он Паёмбари раҳмат бар мардумон чунон атуфу²²⁵ меҳрубон буд, ки зиштиҳои эшон ба рӯяшон намеовард ва чунон менамояд, ки гӯё ба суханони онон бовар дорад.

Паёмбар ба тарафи масҷид ҳаракат кард, аммо ҳамон

²²² Муҳсин – некукориву эҳсон.

²²³ Шобони – шакли ҷутохшудан шод бош; аҳсант, офарини.

²²⁴ Дамдама – афсул, фиреб.

²²⁵ Атуф – бошпақат, мушфқ, пурмухаббат, меҳрубон.

дам овози ваҳй омад, ки: -Эй Паёмбар! Нидои эшонро гӯш макун, ки инҳо макру хила кардаанд ва харчи ба ту гуфтаанд, баръакс аст. Эшон масҷидро бар рӯи пули чаханнам барпо карданд ва бо Худо ба хила пардохтанд:

*Чун бар он шуд, то равон гардад Расул,
Ғайрати Ҳақ бонг зад: -Машинав зи гул.
К-ин ҳабисон²²⁶ макру ҳилати кардаанд,
Чумла мақлуб²²⁷ аст, он-ч овардаанд.
Қасди эшон чуз сияҳрӯйӣ набуд,
Хайри дин кай қуст тарсову қухуд?
Масҷиде бар қисри²²⁸ дӯзах сохтанд,
Бо Худо нарди дағоҳо бохтанд.²²⁹*

Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам аз рафтаи бозистод ва гуфт: -Феълан қасди пайкор дорем ва бояд биравем. Аз ҷанг, ки бозгаштам, ба кори шумо хоҳам пардохт.

Паёмбар озими Табук шуд. Пас аз мурочнат аз Табук қосидоне аз сӯи мунофикон назди Ё омаданд ва Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам ин бор макрашонро фош кард. Фармуд: -То асрори шуморо ошкор накардаам, ҳомӯн шавел ва аз кори зингтн худ даст бардоред.

*Гуфт: -Эй қавми дағал, ҳомӯн кунед.
То нағӯям розхотон, тан занед.*

Ҳамин ки Паёмбар шаммае аз асрори ботинии ононро фош намуд, онон нигарон шуданд. Қосидҳо ба сӯи қавми худ бозгаштанд, сипас мунофикон «Қуръон» дар даст ва қасамхӯрон назди Паёмбар бозгаштанд ва гуфтанд, ки мо чуз қасди хайр надорем:

²²⁶ *Ҳабис* – наст, палид, разил, бадқирдор.

²²⁷ *Мақлуб* – акс, ҷанна.

²²⁸ *Қиср* – пул, қуирӯк.

²²⁹ *Нард бохтан* – нардбозӣ кардан; *нарди дағо бохтан* – ба ҳиллату пайраи пардохтан.

*Ҳар мунофиқ Муҳаффе зери бағал,
Сӯи Пайгамбар биёвард аз дағал.*

Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам фармуд:
-Ҳарфи шуморо бовар кунам ё сухани Худоро?

Аммо онҳо аз рӯ нарафтаид ва дар сидқи иняти хеш таъкид карданд:

*Боз савганде дигар хӯрданд қавм,
Муҳафф андар дасту бар лаб мӯҳри савм.²³⁰
Ки ба ҳаққи ин Қаломи поки рост,
К-он бинои масҷид аз баҳри Худост.*

Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам қотеъона сухани эшонро такзиб²³¹ намуд. Дар ин ҳангом яке аз ёронн он Ҳазрат нисбат ба ин рафтори Паёмбар бадгумон шуд ва инкору такзиби ин пирони маҳосинсафедро²³² раво надонист. Бо худ дар қашмақаш буд, истиғфор²³³ кард, аммо дилаш ором набуд. Дар ин андешаҳо буд, ки хобаш бурд. Дар хоб дид, масҷиди мунофиқон пур аз начосат аст:

*Андар ин андеша хобаш даррабӯд,
Масҷиди эшон пури сарғин намуд.*

Мард ҳақиқатро дарёфт, сачда кард ва тавба намуд.

Оре, агар ҳақиқати корҳои дунёпарастон ва аҳли маҷозро биковӣ, дармеебӣ, ки монанди ниёзи гандида аз он бўи тааффу²³⁴ ба маъном мерасад:

*Гар биковӣ кӯниши аҳли маҷоз,
Тӯ ба тӯ²³⁵ гандида бувад ҳалҷун ниёз.*

Саранҷом Паёмбар - салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам - дастур дод он масҷидро аз беҳу бун вайрон кунанд

²³⁰ Бар лаб мӯҳри савм - худро рӯқддор нишон додан.

²³¹ Такзиб - дурӯғи касро фои ва ё инкор кардан.

²³² Маҳосинсафед - ришсафед.

²³³ Истиғфор - талаби афви гуноҳ кардан; тавба кардан.

²³⁴ Тааффу - гандида, бадбӯӣ.

²³⁵ Тӯ ба тӯ - қабат ба қабат; печ дар печ.

ва онро маҳалли зуболадоне²³⁶ қарораш диҳанд:

Чун падид омад, ки он масҷид набуд,

Хонаи ҳилат буду доми ҷухуд.

Пас Наби фармуд, к-онро баркананд,

Матраҳа(й) хошоку хокистар кунанд.

Эй азиз! Ту низ кори худро бисанҷ, ки оё барои Худост
ё барои тазвиру²³⁷ хила. Ту акнун достони масҷиди Зирор
ва бониёни онро шунидӣ ва барояшон таассуф хурдӣ ва
ононро масҳара намудӣ, аммо мабодо, ки худ аз эшон
бошӣ:

Бар маҳак зан кори худ, эй марди кор,

То насозӣ масҷиди аҳли Зирор.

Бас дар он масҷидкунон масҳар задӣ,²³⁸

Чун назар кардӣ, ту худ з-эшон будӣ.

ДАР ПАЙИ ШУТУР

Марде шутурашро гум карда буд ва пайваста фарёд
мезад: -Мардум! Ҳар ки шутури маро биёбад, чандин
дирхам ба ӯ подош медиҳам.

Мардум низ ба тамаъи дарёфти муждагонӣ ҳар кадом
нишонае ба ӯ медоданд. Яке гуфт: -Шутуре сурхмӯ дидам,
ки ба сӯи алафзор мерафт.

Дигарӣ гуфт: -Шутуре гушбурнда дидам дар он сӯи
биёбон.

Севвумӣ гуфт: -Пушти кӯх шутуре дидам, ки полонаш
накшу нигор дошт:

Он яке гӯяд: -Бурида гӯш буд?

В-он дигар гӯяд: -Ҷулаш манқуш²³⁹ буд?

²³⁶Зуболадон – маҳалли рехтани чизе; маҳалли рехтани партов.

²³⁷Тазвир – фиреб, макр.

²³⁸Ту созидагонии масҷиди Зирорро хеле мавриди тамасхур қарор додӣ.

²³⁹Манқуш – нақшин.

*Он яке гӯяд: -Шутур якчаим буд?
В-он дигар гӯяд: -Зи гар бепаним буд?
Аз барои муждагонӣ сад нишон,
Аз газофа ҳар ҳасе карда баён.*

Нишонаҳое, ки беҳабарон аз Худо медиҳанд, низ монанди нишонаҳое, ки ин тамаъкорон аз шутури гумшуда медиҳанд. Файласуф як тавр Худоро шарҳ медиҳад, мутакаллим ба гунаи дигар, севвумӣ дар ҳар ду таъна мезанад, ҷаҳорумӣ низ аз нифок ҷоне меканад ва ҳарфе мезанад:

*Фалсафӣ аз навъи дигар карда шарҳ,
Боҳисе мар гуфти ўро карда ҷарҳ.²⁴⁰
В-он дигар дар ҳар ду таъна мезанад,
В-он дигар аз зарқ²⁴¹ ҷоне меканад.*

Ҳар як аз инҳо нишоне аз маҳаллаи ҳақиқат медиҳанд, то вонамуд кунанд, аҳли он ҷо ҳастанд. Албатта, инҳо гарчи тамоми ҳақиқатро наёфтаанд, ба кулӣ низ аз он бебаҳра намондаанд:

*Ин ҳақиқат дон, на ҳаққанд ин ҳама,
На ба кулӣ гумраҳонанд ин ҳама.
Пас мағу ҷумла хиёл асту залол,²⁴²
Бе ҳақиқат нест дар олам хиёл.*

Бозгардем ба дoston. Шутургумкарда ҳамчунон дар пайи гумшудааш мегашт. Дар ин миён марде ба тақлид аз ў бонг баровард, ки: -Эй мардум! Шутури ман низ гум шудааст.

Ў низ бе он ки бидонад шутураш гум шуда, сирфан ба тақлид аз он мард, ки ба ростӣ шутурашро гум карда буд, дар пайи шутур равон шуд ва ин сӯву он сӯ сар кашид. Ногаҳон дар биёбон дид, ки шутураш раҳост. Оре, шутури ў низ дар воқеъ гум шуда буд, аммо ҳудаш хабар надошт:

²⁴⁰ Ҷарҳ – рад кардани гувоҳии шохид; мачозан ба маънии бадгӯй, таҳқир кардан.

²⁴¹ Зарқ – дуруягӣ, риё, нифок, хила.

²⁴² Залол – баргаштан аз роҳи рост, гумроҳӣ.

*В-он ки уштур гум накард ӯ аз мири,²⁴³
Ҳамчу он гумкарда чӯяд уштуре.
Ки бале ман ҳам уштур гум кардам,
Ҳар ки ёбад, учраташ²⁴⁴ овардаам.*

Оре, мумкин аст, касе худро дар силки²⁴⁵ толибони ҳақиқат чо бизанад ва пас аз муддате мутаваҷҷеҳ²⁴⁶ шавад, ки талаби ӯ ҳақиқӣ нест, балки тақлидист, аммо дар ҳамин ахвол мумкин аст мутаваҷҷеҳ шавад, ки ӯ низ гумшудае дорад. Аз он пас ба дунболи ҳақиқат меравад ва саранҷом бад-он мерасад:

*Андар ин уштур набудаи ҳақ, вале,
Уштуре гум кардааст ӯ ҳам, бале.
Козибе²⁴⁷ бо содиқе²⁴⁸ чун шуд равон,
Он дурӯғаш ростӣ шуд ногаҳон.
Андар он саҳро, ки он уштур иштифт,
Уштури худ низ он дигар биёфт.*

Ҳамин ки он чӯяндаи муқаллид²⁴⁹ дид, ки уштураш дар он саҳро мечарад, толиби ҳақиқӣ мешавад, на тақлидӣ:

*Он муқаллид шуд муҳаққиқ, чун бидид
Уштури худро, ки он чо мечарид.*

Аз ин пас ӯ чашм ба шутури худ меӯзад ва танҳо ба роҳи худ идома медиҳад. Чӯяндаи содиқ ба ӯ меғӯяд: -Пас чаро маро танҳо гузоштӣ?

Ва ӯ дар посух меғӯяд:

*Гуфт: -То акнун фусусе будаам,
В-аз тамаъ дар ҷоплусӣ будаам.
Ин замон ҳамдарди ту ғаштам, ки ман
Дар талаб аз ту ҷудо ғаштам ба тан.*

²⁴³Баъзан дар вақти хондану навништан, ба хусус, дар шеър ҳарфи «о» ба ҳарфи «е (-и)» табдил меёбад, ки онро имола меғӯянд. Дар ин ҷо низ вожаи *мири* низ имолашудаи *миро* аст ба маънии синтезакориву ҷидол, хусумат.

²⁴⁴*Учрат* – ҳаққи меҳнат, музд, маош; киропулӣ.

²⁴⁵*Силк* – саф, қатор.

²⁴⁶*Мутаваҷҷеҳ* – нигарон.

²⁴⁷*Козиб* – дурӯғгӯӣ.

²⁴⁸*Содиқ* – ростгӯӣ, росткор; вафодор, самимӣ.

²⁴⁹*Муқаллид* – тақлидкунанда.

НАМОЗГУЗОРНИ ҲИНДӢ

Чаҳор нафар ҳиндӣ ворида масҷид шуданд ва ҳар чаҳор тан ба намоз истоданд. Дар ин ҳангом муаззин ворида масҷид мешавад. Яке аз он чаҳор тан дар ҳамон ҳол, ки намоз меҳонд, ба муаззин гуфт: -Магар вақти азон шудааст?

Дӯсташ, ки дар канори ӯ машғули намоз буд, чун ин бишнид, ба ӯ гуфт: -Эй рафиқ! Дар ҳоли намоз суҳан гуфти, намозат ботил шуд. Севвумӣ чун ин бишнид, ба дуввумӣ гуфт: -Амӯчон, чаро ба рафиқат таъна мезанӣ, намози худат ҳам ботил шуд.

Ҳиндӣ чаҳорум, ки суҳанони ононро мешунид, гуфт: -Алҳамдилуллоҳ, ки ман монанди шумо хато накардаам ва намозам ботил нашуд:

*Он чаҳорум гуфт: -Ҳамдуллаҳ, ки ман
Дарнаҷфтодам ба чаҳ чун он се тан.*

Одамӣ ҳамвора дар пайи баёни айби дигарон аст, аммо айби худ гофил мебошад. Ҳушо ба ҳоли касе, ки айби худро дид ва чун айби дигарон шунид, дар худ нигарист ва он айбро дар худ чуст:

*Пас намози ҳар чаҳорон шуд табоҳ,
Айбгуён беиштар гум карда роҳ.
Эй хунукҷоне, ки айби хеш дид,
Ҳар кӣ айбе гуфт, он бар худ харид.*

ИБРАТ АЗ ТАЪРИХ

Ғоратгарони турк ворида русто шуданд. Ду нафар аз шаирофи он деҳро ёфтанд, якеро даст бастанд ва омодаи гушгани дуввумӣ шуданд. Ӯ гуфт: -Чаро меҳоҳед маро бинкушед?

Гуфтанд: -Барои он ки рафиқат битарсаду ибрат бигирад ва ҷои тиллоҳои худро ба мо нишон диҳад:

Даст бастандаи, ки қурбонаи кунанд,

Гуфт: -Эй шоҳону арқони баланд,

Қасди хуни ман ба ҷӣ рӯ мекунад?

Аз ҷӣ охир таъини хуни манед?

Гуфт: -То ҳайбат бар ин ёрат занад,

То битарсад ўву зар пайдо кунад.

Марди бечора, ки худро дар остони марг медид, гуфт: -Вазъи ман аз у бехтар аст, ўро бикӯшед, то ман битарсаму ибрат бигирам ва ҷои тиллоҳоямро ба шумо нишон диҳам:

Худ варо бикӯшед аввал, эй шаҳон,

То битарсам ман, диҳам зарро нишон.

Эй бародар! Ту қарами Илоҳиро бубин, ки моро дар охирзамон офарид, то аз таърих ибрат бигирем, аз саргузашти қавми Нӯҳ ва қавми Ҳуд ва дигарон. Онон ҳалок шуданд, то мо ибрат бигирем:

Пас қарами Илоҳӣ бин, ки мо,

Омадем охирзамон дар интиҳо.

Охирини қариҳо пеш аз қурун,

Дар ҳадис аст: «Охируна-с-собиқун.»²⁵¹

То ҳалоки қавми Нӯҳу қавми Ҳуд,

Ҳодии раҳмат ба ҷони мо намуд.

Қуштанро, ки мо тарсем аз ў,

В-ар худ ин барҳакс қардӣ, воӣи ту.

ГУФТУГУӢ БЕМОР БО ПИЗИШК

Пирамард назди табиб рафт ва аз дарди биниаш шикоят намуд. Табиб: -Ба хоҳири пириву кӯхулат²⁵¹ аст.

Бемор: -Чашмам тор шудааст.

Табиб: -Аз пирӣ аст, ҷони ман.

²⁵¹ *Кӯхулат* – миёнсолӣ, давраи ба сафедшавӣ сар қардани мӯй.

Бемор яояк дардхояшро бармешумурд, аммо чавобе, ки аз табиб мешунид, фақат як калима буд: -Чонам, ин хама аз пирӣ аст.

Гуфт: -Аз пирист, эй шайхи низор!

Гуфт: -Ҳар чӣ меҳурам, набвад гувор.

Гуфт: -Заъфи меъда ҳам аз пирӣ аст.

Гуфт: -Вақти дам маро дамгирӣ аст.²⁵²

Гуфт: - Оре, инқитоъи²⁵³ дам бувад,

Чун расад пирӣ, дусад иллат шавад.

Пирамард саранҷом ба хашм омаду гуфт: -Ту аз табобат ҳамин як калимаро ёд гирифтаӣ? Эй аҳмақ! Ту ин андоза надонистай, ки Худованд барои ҳар беморе шлоҷе сохтааст:

Эй мудаммаг,²⁵⁴ ақлат ин дониш надод,

Ки Худо ҳар ранҷро дармон ниҳод?

Ту хари аҳмақ зи андакмоягӣ,

Бар замин мондӣ зи кӯтаҳпоягӣ.

Аммо медонед, табиб дар посух ба бемори пир чӣ гуфт:

Пас табибаи гуфт: -Эй умри ту шаст,

Ин газаб, в-ин хашм ҳам аз пирӣ аст.

Чун ҳама авсофу аҷзо шуд наҳиф,

Хештандориву сабрат шуд заъиф,

Барнатобад ду сухан, з-ӯ ҳай кунад,

Тоби як ҷуръа надорад, қай кунад.

ХОНАЕ ЧУН ҚАБР

Падар мурда буд ва тобути ӯ бар гирди дӯстону ошноён ба самти қабристон дар ҳаракат буд. Фарзанди падариздастдода ғигону нола мекард ва мегуфт:

²⁵² Инкге меҳоҳам нафас бикашам, нафасам боло намеояд.

²⁵³ Инқитоъ – катъ шудан, бурида шудан.

²⁵⁴ Мудаммаг – аҳмақ; касе ки қувваи димоғиаш осеб дидааст.

*К: -Эй падар, охир кучоат мебаранд?
То туро дар зери хоке бифишуранд?
Мебарандат хонае тангу заҳир,²⁵⁵
Не дар ӯ қоливу²⁵⁶ не дар вай ҳасир.²⁵⁷
Не чароге дар шабу на рӯз нон,
Не дар ӯ бӯи таъому на нишон.*

-Эй падар, туро ба хонае мебаранд, ки на фарш дораду на ҳасир, на нон дораду на таом, на шамъ дораду на чароғ ва...

Дар ин миён кудаке дар канори падараш истода буд ва суханони он ятимро яқояк мешунид. Бо таъҷҷуб рӯ ба падари худ карду гуфт: -Падарчон, ба Худо ин чанозаро ба хонаи мо мебаранд?

Падар гуфт: -Чӣ тавр?

Гуфт: -Ба хотири ин ки авсофери,²⁵⁸ ки он ятим зикр мекунад, тамоман авсофи хонаи мост:

*Гуфт Чӯҳӣ бо падар: -Эй арҷманд,
Валлаҳ инро хонаи мо мебаранд.
Гуфт Чӯхиро падар: -Аблаҳ машав.
Гуфт: -Эй бобо, нишониҳо шунав.
Ин нишониҳо, ки гуфт ӯ як ба як
Хонаи морост бетардиду шак.
На ҳасиру на чароғу на таъом,
На дараи маъмуру на саҳну на бом.*

Қалби тоғиёну гунаҳкорон ҳамчун он қабр торику танг аст ва сад нишона аз ин қабил бо худ доранд, вале намебинанд:

*3-ин наमत²⁵⁹ доранд бар худ сад нишон,
Лек кай бинанд онро тоғиён? ²⁶⁰*

²⁵⁵ Заҳир - ранчу захмат.

²⁵⁶ Қоли - колни, гилем.

²⁵⁷ Ҳасир - бурё.

²⁵⁸ Авсоф - тасвири холи касе ё чизе; сифатҳо, хислатҳо.

²⁵⁹ Намат - тарз, тарика, равиш, усул.

²⁶⁰ Тоғӣ - тугёнқунанда, саркаш; нофармон, гарданкаш.

ТАРСУТАР АЗ ТАРСУ

Марде мусаллах бо хайбате тарснок бар аспе кавиву асил савор буд ва аз беша мегузашт. Дар ин миён тирандозе ўро дид ва аз тарс ларза бар андомаш афтод, ки мабодо ў ба ман ҳамлавар шавад ва дар як дам чонам ситонд. Аз ин рӯ, тире дар камон ниҳод, то ба сӯи ў афканад. Савор ўро диду фарёд зад:

*Ҳону ҳон, мангар ту дар зафти²⁶¹ ман,
Ки камам дар вақти ҷанг аз пирзан.*

Ба хайкали ман нигоҳ накун, ман ҳангоми корзор аз як пиразан ҳам нотавонтарам.

Тирандоз гуфт: -Хуб шуд гуфти, аммо бидон, ки ман ҳам аз тарс мехостам ба сӯи ту тир биандозам:

*Гуфт: -Рав, ки нек гуфти в-арна неш,
Бар ту меандохтам аз тарси хеш.*

Чи бисёр касон, ки шамшерашон ононро ба куштан дод. Шучоъате надоштанд, аммо либоси диловарон ба тан карданд ва қиёфаи ҷанговарон ба худ гирифтанд. Ҷонро бояд қавӣ дошт, вагарна бо зирех ва шамшер дарде даво намешавад:

*Гар бинуи ту силоҳи рустамон,
Рафт ҷонат, чун набои марди он.
Ҷон сипар кун, тег бигзор, эй писар,
Ҳар ки бесар буд, аз ин шаҳ буро сар.*

Чунин силоҳе дар воқеъ бар зиёни одамист, на ба суди ў. Достони макру ҳилаҳои одамии низ достони он шамшеру кулаҳхӯд²⁶² аст, ки на танҳо барои инсон суде надорад, балки бар зиёни ў амал мекунад, пас чи беҳтар, ки онҳоро вонихӣ:

²⁶¹Зафти – дурушти андом.

²⁶²Кулаҳхӯд – тоскулох, кулохи ҷангӣ.

*Он силоҳат ҳилаву макри ту аст,
Ҳам зи ту зойиду ҳам чош ту хаст.²⁶³
Чун накардӣ ҳеч суде з-ин ҳиял,
Тарки ҳилат кун, ки пеш ояд дувал.²⁶⁴*

ДОНИШИ БЕСАМАР

Арабе биёбонӣ бар пушти шутури худ ду чувол гузорида буд: чуволе пур аз гандум ва чуволе пур аз рег. Худаш низ ба рӯи онҳо нишаста буду шутур меронд ва роҳ месипард.²⁶⁵ Дар ин миён шахсе бо киёфаи ҳақ ба чониби пеш омад ва аз ӯ пурсид: -Дар ин ду чувол чист?

Шутурсавор: -Яке пур аз гандум аст ва дигаре пур аз рег.

Мард: -Барои чӣ онро пур аз рег кардаӣ?

Шутурсавор: -Барои он ки таъодули²⁶⁶ бор ҳифз шавад.

Мард: -Беҳтар буд, бори гандумро нисф кунӣ ва нимеро дар ин чувол ва ними дигарро дар он чувол бирезӣ, то борат сабуктар шавад ва ба шутур озор нарасад.

Шутурсавор: -Офарин, аммо ту, эй мард, бо ин ҳама ҳикмату дониш чаро бараҳна ва пиёда меравӣ?

*Инчунин фикри дақиқу рои ҳуб,
Ту чунин урён, пиёда дар лугуб!²⁶⁷*

Шутурсавор дилаш ба ҳоли он мард сӯхт ва хост ӯро ба шугураш савор кунад. Ба ӯ гуфт: -Аз худат бароям бигӯ. Ту бо ин ҳикмату дониш оё шохӣ ё вазир?

Мард гуфт: -На ин ҳастаму на он. Як фарди оддӣ ҳастам. Сару вазӣ манро бубину аҳволамро бипурс:

²⁶³ *Ҳастан* – ба маънии захмӣ кардан.

²⁶⁴ *Дувал* – давлат.

²⁶⁵ *Сипардан* – паймудан, таӣ кардан, гузаштан.

²⁶⁶ *Таъодул* – баробарӣ.

²⁶⁷ *Лугуб* – ранҷу дармондагӣ.

*Инчунин ақлу кифоят, ки турост,
Ту вазири ё шаҳи, баргуй рост.
Гуфт: -Ин ҳар ду наям, аз оммаам,
Бингар андар ҳолу андар чомаам.
Гуфт: -Уштур чанд дорӣ? Чанд гов?
Гуфт: -На ину на он, моро макон.
Гуфт: -Рахтат чист, боре дар дуқон?
Гуфт: -Моро ку дуқону ку макон?
Побараҳна, танбараҳна медавам,
Ҳар кӣ ноне медиҳад, он ҷо равам.*

Вақте шутурсавор донист он мард дармонда аст ва аз моли дунё ҳеҷ надорад, уро аз худ ронд ва гуфт: -Дур шав, ки метарсам шумиву наҳсии ту маро низ бигирад:

*Пас араб гуфташ, ки: -Рав дур аз барам,
То наборад шумии ту бар сарам.*

Оре, донише, ки нофеъ набуда, ҳама қилу қол ва муноқишаву ҷидол бошад, набуданаш беҳтар аз буданаш нест:

*Ҳар ту хоҳӣ, ки шақоват²⁶⁸ кам шавад,
Ҷаҳд кун, то аз ту ҳукмат кам шавад*

Дониши зоҳириву дунявӣ на танҳо яқин намеоварад, балки бар шакку тардид меафзояд, аммо дониши ботинӣ ба авҷи осмон меравад ва инсонро бо худ мебарад:

*Ҳикмати дунё физояд занну шак,
Ҳикмати динӣ нарад ғавқи фалак.*

Андешаи ҳақиқӣ он аст, ки ба корат ояд ва роҳеро бироят бидушояд:

*Фикр он бошад, ки бигшояд раҳе,
Роҳ он бошад, ки пеш ояд шаҳе.*

АМИРИ ВОҚЕӢ

Иброҳими Адҳам подшоҳи Балх буд ва ҷоҳу ҷалоле ҷашт, аммо ба яқбора тағйири ҳол ёфт ва дунёву мулку

²⁶⁸Шақоват – бадбахтӣ, сахтӣ.

молро раҳо кард ва ба зухду ибодат рӯй овард ва ба сайру саёҳат пардохт.

Рӯзе дар зимни сайру сафар ба лаби дарёе расид, нишаст ва ба дӯхтани пораҳои хирқааш²⁶⁹ машғул шуд. Дар ин хангом амире, ки солҳо пеш гуломи Иброҳим буд, аз он ҷо гузар мекард. Иброҳимро дид ва ўро шинохт, аммо асаре аз аморату подшоҳӣ дар ў наёфт. Бо худ гуфт: -Пас он ҳашамату ҷалолу ҳукумат кучо рафт? Чаро Иброҳим ин қадар хоксору ҷулидаҳол гашта?

*Хира шуд дар шайху андар далқи²⁷⁰ ў,
Шакли дигар ғашта хулқу халқи ў.
К-ў раҳо кард ончунон мулки шигарф,
Баргузид он фақри²⁷¹ бас бориқҳарф.²⁷²*

Иброҳим, ки ба воситаи риёзатҳои бисёр ба мақомати баланде даст ёфта, бар замоири²⁷³ афрод оғох буд, дар ҳамон лаҳза донист, дар андешаи он мард чӣ мегузарад. Пас сӯзани худро ба дарё афканд ва он ғох бо садои баланд сӯзанро садо зад. Чизе нагузашт, ки садҳо ҳазор моҳӣ, ки ҳар як сӯзани аз тилло бар даҳон доштанд, сар аз об берун оварданд.

*Шайх сӯзан зуд дар дарёи фиканд,
Хост сӯзанро ба овози баланд.
Садҳазорон моҳии аллоҳие,
Сӯзани зар дар лаби ҳар моҳие.
Сар бароварданд аз дарёи Ҳақ,
Ки бигир, эй шайх, сӯзанҳои Ҳақ.*

Он ғох Иброҳим рӯ ба сӯи он амир карду гуфт: -Салтанат бар дилҳо беҳтар аст ё ин подшоҳии ҳақир?

²⁶⁹ Хирқа – либоси дарवेशон; либоси кӯҳна.

²⁷⁰ Далқ – либоси наҳманин дарवेशон, хирқан калаидарон.

²⁷¹ Фақр – камбағалӣ, подорӣ, қашшоқӣ.

²⁷² Бориқҳарф – нуктаи ҳақиқу зариф, матлаби пурқилу қол.

²⁷³ Замоир – ҷамъи замир, дилҳо, қалбҳо.

*Ру бад-ӯ карду бигуфтаи: -Эй амир!
Мулки дил беҳ ё чунон мулки ҳақир?*

Ва албатта, бидон, ин каромат чизе ба ҳисоб намеояд,
олами ботин бисёр шигифтангезтар аз ин ҳарфхост:

*Ин нишони зоҳир аст, ин ҳеч нест,
То ба ботин дарравӣ, бинӣ ту бист.*

Шоҳ чун инҳоро аз Иброҳим диду шунид, мунқалиб²⁷⁴
шуду гуфт: -Ин моҳиҳо аз аҳволи орифон хабар доранд,
аммо мо беҳабарем:

*Моҳиён аз пир огаҳ, мо баъид,²⁷⁵
Мо шақӣ²⁷⁶ з-ин давлату эшон саъид.
Сачда карду рафт гирёну хароб,
Ғашт девона зи шиқи фатҳи боб.*

БОЛОТАРИН КАЙФАРИ ГУНОҲ

Дар замони Шуъайб паёмбар марде буд пургуноҳ, ки
бешармона ҳар ҳаромеро муртакиб²⁷⁷ мешуд ва
мағрурона мегуфт: -Худованд ин ҳама гуноҳ аз ман дида,
аммо ҳамаро бар ман бахшида ва кайфарам²⁷⁸ надодааст,
чаро ки рӯзгорро бо хушиву саломат мегузаронам.

Шуъайб дар андешаи ҳикояти ин мард буд ва ҳайрон,
ки посухаш чӣ бигӯяд. Ба ӯ ваҳй шуд: -Он мард акси он чи
иддао мекунад, ба бузургтарин кайфар гирифтор аст ва
худ намедонад:

*Акс мегувию мақлуб,²⁷⁹ эй сафеҳ!²⁸⁰
Эй раҳо карда раҳу бигрифта теҳ.²⁸¹*

²⁷⁴ *Мунқалиб* – гарданда; дигаргун.

²⁷⁵ *Баъид* – дур.

²⁷⁶ *Шақӣ* – бадбахт.

²⁷⁷ *Муртакиб* – он кӣ ба коре сар кардааст; он кӣ аз вай гуноҳе сар задаст.

²⁷⁸ *Кайфар* – чазо, сазо, подош.

²⁷⁹ *Мақлуб* – калб кардашуда, чаппа,

²⁸⁰ *Сафеҳ* – ноқисақл, аблаҳ, нодон.

²⁸¹ *Теҳ* – биёбон, бодӣ.

*Чанд чандат гираму ту беҳабар,
Дар салосил²⁸² мондаӣ по то ба сар.
Занги ту бар ту-т, эй деги сиёҳ,
Кард симои дарунагро табоҳ.
Бар дилат зангор бар зангорҳо,
Чамъ шуд, то кӯр шуд з-асрорҳо.*

-Эй гунаҳкори бечора, дили ту аз зангорҳои мутароким²⁸³ фуру пӯшидааст. Ва ин зангорҳо мӯҷиб шуда, дилат аз мушоҳидаи асрору ҳақоик кӯр гардад.

Марди гунаҳкор чун ин сухан аз Шуъайб бишнид, гуфт: -Агар бигрифт моро, ку нишон?

Шуъайб низ аз Худо хост, то нишонаҳои кайфари ӯро баён кунад. Ваҳй омад, ки ман саттору пардапӯшам ва розҳои мардумонро фош насозам, аммо барои он ки посухи ӯро бидиҳӣ, як нишонаро бароят баён медорам:

*Гуфт: -Сатторам, нагуям розҳои,
Ҷуз яке рамз аз барои ибтилои²⁸⁴.
Як нишони он, ки мегирам варо.
Он ки тоъат дораду савму дуъо.
В-аз намозу аз закату гайри он,
Лек як зарра надорад завқи ҷон
Мекунад тоъоту афъоли санӣ,²⁸⁵
Лек як зарра надорад ҷоинӣ.
Тоъатани нағз асту маънӣ нағз не,
Ҷавзҳо²⁸⁶ бисёру дар вай мағз не.*

Аз намозу дуо бисёр меҳонад ва «Қуръон» бисёр тиловат мекунад ва рӯзаи бисёр мегирад. Ҳамаи инҳо аъмоли зебост, аммо заррае аз онҳо лаззат намебарад ва ибодаташ ҳеҷ ҳоле надорад ва чун чормағзи пӯк ва бидуни мағз аст. Оё кайфаре аз ин болотар, ки лаззати муноҷот бо худамро аз ӯ гирифтаам?

²⁸² *Салосил* – ҷамъи силсила.

²⁸³ *Мутароким* – ғирдомада, анбӯҳ.

²⁸⁴ *Ибтило* – озмоиш, имтиҳон.

²⁸⁵ *Санӣ* – баланд, олӣ.

²⁸⁶ *Ҷавз* – чормағз.

МУШИ МАҒРУР

Муши кӯчак михори²⁸⁷ шутурро ба даст гирифта буд ва бо гуруру такаббур пешопеши ӯ мерафт ва шутурро дар пайи худ мекашид. Шутур, ки гурури мушро дид, сабурона мерафт, аммо бо худ мегуфт: -Бигзор ба мавқеъ нишонат хоҳам дод, ки чӣ андоза ҳақиру нотавонӣ:

Бар шутур зад партави андешааш,

Гуфт: -Бинмоям туро, ту бои х(в)аши!

Чизе нагузашта, ки бар сари нахри бузурге расиданд, «к-андар ӯ забун хар шеру гург». Муш таваққуф кард ва такон нахӯрд. Шутур вақтро муносиб дид. Гуфт: -Эй рафиқ! Чаро истодӣ, мардона аз рӯд бигзар:

Муш он ҷо истоду хушк гашт,

Гуфт уштур: -Эй рафиқи кӯҳу дашт!

Ин таваққуф чист? Ҳайронӣ чаро?

По бинеҳ мардона, андар ҷу даро.

Ту қаловузиву²⁸⁸ пешоҳанги ман,

Дар миёни раҳ мабошу тан мазан.

Муш гуфт: -Ин об амиқ аст. Метарсам ғарк шавам:

Гуфт: -Ин оби шигарф асту амиқ,

Ман ҳаметарсам зи ғарқоб, эй рафиқ.

Шутур гуфт: -Бигзор бубинам, умки об чӣ андоза аст.

Он гоҳ пояшро дохили наҳр гузошту гуфт: -Ин об, ки то зонуи пойи ман бештар нест. Пас чаро ҳайрону мадхуш шудай?

Гуфт: -То зонуст об, эй кӯрмуш,

Аз чӣ ҳайрон гаштиву рафтии зи хуш?

Муш гуфт: -Барои ту мӯрчаест, аммо барои ман аждаҳост.

²⁸⁷ *Михор* – чӯбе, ки аз бинии шутур гузаронда, ба он ресмон мебанданд; шиони шутур.

²⁸⁸ *Қаловуз* –чилавдор, рохнамо.

Шутур гуфт: -Пас дигар ин густохиро такрор макун,
худо бо шутур ҳампоя надон, бирав бо мушҳо даромез.

Муш тавба кард ва шутур низ бар ӯ тарахҳум намуд
ва ӯро бар пушташ ниҳоду аз рӯд бигзаронд:

*Гуфт: -Тавба кардам аз баҳри Худо,
Бигзарон 3-ин оби муҳлик²⁸⁹ мар маро.
Раҳм омад мар шутурро, гуфт: -Ҳин!
Барҷаҳу бар кӯдбони ман нишин.*

Достони мо одамиён бо анбиёи Илоҳӣ низ достони он
муш аст бо он шутур. Анбиё бидуни доъия²⁹⁰ ва
мутаवезеъанд²⁹¹ ва мардум аз ин фур утанӣ суиистифода
мекунанд:

*Чун Паямбар нестӣ, нас рав ба роҳ,
То расӣ аз чоҳ рӯзе сӯи чоҳ.
Ту раъият бош, чун султон найӣ,
Худ марон, чун марди киштибон найӣ.*

ИТТИҲОМИ ДУЗДӢ БА ДАРВЕШ

Дарвеше савор бар киштӣ азми сафар дошт. Киштӣ
ба роҳ афтод. Чанд рӯзе бигзашт. Дарвеш, ки марди
факиру тихидаст буд, дар гӯшае аз киштӣ орамида буд.
Ногаҳон сару садои мусофирони киштӣ ӯро бедор кард.
Кисаи пур аз динорҳои тилло ба сиркат²⁹² рафта буд.
Ҳамаи мусофирон бозрасӣ шуданд ва чун кисаи зарро аз
онон наёфтанд, мутаваҷҷеҳи дарвеш шуданд ва ӯро
муттаҳам карданд, ки дузди киса ту хастӣ:

*Далқ берун кун, бараҳна шав зи далқ,
То зи ту фориғ шавад авҳом²⁹³ халқ.*

²⁸⁹ Муҳлик – халокатовар, хатарнок.

²⁹⁰ Доъия – даъво, илдию.

²⁹¹ Мутаवезеъ - тавозуъкунанда, хоксор, фурутан.

²⁹² Сиркат - дуздӣ.

²⁹³ Авҳом – ҷамъи ваҳм.

Дарвеш дилшикаста шуд. Ба Худо паноҳ овард ва аз Худо хост худаш тадбир кунад ва бандаашро халос намояд:

*Гуфт: -Ё Раб, бар гуломат ин хасон,
Тӯҳмате карданд, фармон даррасон.*

Дар ин ғангом ҳазорон моҳӣ, ки ҳар як марвориде бар даҳон доштанд, сар аз об берун оварданд:

*Чун ба дард омад дили дарвеш аз он,
Сар бурун карданд ҳар сӯ дарзамон.
Садҳазорон моҳӣ аз дарёи жарф,
Дар даҳони ҳар яке дурре шигарф.*

Он дарвеш чанд дона аз он марворидхоро гирифтӯ дар кафи киштӣ андохт ва сипас бар ҳаво парвоз кард ва ба аҳолии киштӣ гуфт: -Киштӣ моли шумо ва Ҳақ аз онӣ ман:

*Гуфт: -Рав, киштӣ шуморо, Ҳақ маро,
То набошад бо шумо дузди гадо.*

СУФИИ ПУРХОБУ ПУРХҶР

Суфиён назди шайхи хонақоҳ омаданд ва забон ба шиква аз рафиқи худ кушоданд. Гуфтанд: -Эй пешво! Ту доди мо аз ӯ бистон.

Шайх сабабро пурсид. Гуфтанд: -Дар ӯ се хислати ношоист аст: пурҳобӣ, пурҳӯрӣ ва пурҳӯй:

Гуфт: -Охир чӣ гила-ст, эй суфиён?

Гуфт: -Ин суфӣ се хӯ дорад гарон:

Дар суҳан бисёрғӯ ҳамчун ҷарас,²⁹⁴

Дар хӯриши афзун хӯрад аз бист кас.

В-ар бихуспад, ҳаст чун асҳоби Каҳф.

Суфиён карданд пеши шайх заҳф²⁹⁵.

²⁹⁴ Ҷарас – зангула.

²⁹⁵ Заҳф – анбӯх шудан ва чамъ шудан барои ҷанг.

Шайх рӯ ба сӯи он сӯфӣ карду гуфт: -Эй бародар! Дар хамаи умур хадди васатро²⁹⁶ бигир, на ифрот кун ва на тафрит, миёнарав бош. Мусо чун сухан зиёда гуфт, Хизр уро аз худаи дур кард:

Мусиё, бисёрғуӣ дур шав,

В-арна бо ман гунг бошу кӯр шав.

Сӯфӣ узр оварду гуфт: -Эй шайх, хадди васат як амри нисбист, масалан, оби ҷӯ нисбат ба қомати шутур чизе нест, вале барои муш дарёест, ё касе, ки иштиҳои хӯрдани чаҳор нонро дорад, агар ду ё се нон бихӯрад, хадди эътидолро риоят карда, аммо агар чаҳор нон бихӯрад, ифрот кардааст, вале касе ки иштиҳои хӯрдани даҳ нонро дорад, агар шаш нон бихӯрад, ифрот накардааст:

Гуфт: -Роҳи авсат²⁹⁷ арчи ҳикмат аст,

Лек авсат низ ҳам бо нисбат аст.

Оби ҷӯ нисбат ба уштур ҳаст кам,

Лек бошад мушро он ҳамчу ям.²⁹⁸

Ҳар киро б-вад иштиҳои чор нон,

Ду хӯрад ё се хӯрад, ҳаст авсат он.

Ҳар кӣ уро иштиҳо даҳ нон бувад,

Шаш хӯрад, медон, ки авсат он бувад.

Агар ман ҳам иштиҳои хӯрдани панҷоҳ нон дошта бошам ва ту иштиҳои хӯрдани шаш нон, ҳукми мо фарқ хоҳад кард. Мисоли дигар, ту бо хондани даҳ рақъат намоз ҳаста мешавӣ ва ман бо хондани панҷсад рақъат намоз ҳам ҳаста намешавам:

Чун маро панҷоҳ нон ҳаст иштиҳо,

Мар туро шаш гирда, ҳамдастем? Не.

Ту ба даҳ рақъат намоз оӣӣ малул,

Ман ба понсад дарнаёям дар нуҳул.²⁹⁹

Сипас сӯфӣ гуфт: -Ҳадди васат барои умурест, ки марз

²⁹⁶ *Васат* - миёна, мобайн. эътидол, гайри ифроту тафрит.

²⁹⁷ *Авсат* - миён, миёна.

²⁹⁸ *Ям* - баҳр.

²⁹⁹ *Нуҳул* - логарӣ

дорад, аввалу охир дорад. Чунин умурест, ки метавон барои он васат таъин кард, аммо бениҳоят ҳадди васате надорад:

*Ин васат бар бониҳоят меравад,
Ки мар онро аввалу охир бувад,
Бениҳоят чун надорад ду тараф,
Кай бувад уро миёна мунсараф?*³⁰⁰

Аммо дар бораи пурхобиам ҳақиқат он аст, ки ман хоб нестам, чашмам баста аст, аммо дилам бедор аст ва беҳабарон маро хоб мепиндоранд:

*Ҳолати ман хобро монад гаҳе,
Хоб пиндорад мар онро гумраҳе.
Чашими ман хуфта, дилам бедор дон,
Шакли бекори маро бар кор дон.*

Ва аммо дар бораи пурхӯрӣ бидон, агар луқмае, ки меҳӯрӣ, дар вучуди ту ба гуҳар бадал мешавад, чи бок, ҳарчи меҳохӣ, бихӯр. Ва аммо агар дар шиками ту таоми пок палид мешавад, қуфл бар гулуи худ бизан:

*Чун ки дар ту мешавад луқма гуҳар,
Тан мазан, чандон ки битвонӣ бих(в)ар.
Чунки дар меъда шавад покат палид,
Қуфл неҳ бар ҳалқу пинҳон кун калид.
Ҳар кӣ дар вай луқма шуд нури ҷалол,
Ҳар чӣ хоҳад, то хӯрад уро ҳалол.*

ИМОН ОВАРДАНИ ЯХЁ БА МАСЕҲ

Вақте модари Яҳё алайҳиссалом уро бордор буд, бо ҳазрати Марям, ки Масеҳ алайҳиссаломро ҳомила буд, сӯҳбат мекард. Ба ӯ гуфт: -Эй Марям, дар раҳми ту касеро мебинам, ки яқин аз паёмбарони бузург хоҳад шуд.

*Модари Яҳё ба Марям дар нӯҳуфт,
Пешиар аз вазъи ҷамли хеш гуфт:*

³⁰⁰ Мунсараф – дургарданда, дуришаванда.

*-Ки яқин дидам даруни ту шаҳест,
К-ӯ улулазму расули оғаҳест.*

Марям пурсид: -Аз кучо медонӣ?

Гуфт: -Аз он ҷо ки вақте дар баробари ту нишастам,
ҷанини ман ба ҷанини ту сачда кард:

*Чун баробар ӯфтодам бо ту ман,
Кард сачда ҳамли ман андар замон³⁰¹.
Ин ҷанин мар он ҷанинро сачда кард,
К-аз суҷудати дар танам афтод дард.*

ИМОН АЗ КАҶАНДЕШОН

Марде ба маҷлиси дарс омад. Устои адабиёти араб
дарс меод ва мегуфт: Дар мисоли «Зараба Зайду Амран»
(яъне «Зайд Амрро зад»), Зайд фоъил³⁰² асту марфуъ³⁰³
ва Амр мафъул³⁰⁴ асту мансуб³⁰⁵.

Шогирд гуфт: -Устод, Амр ба чӣ гуноҳе муртакиб шуда
буд, ки Зайд ӯро кутак зад?

Устод гуфт: -Ин чӣ суоли берабте аст? Ин ҷумла
монанди паймонаест, ки хомили гандум аст, ту бо
паймона коре надошта бош, гандуми даруни онро бардор.
Ту чӣ кор ба рости дуруғи он дорӣ? Нигоҳ кун, бубин
фоъилу мафъул кадом аст ва чӣ эъробе³⁰⁶ дорад:

*Гуфт: -Ин паймонаи маънӣ бувад,
Гандуме оистон, ки паймона-ст рад,
Зайду Амр аз баҳри эъроб асту соз,
Гар дуруғ аст он, ту бо эъроб соз.*

³⁰¹ Замон – шакли дигари замон.

³⁰² Фоъил – мубтадо (субъект).

³⁰³ Марфуъ – калимае, ки дар забони арабӣ охираш таъввини замма дорад ва
ба сифати мубтадо ё фоъил меояд.

³⁰⁴ Мафъул – пурқуанда.

³⁰⁵ Мансуб – калимае, ки дар забони арабӣ бо аломати фатҳа ба сифати
пурқуанда меояд.

³⁰⁶ Эъроб – ҳаракатҳо (забар, зер, пенн, суқун ва ғайра) дар охири калимаҳои
арабӣ: ҳаман ҳаракатҳои калимаҳои арабӣ.

Шогирд зери бор нарафт ва гуфт: -Ханӯз нафаҳмидаам, чаро Зайд Амри бегунохро кутак зад?

Устод ночор гуфт: -Гуноҳи Амр он буд, ки як «вов» дуздида буд,³⁰⁷ Зайд фаҳмид ва ўро ба чурми ин дуздӣ кутак зад.

Шогирд чун ин суҳан шунид, қонёъ шуд ва дам фуру бастр:

Гуфт: «-Аз ночору» логе³⁰⁸ баргушуд:

-Амр як «вов»-и фузун дуздида буд.

Зайд воқиф гашт, дуздашро бизад.

Чун зи ҳаддаш бурд, ўро ҳад сазад.

Онон, ки қачандешанд, суҳанони қач бар мизочашон ширин меояд ва ба ҷон мепазираанд:

Гуфт: -Инак, рост назруфтам ба ҷон.

Қасм намонанд рост дар пеши қасмон.

Қасе ки аҳвалу дубин аст, ҳарчи ба ў бигӯй дар осмон як моҳ аст, қабул намекунад, аммо агар бигӯй ду моҳ дар осмон аст, ба ҷон мепазирад:

Гар бигӯй аҳвалеро: -Маҳ якеост.

Гӯядат: -Ин дусту дар ваҳдат шакеост.

В-ар ба ў хандад қасе, гӯяд: -Ду аст.

Рост дорад, ин сазои бадхӯ аст.

ДАР ПАЙИ ҲАЁТИ ҶОВИДОН

Марде ҳаким бо забони рамзу истиора ба дӯстони худ гуфт: -Дар Ҳиндустон дарахтест, ки ҳар қас аз меваи он бихӯрад, на пир мешавад ва на мемирад.

Ин суҳан ба гӯши подшоҳ мерасад ва саҳт шефтаи он дарахт мегардад. Аз ин рӯ, қосиде³⁰⁹ ба сӯи Ҳиндустон

³⁰⁷Дар араби калимаи *Амр* дорон як вои зонд аст, ки дар китобат меояд, аммо хонда намешавад.

³⁰⁸*Логе* – ҳазлу шӯҳӣ, суҳани ҳазломез.

³⁰⁹*Қосид* – ионабар, ҳабаррасон; миёнарав.

мефиристад, то ҳар гуна, ки ҳаст, он дарахтро биёбад. Қосид солҳо дар он сарзамин ҷустуҷӯ мекунад ва нишони он дарахтро аз ҳар касе меурсад, аммо ҳамагон уро масҳара мекунанд ва меғӯянд, чунин дарахте вучуд надорад:

*Шаҳр - шаҳр аз баҳри ин матлуб гашт,
Не ҷазира монду не қўху на дашт.
Ҳар киро нурсид, кардаш ришханд,
К-ин кӣ ҷӯяд? Ҷуз магар маҷнунӣ банд.*

Муддатҳо гузашт ва шох мураттаб барои ӯ пул мефиристод, то ба ҷустуҷӯ идома диҳад, аммо ӯ ҳарчи бештар ҷустуҷӯ мекард, камтар ба натиҷа мерасид. Саранҷом, азми бозгашт кард:

*Пас саёҳат кард он ҷо солҳо,
Мефиристодаш шаҳанишаҳ молҳо.
Чун басте дид андар он гурбат таъаб,³¹⁰
Оқиз омад охируламар аз талаб.
Кард азми бозгаштан сӯйи шох,
Ашк мебориду мебурид роҳ.*

Дар яке аз манозили роҳ фуруд омад, то каме истироҳат кунад. Ногаҳон бо олиме раббонӣ ру ба ру шуд. Достони худро барои ӯ бозмеғӯяд, то гирех аз кораш бикшояд. Он олим пас аз шунидани суханони ӯ меғӯяд: -Эй содадил, он дарахт дарахте нест, ки дар саҳрову биёбон ва боғу бӯстон бошад, балки максуд аз он дарахт дарахти илму маърифати Илоҳист:

*Шайх хандиду бигуфташ: -Эй салим!
Ин дарахти илм бошад дар Алим,
Бас оиланоу бас шигарфу бас басит,³¹¹
Оби ҳайвоне зи дарёи муҳит.*

Ин гавҳарро номҳои гуногуне аст, гоҳе ба он дарахт меғӯянд, гоҳе офтоб, гоҳе дарё ва гоҳе абр ва ҳазорон

³¹⁰ Таъаб – сахтӣ, ранҷ, ҳастагӣ.

³¹¹ Басит – фарох, васеъ.

хосият дорад, ки яке аз онҳо умри ҷовидон аст:

*Гаҳ дарахташ ном шуд, гоҳ офтоб,
Гоҳ баҳраш ном гашту гаҳ саҳоб.
Он яке, к-аш сад ҳазор осор хост,
Камтарин осори ӯ умри бақост.*

Ту аз ин ру гумроҳ шудӣ ва ба натиҷа нарасидӣ, ки дар пайи ному сурат рафтӣ ва аз ҳақиқату маънӣ бозмондӣ:

*Ту чӣ барчафсӣ бар ин номи дарахт?
То бимонӣ талхкому шӯрбахт.
Даргузар аз ному бингар дар сифот,
То сифотат раҳ намояд сӯйи Зот.*

ДАЪВОИ ЛАФЗӢ

Чаҳор нафар, ки ҳар як забони ҳосе доштанд, дар канори ҳам нишаста буданд. Марде омад ва як дирҳам ба онҳо дод, то чизе бихаранду бихӯранд. Миёни онон низоъ шуд. Он ки форс буд, гуфт: -Бо он ангур бихарем.

Он ки араб буд, гуфт: -Бо он инаб (=ангур) бихарем.

Он ки румӣ буд, гуфт: -Ман на ангур меҳӯрам ва на инаб, балки фақат истофил (=ангур) дӯст дорам.

Туркзобон ҳам гуфт: -Ин ҳарфхоро канор бигзорем, бояд биравем узум (=ангур) бихарем:

*Чор касро дод марде як дирам,
Он яке гуфт: -Ин ба ангуре диҳам.
Он яке дигар араб буд, гуфт: -Ло,³¹²
Ман инаб хоҳам, на ангур, эӣ даго!³¹³
Он яке турке буду гуфт: -Ин бинум,
Ман намехоҳам инаб, хоҳам узум.
Он яке румӣ бигуфт: -Ин қилро,
Тарк кун, хоҳем истофилро.*

Низоъи онон боло ғирифт ва ба ҷони ҳам афтоданд ва

³¹²Ло – не, на.

³¹³Даго – фиребгар.

шуруъ карданд ба кутаккорӣ. Бузурге чун ононро дид, оромашон карду гуфт: -Ман бо ин як дирҳам хостаи ҳар чаҳор нафари шуморо фароҳам мекунам.

Он марди доно чун забони ҳар чаҳор танро медонист, ба онҳо фаҳмонд, ки ҳамаи онҳо як чиз меҷӯянд ва низоъи³¹⁴ онҳо бар сари алфоз³¹⁵ аст ва дар ҳақиқат ҳамаи онҳо дар пайи як чизанд:

Аз ҳадиси шайх ҷамъият расад,

Тафриқа орад дами аҳли ҳасад.

Аҳли дил мардуми парокандаву ситезагарро бо ҳам ҷамъу муттаҳид мекунанд, чунон ки Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам дилҳои парокандаро муттаҳид месозад!

Нафси воҳид аз Расули Ҳақ мудард,

В-арна ҳар як душмани мутлақ буданд.

³¹⁴ Низоъ – ҷанҷол, муноқиша.

³¹⁵ Алфоз – ҷамъи лафз.

Дафтари севвум

ҲУРАНДАГОНИ БАЧАИ ФИЛ

Чамъе аз мусофирон ба сарзамини Ҳинд расиданд ва чун гурусна буданд, хостанд хайвоне шикор кунанд. Дар ин хангом марде донову ҳаким бо онҳо ру ба ру шуд ва аз сари дилсӯзӣ ба эшон гуфт: -Дар ин сарзамин галаҳои фил фаровон аст, вале харгиз суроғи бачаи фил наравед. Мабоҷо бачаи филеро бикунед ва аз гӯшти он бихӯред, зеро филҳо бӯи фарзандони худро хуб ташхис медиҳанд ва агар шумо бачаи филеро шикор кунед бихӯред, катъан гирифтори интиқоми филҳои маст хоҳед шуд:

*Лек Аллаҳ, Аллаҳ, эй қавми Ҷалил,
То набошад хӯрдатон фарзанди фил.
Пил ҳаст ин сӯ, ки акнун меравед,
Пилзода машканеду бишнавед.*

Марди доно он чиро лозим буд, ба онон гуфт ва аз эшон ҷудо шуд. Он чамъ низ ба роҳи худ идома доданд. Камкам гуруснагӣ бар эшон ғолиб омад, дар ин хангом чашмашон ба бачаи филе афтод чоқу³¹⁶ фарбеҳ. Пандҳои он ҳакимро аз ёд бурданд ва бе диранг³¹⁷ уро сайд карданд ва аз гӯшташ кабобе сохтанд ва сер хӯрданд. Аз он чамъ танҳо як нафар бар хаваси худ ғолиб шуд ва даҳон ба хӯрдани гӯшти бачаи фил наёлуд.

Он чамъ хобиданд ва он мард бедор монд. Ногаҳон филе сахмгину³¹⁸ хашмгин саросема омад. Ибтидо даҳони он мардро бӯид ва чун бӯи бачаашро аз даҳони ӯ наёфт, суроғи дигарон рафт ва аз бӯи даҳони онон дарёфт, ки ҳамонҳо фарзандашро куштаанд. Пас яқояк ононро бар хаво парғоб кард ва аз миён бурд.

³¹⁶Чоқ – бардам, болида.

³¹⁷Диранг – ист. таваккуф, таъхир.

³¹⁸Саҳмгин - тарсовар, хавфнок, даҳшатангез.

*Бар ҳаво андохт ҳар як аз гизоф,
То ҳамезад бар замин, мешуд шикоф.*

Гайбат кардани бандагони Худо низ ба масобаи хурдани гушти онон аст ва ҳар кас чунин кунад, буи ганди ин амал аз даҳонаш ба машоми мардони Ҳақ мерасад ва Худованд эшонро ба кайфарашон мерасонад:

*Гуштҳои «бандагони Ҳақ» х(в)арӣ,
Гайбати эшон кунӣ, кайфар барӣ.
Ҳон, ки бӯи даҳонтон Холиқ аст,
Кай барад чон гайри он, к-ӯ содиқ аст?*

Вой бар он фиребхурда, ки Накиру Мункар дар қабр даҳони ӯро бу мекунад ва он гоҳ бо гурзҳои³¹⁹ гарон бар сараш мекубанд:

*Войи он афсӯсие, к-аш бӯйгир,
Бошад андар гур Мункар ё Накир.
Не даҳон дуздидан имкон з-он миҳон,
Не даҳон хуш кардан аз дору даҳон.
Чанд кубад захмҳои гурзашон,
Бар сари ҳар жоҷехову³²⁰ мурзашон.³²¹*

ЭЪТИРОЗ БА АЗОНИ БИЛОЛ

Билол саҳобаи бузурги Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам барда³²² буду сиёҳчеҳра, аммо диле пур аз имон ва шуру ишқ дошт. Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ва саллам Билолро маъмури азон гуфтан кард. Ва ин барои ӯ ифтихори бузург ба шумор меомад.

Аммо Билол лукнати³²³ забон дошт ва бархе калимотро хуб адо намекард. Бархе аз ин амр назди Паёмбар гилоя³²⁴

³¹⁹Гурз – як навъ олоғи чангии пешинаи дастадори саркулула, ки чун меҳча барчастиғоҳо дорад.

³²⁰Жоҷехо – ёвагӯй.

³²¹Мурз – нишастангоҳ.

³²²Барда – бандӣ, асир; ғулом.

³²³Лукнат – забонгирӣ дар вақти сухан гуфтан; кундзабонӣ.

³²⁴Гилоя – шиква, шикоят.

карданду гуфтанд: -Бехтар аст касеро маъмури азон кунӣ,
ки фасеҳ бошад ва калимотро ба дурустӣ адо намояд.

Эй Набию эй Расули Кирдигор!

Як муаззин, к-ӯ бувад афсаҳ,³²⁵ биёр.

Айб бошад аввали дину салоҳ,

Лаҳн хондан лафзи «ҳай ала-л-фалоҳ».

Паёмбар аз шунидани ин суҳанон барошуфт ва гуфт:

-Эй фурумоёнгон, назди Худованд талаффузи ғалати

Билол аз сад навъ фасоҳати шумо бехтару гиромитар аст:

Ҳаими Пайгамбар бичушиду бигуфт,

Як-ду рамзе аз шоеъти нуҳуфт.

К-эи ҳасон, назди Худо «ҳайи»³²⁶ Билол,

Бехтар аз сад ҳайиу хайиу қилу қол.

МАРО БО ДАҲОНИ ПОК АЗ ГУНОҲ БИХОН

Худованд ба Мӯсо ваҳй кард: -Бо даҳоне, ки накардӣ
ту гуноҳ, маро бихон ва бо ман паноҳ биёвар.

Мӯсо гуфт: -Ман надорам он даҳон.

Худованд ба ӯ фармуд: -Моро аз даҳони дигарон бихон.
Зеро ту бо даҳони дигарон гуноҳ накардаӣ ва касеро бо
забон дигарон наёзурдаӣ. Кор кун, то дигарон туро дуо
кунанд.

Аз даҳони ғайр кай кардӣ гуноҳ?

Аз даҳони ғайр бархон, к-эи Илоҳ!

Ончунон кун, ки даҳонҳо мар туро,

Дар шабу дар рӯзҳо орад дуо.

Аз даҳоне ки накардастӣ гуноҳ,

В-он даҳони ғайр бошад, узр хоҳ.

Ва ё даҳони худро пок кун ва он гоҳ маро бо он даҳони

³²⁵Афсаҳ – фасехтар.

³²⁶Ҳайи – калимани ҷуло ҳабардор бош! (дар мавриди оғоҳ ва хабардор кардан гуфта мешавад); амр ба омадан биё!

пок бихон, ки номи Ҳақ пок аст ва насазад, ки аз даҳони
нопок барояд:

*Ё даҳони хештапро пок кун,
Рӯҳи худро чобуку чолок кун.
Зикри Ҳақ пок аст, чун покӣ расид,
Рахт барбандад, бурун ояд палид.*

АЛЛОҲИ ТУ ЛАББАЙКИ МОСТ

Марде шабхоро камтар меҳобид ва бештар зикри Ҳақ
бар забон дошт ва бо Худои худ муноҷот мекард. «Аллоҳ,
Аллоҳ» мегуфту ашк мерехт ва нола мекард. Ин ҳолати ӯ
барои шайтон саҳт омад. Пас суроги ӯ рафт ва хилате
дар кор кард, то ӯро аз муноҷот дилсарду ноумед кунад.

Ба ӯ гуфт: -Ту ин ҳама Худоро меҳонӣ, аммо як
лаббайк ҳам намешунавӣ, пас даст аз ин кори беҳуда
бидор, ки дуои туро Ҳақ намешунавад.

*Гуфт шайтон: -Охир, эй бисёрғӯ!
Ин ҳама Аллоҳро лаббайк ку?
Менаёяд як ҷавоб аз пеши тахт,
Чанд Аллаҳ мезанӣ бо рӯи саҳт?*

Мард(ро) дилаш шикаст. Сар бар замин ниҳоду ҳобид.
Дар хоб ҳазрати Хизрро дид, ки аз ӯ мепурсид: -Чаро аз
зикри Ҳақ фуру мондаӣ?

Мард гуфт: -Ҳеч лаббайке нашинидаам, метарсам, ки
матруди³²⁷ даргоҳи Илоҳӣ бошам.

*Ӯ шикастадил шуду бинҳод сар,
Дид дар хоб ӯ Хизрро дар хузар.³²⁸
Гуфт: -Ҳин! Аз зикр чун вомондаӣ,
Чун пушаймонӣ аз он, ки хондаӣ?*

³²⁷ Матруд – рондашуда.

³²⁸ Хузар – сабззорҳо.

*Гуфт: -Лаббайкам намеояд ҷавоб
З-он ҳаметарсам, ки бошам радди боб.*

Ҳазрати Хизр ба ӯ гуфт: -Ин чӣ суханест. Ҳамон оху сузи даруни ту, ҳамон «Аллоҳ, Аллоҳ» гуфтани ту, айни лаббайки мост. Агар Худо садову муноҷоти туро дӯст надошт, ҳаргиз ин шӯру ҳолро ба ту намедод:

*Гуфт: -Он Аллоҳи ту лаббайки мост,
В-он ниёзу дарду сузат пайки мост.
Ҳилаҳову чораҷӯйиҳои ту
Ҷазби мо буду гушод ин пойи ту.
Тарсу шиқи ту каманди лутфи мост,
Зери ҳар «Ё Рабб»-и ту лаббайкхост.*

Эй азиз! Агар дидӣ дарде надорӣ ва нола сар бар намеоварӣ ва сузу охе надорӣ, бидон, ки Худованд ба ту назар надорад ва раҳоят кардааст. Худованд ба Фиръавн ҳар чӣ ӯ хост, дод, то дарде надошта бошад ва нолае сар надихад ва сар ба остони Илоҳӣ насояд:

*Чони ҷоҳил з-ин дуёо ҷуз дур нест,
З-он, ки «Ё Рабб» гуфтаниаш дастур нест.
Бар даҳону бар дилаш қуфл асту банд,
То нанолад бо Худо вақти газанд.
Дод мар Фиръавнро сад мулку мол,
То бикард ӯ даъвии иззу ҷалол.
Дар ҳама умраш надид ӯ дарди сар,
То нанолад сӯи Ҳақ он бадғуҳар.*

РУСТОИИ ЛОФЗАН

Рустои³²⁹ ғарибе дар шаҳр саргардон буд. Пас аз чанде бо марде тавонгар, ки бисёр бахшандаву меҳмоннавоз буд, ошно шуд. Марди шаҳрӣ, ки аз ғурбати рустой хабар ёфт, уро ба хонаи худ хонд ва аз ӯ ба беҳтарин вачҳ пазирой кард. Ва ин огози ошноии ин ду бо ҳам буд.

³²⁹ Рустой - бошандаи деҳ, сокини деҳ; деҳотӣ.

Рустой борхо ва бэрхо ба шаҳр омад ва ҳар бор чанд моҳ дар манзили он марди меҳмоннавоз мемонд ва он шаҳрӣ ҳеҷ гуна пазироиро аз ӯ дарег намекард:

*Ду маҳу се моҳ меҳмонаш будӣ,
Бар дукони ӯву бар хонаш будӣ.
Ҳар ҳавоичро,³³⁰ ки будаш, он замон
Рост кардӣ марди шаҳрӣ ройгон.*

Рустой ҳам ҳар бор боисрор аз он мизбони меҳмоннавоз меҳост, ки шумо ҳам лоақал як бор дасти аҳлу аёли худро бигиред ва ба рустои мо биёед, то каме аз хичолати шумо бираҳам:

*Рӯ ба шаҳрӣ карду гуфт: -Эй хоҷа, ту,
Ҳеҷ меноӣ сӯи деҳ фурчаҷӯ?³³¹
Аллаҳ, Аллаҳ ҷумла фарзандон биёр,
К-ин замони гулшан асту навбаҳор.
Хайлу фарзандону қавматро биёр,
Дар деҳи мо бош се моҳу чаҳор.*

Он шаҳрӣ низ узрҳо меоварду баҳона метарошид ва аз машғалаи³³² фаровони худ гилаҳо мекард. Чандин сол бар ин минвол гузашт. Рустой исрор мекард ва шаҳрӣ баҳона меовард. То он ки фарзандони шаҳрӣ бар асари исрорҳову тавсифҳои рустой, ҳавои русто ба сарашон зад ва аз падар хостанд ононро барои тафреҳ³³³ чанд рӯзе ба он русто бубарад.

Марди шаҳрӣ, ки огоҳу дунёдида буд ва дил ба ин даъватҳову ваъдаҳои шакарин намебаст, забон ба андарзи фарзандон кушоду гуфт: -Азизон, битарсед аз шарри касе, ки ба ӯ некӣ кардаед. Ба ин тамаллукҳову даъватҳо эътимод накунед. Зимомӣ эҳтиётро фуру мағзоред ва хоми ин ҳарфҳои рустой нашавед.

³³⁰ Ҳавоич – ҷамъи хочат.

³³¹ Фурчаҷӯ – ҷўяндаи фурсат ва мавқеи муносиб.

³³² Машғала – машғулият, кору бор; ҳаёту, шуру гузашт.

³³³ Тафреҳ – фараҳманд ва хушвақт гардидан; шодинафзоӣ.

Аммо рустой он кадар исрор кард, ки марди шахрӣ кам-кам бовараш шуд, ки ӯ воқеан меҳоҳад аз онҳо пазиroy кунад:

Рустой дар тамаллуқ шева кард,³³⁴

То, ки ҳазми хочаро колева³³⁵ кард.

Аз наём андар наём ӯ хира шуд,

То зулоли ҳазми хоча тира шуд.

Саранҷом шахрӣ таслим шуд ва ба рустой қавл дод, ки ба рустой ӯ хоҳад омад ва чанд рӯзе назди ӯ хоҳад монд. Пас аз чанде хоча барои сафар омода мешуд ва бо зану фарзандони худ озими он русто мегардад. Хушҳол аз ин ки рустой ҷашм ба роҳи эшон аст, то ба поси солҳои мизбонии хоча аз ӯ, чанд рӯзе аз онон пазиroyи гарму самимонае кунад:

Шодмонону шитобон сӯйи деҳ,

Ки баре хӯрдем аз деҳ, мужда деҳ.

Мақсади моро чарогоҳе х(в) аш аст,

Ёри мо он ҷо қариму диққан аст.

Бо ҳазорон орзумон хондааст,

Баҳри мо гарси³³⁶ қарам биниондааст.

Роҳ тӯлонӣ буд ва саъбулубур,³³⁷ пур аз гарданаву³³⁸ кӯху теппа. Онон сахтии роҳро ба умеди поёни хуши он таҳаммул мекарданд ва бо худ мегуфтанд: -Чун ба рустой он мард бирасем, бо пазиroyҳои ӯ ҳамаи ин хастагӣҳо аз тан берун хоҳад шуд.

Пас аз рӯзҳову ҳафтаҳо роҳнаймаиву таҳаммули ранҷову сахтиҳои тоқатфарсо саранҷом рустой он мардро ёфтанд. Гуё қаъбаи мақсудро ёфтаанд. Хонаи рустойро пурсон - пурсон меёбанд. Бо ҳазорон шавку шӯр

³³⁴ Ба ҳуҷаи онро анҷом дод.

³³⁵ Колева – парешон, ҳайрон.

³³⁶ Гарс – дарахт, ниҳол.

³³⁷ Саъбулубур – душворгузар.

³³⁸ Гардана - роҳи танги миёни ду қуҳ, ки гузаштан аз он душвор бошад; қутал.

дари хонаро мекубанд, пас аз чанд лаҳза рустой дарро боз мекунад, аммо...

Рустой аслан ононро нашинохт ва ба ёд иаёвард! Бо нигоҳе сарду ғариб ононро нигоҳ кард. Хоча бо гармӣ салом кард, аммо посухи сард шунид, боз ҳам салом кард, худро муаррифӣ намуд, аммо...

*У ҳамедидаш, ҳамекардаш салом,
Ки фалонам ман, маро ин аст ном.
Гуфт: -Боинад. Ман чӣ донам ту кӣ,
Ё палидӣ ё қарини покиӣ.
Шарҳ мекардаш, ки ман онам, ки ту,
Лутҳо³³⁹ хурдӣ зи хони ман дутӯ.³⁴⁰*

Аммо рустой дар посух мегуфт: -Ии партупалохо³⁴¹ чист, ки ту мегӯӣ, магар девона шудай?

Он гоҳ дарро баст ва ба хона рафт. Хоча чорае надид, ҳамон ҷо канори кӯча иқомат карданд. Панҷ шабонаруз гузашт ва рустои пасту лаим ононро ба манзили худ роҳ надод. Шаби шашум ҳаво борониву тӯфонӣ шуд ва онон бе сарпаноҳ канори кӯча буданд. Хоча чорае надид, дубора дари хонаро кубид ва ба илтимос афтод, ки лоақал имшаб моро ба хона роҳ бидех, то фардо фикре ба ҳоли худ кунем. Рустой бо такаббур саре такон дод ва бо даст интиҳои боғро нишон доду гуфт: -Он ҷо олочике³⁴² аст, ки шабҳо касе дар он тирӯ камон ба даст то субҳ ниғахбонӣ медихад, то агар дарандае ба боғ даромад, ҳалокаш кунад. Агар ҳозирӣ имшаб ниғахбонӣ диҳӣ, метавонӣ дар он ҷо бимонӣ.

Хоча бо дилу чон пазируфт ва ҳамроҳи аҳли иёл дар он утоқи намвару³⁴³ торик манзил кард ва тирӯ камон ба

³³⁹ *Лут* – таъом, хӯрок.

³⁴⁰ *Дутӯ* – дучандон, ду бор.

³⁴¹ *Партупало* – ҳарза, пораво.

³⁴² *Олочик* – хайма, соябон.

³⁴³ *Намвар* – рутубатинок.

даст гирифт ва ба нигаҳбонӣ истод. Посе аз шаб гузашт, ки ногаҳон шабаҳи гурге бузург намоён шуд. Хоча тире ба сӯи ӯ партоб кард. Хайвон нақш бар замин шуд ва зимни афтодан боде аз ӯ хориҷ мешуд.

Ногаҳон рустой фарёдзанон ва ҳаёҳукунон сар мерасад ва фарёд бармеовард: -Эй ночавонмард! Чаро курраи хари маро куштӣ?

Хоча мегӯяд: -Ман гургро задаам, на хари туро.

Рустой мегӯяд: -На хайр, ман садои боди хайвонамро дар миёни бист боди дигар ташхис медиҳам.

-Ночавонмардо, ки харкурра(й) ман аст,

Гуфт: -На! Ин гурги чун Оҳарман аст.

Андар ӯ ашколи гургӣ зоҳир аст,

Шакли ӯ аз гургии ӯ муҳбир аст.

Гуфт: -На, боде, ки част аз фарҷи вай

Мешиносам, ҳамчунон-к обе зи май.

Ҳар чи хоча гуфт: -Альон шаб аст, торик аст, раъду барк ва тӯфон аст, хазор сару садо вучуд дорад, бирав тафаҳхус³⁴⁴ кун, ман гургро куштаам, на хари туро, рустой қабул накард ва мегуфт: -Ман дар ташхису шиносоии худ тардид³⁴⁵ надорам:

Ҳам шабу ҳам абру ҳам борони ҷарф,

Ин се торикӣ галат орад шигарф.

Гуфт: -Он бар ман чу рӯзи равшан аст,

Мешиносам, боди харкурра(й) ман аст.

Дар миёни бист бод он бодро

Мешиносам, чун мусофир зодро.

Хоча барошuft ва гиребони рустой гирифту гуфт: -Эй аҳмак, ҳилаву макр мекунӣ, дар шаби торик боди харро мешиносӣ, аммо дар рӯзи равшан маро намешиносӣ?

Дар се торикӣ шиносӣ боди хар?

Чун надонӣ мар маро, эй хирасар?

³⁴⁴Тафаҳхус – тафтиш, ҷустуҷӯ, кофтуков.

³⁴⁵Тардид – шакку шубҳа, дудилатӣ.

*Он кӣ донад нимшаб гӯсоларо,
Чун надонад ҳамраҳи даҳсоларо?
Боди харкурра чунин расвот кард,
Ҳастии нафӣ³⁴⁶ туро исбот кард.*

Эй азиз! Он шаҳр олами ганиву ободи Илохист ва он русто дунёи махдуди ҳиссиву моддӣ. Марди рустой ҳамон шайтон аст, ки бо ваъдаҳои фиребандаи худ инсонҳоро, ки фитратан ба олами рӯҳонӣ тааллуқ доранд, ба бегулаи³⁴⁷ вайрони моддиёт мекашонанд. Марди шаҳрӣ тамсили инсонест, ки бо васвасаи ёрон олами рӯҳонияту маъноро тарк гуфта ва роҳии вайронахову махлакаҳо³⁴⁸ мегардад.

ДОСТОНИ АҲЛИ САБО

*Ту нахондӣ қиссаи аҳли Сабо
Ё бихондиву надидӣ чуз садо.*

Мардуми Сабо сар аз парастии Худо бардошта, ба дунё рӯй оварда буданд ва мағрурона рӯзгор мегузаронданд. Онон дар нозу неъматӣ фаровон ба сар мебуданд. Паёмбарони мутааддиде³⁴⁹ ба сӯи онон фиристода шуд, то ононро ба худ оваранд ва ба парастии Худо бозхонанд. Пас аз андарзҳои фаровон қавми Сабо аз сари инод³⁵⁰ ва на барои Ҳақ таоло, аз онон муъҷиза хостанд.

*Қавм гуфтанд: -Эй гуруҳи муддаӣ,
Ку гувоҳи илми тиббу нофеъ³⁵¹?*

³⁴⁶ *Нафӣ* – инкор, рад кардан.

³⁴⁷ *Бегула* – кунҷ.

³⁴⁸ *Махлака* – ҳалокатгоҳ, чойи хавфнок, хатар.

³⁴⁹ *Мутааддид* – бисёр.

³⁵⁰ *Инод* – ситеза, саркашӣ.

³⁵¹ *Нофеъ* – фоиданок, судманд.

*Ҳубби³⁵² ҷоҳу сарварӣ дорад бар он,
Ки шуморад хешро пайғамбарон.*

Паёмбарон дар посух гуфтанд: -Ин душманиву инкори шумо ба хотири кӯрдилии шумост, вагарна гавҳари ҳидоате, ки мо дар даст дорем, худ бузургтарин эъҷоз аст. Бо вучуди ин ҳама баййянат³⁵³ дархости муъҷиза аз кӯрдилӣ, на ҳақиқатчӯӣ:

*Аниё гуфтанд, к-ин з-он иллат аст,
Мояи кӯрӣ ҳиҷоби руъят³⁵⁴ аст.
Даъвии моро шунидеду шумо,
Менабинед ин гуҳар дар дасти мо?
Илтиҳон аст, ин гуҳар мар халқро,
Мо-и гардонем гирди чаимҳо.
Ҳар кӣ гӯяд: -Ку гувоҳ? Гуфтаи гувост,
К-ӯ намебинад гуҳар ҳабси амост.³⁵⁵*

Суҳанҳо миёни онон радду бадал шуд, аммо он қавми мағрур Ҳақро гардан наниҳоданд ва саранҷом ба азоби Илоҳӣ ҳалок шуданд, ки сазои лаҷуҷони³⁵⁶ ситезаҷу ҷуз ин набошад.

НАФАСИ МАСЕҲӢ

Мардуми кӯру лангу фалаҷ ва бемор ҳар рӯз ба савмаъаи Исо - алайҳиссалом меомаданд, то ӯ ба изни Худо бо дами масеҳиҳои худ ононро шифо диҳад. Исо - алайҳиссалом - низ чунин мекард:

*Чамъ гаштандӣ зи ҳар атроф халқ,
Аз зариду³⁵⁷ лангу шаллу аҳли далқ.*

³⁵² Ҳубб – дӯстӣ, меҳр, муҳаббат.

³⁵³ Баййянат - ҳучҷати ошкор.

³⁵⁴ Руъят – дидан, мушоҳида.

³⁵⁵ Амо – кӯрӣ, нобиноӣ; гумроҳӣ.

³⁵⁶ Лаҷуҷ – ситезакор; яқрав, гарданшах.

³⁵⁷ Зарир – нобино.

*Бар дари он савмаъа(й) Исо сабоҳ,
То ба дам ушон раҳонад аз чуноҳ.³⁵⁸*

Онон чун бемории худро ёфта буданд ва аз он ранҷ мебуданд, ба суи Исо меомаданд ва аз ӯ шифо меҳостанд ва ӯ низ ононро шифо мебахшид:

*Гуфтӣ: -Эй асҳоби офат! Аз Худо,
Ҳоҷати ин ҷумлагонгон шуд раво.
Ҳин, равон гардед бе ранҷу ано,³⁵⁹
Суи гаффориву икромии Худо.*

Беморон даста-даста меомаданду бо дами масеҳони Исо шифо меёфтанд ва шодмон ба хонаҳои худ мерафтанд.

*Хуш давону шодмона суи хон,
Аз дуои ӯ шудандӣ подавон.*

Ту низ, эй бевафо, борҳо инро озмудӣ ва бо нафаси гарми пешвоёни дин аз гирифторӣ раҳой ёфтӣ, аммо зуд фаромуш кардӣ ва ба кори худ бозгаштӣ:

*Озмудӣ ту басе офоти хеш,
Ёфтӣ сиҳҳат аз ин шоҳони кеш.
Чанд он лангии ту раҳвор шуд,
Чанд ҷонат бегаму озор шуд.
Носитосиву фаромушии ту,
Ёд н-овард он асалнушии ту.*

Ночор он роҳро бар худ бастӣ ва аз имдоди онон маҳрум мондӣ, аммо биштоб ва ононро дубора дарёб ва ба эшон тавассул³⁶⁰ бичӯ, ки онҳо маҷрои файзи Илоҳианд:

*Зудашон дарёбу истиғфор кун,
Ҳамчу абре гирияҳои зор кун.
То гулистонишон суи ту бишикуфад,
Меваҳои пухта бар худ вокафад.³⁶¹*

³⁵⁸Чуноҳ – гуноҳ.

³⁵⁹Ано – заҳмат, машаққат.

³⁶⁰Тавассул - наздикӣ.

³⁶¹Вокафад - шикӯфта гардад.

ХУРДАГИРИИ ФУЗУЛ АЗ МАЧНУН

Мачнун, ки шайдои Лайлӣ буд ва ҷуз ӯ андешае дар сар надошт, бар сари кӯи Лайлӣ сагери нишаста дид. Сағро бағал гирифт ва ӯро мебӯсиду мебӯид:

Гирди ӯ мегашт хозеъ³⁶² дар тавоф,

Ҷам ҷулоби³⁶³ шаккараш меодод соф.

Марди фузуле убураш ба он ҷо афтод ва Мачнунро дар он ҳол дид. Гуфт: -Ин ҷӣ девонагист, даҳони сағ нопок аст ва палидӣ меҳӯрад. Ҷӣ гуна онро мебӯсиву мебӯӣ?

Мачнун гуфт: -Ту ҳамин нақшу ҷисми зоҳир ҳастӣ, ба олами дарун биё ва аз ҷашми ман ба ӯ бингар. Ин сағ ниғаҳбони кӯи Лайлист, ман дар ӯ Лайлиро мебинам:

Гуфт Мачнун: -Ту ҳама нақшиву тан,

Андарову бингараи аз ҷашми ман.

К-ин тилисми бастаи мавлоист ин,

Посбони кӯчаи Лайлоист ин.

Он саге, ки сокини кӯи дӯст аст, шарофат меёбад ва тори мӯе аз ӯ бартар аз шерони беша хоҳад буд:

Он саге, ки бошад андар кӯи ӯ,

Ман ба шерон кай диҳам як мӯи ӯ?

ШАҒОЛ ВА ИДДАОИ ТОВУСӢ

Шаголе даруни хумрае аз рангҳои гуногун меравад; ва чун берун меояд, пустинаш рангину барроқ³⁶⁴ гашта буд. Ҷамин амр мӯчиби ғуруру худнамоии ӯ шуд. Ӯ ба дигар шағолҳо фаҳр мефурӯхт, ки оре, ман як товуси биҳиштиам, на шағол.

³⁶² *Хозеъ* – фармонбардор, мутеъ; хоксор.

³⁶³ *Ҷулоб* – гулоб.

³⁶⁴ *Барроқ* – дурахшон, тобон.

*Он шаголе рафт андар хумми ранг,
Андар он хум кард як соат диранг.
Пас баромад, нӯстаи рангин шуда,
Ки манам товуси иллийин³⁶⁵ шуда.*

Шағолон, ки даъвои товус аз он шағол шуниданд,
гуфтанд:

*Аз нишот аз мо карона кардаӣ,
Ин такаббур аз кучо овардаӣ?*

Шағолҳо ғазофу бепоя будани даъвои он шағолро хуб
дарёфта буданд ва ба сухани ӯ вақъе³⁶⁶ намениходанд. Ва
ба ӯ мегуфтанд: -Ҳоло, ки ранги товуси гулистон ба худ
бастай, оё бонги товусро низ дорӣ ё ҳамчунон зуза
мекашӣ?

Бад-ин сон расову беобру гардид.

*Хилъати товус ояд з-осмон,
Кай расӣ аз рангу даъвиҳо бад-он?*

Ин ҳикоят нақди ҳоли муддаиёни ёвагуст, ки илме
надоранд, аммо худро олим менамоёнанд, ё камоле
надоранду худро комил нишон медиҳанд ва бандан
шайтонанд ва худро дар зумраи авлиё қарор медиҳанд:

*Гармӣ они авлиёву анбиёст,
Боз бешармӣ паноҳи ҳар дагост.
К-илтифоти халқ сӯйи худ кашанд,
Ки ҳушему аз дарун бас нохушанд.*

МАРДИ ЛОФЗАН

Марде бенавову пуриддао ҳар бомдод саблати³⁶⁷ худро
бо дунбае чарб мекард ва дар чамъи тавонгарон ҳозир
мешуду мегуфт: -Ман ғизои чарбу рангин хӯрдаам ва
ниёзе ба ғизоҳои шумо надорам. Он гоҳ даст бар саблати

³⁶⁵ *Иллийин* — бихишти аъло.

³⁶⁶ *Вақъ* — эътибор.

³⁶⁷ *Саблат* // *сабалат* - мӯйлаб.

худ мекашид, то тавачҷуҳи ононро ба саблати чарбаш ҷалб намояд:

*Дар миёни мунъимон³⁶⁸ гуфтӣ, ки ман,
Лутӣ чарбӣ хӯрдаам дар анҷуман.
Даст бар саблат ниҳодӣ дар навид,
Рамз, яъне суи саблат бингаред.
К-ин гувоҳи сидқи гуфтори ман аст,
В-ин нишони чарбу ширин хурдан аст.*

Аммо шиками холии ӯ бо забони ҳол фарёд бармеовард, ки чаро дуруғ мегӯй, Худо он саблати чарби туро биканад:

*Лофи ту моро бар отаи барниҳод,
К-ин сабили чарби ту барканда бод.*

Агар он гадо дуруғ намегуфту лоф намезад, чи басо раҳме ба ӯ мешуд:

*Гар набудӣ лофи зиштат, эй гадо,
Як қариме раҳм афкандӣ ба мо.*

Агар инсон, уюби³⁶⁹ худро напушонад ва онҳоро китмон³⁷⁰ накунад, чӣ басо табибе ўро мудово намояд:

*В-ар намудӣ айбу каж кам бохтӣ,
Як табибе доруи ӯ сохтӣ.*

Чанд рӯзе бад-ин минвол гузашт, то он ки рӯзе гурбае меояд ва он пораи дунбаро мебарад. Кӯдаки хурдсоли марди фақир саросема меравад, ки ин хабар ба падари худ бирасонад. Падарро дар миёни ҷамъ гарми лофзанӣ меёбад ва билофосила мегӯяд: -Падарҷон, он дунбаро, ки ҳар рӯз саблатро бо он чарб мекардӣ, гурба рабурду бурд.

Марди лофзан худро мебозад ва хуззор,³⁷¹ ки

³⁶⁸ Мунъимон – тавонгарон.

³⁶⁹ Уюб – айбҳо.

³⁷⁰ Китмон – пинҳон.

³⁷¹ Хуззор – хозирон.

хақиқатро дарёфтанд, шуруъ карданд ба хандидан, аммо бар ӯ тараххум карданд ва ғизое барояш фароҳам сохтанду сераш намуданд:

*Гуфт: -Он думба, ки ҳар субҳе бад-он,
Чарб мекардӣ лабону сиблатон.
Гурба омад, ногаҳонаш даррабуд,
Бас давидему накард он ҷаҳд суд.
Ханда омад ҳозиронро аз шигифт,
Раҳмҳошон боз ҷунбидан гирифт.
Даъваташ карданду сераш доштанд,
Тухми раҳмат дар заминаш коштанд.*

Дуруғу лофи ғизоф чандон нампояд ва хуршеди ҳақиқат ҳамеша зери абр пинҳон намонанд. Пас чи беҳтар, ки ростиву дурустӣ пеша кунем ва ҳаргиз худро гайри он чи ҳастем, нанамоем:

*Ӯ чу завқи ростӣ дид аз киром,
Бе такаббур ростиро шуд гулом.*

ҶАВОБИ ФИРЪАВН

Фиръавн дар хоб дид, ки фарде ба дунё хоҳад омад, ки заволи мулкаш ба дасти ӯ хоҳад буд. Фиръавн ҳаросон гардид ва ҷараёнро бо хобгузорон дар миён ниҳод:

*Бо муаббир гуфту бо аҳли нучум:
-Чун бувад дафъи хиёлу хоби шум?*

Ҷумлаи хобгузорон гуфтанд: -Тадбире меандешему хатарро аз ту дафъ мекунем.

Шаби инъиқоди³⁷² нутфаи Мӯсоро маълум доштанд. Он гоҳ ҷумлағи гуфтанд: -Дар он рӯз худро дар малоғи ом³⁷³ қарор деҳ ва бани Исроилро назди худ бихон ва ба онон эълон кун, ки метавонанд дар он рӯз бидуни ҳеч

³⁷²Инъиқод – пайдоиш, ташаккул ёфтан, таркиб ёфтан; баста шудан.

³⁷³Дар малоғи ом – дар назари мардум, дар байни анбӯхи халқ.

монеге ба ҳузури Фиръавн бирасанд ва чехраи уро, ки то он рӯз ҳаққи дидани онро надоштанд, руъят кунанд.

*Ки бурун оранд он рӯз аз пагоҳ,
Сӯи майдон, базму тахти подшоҳ:
-Ас-сало, эй ҷумла исроилиён,
Шоҳ меҳонад шуморо з-он макон.
То шуморо рӯ намояд бе ниқоб,
Бар шумо эҳсон кунад баҳри савоб.*

Бани Исроил ҳаққи дидани чехраи Фиръавнро надоштанд ва муваззаф³⁷⁴ буданд ҳар гоҳ Фиръавн аз канори онҳо убур мекунад, рӯи замин хобида, сурат³⁷⁵ бар хок гузоранд. Аз ин рӯ, бо шунидани ин хабар масрур³⁷⁶ шуданд ва бо шӯру нишот ба майдони шаҳр даромаданд, то рухсори Фиръавнро бепарда бубинанд.

Оре, одамӣ бар он чи аз он мамнӯъ ва махрум аст, бас ҳарису хирасар аст:

*Будашон ҳирси лиқон мумтанеъ,
Чун ҳарис аст одамӣ фӣ момунеъ.*³⁷⁷

Фиръавн бо ин ҳила ҳамаи исроилиёнро дар майдони шаҳр ҷамъ овард, ба онон ҳадяҳо доду некиҳо кард ва он гоҳ дастур дод, ки ҳамагӣ он шабро дар ҳамон майдон бихуспанд. Бани Исроил ба гӯши чон пазируфтанд ва бад-ин сон Фиръавн тавонист он шаб занони бани Исроилро аз мардонашон ҷудо созад ва монеге аз наздикии онон ва инъиқоди нутфае дар миёни онон шавад.

Фиръавн бо сурури фаровон сӯи қасри худ бозгашт ва ҳангоми бозгашт Имронро, ки ӯ низ аз бани Исроил буд, аммо назди Фиръавн бисёр муқаррабу³⁷⁸ хизонадор ӯ буд, бо худ бурд ва ба ӯ супориш кард, ки бояд дар дарбор

³⁷⁴ *Муваззаф* – вазифадор.

³⁷⁵ *Сурат* – зоҳир; ҷисм.

³⁷⁶ *Масрур* – шоду хурсанд, хушҳол.

³⁷⁷ *Фӣ момунеъ* – дар он чи мамнӯъ аст.

³⁷⁸ *Муқарраб* – наздик.

бихобад ва набояд назди ҳамсараш биравад:

*Гуфт: -Эй Имрон! Бар ин дар хуш ту,
Ҳин, марава сӯи зану сӯҳбат маҷӯ.*

Фиръавн рафт ва Имрон дар ҳамон даргоҳ хобид.
Аммо нимаҳои шаб ҳамсараш барои дидани ӯ омад.
Имрон гуфт: -Чаро ин хангом ба ин ҷо омадӣ?

Гуфт: Аз шавқ ва тақдири Худо:

*Гуфт Имрон: -Ин замон чун омадӣ?
Гуфт: -Аз шавқу қазои эзадӣ.*

Омезиш сурат гирифт ва нутфаи Мусо дар канори
тахти Фиръавн мунъақид шуд:³⁷⁹

*Чуфт шуд бо ӯ, амонатро супурд,
Пас бигуфт: -Эй зан, на ин корест хурд.
Оҳане бар санг зад, зод оташе,
Оташе аз шоҳу мулкаш кинкаше.*

ТАРСИ ФИРЪАВН АЗ БОНГИ МАРДУМОН

Дар ҳамин хангом буд, ки гиреву фарёди мардум ба
гуш расид. Фиръавн бимнок аз хоб парид, побараҳна
берун давид ва пурсид: -Ин фарёдхоро сабаб чист?

*Шоҳ аз он ҳайбат бурун ҷаст он замон,
Побараҳна, к-ин чӣ гулгулҳост? Ҳон?
Аз сӯи майдон чӣ бонг асту гирев?
К-аз ниҳебаи мерамад ҷинниву дев.*

Имрон гуфт: -Амри шод баланд бод, садои суруру
шодмони бани Исроил аст, ки чашмашон ба ҷамоли
шумо рушан шуда ва аз эҳсонҳои шумо баҳраманда
гаштаанд:

*Аз атои шоҳ шодӣ мекунад,
Рақс меоранду кафҳо мезананд.*

³⁷⁹ Мунъақид шуд - таркиб ёфт.

Фиръавн ҳамчунон тарсон буд ва қарору ором надошт ва монанди зани ҳомила ба вақти зоймон³⁸⁰ рафтуомад мекард.

*Пеш меомад, сипас мерафт шах,
Чумла шаб, у ҳамчу ҳомил вақти заҳ.*

Дар воқеъ, сабаби он фарёдхovu гаревхо он буд, ки бани Исроил ситораи интиқоли Мусо ба раҳми модарро дар осмон дида буданд ва аз он рӯ фарёди шодӣ сар медоданд, зеро:

*Ҳар Паёмбар, ки дарояд дар раҳим,
Начми у бар чарх гардад мунтаҷим.*³⁸¹

Фиръавн ором нагирифт. Имронро ба майдон фиристонд, то сабаби он фарёдхоро чустуҷу кунад.

*Ронд Имрон ҷониби майдону гуфт:
-Ин чӣ гулгул буд? Шоҳанишаҳ нахуфт.*

Имрон рафту иллатро донист ва Фиръавнро аз он мутталеъ³⁸² сохт. Фиръавн мунаҷҷимонро ҳозир кард ва ононро сахт итоб намуд, ки ин чӣ тадбир буд, ки сарвати маро бар бод дод ва суде набахшид. Имрон низ қиёфе ҳақ ба ҷониб ва андуҳгин гирифта буд ва аз сӯи шоҳ мунаҷҷимонро сарзаниш мекард:

*Ҳештанро туршу гамгин сохт у,
Нардҳои божгуна бохт у.
Гуфташон: -Шоҳи маро бифрефтед?
Аз хиёнат в-аз тамаъ нашкефтед.
Сӯи майдон шоҳро ангехтед,
Обруи шоҳи моро рехтед.
Шоҳ ҳам бишниду гуфт: -Эй хоинон,
Ман баровезам шуморо беамон.
Хешро дар мазҳака андохтам,
Молҳо бо душманон дарбохтам.*

Фиръавн мунаҷҷимонро бисёр таҳдид кард ва онон

³⁸⁰Зоймон – зодан, вазъи ҳамл.

³⁸¹Мунтаҷим – рушан, тобон.

³⁸²Мутталеъ – огоҳ, хабардор.

бар чони худ тарсиданд. Ба Фиръавн ваъда доданд, ки мо барои чуброни ин хато рузи валодати Мӯсоро ба даст меоварем ва ба ту мегуем, то дар он рӯз уро ҳалок гардонӣ ва мулки худро аз осеби ӯ бирахонӣ.

*Фавт шуд аз мову ҳамлаш шуд падид,
Нутфааш часту раҳим - андар хазид.
Лек истигфори ин рузи вилод,
Мо нигаҳ дорем, эй шоҳу қубод.
Рузи мелодаш расад, бандем мо,
То нагардад фавту наҷҳад ин қазо.
Гар надорем ин нигаҳ, моро бикиш,
Эй гуломи рои ту афқору ҳуш.*

Шоҳ дар интизори рузи мавъуд³⁸³ нишаст. Чун нӯҳ моҳ гузашт, занонро ба майдони шаҳр даъват карданду гуфтанд: -Имрӯз бахт ба шумо рӯй овардааст, ҳар зане, ки дар ин моҳ бача овардааст, ба майдон биёяд, то аз ҳадоёи шоҳ баҳраманда шавад. Ба ин ҳила ҳамаи занони бани Исроилро ба майдони шаҳр кашонданд:

*Он занон бо тифлакони берун шуданд,
Шодмон то хаймаи шаҳр омаданд.
Ҳар зани навзода берун шуд зи шаҳр,
Сӯйи майдон, гофил аз дастону қаҳр.*

Вакте ҳамаи занон бо навзодони худ дар майдон ҷамъ омаданд, навзодони писарро аз модарашон ҷудо сохтанд ва он гоҳ яқояки ононро сар бурид:

*Чун занон ҷумла бад-ӯ гирд омаданд,
Ҳар ҷӣ буд он нар, зи модар бистаданд.
Сар буридандаш, ки ин аст эҳтиёт,
То наруяд хасму н-афзояд хубот.³⁸⁴*

Аммо дар он миён зани Имрон, ки ӯ низ Мӯсоро ҳамроҳи худ то наздики майдон оварда буд, баргашт ва Мӯсо аз фитна ҷон ба саломат бурд:

³⁸³ Рузи мавъуд – рӯзе, ки дар он зани ҳомила бояд зояд.

³⁸⁴ Хубот – девонагӣ, парешонхоӣ.

*Худ зани Имрон, ки Мусо бурда буд,
Доман андарчид аз он ошӯбу дуд.*

Он гоҳ Фиръавн занони қобиларо барои ҷосусӣ ба хонаҳои бани Исроил фиристод. Занони ҷосус ба Фиръавн хабар доданд, ки дар хонаи модари Мусо кудаке аст, аммо модараш доност ва қасди моро медонад ва кудакро аз мо дур медорад. Маъмурони Фиръавн ба он хона рехтанд,³⁸⁵ то кудакро биёбанд, аммо модари Мусо уро даруни танӯр андохт:

*Зан ба ваҳй андохт уро дар шарар,
Бар тани Мусо накард отаи асар.*

Маъмурон дасти ҳолӣ хонаро тарк гуфтанд. Ҷосусҳо гуфтанд: -Дубора биравед ва он хонаро хуб тафтиш кунед, хатман дар он хона кудаке хоҳед ёфт.

Аммо ин бор ба модари Мусо ваҳй шуд, ки фарзандро даруни об бияфкан ва ба Худо умедвор бошу бетобӣ макун, ки ман уро дубора ба ту хоҳам расонд.

*Боз ваҳй омад, ки дар обаи фиган,
Рӯй дар уммед дору мӯ макан.
Дарфиган дар Нилашу кун эътимед,³⁸⁶
Ман туро бо вай расонам рӯсапед.*

Модар Мӯсоро дар занбиле³⁸⁷ ниҳоду ба об афканд. Навзод рӯи рӯдхонаи Нил ба ҳаракат даромаду рафт, то ба соҳили қасри Фиръавн расид. Ҳамсари Фиръавн уро аз оби наҳре, ки аз Нил муншаъиб³⁸⁸ мешуд ва аз канори ҳаёти қаср мегузашт, гирифт. Аз ҳамон лаҳза, ки уро дида буд, меҳраш ба дилаш ҷунон нишаста буд, ки гуё фарзанди худӣ ўст. Ў фарзанд надошт, пас даvon - даvon уро назди Фиръавн бурд ва ба исрор аз ў хост, ки уро ба унвони фарзанд бипазирад.

³⁸⁵ Рехтан – ин ҷо ба маънии ворид шудан.

³⁸⁶ Эътимед – имолаи эътимод.

³⁸⁷ Занбил – сабад.

³⁸⁸ Муншаъиб – чудо.

Фиръавн гуфт: -Охир аз кучо омадааст? Шояд фарзанди яке аз ҳамон исроилиён бошад, ки муначчимон мегуянд дар ҳамин рӯзҳо ба дунё меояд ва маро нобуд мекунад.

Ҳамсари Фиръавн гуфт: -Фарзандони писарро, ки ҷосусони ту дар ҳамон замони валодат мекушанд! Ин ҳам, ки навзоде ширхор бештар нест.

Фиръавн низ, ки худ дилбохтаи он кудак шуда буд, назируфт. Кудакро гирифтанд ва ўро фарзандхондаи худ қарор доданд. Ва бад-ин сон Фиръавн душмани худро дар остин парваронд.

*Садҳазорон тифл мекушт ў бурун,
Мусӣ андар садри хона, дар дарун.
Аз ҷунун мекушт ҳар ҷо буд ҷанин,
Аз ҳиял он кӯрчаими дурбин.*

Макри Фиръавн аждаҳо буд, аммо макри Илоҳӣ, ки ҳазорчандон қавитар аз макри Фиръавн буд, ў ва ҳамаи давлаташро дар коми худ фуру балъид:

*Аждаҳо буд макри Фиръавни ануд,³⁸⁹
Макри шоҳони ҷаҳонро хӯрда буд.
Лек аз ў фиръавнтар омад падид,
Ҳам варо, ҳам макри ўро даркашид.
Аждаҳо буду асо шуд аждаҳо,
Ин бихӯрд онро ба тавфиқи Худо.*

Агар ҳилахову ҷорасозиҳои мардумон аждаҳо ҳам бошад, пеши қудрати Илоҳӣ ҳеч аст:

*Ҳилахову ҷораҳо гар аждаҳост,
Пеши «иллаллоҳ» онҳо ҷумла «ло»-ст.*

Гумон мабар, ки ин ҳолатҳо танҳо дар Фиръавн аст ва ту аз онҳо муназзаҳӣ,³⁹⁰ ту низ агар он қудрату сарватро меёфӣ, чи басо аз Фиръавн бадтар мекардӣ:

*Он чӣ дар Фиръавн буд, он дар ту ҳаст,
Лек аждаҳот маҳбуси ҷаҳ аст.*

³⁸⁹ Ануд – ситезанда, гумроҳ.

³⁹⁰ Муназзаҳ – покиза, пок.

*Эй дарег, ин ҷумла аҳволи ту аст,
Ту бар он Фиръавн бархоҳиш баст.
Гар зи ту гуянд, ваҳшат зоядат,
В-ар зи дигар, осон бинмоядат.*

АЖДАҲОИ ХУФТА

Моргир барои гирифтани мор роҳии кӯҳсорон шуд.
Пас аз паймудани роҳе тулонӣ ба аждаҳои бузург бархурд,
ки дар миёни барфҳо мурда менамуд:

*У ҳамечустӣ яке море шигарф,
Гирди кӯҳистон дар айёми барф.
Аждаҳое мурда дид он ҷо азим,
Ки дилаш аз шакли ӯ шуд пур зи бим.*

Моргир ҳавои он дошт, ки морро барои тамошои
мардумон ба намоиш гузорад ва ононро дучори эҷобу
шигифтӣ кунад, ғофил аз он, ки вучуди одамӣ ҳудаш пур
аз аносири ҳайратзост. Чаро одам, ки чун кӯҳе азим аст,
бояд мафтунӣ море шавад:

*Одамӣ кӯҳест, чун мафтун шавад?
Кӯҳ андар мор ҳайрон чун шавад?
Хештан нашнохт мискин одамӣ,
Аз фузунӣ омаду шуд дар камӣ.*

Дар ҳар ҳол аждаҳои хуфтаро гирифт ва ҳамроҳи худ
ба Багдод овард, то маъракае бисозаду мардумонро дар
ҳайрат фуру барад.

Моргири бенаво аждаҳоро мурда мепиндошт ва аз ин
рӯ, хиёлаш комилан осуда буд, ғофил аз он, ки ӯ зинда аст
ва дар асари сармо беҳиссу ҳол шудааст:

*У ҳаме мурда гумон будаиш, вале
Зинда буду ӯ надидаш нек-нек.
У зи сармоҳову барф афсуда буд,
Зинда буду шакли мурда менамуд.*

Моргир канори руди Дачла маъракае барпо кард ва
мардум гирдаш чамъ омаданд ба гунае, ки ҷои сӯзан

андохтан ҳам набуд ва ҳамчунон бар издиҳом ҷамъият
афзуда мешуд ва ҳамагӣ бо тааҷҷуб ба он аждаҳон ба
зоҳир мурда менигаристанд. Албатта моргир, маҳзи
эҳтиёт, ўро ба банд кашида буд, то хатаре ўро таҳдид
накунад.

Дар ин фосила хуршеди гарми саҳро бадани аждаҳоро
гарм кард ва аждаҳо ба ҳаракат даромад, бандҳоро пора
кард ва ба ин сӯву он сӯ част. Мардум аз тарс по ба фирор
гузоштанд ва ба хотири касрати³⁹¹ ҷамъият теъдоди зиёде
зери дасту по захмӣ шуданд. Аждаҳо ба сӯи моргир
ҳамлавар шуд ва ўро дар коми худ фуру бурд:

*Моргир аз тарс бар ҷо хушк гаист,
Ки чӣ овардам ман аз кӯҳсору даист?
Аждаҳо як луқма кард он гичро,
Саҳл бошад хунхӯрӣ Ҳаҷҷочро.*³⁹²

Эй бародар! Нафси аммораи³⁹³ ту ҳамон аждаҳон
хуфта аст, ки ту онро мурда мепиндорӣ, аммо ба вақти
тобиши гармо молу қудрат чунон ба ҷунбиш дарояд ва
туро дар ком барад, ки тасаввурашро ҳам намекардӣ.
Нафси аммораро то хобидааст, бояд чора кард, вагарна
ба вақти бедорӣ аз ўҳдаи ў барнаёӣ:

*Нафсат аждаҳҳост, ў кай мурда аст?
Аз ғаму беолатӣ афсурда аст.
Кирмак аст он аждаҳо аз дастӣ ғакр,
Паишае гардад зи ҷоҳу мол сақр.*³⁹⁴
*Аждаҳоро дор дар барфи фироқ,
Ҳин, макаиш ўро ба хуршеди Ироқ.
То фисурда мебувад он аждаҳот,
Луқмаи ўйӣ, чу ў ёбад наҷот.
Мот*³⁹⁵ *кун ўрову эмин шав зи мот,
Раҳм кам кун, нест ў з-аҳли силот.*³⁹⁶

³⁹¹Касрат – бисёрӣ, зиёдӣ.

³⁹²Ҳаҷҷоч – амири золим, ки ҳафтод ҳазор касро ба ноҳақ қуштааст.

³⁹³Нафси аммора – хоҳиш ва тақозои табиати инсон ба лаззатҳои нафсонӣ.

³⁹⁴Сақр – боз, шохин ва монанди он аз нарандағони шикорӣ.

³⁹⁵Мот – мағлуб.

³⁹⁶Силот – ҷамъи сила, ба маънии ато ва баҳишиш.

МҶОСО ДАР БАРОВАРИ ФИРЪАВН

[Овардем, ки Фиръавн саранҷом Мӯсоро ба унвони фарзанд назди худ нигоҳ дошт. Хоҳари Мӯсо, ки дар дарбор аз надимаҳои ҳамсари Фиръавн буд, дида буд, ки сабади хомили Мӯсо дар шоҳаҳои нахре афтод, ки яке рост ба қасри Фиръавн мерафт. Баргашт ва худро ба қаср расонид. Аз дур дид, ки ҳамсари Фиръавн ўро гирифт. Ҳам Фиръавн ва ҳам ҳамсараш бар он буданд, ки дояе биёбанд, то кӯдакро шир бидиҳад. Аммо Мӯсо пистони ҳеч як аз занони бачадор ва ё ҳатто занони исроилиро, ки бачаҳоиашонро ба тозагӣ кушта буданд, ба даҳон намегирифт; сар бармегардонд ва ҳамчунон аз гуруснагӣ зор мегирист. Ҳамсари Фиръавн калофа³⁹⁷ шуда буд: -Охир коре бикунед.

Хоҳари Мӯсо, ки аз дур авзоъро зери назар дошт, пеш рафту гуфт: -Модари ман, ки ба тозагӣ фарзанди худро аз даст дода, бисёр хушшир аст. Фарзандони ҳамсояҳо ҳама пистони ўро мегиранд. Иҷоза медиҳед ўро садо кунам?

-Бирав, фавран ўро биёр.

Модари Мӯсоро оварданд ва ў фарзандро дар оғӯш гирифт. Кӯдак, ки бӯи модарро мешинохт ва то чанд соат пеш дар оғӯши ў буд ва маҳзи он ки дар оғӯши ў қарор гирифт, ором ёфт ва бо валаъи³⁹⁸ хандаангез ба хӯрдани шир пардохт. Хоҳараш дар ҳоле, ки дар он чашмони муштоқ ва оромёфтаи ҳамсари Фиръавн менигарист, гуфт: -Нагуфтам модарам хушшир аст? Бубинед, чӣ гуна бо хирсу оромиш шири ўро меҳӯрад, тифлак ангор аз

³⁹⁷ Калофа шудан - монанди калоба сардаргум қардан, гич қардан; саҳт нороҳат қардан.

³⁹⁸ Валаъ - ҳавову ҳавас; хирс.

нистони модари худ шир меҳурад!

Солҳо гузашт, Мӯсо ҷавони рашид³⁹⁹ шуд ва ба хотири ҳаводисе,⁴⁰⁰ ки барояш пеш омад, аз Миср ба Мадян гурехт. Дар Мадян бо Шуъайб ошно шуд ва яке аз духтарони уро ба ҳамсарӣ гирифт ва даҳ сол барои ӯ кор кард. Дар поёни даҳ сол Мӯсо ғусфандони зиёде барои худ фароҳам карда буд ва инак, тасмим дошт, ки ба ватан бозгардад.

Роҳи бозгашт аз биёбони Тури Сино мегузашт ва дар ҳамин саҳро Мӯсо роҳро гум кард. Ҳамсараш обистан буд ва шаб бисёр сард. Ғусфандони анбӯҳ ва ҳамроҳонаш ҳаста буданд ва бими ҳамлаи гург ва ҳайвоноти даранда мерафт. Мӯсо ҳеҷ оташе ба ҳамроҳ надошт, то дастикам⁴⁰¹ ҳамсари обистанашро гарм кунад. Дар он зулмоту сармо ногаҳон аз дур шуълае дид. Ба ҳамсару ҳамроҳони дигари худ гуфт: -Ҳар тавре ҳаст, ҳамин ҷо бимонед. Ман оташе мебинам, шояд битавонам хабаре аз роҳ ба даст оварам ва ё дастикам оташе фароҳам кунам ва шуморо аз сармо начот диҳам.

Мӯсо бо ҷӯбдасте, ки ба он барои ғусфандонаш аз дарахтҳо барг метаконд ва онҳоро бо он ба пеш меронд, шитобон ба сӯи нуре, ки мепиндошт оташ аст, пеш мерафт.

Ногаҳон аз дарахте, ки нур аз он сотеъ⁴⁰² буд, овое ваҳмангез, аммо зулолу ширин, бо танине осмонӣ баромад, ки: -Эй Мӯсо! Ҳамоно ман Аллоҳ Парвардигори оламиёнам!

³⁹⁹ Рашид – баркамол.

⁴⁰⁰ Ҳаводис – ходисаҳо.

⁴⁰¹ Дастикам – ақаллан.

⁴⁰² Сотеъ – дурахшон.

Мӯсо ҳамон ҷо ба рисолат мабъус⁴⁰³ шуд ва фармон ёфт ба суи Фиръавн озим⁴⁰⁴ шавад.

Парвардигор фармон дода буд, ки Мӯсо ҳаққи тарбияту нигахдории Фиръавнро аз ӯ дар ҷодакӣ ба ҷо оварад ва бо ӯ ба нармаи сухан гуяд ва рисолати худро бо ӯ ба тадриҷ гузорад.

Аммо рафтори нармаи Мӯсо дар Фиръавн асаре набахшид ва дар ҷавоби Мӯсо гуфт: -Агар дар бани Исроил каси дигаре бо ман чунин мегуфт, ҷои шигифтӣ набуд, аммо ту чаро чунин мегӯӣ? Оё ба хотир намеоварӣ, ки ту дар домани ман бузург шудай ва бар суфраи ман нон хурдаӣ?

Мӯсо: -Аммо бидон, ки вуруди ман ба хонаи ту бар асари ситами худи ту буд. Агар ту фарзандони бани Исроилро намекуштӣ, модарам ночор намешуд маро ба об биспорад ва Худованд маро ба хонаи ту раҳнамун намешуд. Пас миннате бар ман надорӣ. Ва имрӯз Худованд неъматро бар ман тамои кард ва бо эъҷозу паёмбарӣ ба сарзамини худ ва ба даъват назди ту бозгаштам ва туро ба тоат аз Раббилаламин меҳонам.

Фиръавн: -Ин Раббилаламин дигар кист?

Мӯсо: -Парвардигори ту ва ниёкони ту ва Парвардигори ҳамаи офаридагон, касе ки ҳамаи мавҷудотро офаридааст ва ҳамаи осмону заминро.

Фиръавн: -Ҳеч касе аз ман қудратмандтар нест, агар ҷуз ман касеро маъбуд бидонӣ, туро ба дор хоҳам овехт.

Мӯсо: -Ман дар ҳимояти Парвардигори худ ҳастам ва аз таҳдиди ту наметарсам, аммо аз ту мепурсам, ки агар ман муъҷизае ошкор биёварам, ки тардиде ба ҷой нагузорад, боз ҳам маро таҳдид хоҳӣ кард?

Фиръавн: -Агар рост мегӯӣ, биёвар.

⁴⁰³ *Мабъус* - барангехта.

⁴⁰⁴ *Озим* - раҳсипор.

Мӯсо нигоҳе ба дарбориёни Фиръавн кард ва сипас асои худро ба замин афканд. Ногаҳон море чунон азиму даҳшатнок шуд, ки Фиръавн аз тарс ба худ ларзид, аммо худро набоخت ва пурсид: -Муъчизаи дигар чӣ дорӣ?

Мӯсо даст дар гиребон бурду бадар овард ва нуре чунон рушан аз дасти ӯ дурахшид, ки метавонист то уфукҳои дур ҳамаи чоро рушан ва чашмхоро хира кунад.

Фиръавн ҳамчун ҳар қудратманди худкомаи дигар аз хоби сангини кибру нахват⁴⁰⁵ бедор нашуд ва аз он ҷо, ки ҳам худ ва ҳам дигаронро мефирефт, фарёд зад: -Ӯ чодугар аст ва ман дар миёни пайравони худ беҳтар аз ӯ дорам.]⁴⁰⁶

Фиръавн аз Мӯсо меҳоҳад, ки чихил рӯз ба ӯ муҳлат диҳад, то ӯ соҳирони худро гирд оварад ва онон бо Мӯсо ба муёраза⁴⁰⁷ пардозанд:

*Чамъ орам соҳирони даҳрро,
То ки ҷаҳли ту намоям шаҳрро.
Ин нахоҳад шуд ба рӯзеву ду рӯз,
Муҳлатам деҳ то чихил рӯзу тамуз.*

Мӯсо гуфт: -Ичозаи ин кор бо ман нест ва Худованд маро фармон надода, ки ба ту муҳлат диҳам:

*Гуфт Мӯсо: -Ин маро дастур нест,
Бандаам, имҳоли⁴⁰⁸ ту маъмур нест.*

Фиръавн гуфт: -Бояд ба ман муҳлат диҳӣ.

Дар ин хангом Худованд ба Мӯсо ваҳй кард, ки ӯро муҳлат деҳ, то ҳар макре меҳоҳад, дарандозад ва ҳеч ба худ бим роҳ надех, ки мо пуштибони ту ҳастем:

⁴⁰⁵Нахват – худпарастӣ, такаббур.

⁴⁰⁶Ин қисматро муаллиф аз китоби «Достони паёмбарон», навиштаи Алӣ Мусавии Гарморудӣ афзудааст.

⁴⁰⁷Муёраза – рӯ ба рӯ шудани ду ҳариф; мубохиса, баҳс.

⁴⁰⁸Имҳол – муҳлат додан, ба таъхир андохтан.

Ҳақ таъоло ваҳй кардаш дарзамон:

«Мӯҳлаташ деҳ муттасеъ,⁴⁰⁹ маҳрос аз он.

Ин чихил рӯзаи бидеҳ мӯҳлат ба тавъ,⁴¹⁰

То сиголад макрҳо ӯ навъ-навъ.»

Мӯсо ба ӯ фурсат дод, то барои рӯзи мавъуд сохирони худ фаро хонад. Он гоҳ аз қасри Фиръавн хорич шуд ва аждаҳое баромада аз асои Мӯсо, низ дар пайи ӯ мерафт:

Ӯ ҳамешуд, в-аждаҳо андар ақиб,

Чун саги сайёд донову муҳиб.

Ҳар гоҳ Мӯсо гушаи даҳони он аждаҳоро мегирифт, дубора ба асо табдил мешуд.

Чун Мӯсо аз дарбори Фиръавн берун шуд, Фиръавн мушовирону огоҳони дарбори худро фаро меҳонад ва барои дафъи хатари Мӯсо аз онон чорачӯи мекунад. Саранҷом қарор бар ин мешавад, ки ҳамаи сохирони моҳиру чирадастро⁴¹¹ гирд оваранд. Маъмурони Фиръавн ба нуқоти⁴¹² мухталифи Миср мераванд ва ба чустуҷу мепардозанд ва билохира ду ҷавони сохирро меёбанд, ки дар қорӣ соҳирӣ беназир буданд. Паёми Фиръавнро ба он ду мерасонанд ва аз Мӯсо ва ҳисоли⁴¹³ ӯ шаммае бозмегуянд.

Он ду сохир дар андеша мераванд ва ҳолае⁴¹⁴ аз меҳру тарс дар дилашон партав меафкананд. Саранҷом тасмим мегиранд назди қабри падари худ, ки соҳири чирадаст буд, бираванд ва аз ӯ дар бораи Мӯсо пурсиш кунанд, ки оё воқеан Паёмбар аст ё он ки соҳири бомаҳорат мебошад.

Падар ба онҳо мегӯянд: -Гарчи ҳақиқатро медонам, наметавонам онро сареҳу⁴¹⁵ бепарда бигӯям, аммо роҳро

⁴⁰⁹ *Муттасеъ* – фароҳ, кушод.

⁴¹⁰ *Тавъ* – хоҳиш, майлу рағбаг.

⁴¹¹ *Чирадаст* - забардаст, голиб; мохир.

⁴¹² *Нуқот* – гушаҳо.

⁴¹³ *Ҳисол* – ҳислатҳо.

⁴¹⁴ *Ҳола* – қарор ва ором; ранг.

⁴¹⁵ *Сареҳ* – равшану ошкор.

ба шумо нишон медиҳам, ки битавонед ҳақиқатро дарёбед. Назди Мӯсо равед ва ҳангоме, ки ӯ хоб аст, асои уро бирабод. Агар тавонистед онро бидузд, бидонед ӯ ҷодугар аст ва агар натавонистед онро бидузд, бидонед, ки ӯ Паёмбари Илоҳист ва ҳаргиз натавонед бар ӯ голиб шуд:

*Бонг зад, к: -Эй чону фарзандони ман,
Ҳаст пайдо гуфтан инро муртаҳан.⁴¹⁶
Фошу мутлак гуфтанам дастур нест,
Лек роз аз неши чашмам дур нест.
Лек бинмоям нишоне бо шумо,
То шавад пайдо шуморо ин ҳафо.
Он замон, ки ҳуфта бошад он ҳаким,
Он асоро қасд кун, бигзор бим.
Гар бидуздиву тавонӣ, соҳир аст,
Чораи соҳир бари ту ҳозир аст.
В-ар натонӣ, хону ҳон! Он Эзадист,
У расули зулҷалолу муҳтадист.⁴¹⁷*

Пас он ду соҳир ба роҳ афтоданд ва Мӯсоро зери дарахти хурмое ҳуфта ёфтанд. Охиста болои сари ӯ омаданд ва ҳанӯз ба асои Мӯсо даст назада буданд, ки асо ба ҷунбиш даромад. Он ду аз тарс дучори бухту⁴¹⁸ ҳайрат шуданд. Он гоҳ асо ба шакли аждаҳо даромад ва гурришкунон ба он ду ҷавони соҳир ҳамлавар шуд.

Он ду ҷавон по ба фирор гузоштанд ва ҳолашон ваҳим⁴¹⁹ шуд ва донистанд, ки Мӯсо Паёмбари Худост. Аз ин ру касеро назди ӯ барои шафоат фиристонданду узрҳо хостанд ва ба ӯ гаравиданд.

*Афв карду дар замон неку шуданд,
Пеши Мӯсо бар замин сар мезаданд.
Гуфт Мӯсо: -Афв кардам, эй киром,
Гаист бар дузах тану ҷонтон ҳаром.*

⁴¹⁶Муртаҳан – дар гарав гузоштани ҳада.

⁴¹⁷Муҳтадӣ – ҳидояткунанда.

⁴¹⁸Бухт – тааҷҷуб.

⁴¹⁹Ваҳим – ногувор, хатарнок.

*Пас заминро бӯса доданду шуданд,
Интизори вақту фурсат мебуданд.*

Саранҷом рӯзи мавъуд фаро расид. Ҳамаи соҳирон аз шаҳрҳои ҳавма⁴²⁰ ба хидмати Фиръавн шитофтанд. Ў низ ба онҳо хилъатҳои гаронбаҳову пул ва аспу ғулом бахшиду гуфт: -Агар дар мусобиқа баранда шавед, фаровон ба шумо хоҳам бахшид ва назди ман муқарраб хоҳед буд.

Онҳо низ қавли зафару пирӯзӣ ба Фиръавн доданд:

*Пас бигуфтандаш: -Ба иқболи ту шоҳ,
Ғолиб оему шавад кораш табаҳ.
Мо дар ин фан сафдарему паҳлавон,
Қас надорад пойи мо андар ҷаҳон.*

[Мардум ҳамагӣ гирд омаданд ва соҳирон ҷумлагӣ дар майдони озмун ҳозир шуданд. Соҳирон ҳар чи аз найрангу ҷоду доштанд, ба майдон оварданд, ба гунае, ки анбӯҳи азими мардуми кунҷков сахнаро анбошта аз тӯдаи бузург аз ресмонҳо ва васоили сеҳру афсун ва ҷодуву шуъбада диданд. Онҳо ба Мӯсо гуфтанд: -Оё ту огоз мекуни ё мо шурӯъ кунем.

Мӯсо гуфт: -Шумо шурӯъ кунед.

Онон ба якбора дар васоилу абзори худ афсун дамиданд ва ногаҳон ба назар омад, ки ҳазорон мори афъӣ дар майдон ба сӯи Мӯсо меоянд. Наздик буд тарс дар дили Мӯсо роҳ ёбад, вале Парвардигори тавоно ба ӯ оромиш ато фармуд. Сипас Мӯсо асои худро фуру афканд, ногоҳ море ҷунон азим падидор шуд, ки шуълаи нигоҳи ҳаросангезаш дили шерро об мекард; бадани печопечу ситабр⁴²¹ дошт, ки ҳар бинандаеро ба ваҳшат меандохт. Он гоҳ ба амри Ҳақ даҳон кушод ва ҳамаи он морҳои ҷодуиро як ҷо фуру балъид.

Соҳирон чун аз ҳақиқати кори хеш огоҳ буданд, аз ҳар

⁴²⁰ Ҳавма – атроф.

⁴²¹ Ситабр – ғафс; дурушт.

каси дигар зудтару беҳтар донистанд, ки масъалаи асои Мӯсо як шуъбада ё чоду нест ва морафсои⁴²² ин мор Худост. Онон ба яқин расида ва ҳақро аз ботил бозшинохта буданд. Пас яксадо ба Худои Мӯсо имон оварданд.]⁴²³

ФИЛ ДАР ТОРИКӢ

Шаб буд, мардуми аз Ҳинд омада бо худ филе оварда буданд. Филро дар тавилае ҷо доданд. Хабарӣ омадани фил ба шаҳр мӯчиб шуд ҷамъе ба иштиёқи дидани ин ҳайвони ноошно, ки то кунун фақат номи аз он шунида буданд, аммо шаклу шамоили онро надида буданд, равонаи тавила шуданд. Аз он ҷо, ки торикӣ саросари тавиларо пӯшонда буд, касе наметавонист онро бушинад, танҳо метавонистанд бадани ӯро ламс кунанд.

Ҳар кас ба қисмате аз бадани фил даст мекашид ва филро ба гунае тасаввур мекард:

Он якеро каф ба хартум уфтод,

*Гуфт: «Ҳамчун новадон аст ин ниҳод».*⁴²⁴

Он якеро даст бар гӯшаи расид,

Он бар ӯ чун бодбизан шуд падид.

Он якеро каф чу бар пояш бисуд,

Гуфт: «Шакли пил дидам чун амуд».

Он яке бар пушти ӯ бинҳод даст,

Гуфт: «Худ ин пил чун тахте будаст».

Он касе, ки даст бар хартуми фил кашида буд, гуфт: «Фил шабеҳи новадон аст», дигарӣ, ки даст бар гӯши ӯ кашида буд, гуфт: «Монанди бодбизан аст», севвумӣ, ки пойи филро ламс⁴²⁵ карда буд, гуфт: «На, бобо, монанди

⁴²² *Морафсо* – афсунгар.

⁴²³ Достони паёмбарон, с. 148.

⁴²⁴ *Ниҳод* – шакл, қадду қомат.

⁴²⁵ *Ламс* – палмосидаи, даст расонида дарк намудан.

сутун аст» ва чаҳорумӣ, ки пушти ўро навозиш карда буд, гуфт: «Фил шабеҳи тахт аст».

Ҳамаи онҳо ба ҷузъе аз ҳақиқат расида буданд, аммо тасвирашон аз кулли ҳақиқат, ҳамон ҷузъе буд, ки ёфта буданд ва аз ин рӯ бо ҳам ихтилофи назар дошганд. Дидгоҳҳои мухталиф мӯчиби ихтилоф дар қазоват мешуд. Агар ҳар як аз онҳо шамъе дар даст дошт ва фил дар партави нури он дида мешуд, дигар ихтилофе миёни онҳо воқеъ намешуд.

*Аз назаргаҳ гуфташон шуд мухталиф,
Он яке «дол»-аи лақаб дод, ин «алиф».
Дар кафи ҳар кас агар шамъе будӣ,
Ихтилоф аз гуфташон берун шудӣ.*

Идрокоте, ки тавассути ҳавос барои инсон ҳосил мешавад, монанди идрокест, ки бо ламс кардан барои он афрод ҳосил шуда буд ва ҳаргиз наметавонад кулли ҳақиқатро ҷилвагар намояд:

*Чашии ҳис ҳамчун кафи даст асту бас,
Нест кафро бар ҳама(й) ӯ дастрас.*

Дар ин ҳикояти тамсилӣ фил киноя аз Ҳақиқати мутлақ (Худои мутаъол) ва торикӣ киноя аз ин дунёст, зеро дар ин дунё одаме дар лояҳои⁴²⁶ бешуморе аз ҳичобҳову пардаҳо пушида шудааст ва ақлу рӯҳи ӯ низ дар зиндони ҳавос аст.

«Дастсояндагои бар андоми фил» киноя аз касонест, ки мекушанд ҳақиқати мутлақро бо миқёсҳои маҳдуду норасои ақлу таҷрибаи худ бишносанд. Мутакаллимону файласуфон ҳар як барои шинохти ҳақиқат муддаии равише ҳастанд, аммо ҳамаи ин равишҳову мазҳабҳои⁴²⁷ ба мақсуд нест, балки ҳар як ҷилвае аз ҳақиқати мутлақро намоёндаанд.

⁴²⁶Лоя – қабат.

⁴²⁷Вофӣ – кифоя, басанда; вафоқунанда, содик ба аҳд.

Ва аммо шамъ киноя аз нури кашфу яқин аст. Ҳар гоҳ чини нуре дар қалб ва басирати одамӣ дурахшидан гирад, ба кашфи тамомати ҳақиқат ноил мешавад ва дар ин мартаба низоъ ва ситезаҳо ранг мебозад.⁴²⁸

ИСЁНИ ФАРЗАНДИ НҲҲ

[Нӯҳ алайҳиссалом солҳо бо таҳаммули ҳамаи саҳтихову ришхандхову озорҳо ба нашру даъват ва таблиғ пардохт. То ин ки саранҷом он мардуми гумроҳ ба якбора умеди Нӯҳро ба яъс⁴²⁹ мубаддал карданд ва он Паёмбари Худоро бар сари роҳе бидуни бозгашт қарор доданду гуфтанд: -Магар намегӯӣ, ки агар мо имон наёварем, дучори азоби Илоҳӣ хоҳем шуд? Акнун кучост он азоби Илоҳӣ, ки ваъда меодӣ?

Нӯҳ аз Худованд хост, ки он қавми бадсириштро ҳалок созад ва аз эшон ҳатто як тан боқӣ нагузорад. Нӯҳ ба фармони Худо сохтани киштиро оғозид. Ҳамагон, ҳатто фарзандаш Канъон ўро масҳара мекарданд, ки дар ин сарзамини хушкӯ беоб киштӣ ба чӣ кор меояд?

Саранҷом кори сохтани киштӣ ба поён омад ва аз ҷониби Худованд ба Нӯҳ фармон расид, ки инак бо хонаводаи хеш ва ҳамаи гаравидагону муъминон ба киштӣ дарой ва аз ҳар ҳайвоне як ҷуфт (нар ва мода) бо худ бубар, ки лаҳзаи азоби мо расидааст.

Нахуст аз танӯре дар хонаи яке аз муъминон об фаро ҷӯшид ва ҳамаи муъминон ба фармони Нӯҳ ба киштӣ даромаданд. Он гоҳ ҳаво тираву тор шуд ва тӯфони сахмгин⁴³⁰ бархост, борони тунду селосо даргирифт ва об бар сатҳи замин чараён ёфт ва кам-кам боло истод ва киштӣ андак таконе хӯрд.

⁴²⁸Ручуъ кунед: Шарҳи ҷомеъи «Маснавӣ», ҷ.3, саҳ. 312.

⁴²⁹Яъс – ноумедӣ, маъюсӣ.

⁴³⁰Саҳмгин – лаҳшатаңгез, хавфнок.

Вахшат ҳамагонро фаро гирифт. Ҳар кас саросема ба сӯе мегурехт. Кам-кам мавҷҳо анбӯҳ шуд ва хангомае бархост.]

Нӯҳ, ки аз киштӣ менигарист ва тасбеҳи Худо мегуфт, фарзанди хешро дид, ки аз амвоч ба баландиҳо мегурехт. Фарёд баровард:

*Ҳей биё, дар киштии бобо нишин,
То нагарди гарқи туфон, эй маҳин.⁴³¹*

Фарзанд: -Маро ба ту ниёзе нест, ман шино омӯхтаам, худро мераҳонам.

Нӯҳ: -Ин туфони қаҳри Худост, раҳой аз он мумкин нест.

Фарзанд: -Бар баландии кӯҳ меравам ва аз сел начот меёбам:

*Гуфт: -Не, ман ошно омӯхтам,
Ман ба чуз шамъи ту, шамъ афрухтам.
Ҳин макун, к-ин мавҷ туфони балост,
Дасту пову ошно имрӯз лост.⁴³²
Боди қаҳр асту балои шамъкуш,
Чуз, ки шамъи Ҳақ намеояд, ҳамӯш.
Гуфт: -Не, рафтам бар он кӯҳи баланд,
Осим⁴³³ аст он кӯҳ маро аз ҳар газанд.*

Нӯҳ гуфт: -Кӯҳ имрӯз коҳ аст ва заррае ба корат намеояд.

Фарзанд гуш надод ва ҳамчунон лаҷочат⁴³⁴ меварзид:

*Ин дами сарди ту дар гушам нарафт,
Хоса акнун, ки шудам донову зафт.
Гуфт бобо: -Чӣ зиён дорад агар,
Бишнавӣ як бор ту панди падар.
Ҳамчунин мегуфт ӯ панди латиф,
Ҳамчунон мегуфт ӯ дафъи аниф.⁴³⁵*

⁴³¹ Маҳин – сушт, нотавон, хор.

⁴³² Ло – ҳеч.

⁴³³ Осим – нигаҳдоранда.

⁴³⁴ Лаҷочат – муболиға ва ситезақорӣ қардан.

⁴³⁵ Аниф – дурушт, саҳт, саҳтгир.

Дар аснои ҳамин гуфтугӯҳо хезоби тунде омаду аз сари Канъон боло рафт ва ўро ғарқ кард. Нӯҳ гуфт: -Парвардигоро, ту ваъда дода будӣ, ки бастагону аҳли ман аз газанди тӯфон хоҳанд рафт.

Худованд фармуд: -Оре, аммо Канъон аз касон ва дудмони ту набуд:

*Нӯҳ гуфт: -Эй подшоҳи бурдбор,
Мар маро ҳар мурду селат бурдбор.
Ваъда кардӣ мар маро ту борҳо,
Ки биёбад аҳлат аз тӯфон раҳо.
Гуфт: -Ў аз аҳлу ҳешонат набуд,
Худ надидӣ ту сапедӣ, ў кабуд.*

Агар дандоне фосид⁴³⁶ шуд, бояд онро канду дур андохт, дигар наметавон онро чузъи бадан ба шумор овард, бояд ҷонро аз он осуда кард:

*Чунки дандони ту кирмаиш дарфитод,
Нест дандон, барканаиш, эй устод.
То ки боқӣ тан нагардад зор аз ў,
Гарчи буд они ту, шав безор аз ў.*

Нӯҳ ба худ омад ва сар бар осмони Худо соиду аз гуфтаи худ пушаймон шуд. Он гоҳ Ҳақ таъоло фармуд: -Эй Нӯҳ, агар бихоҳӣ, ҳамаи ғарқшудагонро аз хок берун оварам, ман барои як Канъон ҳаргиз дили туро наmeshиканам.

Нӯҳ гуфт: -Ҳаргиз! Агар машийяти⁴³⁷ ту иқтизо⁴³⁸ қунад, маро ҳам ғарқ кунӣ. Шикоят надорам ва комилан таслиму розӣ ҳастам.

*Гуфт: -Эй Нӯҳ, ар ту хоҳӣ ҷумларо,
Ҳашир гардонам, барорам аз саро.
Баҳри Канъоне дили ту наишканам,
Лек аз аҳволе огаҳ мекунам.*

⁴³⁶ Фосид – фасодёфта, гандида.

⁴³⁷ Машийят – ирода, хоҳиш.

⁴³⁸ Иқтизо – такозо, талаб, дархост.

*Гуфт: -Не, не, розиям, ки ту маро
Ҳам кунӣ гарқа, агар бояд туро.
Ҳар замонам гарқа мекун, ман хушам,
Ҳукми ту ҷон аст, ҷун ҷон мекашам.*

МАРО КОРЕ ФИТОД

Марде, ки ришҳои сафеду сиёҳ дошт, ба салмонӣ⁴³⁹ рафт ва ба устои салмонӣ гуфт: -Тоza домод шудаам, мӯйҳои сафеди суратамро аз мӯйҳои сиёҳи он ҷудо кун, то пирӣ аз чехраам биравад.

Устои салмонӣ тамоми риши ӯро ҷид ва ҷулуи⁴⁴⁰ ӯ ниҳоду гуфт: -Ман сарам шулуғ⁴⁴¹ аст, худат онҳоро ҷудо кун:

*Гуфт: -Аз ришам сапедӣ кун ҷудо,
Ки аруси нав гузидам, эй фато!
Риши ӯ бибриду кул пешаи ниҳод,
Гуфт: -Ту бигзин, маро коре фитод.*

Мӯйҳои сиёҳ тамсили суолҳои беҳуда ва мӯйҳои сафед тамсили ҷавоби онҳост ва он мард ҳам касест, ки дарди дин надорад ва беҳуда худро ба онҳо машғул кардааст:

*Ин суолу он ҷавоб аст, он гузин,
Ки сари инҳо надорад дарди дин.*

* * *

Марде маҳкам паси гардани Зайд зад. Зайд барошuft ва ба ӯ ҳамла кард, то қасос кунад. Силизан гуфт: -Пурсише дорам, ибтидо онро посух бидеҳ ва баъд пушти гарданам бизан.

Зайд гуфт: -Суолат чист?

⁴³⁹Салмонӣ – касе ки мӯйи сари мардумро ба низом дарорад ва ришро битарошад; сартарош, ороишгар.

⁴⁴⁰Ҷулу – пеш, муқобил.

⁴⁴¹Шулуғ – пурҳаёху, пурғавго

Мард гуфт: -Вақте паси гардане ба ту задам, садое баромад, бигу бубинам, он садо аз дасти ман баланд шуд ё аз паси гардани ту?

Зайд гуфт: -Ман аз шиддати дард мачоли фикр кардан дар ин мавзӯро надорам, ту, ки дарде надорӣ, дар ин бора биандеш:

*Гуфт: -Аз дард ин фарогат нестам,
Ки дар ин фикру тафаккур бистам.
Ту, ки бедардӣ, ҳамеандеш ин,
Нест соҳибдардро ин фикр, ҳин!*

ОШИҚИ МАВҚЕЪНОШИНОС

Ошиқ солҳо дур аз маъшук буду дар хичрони ӯ месӯхт ва барои тасаллои хеш номаҳо барои ӯ нигошта ва назди худ нигоҳ дошта буд, то саранҷом ба висоли маъшук расид. Маъшук дар канори ӯ нишаста буд, аммо ошиқ ба ҷои таваҷҷӯҳ ба ӯ номаҳои ошиқонаи худро берун оварда буд ва меҳонду ба вачд меомад.

*Он якеро ёр неши худ нишонд,
Нома берун карду неши ёр хонд.
Байтҳо дар номаву мадҳу сано,
Зориву мискиниву бас лобаҳо.*

Он қадар он номаҳоро меҳонд, ки ҳавсалаи маъшукро сар мебарад. Маъшук муътаризона ба ӯ мегӯяд: -Ин номаҳоро барои кӣ навиштаӣ? Агар барои ман аст, ки акнун ман дар канори ту ҳастам ва ба висолам расидаӣ! Хондани номаи ошиқона дар хангоми васл чизе ҷуз зоеъ кардани умр нест.

*Гуфт маъшук: -Ин агар баҳри ман аст,
Гоҳи васл, ин амр зоеъ кардан аст.
Ман ба пешат ҳозиру ту номаҳон,
Нест ин боре нишони ошиқон.*

Ошиқ гуфт: -Дуруст аст, ки ту назди ман ҳозирӣ, аммо он лаззате, ки дар замони фироқ мебурдам, инак намебарам:

*Он чӣ медидам зи ту порина сол,
Нест ин дам, гарчи мебинам висол.*

Маъшуқ барошуфта гардиду гуфт: -Маълум мешавад ту илова бар ман, ошиқи он ҳолати худат ҳастӣ, ту фақат ба ман дил набастай, балки ба ҳолати худат хуш ҳастӣ. Маъшуқи ҳақиқӣ он касест, ки якто бошад ва шарике дар ин ишқ надошта бошад.

*Ошиқӣ ту бар ману бар ҳолате,
Ҳолат андар даст набуда, ё фатӣ.⁴⁴²
Пас наям кулли матлуби ту ман,
Ҷузви мақсудам туро андар заман.
Ҳаёт маъшуқ он, ки у якту бувад,
Мубтадову мунтаҳоят⁴⁴³ у бувад.*

Ин ҳикоят баёнгари ҳоли он соликест, ки ҳар гоҳ ҳақиқатро беҳичобу ниқоб шухуд кунад, онро барнаметобад, чаро ки одат кардааст, ки ҳақиқатро аз варои ҳичобҳо бингарад ва бад-он ишқ варзад. Чунин солике шефтаи завоҳиру пӯстҳост ва бо лубби⁴⁴⁴ ҳақиқат миёнаи чандоне надорад.

ДУОИ МАРДИ КОҲИЛ

Ба рӯзгори Довуд - паёмбар алайҳиссалом марде буд сустҳиммату танбал, ки ҳамвора аз Худои бузург рӯзии безахмат талаб менамуд. Мегуфт: -Худоё, чун маро танбал офаридай, пас бори гарон бар пуштам манех ва рӯзии осону беранҷ насибам фармо:

*Коҳилам чун офаридӣ, эй малӣ,⁴⁴⁵
Рӯзиам деҳ ҷам зи роҳи коҳилӣ.*

⁴⁴² *Фатӣ* – чавонмард.

⁴⁴³ *Мубтадову мунтаҳо* – аввалу охир.

⁴⁴⁴ *Лубб* – мағз.

⁴⁴⁵ *Малӣ* – бениёз ва ғаний.

*Коҳилам ман, сояхуспам дар вучуд,
Хуфтам андар сояи ин фазлу чуд.
Ҳар киро пой аст, ҷӯяд рузие,
Ҳар киро по нест, кун дилсузие.*

Муддати бисёр бигзашт ва ӯ ҳамчунон дуо мекард,
мардумон низ чун уро чунин медиданд, бар ҳолани ханда
мекарданду меғуфтанд:

*Ки чӣ меғӯяд аҷаб ин сустреш?⁴⁴⁶
Ё касе додаст бонги беҳушеш?
Роҳи рузӣ касбу ранҷ асту таъаб
Ҳар касеро пешае доду талаб.*

Рузгор бар ҳамин минвол меғузашт, то он ки рузе дар
холе, ки ӯ машғули ниёишу дуо буд, гове давон-давон ба
хонаи ӯ омад ва бо зарботи⁴⁴⁷ шох қуфли дарро
шикасту вориди хона шуд. Мард ба вачд омад ва дуоянро
мустачоб дид. Бедаранг дасту пой ҳайвонро маҳкам баст
ва сарашро бурид.

*То ки рузе ногаҳон дар чоштгоҳ,
Ин дуо мекард бо зориву оҳ.
Ногаҳон дар хонааш гове давид,
Шох зад, бишкаст дарбанду калид.
Гови густох андар он хона бичаст,
Мард дарҷасту қавоимҳош баст.
Пас гулуи гов бибрид он замон,
Бе таваққуф, бе тааммул, бе амон.*

Сохиби гов дар пайи гови худ ба ҷустуҷӯ пардохт ва
саранҷом донист, ки говаш ба хонаи он марди фақир
омадааст. Назди ӯ омад ва чун говашро кушта дид, ба
хуруш омад, ки: -Ай нодон, чаро гови маро куштӣ?

Кушандаи гов гуфт: -Ман бегуноҳам, муддатҳо буд, ки
аз Худо рузии ҳалолу беаҳмат хоста будам, саранҷом

⁴⁴⁶Сустреш – аҳмак.

⁴⁴⁷Заработ – зарбаҳо.

дуоям мустачоб шуд ва Худованд он говро ба ман бахшид.

*Он дуои кӯҳнаам шуд мустачоб,
Рӯзии ман буд, куштам, нак⁴⁴⁸ ҷавоб.*

Соҳиби гов бо шунидани ин ҷавоб бар хашмаш афзуда шуд ва мардро кашон-кашон барои муҳокима назди Довуди набӣ бурд. Чун ҳазрати Довуд алайҳиссалом чараёнро шунид, ба муттаҳам гуфт: -Аз чӣ рӯ гови ин мардро куштӣ ва дар он тасарруф кардӣ?

Кушандаи гов гуфт: -Ҳафт сол буд, ки рӯзу шаб аз Худо ризқи ҳалол ва бидуни заҳмат талаб мекардам ва саранҷом он гов насибам шуд ва ман онро на барои хӯрдани гӯшташ, балки ба шукронаи истиҷобати дуоям забх кардам.

Довуд бо ин суҳанон қонеъ нашуд ва гуфт: -Бояд ҳуҷҷати шаръӣ биёварӣ, оё ин говро аз ӯ харида будӣ ё ба ирс⁴⁴⁹ ба ту расида буд ё он ки ӯ онро ба ту бахшида буд?

Саранҷом кушандаи гов маҳкум шуд:

*Рав бидеҳ моли мусалмон, каж мағӯ,
Рав бичӯ вому бидеҳ, ботил маҷӯ.*

Марди бечора ба даргоҳи Илоҳӣ зорӣ кард ва аз Худо хост, ки ӯро аз ин маҳлака бираҳонад.

Довуд алайҳиссалом чун гиряҳову сӯзи дили ӯро дид, дилаш ба раҳм омад ва аз соҳиби гов мӯҳлат хост, то дар хилвати намоз аз Худои мутаъол талаби таклиф кунад:

*Гуфт: -Ҳин имрӯз, ай хоҳони гов,
Мӯҳлатам деҳ, в-ин даъовиро маков.
То равам ман сӯи хилват дар намоз,
Пурсам ин аҳвол аз Донои роз.*

Довуд алайҳиссалом ба меҳробии ибодат рафт ва аз Худо истимдод⁴⁵⁰ кард. Саранҷом ваҳйи Илоҳӣ даррасид ва ҳақиқати мочаро бар ӯ макшуф⁴⁵¹ гашт. Довуд

⁴⁴⁸ *Нак* – шакли кӯтоҳшудаи *инак*.

⁴⁴⁹ *Ирс* – мерос.

⁴⁵⁰ *Истимдод* – ёрӣ хоستان, мадад пурсидан.

⁴⁵¹ *Макишӯф* – ошкор.

алайҳиссалом аз меҳроб бадар омад, то ҳукм кунад. Тарафайни даъворо хост ва ру ба соҳиби гов карду гуфт: -Худованд рози туро то кунун пушондааст, ту низ аз он мард бигзар ва раҳояш кун.

*Чун Худо пушида бар ту, ай ҷавон,
Рав ҳамӯш кун, ҳаққи сатторӣ бидон.*

Соҳиби гов гуфт: -Эй вой, ин чӣ ҳукмест, чаро беадолатӣ мекунӣ? Ин ситам бар сағони кӯр ҳам нарафтааст? Магар ту дини ҷадиде овардаӣ ё он ки додгариву⁴⁵² адолатро аз ёд бурдаӣ?

*Ҳамчунин ташнеъ⁴⁵³ мезад бар сало,⁴⁵⁴
К-ассало ҳангоми зулм аст, ассало.*

Ҳазрати Довуд алайҳиссалом чун дид он марди муддаӣ даст аз кушандаи гов барнамедорад, гуфт: -На танҳо ӯ набояд ба ту хасорат⁴⁵⁵ бидиҳад, балки ту бояд ҳамаи амволатро ба ӯ бидиҳӣ.

Мард чун ин шунид, чун мурғи парканда ба нолаву ғигон омад ва ин сӯву он сӯ част ва мардумро ба ёрӣ талабид, ки Довуд ба ҷои он ки ҳаққи маро ситонад, бар ман ҳукм кардааст, ки ҳамаи амволамо ба кушандаи говам бидиҳам.

Мардум ба тарафдорӣ аз он мард назди Довуд алайҳиссалом омаданд, ки ин чӣ ҳукмест, ки ту дар ҳаққи ин мард раво доштаӣ?

Ҳазрати Довуд алайҳиссалом чун эътирози мардумро шунид, парда аз ҳақиқат бардошт ва ба мардум гуфт: -Бархезед ба саҳро биравем, то рушан кунам ҳақиқат чист?

Ҳамагӣ ба саҳро рафтанд, то ба дарахте тановар⁴⁵⁶

⁴⁵²Додгарӣ – ипсоф кардан, одил будан.

⁴⁵³Ташнеъ – бадгӯӣ, маломат, сарзаниш.

⁴⁵⁴Сало – ҷеғ задаи, даъват кардан.

⁴⁵⁵Хасорат – ҷуброни зарар, товони зиён.

⁴⁵⁶Тановар – ғафс, тануманд.

расиданд, он ҷо истоданд. Ҳазрати Довуд алайҳиссалом гуфт: -Ин марди муддаъӣ солҳо пеш ғуломи ҷадди⁴⁵⁷ ин чавони фақир буд ва рӯзе арбоби худро кушт ва амволи ӯро тасоҳуб⁴⁵⁸ намуд ва ӯ, ки ғулом буд, арбоб шуд. Ӯ сари арбоби худро ҳамин ҷо канори ин дарахт дафн кардааст.

Он гоҳ дастур дод, то канори дарахтро кананд ва сарро берун оварданд:

*Хоҷаро куштӣ ба истам зор-зор,
Ҳам бар ин ҷо хоҷагӯён, зинҳор.
Корд аз иштоб кардӣ зери хок,
Аз хиёле, ки бидидӣ саҳмнок.
Нак сараи бо корд дар зери замин.
Боз ковед ин замиро ҳамчунин.*

Ҳақиқат ошкор шуд. Ҳамаи амволи он марди муддаъиро ба кушандаи гов доданд ва худаширо низ қасос карданду ба тег супурданд.

Рози ин ҷиноят дар тӯли солҳо пушида монд, аммо хирсу тамаъи он марди ҷинояткор ва бешармии ӯ боис шуд, ки саранҷом расво шавад.

*Ҳилми Ҳақ гарчи мувосоҳ⁴⁵⁹ кунад,
Лек чун аз ҳад бишуд, пайдо кунад.
Чун бихуснад, дарфитад дар ҳар диле,
Майли ҷустуҷӯи кашфи мушике.
Иқтизои довари раббӣ дин,
Сар барорад аз замири ону ин.*

БЕМОРИ АЗ ВАҲМУ ХИЁЛ

Устод бисёр хашину⁴⁶⁰ сахтгир буд. Ҷонҳои шогирдон ба сутӯҳ⁴⁶¹ омада буд. Гирди ҳам омаданд, то тадбире

⁴⁵⁷ Ҷадд – бобо.

⁴⁵⁸ Тасоҳуб – соҳибӣ кардан.

⁴⁵⁹ Мувосо – муросо, мадуро, созиш; мадад.

⁴⁶⁰ Хашиш – дурушт; бадхӯ.

⁴⁶¹ Сутӯҳ – ба танг омада, дилтанг.

биандешанд ва ба нахве дарсро чанд рӯзе таътил кунанд, то нафаси роҳате бикашанд.

Бо худ гуфтанд: -Аҷаб устои сахтҷонест, як - ду рӯз ҳам мариз⁴⁶² намешавад, то мо каме биоромем.

Саранҷом яке аз он шогирдон тадбире андешид. Гуфт: -Ҳамин ки устод омад ман мегуям: -Ҷаноби устод, хайр бошад, бало дур, чаро ранги шумо зард шудааст. Баъд шумо низ як ба як ҳаминро бигӯед, то саранҷом хиёл кунад, ки воқеан мариз аст.

*Он яке зирактар ин тадбир кард,
Ки бигӯяд: «Усто, чунӣ ту зард?
Хайр бошад, ранги ту бар ҷой нест,
Ин асар ё аз ҳаво ё аз табест».
Андаке андар хиёл афтад аз ин,
Ту бародар: ҳам мадад кун инчунин.
Чун дарой аз дари мактаб, бигӯ:
Хайр бошад, усто, аҳволи ту?!
Он хиёлаш андаке афзун шавад,
К-аз хиёле оқиле маҷнун шавад.*

Кудакон бар ин сухан муттафиқ⁴⁶³ шуданд ва фардо нақшаи худро иҷро намуданд. Устод ибтидо инкор мекард, аммо вақте кӯдаки ҷаҳоруму панҷуму шашум то сӣ нафар як ба як гуфтанд: -Ҷаноби устод, чаро имрӯз чехраи муборақ зард аст, чаро ҷашмҳоятон гавд⁴⁶⁴ рафтааст ва ...

Кам-кам устод эҳсоси заъфу беморӣ кард ва бо худ гуфт: -Лобуд,⁴⁶⁵ ман мариз ҳастам ва худам беҳабарам:

*Гашт устод сушт аз ваҳму зи бим,
Барҷаҳиду мекашонид ӯ гилем.*

Ба хона омад. Аз ҳамсараш нохушнуд буд ва бо худ меандешид, ки меҳри ӯ ба ман кам шудааст, маро бо ин

⁴⁶² Мариз – бемор.

⁴⁶³ Муттафиқ – ҳамраъӣ.

⁴⁶⁴ Гавд – чуқур.

⁴⁶⁵ Лобуд – ночор, ногузир.

ҳоли беморӣ ба мактабхона фиристодааст ва ҳеч чӯи аҳволам намешавад.

*Ҳашмгин бо зан, ки меҳри уст суст,
Ман бад-ин ҳолам, напурсиду наҷуст.
Худ маро огаҳ накард аз ранги ман,
Қасд дорам, то раҳад аз нанги ман.*

Зан бо дидани шавҳари худ гуфт: -Хайр аст, чаро зуд омадӣ?

Устод гуфт: -Магар кӯрӣ, намебинӣ рангам чӣ қадар зард шудааст?!

Зан гуфт: -Рангу руи ту табиист, ҳолат ҳам хуб аст, дарде надорӣ.

Устод барошуфт ва ин ҳамаро ҳамл⁴⁶⁶ бар бемеҳрии он зан кард. Зан хост ойина биёварад, то ӯ ҳудаширо бубинад. Аммо устод зери бори нафрат ва бо исрор хост, то бистари беморӣ бикушояд, то ӯ биорамад.

Бачаҳо бо хушҳолӣ ба хонаҳояшон рафтанд. Модаронашон шигифтзада шуданду гуфтанд: -Фардо ба дидани устод меравем, то бубиёем, казия аз чӣ қарор аст.

Чун ба хонаи устод омаданд, диданд устод ранчуру бемор дар бистар хобида, ранги чеҳрааш зард ва арақ бар пешониаш нақш бастааст.

*Бомдодон омаданд он модарон,
Хуфта, устод, ҳамчу бемори гирон.
Оҳ-оҳе мекунад оҳиста ӯ,
Чумлагон гаштанд ҳам «Ло ҳавл»-гӯ!*

Таъсири гуфтаҳои дигарон дар инсон бисёр азим аст ва агар одамӣ гӯш ба даҳони дигарон биспорад, чи басо ҳудаширо низ ба ӯ ворун⁴⁶⁷ намоянд ва ӯ бовар кунад. Наҳй⁴⁶⁸ аз тамаллуку чоплусӣ ва мадҳи дигарон дар ҳузури эшон, ба вежа, агар шахс сазовори он набошад, ҳам аз ин

⁴⁶⁶ Ҳамл – бор кардан; нисбат додан.

⁴⁶⁷ Ворун – вожгун.

⁴⁶⁸ Наҳй – маън кардан, боздоштан.

руст. Инсон бояд худаш дар аҳволи хеш тааммул кунад, ки оё нексират аст ё бадсират. Агар худро бад ёфт, бояд дар садади ислохи худ барояд, агарчи ҳамагон бадии уро инкор доранд; ва агар худро бар салоҳ дид, набояд аз мазаммату наққиши дигарон ҳаросе ба худ роҳ диҳад.

Ин ҳама дар суратест, ки дигарон бихоҳанд одамиро бифиребанд, аммо амон аз он ҳангоме, ки одамӣ худаш худаширо мефиребад, ки дар ин сурат чуз Худо касе натавонад уро ҳидоят кунад.

КАЙФАРИ ПАЙМОНШИКАНӢ

Обид⁴⁶⁹ аз мардум канора гирифта, дар кӯҳсоре рӯзгорро бо ибодату муноҷот ва розу ниёз ба даргоҳи Раббиларбоб мегузaronд. Дар он кӯҳсор дарахтони себу гулобӣ⁴⁷⁰ ва анор фаровон ёфт мешуд ва ӯ аз онҳо истифода мекард. Рузе он дарвеш бо Худои худ аҳд кард, ки ҳаргиз барои чидани мева даст ба суи дарахт дароз накунад ва чуз аз он мева, ки бод аз шохсoron бар замин мерезад, нахурad:

*Гуфт он дарвеш: -Ё Раб, бо ту ман,
Аҳд кардам, з-ин начинам дар заман.
Чуз аз он мева, ки бод андохташ,
Ман начинам аз дарахти мунтаъиш.⁴⁷¹*

Он дарвеш муддате бар аҳди худ пайдор монд, то он ки имтиҳоне дар пеш омад. Аз он пас дигар ҳеҷ мевае аз шохаҳо бар замин намерехт ва рафта - рафта дарвеш саҳт гуруснаву нотавон шуд ва ин вазъ панҷ рӯз ба тӯл анҷомид:

*Панҷ рӯз он бод амруде нарехт,
З-оташ ҷушаи сабури мегурехт.*

⁴⁶⁹Обид – ибодаткунанда, Худочӯй; зоҳид.

⁴⁷⁰Гулобӣ – амруд, муруд, нок.

⁴⁷¹Мунтаъиш – хушу хуррам.

*Бар сари шохе муруде чанд дид,
Боз сабре карду худро вокашид.
Бод омад, шохро сарзер кард,
Табъро бар хурдани он чира⁴⁷² кард.
Ќуъу⁴⁷³ заъфу қуввати ҷазбу қазо,
Кард зоҳидро зи назраш бевафо.*

Саранҷом шайх тоқат наёвард ва даст боло бурду гулобиеро аз шоха чиду хурд. Ҳамон дам кайфари Илоҳӣ даррасид. Дар он атроф дуздон чамъ омада буданд. Ҷосусе хабари иҷтимоъи⁴⁷⁴ дуздонро барои доруға бурд. Маъмури доруға ба маҳал омаданд ва дуздонро муҳосира карданд ва аз ҷумла, он пири зоҳидро ба гумони он, ки яке аз дуздон аст, дастгир карданд.

Дар ҳамон ҷо дасту пой яқояки дуздонро қатъ карданд ва саранҷом навбат ба он пири зоҳид расид. Дастӣ уро буриданд, аммо то хостанд пояшро қатъ кунанд, саворе омаду бонг баровард, ки ӯ валии Худост, дузд нест, раҳояш кунед.

Маъмури бечора то ин сухан шунид, ҷомаашро чок кард ва бо нороҳатӣ ба сӯи доруға омад ва ҷараёнро бозгуфт. Доруға побараҳна барои узрхоҳӣ назди обид омад. Аммо обид бо камоли хушрӯй гуфт: -Ман худам медонам, ҷуби ҷӣ кореро хурдам ва кайфари кадомин гуноҳро чашидам.

*Гуфт: -Медонам сабаб ин нешро,
Мешиносам ман гуноҳи хешро.
Ман шикастам ҳурмати аймони⁴⁷⁵ ӯ,
Пас яминам⁴⁷⁶ бурд додистони ӯ.
Ман шикастам аҳду донистам бад аст,
То расид он шумиш ҷуръат ба даст.*

⁴⁷² *Чира* – голиб, музаффар.

⁴⁷³ *Ќуъу* – гуруснагӣ.

⁴⁷⁴ *Иҷтимоъ* – чамъ шудан, гирд омадан.

⁴⁷⁵ *Аймон* – қасамҳо.

⁴⁷⁶ *Яминам* – дастӣ ростӣ ман.

Аз он пас он зоҳиди дарвеш ба зоҳиди якдаст маъруф шуд. Ў ҳамчунон дар хилват аз мардум рӯзгорро мегузаронд ва ба дур аз ғавғои мардумон ба занбилбофӣ⁴⁷⁷ машғул буд.

Як рӯз марде сар зада ба ҷойгоҳи ў омад ва бо таачҷуб дид, ки ў бо ҳар ду даст занбил мебофад. Зоҳид ўро қасам дод, ки розашро фош накунад. Аммо рафта - рафта дигарон аз ин амр бохабар мешаванд ва хабари онҳо бар даҳанҳо меафтад.

Дарвеш дар муноҷоти худ бо Худо сабаби фош шудани ин розро меҷӯяд. Ба ў гуфта мешавад, ки чун мардум нисбат ба ҳаққонияти ту бадгумон шуда буданд, рози каромати туро бар онон фош кардам, то онон гумроҳ нашаванд ва аз ибодату розу ниёз ноумед нагарданд.

*Гуфт: «Ҳукматро ту донӣ Кирдугор,
Ман кунам пинҳон, ту кардӣ ошкор.»
Омад илҳомаш, ки як чанде буданд,
Ки дар ин ғам бар ту мункир мешуданд,
Ки магар солус буд ў дар тариқ.
Ки Худо расвош кард андар фариқ.
Ман нахоҳам, к-он рама кофир шаванд,
Дар залолат дар гумони бад раванд.
Ин кароматро бикардем ошкор,
Ки диҳемат даст андар вақти кор.
То, ки он бечорагони бадгумон,
Рад нагарданд аз Ҷаноби осмон.*

ОҚИБАТАНДЕШИИ ЗАРГАР

Пирамарде назди заргар омаду гуфт: -Тарозуе бидех, тиллоямро вазн кунам.

Заргар гуфт: -Падарчон, бирав, ман ғирбол⁴⁷⁸ надорам.

⁴⁷⁷Занбилбофӣ – сабадбофӣ.

⁴⁷⁸Ғирбол – ғалбер.

Пирамард гуфт: -Эй заргар, ман аз ту тарозу меҳоҳам, на гирбол.

Заргар гуфт: -Ман дар дуконам чорӯ (б) надорам.

Пирамард мутаҳаййир шуд, ки чаро заргар ҷавоби номарбут⁴⁷⁹ ба ӯ медиҳад. Гуфт:

*Ман тарозуе, ки меҳоҳам, бидеҳ,
Ҳеистанро кар макун, ҳар су маҷиҳ.*

Заргар гуфт: -Кар нестам, ҳарфи туро низ хуб шунидам. Мунтаҳо ту пирамарде ҳастӣ бо дастҳои ларзону муртаиш,⁴⁸⁰ тиллои ту ҳам хурду рез аст, дониستم, ки ҳангоми вазн кардани он дастат хоҳад ларзид ва он гоҳ хурдаҳои тилло рӯи замин хоҳад рехт ва он гоҳ ту аз ман чоруб ва пас аз он гирбол мутолаба⁴⁸¹ мекунӣ, то хурдаҳои тиллоятро ҷамъ ва ҷудо кунӣ.

Ман ҳамаи ин ҳаводисро аз оғоз дидаму пешбинӣ кардам ва хиёли худаму худатро аз аввал роҳат кардам:

*Пас бигӯй: -Ҳоҷа чорубе биёр,
То бичӯям зарри худро дар губор.
Чун бирубӣ, хокро ҷамъ оварӣ,
Гуям: -Ғалбер хоҳам, ӯй ҷарӣ.⁴⁸²
Ман зи аввал дидам охирро тамои,
Ҷойи дигар рав аз ин ҷо, вассалом.*

ГУФТУГУИ ҚОТИР БО ШУТУР

Қотир⁴⁸³ муддатҳо аҳволи шутурро наззора мекард, медид шутур бисёр ҳамвору роҳат роҳҳои пурфарозу нишебро тай мекунад ва ҳаргиз бар замин намеафтад. Билохира рӯзе:

⁴⁷⁹Номарбут – вобаста набуда, тааллуқ надошта.

⁴⁸⁰Муртаиш – ларзанда.

⁴⁸¹Мутолаба – талаб.

⁴⁸²Ҷарӣ – далер, шучоъ, вакил ва зомин.

⁴⁸³Қотир – хачир.

*Гуфт астар бо шутур, к: -Эй хуш рафиқ,
Дар фарозу шебу дар роҳи дақиқ,
Ту наой бар сару хуш меравӣ,
Ман ҳамеоям ба сар дар чун гавӣ.⁴⁸⁴*

Чаро ту ин андоза хубу мусаллат⁴⁸⁵ ва бо диққат роҳ меравӣ, аммо ман чи дар хушкivu чи дар роҳҳои мартуб⁴⁸⁶ бо сар ба замин меафтам.

Шутур гуфт: -Чашми ман аз чашми ту бинотар аст ва илова бар он гарданам баланд аст ва аз баландӣ нигоҳ мекунам. Ҳар гоҳ бар сари кӯҳи баланд биравам, бо хушмандии тамом то поёни гарданаро мебинам. Худо фарозу нишеби роҳро ба ман нишон медиҳад ва ҳар қадаме, ки бармедорам, аз рӯи биниш аст ва ба ҳамин хотир замин намехурам:

*Чун бароям бар сари кӯҳи баланд,
Охири ақаба⁴⁸⁷ бинам ҳушманд.
Пас ҳама пастиву болои роҳ,
Дидаамро во намояд ҳам Илоҳ.
Ҳар қадамро аз сари биниш ниҳам,
Аз исору⁴⁸⁸ уфтодан вораҳам.*

Дар ин дoston қотир киноя аз мардумест, ки асири хӯйи хайвонианд ва басирати⁴⁸⁹ ботинӣ надоранд ва аз ин ру, дар зиндагии худ ҳамвора ба вартаҳои⁴⁹⁰ разоили⁴⁹¹ ахлоқӣ сукут⁴⁹² мекунанд. Ва мурод аз шутур инсонҳои комилу нармхӯ ва басирест, ки ҳамвора аз мартабаи боло ба ин ҷаҳон менигаранд ва ҳаргиз асири шаҳавоту

⁴⁸⁴ Гавӣ – гумроҳ, берох.

⁴⁸⁵ Мусаллат – голиб, зӯровар.

⁴⁸⁶ Мартуб – памнок.

⁴⁸⁷ Ақаба - роҳи душворгузар, гарданаи кӯҳу ба.

⁴⁸⁸ Исор – асорат, банд.

⁴⁸⁹ Басират – биной, биниш, дида; ҳушёрӣ, зи

⁴⁹⁰ Варта – ҷойи хатарнок, гирдоб.

⁴⁹¹ Разоил – ҷамъи разолат, пастӣ, покасӣ.

⁴⁹² Сукут – афтодан, поён шудан.

кӯтаҳбиниҳои моддӣ намешаванд ва ба рӯшанбинӣ
восил⁴⁹³ шудаанд.⁴⁹⁴

УЗАЙР ВА ҲАЁТИ ПАС АЗ МАРГ

Узайр⁴⁹⁵ ба қасди чидани ангуру анчир аз боғи беруни
шаҳр аз хона берун шуд. Боғ қадре аз шаҳр дур буд. Пас
аз паймудани роҳе начандон дароз ба боғ расид.
Авоили⁴⁹⁶ пойиз⁴⁹⁷ буд, барги дарахтон ранг бохта⁴⁹⁸ буд,
аммо боғ ҳанӯз таровати тобистонии худро дошт. Узайр
мева чиданро оғоз кард, қадре ангуру анчир аз шохсори
дарахтон баргирифт ва дар ду сабаде, ки ҳамроҳ дошт,
қарор дод. Сабадҳои ҳолӣ пур аз ангуру анчир шуд ва
Узайр оҳанги бозгаштан кард.

Дар роҳи бозгашт аз канори вайронае хомӯшу
фаромӯшшуда мегузафт. Бақоёи⁴⁹⁹ аҷсод⁵⁰⁰ ва устухонҳои
пӯсидаи мардуми он қария⁵⁰¹ рӯи замин пароканда афтада
буд. Узайр бо дидани ин сахна дар андешаи қиёмат шуд
ва зинда гаштани дубораи мурдагон ва гирд омадани
аҷзои⁵⁰² баданҳои муталошишуда⁵⁰³ устухонҳои пӯсида.
Бо худ мегуфт: -Худоё, ман ба ту имон дорам, аммо чамъ
шудани дубораи устухонҳои инсон ё ҳайвоне, ки мурда
ва аҷзояш пӯсида, чӣ гуна сурат мебандад?

Узайр, ки аз паймудани роҳ ва фаъолияти рӯзона

⁴⁹³ Восил – пайваст шудан, расидан.

⁴⁹⁴ Шарҳи ҷомеъи «Маснавий», ҷилди 3, саҳ. 446.

⁴⁹⁵ Узайр – яке аз пайғамбарони бани Исроил.

⁴⁹⁶ Авоил – аввалҳо.

⁴⁹⁷ Пойиз – фасли ҳазонрез, тирамоҳ.

⁴⁹⁸ Ранг бохтаи – киноя аз ранги худро тағйир додан.

⁴⁹⁹ Бақоё – боқимонда.

⁵⁰⁰ Аҷсод – ҳасадҳо.

⁵⁰¹ Қария – деҳ, кишлок.

⁵⁰² Аҷзо – ҷузъҳо, аъзо.

⁵⁰³ Муталошишуда – аз ҳам пошидашуда, пора-пора шуда, пароканда.

хаставу монда шуда буд, тарҷех дод⁵⁰⁴ андаке истирохат кунад, то хастагии роҳро аз тан бадар кунад. Пас ба девори кӯтоҳе, ки дар канораш буд, таъя дод. Пояшро дароз кард ва ҷубдастери бо ду даст дар мушт гирифт ва як сари онро бар души худ ниҳод ва сари дигарро пеши пой худ, рӯи замин.

Чорпои Узайр низ дар канораш истода буд, бо сабадхое пур аз ангуру анҷир ва андаке таом, ки аз шаҳр ҳамроҳи худ оварда буд. Узайр ҳамчунон дар андешаи сокинони пешини он қарияи вайрон буд, ки акнун ҷуз устухонҳои пӯсидаву парокандае аз онон боқӣ намонда буд. Ин афкор саҳт уро машғул дошта буд, ки кам-кам ба хоби амиқе фуру рафт ва ин хоби амиқ яқсад сол ба тӯл анҷомид. Пас аз гузашти яқсад сол Худованд ба ӯ зиндагонии дубора арзонӣ дошт ва Узайр аз он хоби тӯлонӣ бедор шуд. Дар ин ҳангом шабаҳи фариштаеро рӯ ба рӯи худ дид. Фаришта аз ӯ пурсид: -Фикр мекуни, чӣ қадар дар канори ин девор мондаӣ?

-Чанд соат ё худуди як рӯз!

Аммо вақте бештар баҳуд омад, асаре аз чорпои худ ва сабадҳои ангуру анҷир надид.

Ҳамон фаришта гуфт: -Аммо ту дуруст яқсад сол аст, ки дар ҳамин ҷо будаӣ ва он устухонҳо бозмондаи чорпои туст. Акнун бингар, ки Худо чӣ гуна онро низ дубора ҷон мебахшад.

Узайр бо тааҷҷуб дид, ки аҷзoi парокандаи ҷаҳорпоиаш ба ҳам пайвастанд ва он ҳайвон дуруст бар ҳамон ҳолати нахустин дар баробари ӯ истодааст. Бо ҳамон ангуру анҷир:

*Ҳин, Узайро, дарнигар андар харат,
Ки би-пӯсидасту резиди барат.
Пеши ту гирд оварем аҷзошро,
Он сару думу ду гӯшу пошро.*

⁵⁰⁴Тарҷех додан – бехтар шумурдан.

*Даст неву ҷузв барҳам мениҳад,
Пораҳоро иҷтимоъе медиҳад.
Дарнигар дар санъати пораза⁵⁰⁵,
К-ӯ ҳамедузад куҳан бе сӯзана.
Ресмону сӯзана на вақти харз,⁵⁰⁶
Ончунон дузад, ки пайдо нест дарз.*

Ба хунари дӯхту дузи Худо бингар, ки бидуни наху сӯзан
кӯҳнаҳои муталошишударо пайванд медиҳад ва ҳаёт
мебахшад. Ва чунон медузад, ки ҳеҷ шикӯфу рахнае дар
он намеёбӣ.

Эй Узайр, дидагонатро боз кун ва ҳаёти мучаддади⁵⁰⁷
мурдагонро ошкоро бингар, то ҳеҷ тардиду шубҳае
нисбат ба растохез дар дилат намонад:

*Чашм бикишо, ҳаширо пайдо бубин,
То намонад шубҳаат дар явми дин.⁵⁰⁸
То бубинӣ чомаъиамро⁵⁰⁹ тамом,
То наларзӣ вақти мурдан з-эҳтимом.*

Бидон, ки марг бародари хоб аст. Ҳамон гуна, ки аз
хоб намеҳаросӣ, аз марг ҳам бим надошта бош:

*Ҳамчунон ки вақти хуфтан эманӣ,
Аз фавоти⁵¹⁰ ҷумла ҳисҳои танӣ.
Бар ҳавоси худ наларзӣ вақти хоб,
Гарчи мегардад парешону хароб.*

НАГИРИСТАНИ ПИРИ РӯШАНЗАМИР БАР МАРГИ ФАРЗАНДИ ХУД

Солҳои пеш олиме раббонӣ ва рӯшанзамир мезист. Аз
қазо рӯзе ду тан аз фарзандони ӯ дори фони⁵¹¹ видоъ

⁵⁰⁵ *Поразан* – пинадуз, васлазан, кӯҳнадӯз.

⁵⁰⁶ *Харз* – дӯхтан.

⁵⁰⁷ *Мучаддад* – таҷдид кардашуда; нав, нав пайдошуда.

⁵⁰⁸ *Явми дин* – рӯзи киёмат.

⁵⁰⁹ *Яъне* кудрати ман бар чамъоварии мурдагонро бубинӣ.

⁵¹⁰ *Фавот* – даргузаштан, мурдан; гумшавӣ, талафшавӣ.

⁵¹¹ *Дори фонӣ* – киноя аз дунё.

гуфтанд ва хешонро дар сӯги⁵¹² худ нишонданд. Аҳли хона ҳама мегиристанду фиғон бармеоварданд, аммо шигифто,⁵¹³ ки он олими раббонӣ ором буд ва катрае ашк нарахт.

Аҳли манзил аз муҳаббати падар нисбат ба фарзандон ва низ меҳру отифаи⁵¹⁴ ӯ боҳабар буданд ва ҳамин амр бар шигифтии онон меафзуд. Пас пурсиданд: -Эй шайхи некхулқ, чаро сангдил шудӣ? Мо ба хотири марги фарзандони ту мегириёму навҳа сар медиҳем, чаро ту ашк намерезӣ ва фарёде барнамеоварӣ?

Як сабоҳе гуфтаи аҳли байти ӯ:

-Сахтдил чунӣ? Бигӯ, эй некчӯ.

Мо зи маргу ҳаҷри фарзандони ту,

Навҳа медорем бо пушти дуту.⁵¹⁵

Ту намегирӣ, намезорӣ чаро?

Ё ки раҳмат нест андар дил туро?

Чун туро раҳме набошад дар дарун,

Пас чӣ уммед астмон аз ту кунун?

Шайх дар посух меғӯяд: -Мабодо гумон баред, ки дилам аз меҳри фарзандон тихӣ шуда, ман ҳатто барои кофирон дил месӯзонам, чӣ расад ба фарзандонам. Аммо сабаби шеван⁵¹⁶ накарданам он аст, ки гирия барои ҳичрону дуриву хирмон⁵¹⁷ аз дидор аст ва ман ҳичроне надорам, зеро фарзандонам лаҳзае аз чашмонам пинҳон нестанд, онон дар атрофи ман ҳастанд ва ман наззорагари эшонам. Агар мардуми олӣ мурдаҳои худро дар хоб мебинанд, ман азизони аздастрафтаи худро дар бедорӣ низ

⁵¹²Сӯғ – мусибат, мотам, азо.

⁵¹³Шигифт – ачиб, хайратовар, ғалатӣ.

⁵¹⁴Отифа – меҳрубонӣ, шафқат, илтифот.

⁵¹⁵Пушти дуту – қомати ҳамида.

⁵¹⁶Шеван – нолаву зорӣ, навҳа дар вақти рӯй додани мусибат.

⁵¹⁷Хирмон – ноумедӣ, маҳчурӣ, маҳрумӣ.

мушоҳида мекунам:

*Шайх гуфт уро: -Матиндор, эй рафиқ,
Ки надорам раҳму меҳру дил шафиқ.
Бар ҳама куффор моро раҳмат аст,
Гарчи ҷони ҷумла кофар ниқмат⁵¹⁸ аст.
Гуфт: -Пас чун раҳм дорӣ бар ҳама,
Ҳамчу ҷупоне ба гирди ин рама.
Чун надорӣ навҳа бар фарзанди хеш,
Чунки фассоди⁵¹⁹ аҷалишон зад ба неш.
Ру ба зан карду бигуфтаи: -Эй аҷуз,
Худ набошад фасли дай ҳамчун тамуз.
Ман чу бинамишон муайян пеши хеш,
Аз ҷи ру рӯро кунам ҳамчун ту реш?
Гиря аз ҳичрон бувад ё аз фироқ,
Бо азизонам висол асту иноқ.⁵²⁰
Халқ андар хоб мебинандашон,
Ман ба бедорӣ ҳамебинам аён.*

БИНО ШУДАНИ КҶҢР ҲАНГОМИ ҚҶҢҢОН ХОНДАН

Шайх чанд рӯзе меҳмони пирамарди нобино буд. Рӯзе Қуръонеро дар хонаи он марди нобино мушоҳида карду тааҷҷуб кард ва бо худ гуфт: -Дар ин хона ҷуз ин пири нобино касе нест. Пас ин Қуръон ба ҷи кор меояд?

*Гуфт: -Ин ҷо, эй аҷаб, Мусҳаф чарост?
Чунки нобинои ин дарвеши рост.
Андар ин андеша ташивиши фузуд,
Ки ҷуз уро нест ин ҷо бошу буд.*

Шайх ҳамчунон дар он андеша буд, аммо дам барнаёвард ва пурсиш накард, шояд кам-кам ҷараёнро

⁵¹⁸ *Ниқмат* – ҷазо, интиқом, қасос.

⁵¹⁹ *Фассод* – касе, ки қораш рағ задан (хун гирифтан) аст.

⁵²⁰ *Иноқ* – ҳамоғушӣ, даст дар ғардани якдигар доштан.

дарёбад ва ин муаммо бар у гушуда гардад.

Агар одаи сабур⁵²¹ бошад шикебой варзад, пардаҳои
ибҳом⁵²² канор меравад ва симои ҳақиқат чилвагар
мешавад:

*Марди меҳмон сабр карду ногаҳон,
Кашф гаштаи ҳоли мушикл дар замон.*

Нимаҳои шаб буду шайх дар хоб, ки садои ҳазину
гушнавози қироати Қуръон уро бедор кард. Бархост ва
ба сӯи садо рафт. Бо шигифтӣ дид, ки он марди нобино
Қуръонро муқобили худ гушуда ва онро тиловат мекунад:

*Нимашаб овози Қуръонро шунид,
Қаст аз хоб, он аҷобатро бидид.
К-аз Мусҳаф кӯр меҳондӣ дуруст,
Гаит бесабру аз у он ҳол ҷуст.*

-Эй мард, чӣ гуна бо чашмони нобино аз рӯи Мусҳаф
Қуръон меҳонӣ? Ангушт бар хутути он мениҳода ва сарӣ
худро ба сӯи он ҳам кардаӣ?

*Гуфт: -Оё, эй аҷаб бо чашии кӯр,
Чун ҳамеҳонӣ, ҳамебинӣ сутур?
Он чӣ меҳонӣ, бар он афтодаӣ,
Дастро бар ҳарфи он бинҳодаӣ.*

Марди нобино гуфт: -Аз феъли Худо дар шигифт
мабош. Ман аз дилу ҷон аз Ё хостам, ки вақте меҳоҳам
Қуръон бихонам, чашмамо бино кунад, чаро ки ҳофизи
Қуръон нестам ва наметавонам аз бар бихонам. Худованд
низ дуояро иҷобат кард:

*Ман зи Ҳақ дархостам, к-эи Мустаъон,⁵²³
Бар қироат ман ҳарисам ҳамчу ҷон.
Нестам ҳофиз, маро нуре бидеҳ,
Дар ду дида вақти хондан, бегиреҳ.
Омад аз Ҳазрат нидо, к: -Эй марди қор,
Эй ба ҳар ранҷе ба мо уммедвор.*

⁵²¹ Сабур – сабркунанда, тобавар ба сахтиҳо.

⁵²² Ибҳом – сухани норавиану шубҳанок, ғушӯнда.

⁵²³ Мустаъон – яке аз сифатҳои Худо; он ки аз Ё ёрӣ металабанд.

*Ҳусни занн⁵²⁴ асту умеди хуш туро,
Ки туро гӯяд ба ҳар дам бартаро.
Ҳар замон, ки қасди хондан боидад,
Ё зи Мусҳафҳо қироъат боядат.
Ман дар он дам во диҳам чашими туро,
То фуру хонӣ Муаззам ҷавҳаро.*

ДИДОРИ ЛУҚМОН БО ДОВУД АЛАЙҲИССАЛОМ

*Рафт Луқмон суи Довуди Сафо,
Дид, к-ӯ мекард з-оҳан ҳалқаҳо.
Ҷумларо бо ҳамдигар дармефиканд,
З-оҳани пӯлод он шоҳи баланд.
Санъати заррод⁵²⁵ ӯ кам дида буд,
Дар аҷаб монд, вавосаи фузуд.*

Луқмон ба дидори Довуди паёмбар рафт. Дид ӯ аз оҳан ҳалқакхое месозад ва онхоро дарҳам меканад. Луқмон зиреҳ надида ва аз санъати зиреҳсозӣ беҳабар буд. Аз ин рӯ, надонист Довуд чӣ мекунад ва чӣ месозад? Хост суол кунад, аммо бо худ гуфт: -Сабр кардан беҳтар аст, зеро сабр инсонро зудтар ба мақсуд мерасонад:

*Боз бо худ гуфт: -Сабр авлотар аст,
Сабр то мақсуд зутар раҳбар аст.
Чун напурсӣ, зудтар каиқат шавад,
Мурғи сабр аз ҷумла парронтар бувад.
В-ар бипурсӣ дертар ҳосил шавад,
Саҳл аз бесабрият мушқил шавад.*

Луқмон хомӯш монд ва танҳо наззора мекард. Дар ҳамон замон Довуд аз кори зиреҳсозӣ фориг шуд. ӯ аз он ҳалқакҳои ту дар ту⁵²⁶ зиреҳе сохт ва дар баробари

⁵²⁴Ҳусни занн – пиндошти зебо, умеди нек.

⁵²⁵Заррод - зиреҳсоз.

⁵²⁶Ту дар ту – қабат ба қабат, печ дар печ.

чашмони шигифтзадаи Лукмон онро бар тан кард.
Лукмон бо дидани ин манзара посухи худро ёфт.

Довуд алайҳиссалом гуфт: -Ин танпуш хангоми набард
ва дар майдони корзор либоси хубест ва бо он метавон
аз газанди⁵²⁷ зарбаҳои шамшер дар амон монд.

Лукмон низ дар посух гуфт: -Сабр низ инсонро аз
газанди ғаму андӯх дар амон медорад:

Гуфт Лукмон: -Сабр ҳам неку дамест,⁵²⁸

Ки паноҳу дофеъи ҳар ҷо ғамест.

Сад ҳазорон кимиё Ҳақ офарид,

Кимиёе ҳамчу сабр Одам надид.

ДАКУҚӢ ВА КАРОМОТИ Ӯ

Солиёни пеш орифе баландпояе буд ба номи Дакуқӣ.
Дакуқӣ маротиби болое дар сайру сулук ва ирфон дошт
ва ҳамвора дар сайру сафар буд. Камтар мешуд, ки ду
рӯз дар як маҳал ба сар барад. Қарору ором надошт,
ҳамвора аз сӯе ба сӯе ва аз ҷое ба ҷое мерафт ва дар пайи
гумшудае мегашт:

Солу маҳ рафтам, сафар аз ишқи моҳ,

Беҳабар аз роҳ, ҳайрон дар Илоҳ.

Побараҳна меравӣ бар хору санг,

Гуфт: -Ман ҳайронаму беҳешу данг.⁵²⁹

Ӯ дар пайи авлиёи хоси Худо буд ва дар роҳи расидан
ба мақсуд муштоқонаву девонавор солҳо дар паҳнаи
замин мегашт, то гумшудаашро биёбад. Гоҳ мешуд, ки
побараҳна ва бо ҷомаи дарида қадам бар хорҳову сангҳо
мениҳод, то шояд роҳбари роҳдони восил ба Ҳақро
дарёбад ва даст дар дасти ӯ ниҳад ва уручи рӯхониашро

⁵²⁷ Газанд – осеб, нуксон, зарар.

⁵²⁸ Неку дам – дами неку, нафаси хубу хуш.

⁵²⁹ Данг – беҳуш, аблаҳ.

ба камол расонад.

Саранҷом пас аз солҳо таҳаммули ранҷу сахтӣ дар ғуруби як рӯзи баёдмонданӣ ба соҳиле мерасад ва бо манзарае ҳайратафзо рӯ ба рӯ мегардад:

*Чун расидам суи як соҳил ба гом,
Буд бегаҳ, гаишта рӯзу вақти шом.
Ҳафт шамъ аз дур дидам ногаҳон,
Андар он соҳил, шитобидам ба он.
Нури шуъла(й) ҳар яке шамъе аз он,
Баршуда хуш то инони⁵³⁰ осмон.
Хира гаиштам, хирагӣ ҳам хира гаишт,
Мавҷи ҳайрат аклро аз сар гузаишт.*

Инак, мушоҳидоти Дакукиро аз забони убишнавеи: -Ҳафт шамъи фурузон дидам, ки анворе бас ҳайратовар дошт. Шуълаи он шамъҳо ба авҷи осмонҳо сар мекашид. Бо ҳайрати тамом бо худ гуфтам: -Ин шамъҳо дигар чист? Чаро дигарон ин партави дурахшандаро намебинанд?

*Ин чӣ гуна шамъҳо афрухтаст,
К-ин ду дида(й) халқ аз инҳо дӯхтаст?*

Дар ҳамин ҳол дидам, ки он ҳафт шамъ як шамъ шуд ва ба рӯшноии он афзуда гашт. Ва бори дигар он як шамъ ҳафт шамъ шуд ва он гоҳ ҳафт шамъ ба сурати ҳафт марди нуронӣ даромад, ки нурашон ба авҷи афлок сар мекашид. Бар ҳайратам афзуда шуд. Андаке пеш рафтам ва бештар диққат кардам, дидам ҳар як аз он мардон ба сурати такдарахте⁵³¹ намоён шуданд, ки шохи он аз сидратулмунтаҳо⁵³² низ мегузашт:

*Ҳар дарахте шох бар сидра зада,
Сидра чӣ бвад? Аз хало⁵³³ берун шуда.*

⁵³⁰ *Инои* – пахна, арса, майдон; ҷилав.

⁵³¹ *Такдарахт* - дарахти танҳо, ягона.

⁵³² *Сидратулмунтаҳо* – дарахтест бар фалаки ҳафтум, ки интиҳои аъмоли мардум ва ниҳоятҳои расидани илми халқ ва интиҳои расидани Ҷабрайил алайҳиссалом аст. Ва ҳеҷ кас аз он нагузашта, магар Пайғамбари мо салаллоху алайҳи ва олиҳи ва саллам.

⁵³³ *Хало* – хилват, ҷои танҳой.

*Беҳи ҳар як рафта дар қаъри замин,
Зертар аз гову моҳӣ буд яқин.*

Ҳафт дарахти пуршоҳу барг пур аз меваҳои шодоб; аз худ пурсидам: -Чаро ҳар рӯз мардум ҳазор-ҳазор аз канори ин дарахтон мегузаранд ва онҳоро намебинанд? Чулӯтар рафтам, дидам, он ҳафт дарахт як дарахт шуд ва дубора як дарахт ҳафт дарахт гардид:

*Ҳафт мешуд, фард мешуд ҳар даме,
Ман чӣ сон мегаштам аз ҳайрат ҷаме.*

Пас аз он дидам, ки дарахтон чун одамииён саф кашидаанд ва намоз мегузоранд, як дарахт дар чулу ва бақия бад-он иқтидо карда буданд:

*Баъд аз он дидам дарахтон дар намоз,
Саф кашида, чун ҷамоат карда соз.
Як дарахт аз пеш, монанди имом,
Дигарон андар паси ӯ дар қиём.*

Муддате нагузашт, ки он ҳафт дарахт ба ҳафт мард мубаддал шуданд, гирди ҳам омаданд ва ҷамъе ташкил доданд. Наздиктар рафтам, салом кардам. Посух доданд ва маро ба ном садо карданд. Ҳайронӣ мабхӯт гаштам, ки номи маро чӣ гуна медонанд? Дар ин андеша будам, ки гӯё фикрамро хонданд ва дар посух гуфтанд:

*Бар диле, к-ӯ дар таҳайюр бо Худост,
Кай шавад нушида рози ҷаппу рост?*

Дубора бо худ гуфтам: -Агар ин авлиё бар ҳақоикӣ асрори нухуфтаи ҷаҳон огоҳанд, чаро назар ба алфозу асомӣ доранд? Дар посухам:

*Гуфт: -Агар исме шавад гайб аз валӣ,
Он зи истиғроқ дон, н-аз ҷоҳилий.*

Агар аҳёнан авлиё алфозу калимот ва русумро аз ёд мебаранд, ба хотири он аст, ки дар ҳақоикӣ ботинии ҷаҳон гарқ шудаанд, на он ки аз онҳо беҳабар бошанд.

*Баъд аз он гуфтанд: -Моро орзуст,
Иқтидо кардан ба ту, зӣ покдуст.*

Намози ҷамоат ба имомати Дақуқӣ дар соҳили дарё

барпо шуд. Дар миёни намоз чашмони Дақуқӣ ба паҳнаи муталотими⁵³⁴ дарё афтод. Дид, ки як киштӣ дар миёни амвоҷи⁵³⁵ хурушон гирифтор омада ва чизе намонда, ки дарҳам шиканад ва ғарқ дар об шавад. Дилаш ба раҳм омад ва дар ҳамон ҳоли намоз аз самими дил барои начоти сокинони он киштии балозада лаб ба дуо кушод:

*Гуфт: -Ё Раб! Мангар андар феълашон,
Дасташон гир, эй Шаҳи неқунишон.
Хуш саломатшон ба соҳил бозбар,
Эй расида дасти ту дар баҳру бар.
Эй Кариму эй Раҳими сармадӣ,
Даргузар аз бадсиголон⁵³⁶ ин бадӣ...
Ҳамчунин мерафт бар лафзаи дуо,
Он замон чун модарони бовафо.
Ашк мерафт аз ду чашмаи в-он дуо
Беҳуд аз вай мебаромад бар само.*

Дуои Дақуқӣ ба ҳадафи иҷобат расид ва он киштӣ аз туфони бало раст ва ба саломат ба соҳил расид ва намози онон низ дар ҳамон замон поён ёфт.

*Чун раҳид он киштиву омад ба ком,
Шуд намози он ҷамоат ҳам тамом.*

Дар ин ҳол он ҳафт нафар оҳиста ва дар гушӣ аз якдигар мепурсиданд: -Чӣ касе дар кори Худо фузулӣ кард ва қазои Илоҳиро баргардонд? Аз ҳар кадом суол мешуд, мегуфт: «Кори ман нест». То он ки донистанд кор кори Дақукист:

*Фуч-фуче афтодашон бо ҳамдигар,
К-ин фузулӣ кист аз мо, эй падар?
Гуфт ҳар як: -Ман накардастам қунун,
Ин дуо, на аз бурун, на аз дарун.
Гуфт: -Моно,⁵³⁷ к-ин имоми мо зи дард,
Булфузулона муноҷоте бикард.*

⁵³⁴ Муталотим - талотумкунанда, мавҷзананда.

⁵³⁵ Амвоҷ - мавҷҳо.

⁵³⁶ Бадсиголон - бадандешон.

⁵³⁷ Моно - гӯё, мисли ин ки.

Дакуқӣ меғӯяд: -Садои ҷамоатро аз пушти сар шунидам
ва рӯй гардондам, то бидонам ҷӣ меғӯянд; аммо ҳамин
ки пушти сари худро нигоҳ кардам:

*Як аз эшонро надидам дар мақом,
Рафта буданд аз мақоми худ тамом.
На ба ҷап, на рост, на боло, на зер,
Чашии тези ман нашуд бар қавм чир.*

Мутаҳаййир шудам, ки ҷаро Худованд дидагонамро
аз дидани онҳо фуру пушонид:

*Дар таҳайюр мондам, к-ин қавмро,
Чун бипушонид Ҳақ бар чашии мо?*

Солҳо гузашт ва дигар чашии Дакуқӣ ба он анвори
дурахшон рушан нашуд:

*Солҳо дар ҳасрати эшон бимонд,
Умрҳо дар шавқи эшон ашк ронд.⁵³⁸*

⁵³⁸ Достони Дакуқӣ аз муфасссалтарин ҳикоятҳои маснавист, ки ҳудуди чаҳорсад байтро ба худ ихтисос додааст. Ва аммо Дакуқӣ кист? Бархе гуфтаанд ӯ Абӯабдулмуъийн Муҳаммад ибни Муҳаммад ибни Абулмазод Дакуқӣ аст, ки дар соли 640 ҳ.к. дар Ҳимок, шаҳре дар мағриби Сурия мезиста (Маъхаз: «Қисасу тамсилоти Маснавӣ», сах. 107-110) Бархе низ эҳтимол додаанд, ки Дакуқӣ дар воқеъ ҳуди Мавлоност ва ин мукошифот барои ҳуди ӯ рӯй додааст.

Мавлоно дар ин ҳикояти тамсилӣ ва пуррамзу роз муҳимтарини мабоҳиси ирфону тасаввуфро аз қабилӣ ваҳдати вучуд, иттиҳоди нури авлиё, таҷассуди руҳ дар қолибҳои мисоли, зуҳури Ҳақ дар қисвати халк ба таҷалли ба сурати зебо ва дилкаш ба назм даровардааст. Фаҳми бисёре аз абёти марбут ба ин дoston бисёр душвор аст (руҷӯ кунед: «Шарҳи ҷомеъи Маснавӣ», ҷ.3, сах.500).

Дар ин дoston вучуди ҳафт мардон рамзе аз ричоли ғайб, даре рамзе аз дунёи ҳисӣ ва аҳли кишӣи рамзе аз ҷомеаи инсонист. Мардони ғайб ҷуз ба ишораву илҳами Ҳақ дар қори олам тасарруф намекунанд, мардумро мешиносанд ва ба ном меҳонанд, аммо мардум онҳоро намебинанду намешиносанд ва ҷуз пас аз солҳо сайру сулук наметавонанд ба сӯхбати онон бор ёбанд.

Табдили ҳафт шамъ ва ҳафт дарахт ба як шамъ ва як дарахт таъбирест аз ваҳдати арвоҳи авлиё; нури шамъ рамзи нури ҳидоят ва вучуди дарахт рамзи зиндагӣ ва таҷлиди ҳаёт аст. Ин дoston ҳамчунин ба ин муътақиди урафо ишора дорад, ки халқи олам ҳам вучуд ва ҳам ҳидояти худро маҷнунӣ авлиёи Худо ҳастанд. Ҳамчунин баёнгари он аст, ки авлиёи Худо ба он чи маъшияти Илоҳист, эътироз надоранд ва булфузулона барои рафъи қазои ӯ дуо ҳам намекунанд. (Рӯҷӯ кунед: Абдулхусайни Зарринқуб. «Баҳр дар куза», с.151, 152).

ГУРЕХТАНИ ИСО АЛАЙҲИССАЛОМ АЗ МАРДИ АҲМАҚ

*Исии Марям ба кӯҳе мегурехт,
Шер гӯйӣ хуни ӯ меҳост рехт.
Он яке дар пай давиду гуфт: -Хайр,
Дар пайат кас нест, чӣ грезӣ чу тайр?
Бошитоб ӯ ончунон метохт ҷуфт,
К-аз шитоби худ ҷавоби ӯ нагуфт.*

Исо алайҳиссалом бо шитоб аз доманаи кӯҳ боло мерафт, чунон ки гӯё шере дар пайи ӯ давон аст ва қасди даридани ўро дорад. Шахсе ки наззорагари фирори он Паёмбар буд, дар шигифт монд, ки Исо аз баҳри чӣ мегурезад. Шитобон худро ба ӯ расонд ва сабабро пурсид. Исо алайҳиссалом аз фарти шитоб посухаш нагуфт. Он мард:

*Як-ду майдон дар пайи Исо биронд,
Пас ба ҷиддан ҷид(д) Исоро бихонд.
К-аз пайи марзоти Ҳақ як лаҳза бист,
Ки маро андар гурезат мушкилест.*

-Туро ба Худо, як лаҳза таваққуф кун ва ба пурсишам посух деҳ: -Магар шере ё душмане дар таъқиби туст, ки «аз ин сӯ мегурезӣ, эй карим?»

-Ҷулуи роҳамро нагир, фирори ман аз аҳмақ аст.

-Магар ту он Исо нестӣ, ки дами масеҳонаат кӯрро бино ва карро шунаво мекунад?

-Оре, ҳамонам.

-Магар ҳамон Паёмбар нестӣ, ки:

*Чун бихонӣ он фусун бар мурдае,
Барҷаҳад чун шери сайдовардае.*

-Оре, он манам.

-Магар ту он нестӣ, ки аз гили мурда парандаи зинда месозӣ?

-Оре, худам ҳастам.

-Пас аз чӣ касе ва чӣ чизе ҳаросу бим дорӣ?

-Ба Худо савганд, он Исми аъзам кӯрро бино ва карро шунавона ва мурдари зинда ва ҳазор кори дигар мекунад, аммо сад ҳазор бор онро бар дили аҳмақ хондам ва асаре набахшид!

*Гуфт Исо, ки ба зоти поки Ҳақ,
Мубдеъи⁵³⁹ тан, Холиқи чон дар сабақ.
К-он фусуну Исми аъзамро, ки ман,
Бар кару бар кӯр хондам, шуд ҳасан.
Бар кӯҳи сангин бихондам, шуд шиқоф,
Хирқаро бидрид бар худ то ба ноф.
Бар тани мурда бихондам, гаши ҳай,⁵⁴⁰
Бар сари лошай⁵⁴¹ бихондам, гаши шай.⁵⁴²
Хондам онро бар дили аҳмақ ба вуд,⁵⁴³
Сад ҳазорон бору дармоне нашуд.*

Мард пурсид: -Эй Паёмбари Худо, чаро Исми аъзам дар он маворид асар мекунад, аммо дар аҳмақ асар намекунад? Он бемориҳои ҷисмонӣ ранҷ аст, ҳамоқат ҳам навъе ранҷ аст. Чаро Исми аъзам бемории ҳамоқатро дармон намекунад?

-Чун ранҷи аҳмақӣ қаҳри Худост, аммо бемории қуриву қарӣ ва монанди он ибтило⁵⁴⁴ на қаҳри Худо. Ибтило мӯчиби тараҳҳуму дилсузӣ аст, аммо ҳамоқат дардест, ки дигаронро озор медиҳад:

*З-аҳмақон бигрез, чун Исо гурехт,
Сӯҳбати аҳмақ басте хунҳо, ки рехт.
Андак-андак обро дуздад ҳаво,
Дин чунин дуздад, ҳам аҳмақ аз шумо.*

⁵³⁹ Мубдеъ – эҷодкунанда, навиовар.

⁵⁴⁰ Ҳай – зинда.

⁵⁴¹ Лошай (ъ) – поҳиз, ҳеҷмаярз.

⁵⁴² Шай (ъ) – ҷиз, ашё.

⁵⁴³ Вуд – меҳру шафқат.

⁵⁴⁴ Ибтило – озмониш, имтиҳон; бало, мусибат.

*Он гурези Иси на аз бим буд,
Эмин аст ӯ, он пайи таълим буд.*

КИШТӢ СОХТАНИ НҲҲ ВА ИСТЕҲЗОИ МАРДУМ

[Пас аз он ки НҲҲ аз ҳидояти қавми худ навмеду маъюс шуд, қавми худро нафрин кард ва Худоро хонд, то аз ин кофирон як тан бар замин зинда нагзорад.

Худованд НҲҲро фармуд, то ба ёрии пайравони андакаш киштӣ бисозад. НҲҲ нуқтаеро бар хушкӣ ва дур аз дарё баргузид ва аз танай дарахтон бо ранчи бисёр тахтаҳое фароҳам овард ва сохтани киштиро оғоз кард.]

Аз ҳамон ибтидо тамасхурҳо ва ришхандҳо оғоз шуд. Ҳар рӯз дастае аз кофирон меомаданд ва ӯву ёронашро ба боди истеҳзо мегирифтанду меғуфтанд: -Эй НҲҲ, бехтар набуд фикри як дарё ҳам дар ин наздикиҳо мекардӣ? Охир кадом девонае дар хушкӣ ва дур аз дарё чунин киштии бузурге месозад?

*НҲҲ андар бодия⁵⁴⁵ киштӣ бисохт,
Сад масалғу аз пайи тасхур битохт:
-Дар биёбоне, ки чоҳи об нест,
Мекунад киштӣ, чӣ нодон аблаҳест!
Он яке меғуфт: -Эй киштӣ, битоз.
В-он яке меғуфт: -Парраш ҳам бисоз.*

Яке меғуфт: -Эй киштӣ, тундтар ҳаракат кун!

Ва дигарӣ меғуфт: -Барои киштиат болу паре ҳам қарор бидеҳ, то парвоз кунад!

Севумӣ: -Лобуд, говҳое кироя карда, ки ин киштиро ба дарё хоҳанд бурд!

Чаҳорумӣ: -Шояд ҳам дарёро ба ин чо хоҳад овард?

Аммо посухи НҲҲ ба ин ҳама ришханд он буд, ки ин

⁵⁴⁵Бодия – биёбон, сахро.

корро ба фармони Худо мекунам ва мутмаин⁵⁴⁶ бошед,
ки сохти он бо ришхандҳову масхарабозиҳои шумо
мутаваккиф⁵⁴⁷ намегардад:

*У ҳамегуфт: -Ин ба фармони Худост,
Ин ба чарбакҳо⁵⁴⁸ нахоҳад гашт кист.*

ДУЗД ВА БОНГИ ДУХУЛ

Нимаҳои шаб буд. Дезде барои боз кардани роҳи
нуфуз пойдевори манзилро сӯрох мекард. Дар он ҳавоӣ
беморе сабукхоб буд. Тақ-тақи оҳистаи тешаи дудро
шуниду бедор шуд. Бар бом рафт ва ба пойин назар кард.
Мардро диду гуфт: -Чӣ мекунӣ?

*Нимбедоре, ки ӯ ранҷур буд,
Тақ-тақи оҳистаашро мешунуд.
Рафт бар бому фуру овехт сар,
Гуфт уро: -Дар чӣ корӣ, эй падар?*

Мард гуфт: -Духул (табл) мезанам.

-Пас чаро садое аз он ба гуш намерасад?

-Садои ин духулро фардо хоҳӣ шунид:

*Хайр бошад, нимшаб чӣ мекунӣ?
Ту кӣ? Гуфто: -Духулзан, эй санӣ!⁵⁴⁹
-Дар чӣ корӣ? Гуфт: -Мекунам духул.
Гуфт: -Ку бонги духул, эй бусубул?⁵⁵⁰
Гуфт: -Фардо бишнави ин бонгро,
Наъраи «Е ҳасрато! Во вайлато!»*

[Мавлоно ин ҳикоятро барои баёни ин ҳақиқат
овардааст, ки мардуми зохирбину сатҳиандеш ҳамвора

⁵⁴⁶ Мутмаин – хотирчамъ, осуда.

⁵⁴⁷ Мутаваккиф – таваккуфкарда, дар як ҷо монда, истода.

⁵⁴⁸ Чарбак - дурут; сухане ки ба тариқи масхара ба касе гуянд.

⁵⁴⁹ Санӣ – олимаком, баландрутба.

⁵⁵⁰ Бусубул – огоҳ аз ҳамаи роҳҳо, роҳдон.

ҳукм ба зоҳир мекунанд ва аз шинохти ҳақиқати падидаҳо ва низ дарёфти натоиҷи аъмоли худ ва дигарон очизанд.]

ХАРҒУШ ВА ИДДАОИ ПАЁМБАРӢ

Сездеҳ паёмбар барои хидояти мардуми Сабо аз ҷониби Худованд ба сӯи эшон омаданд. Паёмбарони Илоҳӣ аз сари меҳру шафқат мардумонро ваъз карданду роҳ намуданд, аммо зангори гуноҳ чунон дилҳои ононро тираву тор сохта буд, ки нафаси гарми эшон дар охани сарди онон асар намекард.

Миёни паёмбарон ва онон суханони зиёде мубодала шуд, аз ҷумла он ки мардуми Сабо ба паёмбарон гуфтанд: -Шумо моро ба ёди он харғуш меандозед, ки иддаои паёмбарӣ кард.

Достон аз ин қарор аст, ки дар ҷангал танҳо як чашмаи об буд ва онро ҳам филҳо дар ихтиёр доштанд ва дигар ҳайвонот барои истифода аз об ранҷи бисёр мебурданд ва наметавонистанд худро сероб кунанд. Дар он миён харғуше зирак чорае андешид. Харғуши пир шаби аввали моҳ болои кӯҳ меравад ва филҳоро садо мезанад ва хитоб ба шоҳи филҳо мегӯяд: -Ман паёмбар ва фиристодаи моҳ ҳастам ва моҳ мегӯяд: чашмаи об аз онӣ мост. Шумо дур шавед, вагарна шуморо кӯр мекунам:

Шоҳи пилон, ман расулам, пеш бист,

Бар расулон банду заҷру ҳашим нест.

Моҳ мегӯяд, ки: -Эй пилон, равед,

Чашма онӣ мост, з-ин як сӯ шавед.

Варна мантон кӯр гардонам, ситам,

Гуфтам, аз гардан бурун андохтам.

Ман паёмро расондам ва таклифро аз гардани худ бардоштам. Шохиди сидқи суҳанам низ он аст, ки ҳар гоҳ бар сари чашма биёед ва хартум дар об занед, моҳ

меларзад ва музтариб мешавад:

*Нак нишон он аст, к-андар чашма моҳ,
Музтариб гардад зи пили обхоҳ.
Чунки ҳафту ҳашт аз маҳ бигзарид,
Шоҳпил омад, зи чашма мечарид.
Чунки зад хартуми пил он шаб дар об,
Музтариб шуд обу маҳ кард изтироб.
Пил бовар кард аз вай он хитоб,
Чун даруни чашма маҳ кард изтироб.*

Вакте ҳафт-ҳашт рӯз гузашт, шоҳи филҳо канори чашма омад ва барои нӯшидани об хартуми худро дар об зад. Об ба навсон афтод ва тасвири моҳ низ дар он дучори ларзиш шуд. Фил, ки моҳро ларзон дид, ҳарфи харгӯшро бовар кард ва бо рамаи филҳо аз он ҷо гурехтанд.

Мардуми Сабо пас аз зикри ин достон гуфтанд:

*Мо на з-он пилони гулем, эй гуруҳ,
К-изтироби моҳ орадмон шукуҳ.*

Мушрикони⁵⁵¹ Сабо бо ин масал ба гумони худ посухи наёмбаронро доданд, гофил аз он, ки масалро каж фаҳмидаанд ва бад тафсир кардаанд ва ба хато рафтаанд:

*Кай расадтон ин масалҳо сохтан?
Суи он даргоҳи пок андохтан?
Он масал овардан они Ҳазрат аст,
Ки ба илми сирру ҷаҳр⁵⁵² у оят аст.
Ту ҷӣ донӣ сирри чизе, то ту кал⁵⁵³
Ё ба зулфе ё ба руҳ оӣ масал?*

ПАРАНДА ДАР МИЁНИ ДУ РОҲЕ

Парандае болои девор нишаста буд. Дар як суъе буд ва дар суи дигар саҳрову зиндагии озод. Паранда

⁵⁵¹ Мушрик – касе ки ба ягонагии Худо бовар надорад.

⁵⁵² Ҷаҳр - ошкор кардан ва овоз баланд кардан дар кироат.

⁵⁵³ Яъне ту инсонӣ качал, ки мурод инсонӣ дур аз ғазлу камол аст.

мураддад⁵⁵⁴ буд, як бор ба дом менигарист ва бори дигар ба саҳро. Ҳирсу тамаъ уро ба сӯи дона мекашид, аммо аз озодӣ низ наметавонад бигзарад:

*Боз мурге фавқи деворе нишаст,
Дида сӯи донаи доме бибаст.
Як назар у сӯи саҳро мекунад,
Як назар ҳирсаи ба дона мекашад.*

Саранҷом ҳавову ҳавас ақлу хушро аз у мебаррад ва ба сӯи дом мекашонандаш:

*Ин назар бо он назар қолиш⁵⁵⁵ кард,
Ногаҳоне аз хирад қолиш кард.*

Аммо дар он ҷо парандаи дигаре низ буд, ки бар ҳаво⁵⁵⁶ галаба кард ва аз донаи ҳалокатбор чашм бардошт ва ба сӯи озод зистан пар кашид:

*Боз мурге, к-он тараддудро гузошт,
З-он назар барканду бар саҳро гумошт.*

Достони ин ду паранда ҳикояти ҳоли мо - одамиён аст, ки дар андаруни мо гироиш ба ҳубиву камол аз як сӯ ва шаҳавоту лазоизи⁵⁵⁷ дунявӣ аз сӯи дигар ҳамвора дар ситезанд. Бархе бар ҳаво галаба мекунад ва бархи дигар, ҳаво бар эшон ғолиб меафтад. Аммо раҳмати Худо роҳи бозгаштро кушуда ва тавбаи нодимнро пазирист:

*Борҳо дар доми ҳирс афтодаӣ,
Ҳалқи худро дар буридан додаӣ.
Бозат он таввоби лутф озод кард,
Тавба пазруфту шуморо шод кард.*

СУФРАИ ХОЛӢ ВА ШӢРИ СӢФӢ

Дарвешӣ гурусна рӯзе суфрае бар девор овехта мебинад. Ҳамон дам ба шӯру шавқ меояд ва

⁵⁵⁴Мураддад – он ки дар шакку шубҳа бошад; дудила.

⁵⁵⁵Қолиш – задухӯрд, муборида.

⁵⁵⁶Ҳаво – дар ин ҷо ба маънии майлу ҳавас ва иштиёқ.

⁵⁵⁷Лазоиз – лаззатҳо.

дастафшониву пойкубӣ мекунад ва бонг бармеоварад, ки:
-Эй бенавоён, ин аст чораи дардатон ва марҳами захматон.

Андак-андак дарвешони дигар низ ба шӯр меоянд ва бо ӯ ҳамроҳӣ мекунанд, то он ки дар он миён:

Булфузуле гуфт сӯфиро, ки: -Чист?

Суфрае овехта в-аз нон тухист.

- Суфраи бенон ва аз меҳ овезон, ки ин ҳама чору ҷанҷол надорад.

Дарвеш дар посух гуфт: -Бирав, ки ту на худро мешиноӣ ва на аз ҳақиқати ишқ хабар дорӣ. Ошиқ дар банди нестҳои ҳастнамо асир намешавад:

Гуфт: -Рав, рав, нақши бемаънистӣ,

Ту бичӯ ҳастӣ, ки ошиқ нестӣ.

Ошиқонро кор набвад бо вучуд,

Ошиқонро ҳаст бе сармоя суд.

ПОДШОҲ ВА СУНҚУР

Дар рӯзгори гузашта амире мезист, ки гуломе ба номи Сунқур дошт. Дар яке аз сахаргоҳон амир қасди ҳаммом мекунад. Сунқурро садо мезанад ва аз ӯ меҳоҳад, ки лавозими ҳаммомро фароҳам оварад, то ба ҳаммом раванд:

Мир шуд мӯҳтоҷи гармоба сахар,

Бонг зад: -Сунқур, ҳало, бардор сар!

Тосу мандилу гил аз Олтун бигир,

То ба гармоба равем, эй ногузир!⁵⁵⁸

Сунқур он дам тосу мандиле наку

Баргирифту рафт бо ӯ ду ба ду.

⁵⁵⁸Эй гуломе, ки ба ту ниёз дорам, тос (зарфе, ки дар ҳаммом бо он об рӯй худ мерезанд) ва миёнбанду гили саршӯйиро аз Олтун (номи каниз) бигир, то ба ҳаммом биравем.

Амир бо Сунқур ба суи гармоба ҳаракат карданд. Аз масчиде, ки дар миёни роҳ буд, бонги азон бархост. Сунқур, ки шефтаи намоз буд, иҷоза хост, то ба масҷид раваду намоз бигзорад. Амир иҷоза медиҳад. Сунқур ба масҷид меравад, аммо соатҳо мегузарад ва ӯ берун намеояд:

*Чун имому қавм берун омаданд,
Аз намозу вирдҳо фориғ шуданд.
Сунқур он ҷо монд то наздики чошт,
Мир Сунқурро замоне чашиш дошт.
Гуфт: -Эй Сунқур, чаро н-ойӣ бурун?
Гуфт: -Менагзорадам ин зӯфунун.*

Амир лахте интизор кашид. Он гоҳ Сунқурро садо зад, ки чаро берун намешавӣ? Сунқур гуфт: -Касе дар ин ҷост, ки намегузорад хориҷ шавам. Андаке сабр кун, хоҳам омад:

*Сабр кун, нак омадам, эй рушанӣ,
Нестам гофил, ки дар гуши манӣ.
Ҳафт навбат сабр карду бонг кард,
То ки оғиз гаши аз тебоши⁵⁵⁹ мард.*

Сунқур ҳар бор дар посух мегуфт: -Ин ҷо касе намегузорад аз масҷид берун биёям.

-Дар масҷид, ки касе намондааст, чӣ касе намегузорад аз масҷид хориҷ шавӣ?

-Ҳамон касе, ки намегузорад ту дохил гардӣ.

*Посуҳаш ин буд: -Менагзорадам,
То бурун оям ҳанӯз, эй муҳтарам!
Гуфт: -Охир масҷид андар кас намонд,
К-ит вомедорад? Он ҷо к-ит нишонд?
Гуфт: -Он ки баста аст аз бурун,
Бастааст у ҳам маро дар андарун.
Он ки нагзорад туро к-ойӣ дарун,
Мебинагзорад маро, к-оям бурун.*

⁵⁵⁹Тебош – ишва; дар ин ҷо ба маънии таъхиру диранг.

Мардони Худоро масҷид чун об аст барои моҳӣ. Об моҳиёнро ҳаёт асту зиндагонӣ, аммо хокиёнро марг асту габоҳӣ. Фосиқон фазои масҷидро танг мебинанду соlexон фарох. Бояд моҳӣ шуд, то битавон дар об зист, яъне, ки дарунро бояд пок дошт ва ҷонро бо ёди Худо ошно сохт:

Моҳиёнро баҳр нағзорад бурун,

Хокиёнро баҳр нағзорад дарун.

НАСУХТАНИ ДАСТМОЛ ДАР ОТАШ

Ҷамъе ба меҳмони Анас писари Молик⁵⁶⁰ рафта буданд. Пас аз сарфи таъом Анас, ки дид дастмоли сари суфра зарду чиркин шуда, ба канизи худ мегӯяд, ки онро даруни оташи танӯр бияндоз. Каниз хостаи Анасро анҷом медихад.

Меҳмонон, ки гумон мебуданд дастмол хоҳад сӯхт, бо тааҷҷуб диданд, ки каниз пас аз дақиқе дастмолро дар ҳоле, ки қомилан сафеду пок буд, аз танӯр берун овард. Дар ҳайрат мераванду сабабро мекурсанд.

Қавм гуфтанд: -Эй саҳоби азиз,

Чун насӯзиду мунаққо⁵⁶¹ гаит низ?

Гуфт: -З-он ки Мустафо дасту даҳон,

Бас бимолд андар ин дасторхон.

Анас мегӯяд: -Ба хоҳири он, ки ин дастмол чанд бор бо дастону лабони Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам ошно шуда буд. Агар шумо низ меҳоҳед аз газанди оташи қаҳри Илоҳӣ дар амон бошед, ба он вучуди муборак наздик шавед.

Эй дили тарсанда аз нору азоб,

Бо ҷунон дасту лабе кун иқтироб.⁵⁶²

⁵⁶⁰Достон марбут ба Анас ибни Молик, саҳобаи Паёмбар аст. Аз ӯ аҳодиси фаровоне нақл шудааст. Пас аз реҳлати Паёмбар ба Димишқ сафар кард ва аз он ҷо ба Басра рафт ва дар он шаҳр вафот ёфт. (Ба нақл аз «Шарҳи ҷомеъи «Маснавӣ», ҷилди 3, сах. 792).

⁵⁶¹Мунаққо — покиза.

⁵⁶²Иқтироб — наздикӣ.

Чун ҷамодеро⁵⁶³ чунин ташириф дод,
Чони ошиқро чиҳо хоҳад гушод?

ПАЁМБАР (С) ВА КОРВОНИ ТАШНА

Корвониён дар саҳрои хушк, зери тобиши сӯзноки офтоби Ҳичоз аз беобӣ дар маърази ҳалокат буданд. Аммо дар ҳоле, ки аз зиндагонӣ ноумед шуда буданд, ногаҳон Паёмбари гиромӣ барои наҷоти онон сар расид. Бедиранг гуруҳе аз эшонро фармон медиҳад, ки ба пушти теппаҳои шаннии⁵⁶⁴ он сӯ бираванд.

Корвониён пурсиданд: -Магар он сӯи теппаҳо чист?

Фармуд: -Дар он тараф ғуломи сиёҳе машке пур аз об ҳамроҳ дорад ва бо шутуре меравад.

Он ҷамъ мераванд ва пас аз соате ҷустуҷӯ он ғуломи сиёҳро меёбанд:

Пас бад-ӯ гуфтанд: -Мехонад туро,

Ин тараф фахру-л-башар, хайру-л-варо.⁵⁶⁵

Гуфт: -Ман нашносам ўро, кист ў?

Гуфт: -Ў он моҳруйи қандхў.

Ғулом, ки дар асари таблиғоти мушрикони Паёмбари гиромиро шоири соҳир мепиндошт, аз рафтан ибод кард, аммо саранҷом ўро кашон-кашон бо машки пур аз об сӯи Паёмбар оварданд.

Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам фармуд: -Аз оби даруни машки ин ғулом бинӯшед ва миқдоре ҳам захира кунед. Ҳамаи он ташналабон аз оби машк нӯшиданд ва шутурони худро низ сероб карданд ва тамоми машкҳои худро низ аз об пур карданд:

Чумларо 3-он машк ў сероб кард,

Уштуруну ҳар касе 3-он об х(в)ард.

⁵⁶³ Ҷамод – санг; минерал; чизи бечон.

⁵⁶⁴ Шанн – санги майда, сангрёза.

⁵⁶⁵ Хайру-л-варо - беҳтарини офаридагон.

*Ровия пур карду машк аз машки ӯ,
Абри гардун хира монд аз рашики ӯ.*

Машк дар воқеъ барои пушонидани рози Илоҳӣ буд, чаро ки амвоchi фазли Илоҳӣ аз чои дигар ба корвониён мерасид:

*Машк худ рӯиш буду мавҷи фазл
Мерасид аз амри ӯ аз баҳри асл.*

Ҳамаи ҳозирон аз ин муъчиза саргашта шуданд, гулом низ мунқалиб⁵⁶⁶ шуд ва нури имон бар дилаш тобид ва ба Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам гаравид. Паёмбар дасте бар ӯ кашид ва ранги сиёҳи уро сафед кард:

*Дастҳои Мустафо бар рӯ ниҳод,
Бусаҳои ошиқона бас бидод.
Мустафо дасти муборак бар руҳаш
Он замон молиду кард ӯ фарруҳаш.
Шуд сафед он зангиву зода(ӣ) ҳабаши,
Ҳамчу бадру⁵⁶⁷ рӯз равшан шуд шабаши.*

Ғулом ба сӯи арбоби худ бозмегардад. Арбоб уро бознамешиносад ва ғумон мебарад, ки он ҷавони сафедру ғуломашро кушта ва худ дар чои ӯ нишаста. Ғуфт:

*-Ку ғуломи ман? Бигуфт: -Инак манам,
Кард дасти фазли Яздон рӯшанам.
-Ҳай, чӣ мегӯӣ? Ғуломи ман куҷост?
Ҳин, нахоҳӣ раст аз ман ҷуз ба рост.
Ғуфт: -Асрори туро бо он ғулом
Ҷумла воғӯям якояк ман тамом.*

Саранҷом арбобро конеъ мекунад, ки ин ҷавони сафеду зебурӯй ҳамон ғуломи зангии сиёҳи уст:

*Таниносон зуд моро гум кунанд,
Обнушон тарки машку хум кунанд.
Ҷоншиносон аз ададҳо фориғанд,
Ғарқии дарёи бечунанду чанд.*

⁵⁶⁶ Мунқалиб - дигаргун.

⁵⁶⁷ Бадр – моҳи пурра, моҳи мунаввар.

*Чон шаву аз роҳи чон чонро шинос,
Ёри биниш шав, на фарзанди қиёс.*

Дар ин ҳикоят арбоб рамзи касонест, ки гарқ дар моддиёту завоҳири дунявианд ва ба ночор меъёри шинохти онон низ моддиву зоҳирист. Ва он гулом мисоли инсонест, ки нури ҳақиқат бар дилаш тобид ва аз гирдоби завоҳир раҳид. Корвониён низ солиқоне ҳастанд, ки чун даст дар дасти роҳбари роҳдон гузоридадунду бечуну чаро фармонашро бурданд, аз ҳалокат раҳиданд ва ба ҳақиқат расиданд.

ШАҲОДАТИ НАВЗОД БАР РИСОЛАТИ ПАЁМБАР (С)

Зани мушрик, ки сидқи Паёмбарро мункир ва дар зумраи муҳолифони он Ҳазрат буд, барои имтиҳон фарзанди думоҳаи худро назди Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам овард. Тифли кӯчак дар бадани Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам ба сухан меояду меғӯяд: -Эй Расули Худо, салом бар ту, мо ба сӯи ту омадем.

*Модараш аз ҳашм гуфташ: -Ҳай ҳамӯш!
Кӯ-т афканд ин шаҳодатро ба гӯш?
Ин киат омӯхт, эй тифли сагир,
Ки забонат гаит дар тифлӣ ҷарир?⁵⁶⁸
Гуфт: -Ҳақ омӯхт, он гаҳ Ҷабрайил,
Дар баён бо Ҷабрайилам ман расил.⁵⁶⁹*

Дар ҳамон лаҳза бӯи атрогини биҳишт ба машоми кӯдаку модараш расид. Он ду масти он бӯ шуданд ва бимнок аз заволи он:

⁵⁶⁸ Ҷарир – тез ва буро.

⁵⁶⁹ Расил – ҳамроҳ, ҳамовоз.

*Ҳар ду мегуфтанд, к-аз хавфи суқут,
Чон супурдан беҳ бар ин бӯйи ҳанут.⁵⁷⁰*

Оре, касеро, ки Худо муаррифи ўст, чамоду набот бар сидқаш гувоҳи медиҳанд ва он касро, ки Худо ниғаҳдор аст, мурғу моҳӣ низ аз ӯ хифозат мекунанд:

*Он касеро, к-иш муарриф Ҳақ бувад,
Чомиду⁵⁷¹ номиш⁵⁷² сад саддақ⁵⁷³ занад.
Он касеро, к-иш Худо ҳофиз бувад,
Мурғу моҳӣ мар варо ҳорис⁵⁷⁴ шавад.*

УҚОБ ВА КАФШИ ПАЁМБАР (С)

Бонги азон аз боми масҷид баромад ва Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам бо шунидани садои азон оҳанги намоз кард:

*Хост обеву вузӯро тоза кард,
Дасту рӯро шуст ӯ з-он оби сард.*

Он ҳазрат ҳар ду поро масҳ кард ва хост кафши худро бипӯшад, ки ногаҳон уқобе фуруд омад ва кафши он ҳазратро рабуд. Паёмбар хост кафшро аз уқоб бозпас гирад, аммо уқоб чира шуд. Он паранда кафшро дар ҳаво ворона⁵⁷⁵ кард ва аз даруни он море ба замин афтод:

*Мӯзаро андар ҳаво бурд ӯ чу бод,
Пас нагун карду аз он море фитод.
Дарфитод аз мӯза як мори сиёҳ,
З-он иноят шуд уқобаш некхоҳ.*

Уқоб гуфт: -Эй Паёмбар, часоратамро бубахш, аз рӯи ночорӣ чунин кардам, вагарна ман мутеъи фармони ту

⁵⁷⁰ *Ҳанут* – хушбӯихое, ки барои пошидан ба бадан ва кафани мурда таъйир мекунанд, монанди кофур, мушк ва ғайра.

⁵⁷¹ *Чомид* – он чи ки иашъунамо ва зиндагӣ надорад, монанди санг, кулӯҳ.

⁵⁷² *Номӣ* – рӯянда, сабзанда, рустанӣ.

⁵⁷³ *Саддақ* – мансуб ба сидку ростӣ.

⁵⁷⁴ *Ҳорис* – посбон, нигоҳдоранда.

⁵⁷⁵ *Воруна* – вожгун.

ҳастам:

*Аз зарурат кардам ин густохие,
Ман з-адаб дорам шикасташохие.*⁵⁷⁶

Паёмбар аз уқоб ташаккур кард ва амали уро сутуд. Ва фармуд: -Ҳарчанд Худованд ҳамаи асрори ғайбиро ба мо нишон медиҳад, вале дар он лаҳза дилам ба худ машғул буд:

*Гарчи ҳар ғайбе Худо моро намуд,
Дил дар он лаҳза ба худ машғул буд.*

Уқоб гуфт: -Эй Паёмбари ғиромӣ, мақоми баланди ту аз ҳар ғалате муназзах аст. Морро ҳам, ки ман дидам, инъикосе аз нури маънавияти ту буд:

*Гуфт: -Дур аз ту, ки ғафлат аз ту руст,
Диданам он ғайбро ҳам акси туст.*

Эй бародар, бидон, ки бисёре аз болоҳову аздастдоданҳо монанди рабудани уқоб аст кафши Паёмбарро, ки зоҳираш номулоим ва ботинаш хайру саломат аст:

*Он иқобаширо уқобе дон, ки ў
Даррабуд он мўзаро з-он нехў.
Ё раҳонад поширо аз захми мор,
Эй хунук ақле, ки бошад бегубор.
К-он бало дафъи болоҳои бузург
В-он зиён манъи зиёнҳои сутург.*

ҶАВОНЕ, КИ ЗАБОНИ ҲАЙВОНОТ МЕДОНИСТ

*Гуфт Мўсоро яке марди ҷавон,
Ки биёмузам забони ҷонварон.
То бувад, к-аз бонги ҳайвоноту дад,⁵⁷⁷
Ибрате ҳосил кунам дар дини х(в)ад.*

⁵⁷⁶Шох шикастан – адаб кардан, итоат кардан.

⁵⁷⁷Дад – ҳайвони даранда.

Марди чавон назди Мӯсо алайҳиссалом омад ва аз ӯ хост, то забони ҳайвонотро ба ӯ ёд диҳад.

Мӯсо: -Забони ҳайвонот ба чӣ корат меояд?

Чавон: -Забонҳои мардум ҳама дар роҳи касби обу нон ва фиреби дигарон аст ва суде барои дини ман надорад; шояд аз забони ҳайвонот барои дину имонам ибрате ҳосил кунаму панде гирам.

Мӯсо: -Аз ин ҳавас даст бардор, ки бисёр пурхатар аст. Аз Худо бихох, то дилатро бедор кунад:

*Гуфт Мӯсо: -Рав, гузар кун 3-ин ҳавас,
К-ин хатар дорад басте дар пешу пас.
Ибрату бедорӣ аз Яздон талаб,
Н-аз китобу аз мақолу ҳарфу лаб.*

Чавон ҳаристар шуд ва исрор варзиду гуфт:

*Мар маро маҳрум кардан 3-ин мурод,
Лоқи лутфат набошад, эй чавод!*

Мӯсо бо Худо ба начво⁵⁷⁸ пардохт. Мегуфт: -Худоё, ин чавонро шайтон фиреб додааст, агар забони ҳайвонотро ба ӯ биёмузам, барояш зиён дорад ва агар наёмузам, дилчиркин мешавад.

Ба ӯ ваҳй шуд, ки хочати чавонро бароварда соз ва забони ҳайвонотро ба ӯ таълим бидеҳ.

*Гуфт: -Эй Мӯсо, биёмузаш, ки мо
Рад накардем аз қарам ҳаргиз дуо.*

Мӯсо боз ҳам чавонро панд дод, ки донишони забони ҳайвонот барои ту мушкilotи зиёде ба бор хоҳад овард, аммо чавон напазируфт ва саранҷом ба ин микдор⁵⁷⁹ розӣ шуд, ки фақат забони сағу мурги хонагиро фаро бигирад; ва Мӯсо забони онҳоро ба ӯ омӯхт.

Субҳ шуд. Пас аз хӯрдани субҳона ходима суфраи низоҳатро дар ҳаёт тақон дод. Аз он суфра тиккаи ноне афтод.

⁵⁷⁸ Начво – роз.

⁵⁷⁹ Микдор – андоза, ҳаҷми муайян.

Хурус часту нонро рабуд. Чавон истода буд ва он манзараро менигарист. Ногаҳон шунид, ки сағ ба хурус мегуяд: -Ту ба ман зулм кардӣ, ту метавонӣ дона бихӯрӣ, аммо ман наметавонам, тиккаи нон саҳми ман буд.

*Пас хуруси гуфт: -Тан зан,⁵⁸⁰ гам мах(в)ар,
Ки Худо бидҳад иваз, з-инат дигар.*

Хурус ба сағ мужда дод, ки фардо аспи ин мард ҳалок мешавад ва лошаи он ғизои чарбе барои ту хоҳад буд.

Мард то ин суханро шунид, аспашро фаврӣ фурухт ва хурус назди сағ шарманда шуд:

*Аспро бифрухт, чун бишинид мард,
Пеши сағ шуд он хуруси рӯйзард.*

Фардо низ ҳамон саҳна такрор шуд ва хурус боз ҳам тиккаи нони таҳмондаи ғизоро рабуд. Сағ гуфт: -Эй хурус, боз ҳам бар ман ситам кардӣ. Лошаи асп ҳам, ки насиби мо нашуд.

Хурус гуфт: -Нороҳат набош, фардо қотири ӯ ҳалок мегардад ва лошааш ғизои хубе барои ту хоҳад буд.

Мард ин суханонро мешунид. Донист, ки қотираш фардо мемирад, фаврӣ онро фурухт, то ин хисорат ба дигарӣ ворид шавад.

Хурус боз ҳам шарманда гардид. Рузи дигар ҳамон саҳна такрор шуд ва ин бор хурус гуфт: -Фардо гуломи ин мард мемирад ва хешовандони ӯ нони фаровоне ба сағону гадоён хоҳанд дод.

Мард истода буд...

*Ин шуниду он гуломашро фурухт,
Раст аз хусрону⁵⁸¹ рухро барфурухт.
Шукрҳо мекарду шодиҳо, ки ман
Растам аз се воқеа андар заман.
То забони мурғу сағ омӯхтам,
Дидаи суӯулқазоро⁵⁸² дӯхтам.*

⁵⁸⁰ Тан зан – дар ин ҷо ҳамӯш шав.

⁵⁸¹ Хусрон – зарар, зиён.

⁵⁸² Суӯулқазо – зишти марг, бадии қазо.

Гуломи он мард назди муштарӣ мурд ва зиёнаш мутаваҷҷеҳи ӯ шуд. Сағ боз ҳам ба хурус гилоя кард ва хурус ин бор ҳам шарманда гашт. Аммо муждае бузургтар ба сағ дод. Гуфт: -Он мард бо ин корҳо зиёни кӯчакеро дафъ кард, аммо роҳро барои хисорати бузурге кушод. Фардо ин мард худаш хоҳад мурд ва бастагони ӯ гову гусфандҳо мекушанд ва рӯзҳо суфраи таъом мегустаранд ва ту чандин рӯз гизои хубе хоҳӣ дошт:

*Ӯ гурезонид молаширо, вале
Хуни худро рехт, андарёб нек.
Як зиён дафъи зиёнҳо мешудӣ,
Қисму моли мост ҷонҳоро фидӣ.
-Лек фардо хоҳад ӯ мурдан яқин,
Гов хоҳад кушт ворис дар ҳанин.⁵⁸³*

Мард ҳамин, ки ин суҳанонро шунид, шитобон ба сӯи Мӯсо алайҳиссалом омад. Ҷараёнро бозгуфт ва ба илтимосу зорӣ афтод ва чораи кор аз Мӯсо талабид. Мӯсо алайҳиссалом барои тавбеҳи⁵⁸⁴ ӯ гуфт: -Ту, ки хуб баладӣ аз зарару зиён худро бираҳонӣ, бирав худатро низ бифуруш!

Мард дубора нолаву зорӣ сар дод. Мӯсо алайҳиссалом гуфт: -Тире аз камон раҳо шуда ва тақдири Илоҳӣ гузаштааст ва бознамегардад, аммо аз Худо меҳоҳам, ки дар лаҳзаи марг боимон аз дунё биравӣ:

*Гуфт: -Тире ҷаст аз шаст, эй писар,
Нест суннат, к-ояд он вопас ба сар.
Лек дарҳоҳам зи некӯдоварӣ,
То ки имон он замон бо худ барӣ.*

Худои карим, ки дуои бандагони фармонбардорашро ҳамвора иҷобат⁵⁸⁵ мекунад, ба Мӯсо...

⁵⁸³ Ҳанин – гиря, нола.

⁵⁸⁴ Тавбеҳ - танбеҳ.

⁵⁸⁵ Иҷобат – қабул кардан, пазируфтан.

*Гуфт: -Баҳшидам бад-ӯ имон, наъам,⁵⁸⁶
В-ар ту хоҳӣ, ин замон зиндаи кунам.
Балки ҷумла мурдагони хокро
Ин замон зинда кунам баҳри туро.*

На танҳо имон, балки ҷони дубора ба ӯ баҳшидам ва агар ту бихоӣ, дар дам ҳамаи мурдагонро низ зинда кунам.

Бад-ин сон он мард ба дуои Мӯсо аз марг рафт ва донист, ки зарарҳои моли барои ҳифзи ҷон муфид аст. Ба таври кулӣ риёзати тану ҷисм фарбеҳии рӯҳу ҷонро ба дунбол дорад ва роҳату рифоҳи⁵⁸⁷ моддӣ мӯчиби лоғариву низории рӯҳи инсон мегардад:

*То бидонӣ, ки зиёни ҷисму мол
Суди ҷон бошад, раҳонад аз вубол.
Пас риёзатро ба ҷон шав муштари,
Чун сунурдӣ тан ба хидмат, ҷон барӣ.
В-ар риёзат оядат беихтиёр,
Сар бинех, шукрона деҳ, эй комёр.*

МОДАР ВА МАРГИ ПАЁПАЙИ ФАРЗАНДОН

Зани бечорае ҳар бор, ки ранҷи ҳамлу зоймонро ба ҷон меҳариду фарзанде меовард, пас аз муддате кӯтоҳ доғи он фарзанд бар ҷонаш менишаст ва дар ғами марги кӯдаки чандмоҳааш сӯғвор мешуд. Ӯ бист фарзанд ба дунё овард ва ҳамагӣ пас аз чанд моҳ мемурданд.

Он зан назди мардони Худо мерафту аз ин мусибатҳо шиква мекард, то он, ки як шаб дар олами хоб дид, ки дар боғе сабзу хуррам аст. Дар он боғ қасреро мушоҳида кард, ки номи ӯ бар он навишта буд ва донист, ки он қаср мутааллиқ ба ӯст. Ворид шуд, дид тамоми бист

⁵⁸⁶ Наъам – бале, оре.

⁵⁸⁷ Рифоҳ – осудагӣ, хушҳолӣ, осоиш.

фарзандаш дар он қаср дар интизори модаранд; вақте зан бар ҳақиқати амр огоҳ шуд:

*Гуфт: -Ё Раб, то ба сад солу фузун,
Инчунинам деҳ, бирез аз ман ту хун.*

*Гуфт: -Аз ман гум шуд, аз ту гум нашуд,
Бе ду чашми ғайб, кас мардум нашуд.*

-Худоё, фарзандонам аз дасти ман рафтанд, аммо назди Ту маҳфуз монданд. Касе ки чашми ғайббин надошта бошад, нашоёд, ки номаш диҳанд одамӣ.

Эй бародар, Худои раҳим гоҳ ононро, ки дар ибодат сустанд, барои он, ки аз неъматҳои биҳиштӣ баҳрааманд шаванд, ба мусибат гирифтор месозад, то ба хотири ранҷе, ки мебаранд, истехқоқи⁵⁸⁸ биҳишт пайдо кунанд:

*Хидмати бисёр мебоист кард,
Мар туро, то бархӯрӣ з-ин чошт х(в)ард.⁵⁸⁹
Чун ту коҳил будӣ андар илтиҷо,
Ин мусибатҳо иваз додат Худо.*

ҲАМЗА ВА АЗ ТАҶ БАДАР КАРДАНИ ЗИРЕҲ

Ҳамза, амуи⁵⁹⁰ Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам аз бузургтарин мудофеъону ҳомиёни он ҳазрат буд, ки барои тарвичи⁵⁹¹ дини Худо ранҷҳо бурд, чангҳо кард ва диловариҳо нишон дод.

Ҳамза, ки аз шучоъони араб ва диловари номдор буд, дар ҷавонӣ ба ҳангоми набард зиреҳ бар тан мекард, аммо аз он пас, ки ба ислом даромад, бидуни зиреҳ ба майдони ҷанг мерафт:

⁵⁸⁸ *Истехқоқ* - шоистагӣ.

⁵⁸⁹ *Чошт хурд* – субхона; дар ин ҷо: ризку неъмат 1 йлоҳӣ.

⁵⁹⁰ *Амӯ* – амак.

⁵⁹¹ *Тарвич* – ривоч додан.

*Сина бозу тан бараҳна, неш-неш
Барфикандӣ дар сафи шамшер хеш.
Халқ пурсиданд, к-эй амми Расул,
Эй ҳужабри⁵⁹² сафишкан, шоҳи фуҳул.⁵⁹³*

Мардум гуфтанд: -Эй шеро бешаи корзор, чаро зирех намепошӣ ва қони худро аз теги душман дар амон намедорӣ, магар намедонӣ Худованд фармудааст: «Ло тулку биайдикум ила-т-тахлукаати». ⁵⁹⁴

*Пас чаро ту ҳешро дар таҳлука,
Медарандозӣ чунин дар маърака?
Чун ҷавон будиву зафту⁵⁹⁵ сахтзех,⁵⁹⁶
Ту намерафти сӯи саф бе зирех.
Чун шудӣ пиру заъифу мунҳанӣ,⁵⁹⁷
Пардаҳои лоуболи⁵⁹⁸ мезанӣ?*

Ҳамза дар посух гуфт: -Вақте ҷавон будам, аз даст додани зиндагии дунёро ҳалокату нобудӣ мепиндоштам ва аз ин рӯ аз мурдан парҳез доштам. Аммо акнун, ки нури Муҳаммад салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам бар дилам тобид, дигар асири ин ҷаҳон нестам ва мурданро ҳалокату нобудӣ намедонам ва аз ин рӯ бо оғӯши кушода аз марг истиқбол мекунам, ки ҳаёти воқеии худро дар марги дар роҳи Худо медонам. Фармони «Ло тулку биайдикум ила-т-тахлукаати» моли касонест, ки марг дар ҷашми онон ҳалокат аст ва аммо касоне, ки мурданро роҳ ёфтан ба ҷаҳони бартар медонанд, марг барояшон хайр аст ва ояи «Сориъу ила мағфиратин мин раббикум»-ро⁵⁹⁹ меҳонанд:

⁵⁹² *Ҳужабр* – шеро беша.

⁵⁹³ *Фуҳул* – муътабар.

⁵⁹⁴ Сураи Бақара, ояи 196: Худро бо дасти худ ба ҳалокат наҷфканед.

⁵⁹⁵ *Зафт* – дурушт, сахт.

⁵⁹⁶ *Сахтзех* - зихи камонат ба сахтӣ кашида мешуд, яъне пурзӯр будӣ.

⁵⁹⁷ *Мунҳанӣ* – ҳамида, дуто, қач.

⁵⁹⁸ *Лоуболи* – бебоқӣ, бепарвоӣ, нотарсӣ.

⁵⁹⁹ Сураи Оли Имрон, ояи 33: Бишито бед ба сӯи омуриш аз Парвардигоратон ва ба сӯи бихиште, ки фарохнои он ба андозаи вусъати осмонҳову замин аст.

*Он ки мурдан пеши чашмаш таҳлука-ст,
Амри «ло тулқу» бигирад ӯ ба даст.
В-он ки мурдан пеши ӯ шуд фатҳи боб,
«Сориъу» ояд мар ӯро дар хитоб.*

Дар воқеъ, ҳақиқати марг баста ба навъи хувийяти касест, ки мемирад, солеҳонро марг ба гунаест ва фосиқону ситамгаронро ба гунаи дигар. Марг чунон ойинаест, ки одамӣ худро дар он мебинад, баста ба он, ки зеборӯй бошад ё зиштсурат, тасвире, ки дар ойина дида мешавад, гоҳе зебо ва гоҳ зишт аст:

*Марги ҳар як, эй писар, ҳамранги ӯст,
Пеши душман душману бар дӯст дӯст.
Пеши турк ойинаро хушрангӣ аст,
Пеши зангӣ ойина ҳам зангӣ аст.
Он ки метарсӣ зи марг андар фирор,
Он зи худ тарсонӣ, эй ҷон, ҳуш дор!
Рӯйи зишти туст на рухсори марг,
Ҷони ту ҳамчун дарахту марг барг.*

СУХАНОНИ БИЛОЛ ДАР БИСТАРИ МАРГ

Билал, саҳобаи бузург ва фидокори Паёмбар ва нахустин азонгӯи ислом, лоғару низор дар бистари беморӣ афтод ва осори марг дар чехрааш намоён гашт. Ҳамсари меҳрубонаш, ки шавҳари гиромиаширо дар хатари марг медид, оҳу фарёди «Во мусибато!» сар дод. Билал гуфт: -Мусибате даркор нест, бигӯ: баҳ, баҳ, чӣ шодиву суруре. Зиндагии дунё ҷуз сахтиву дарду ранҷ бароям набудааст, марг оғози айшу сурури ман аст:

*Ин ҳамегуфту рухаи дар айнаи гуфт
Наргису гулбаргу лола мешукуфт.
Тоби рӯву чашми пуранвори ӯ,
Ме-гувоҳӣ дод бар гуфтори ӯ.*

-Эй шавҳари гиромӣ, алфирок, эй хушхисол, ҳангоми

чудой расидааст.

-На, на, алвисол аст, алвисол, вақти фироқ нест, балки замони пайванду иттисол аст.

-Имшаб ба диёри гурбат меравӣ ва аз хешон ғоиб мешавӣ.

-На, на, балки имшаб «ҷони ман мерасад худ аз ғарибӣ дар ватан». Ба гурбат намеравам, балки аз гурбат ба сӯи ватан хоҳам шитофт.

-Рӯятро кучо бинем?

-Андар ҳалқаи хоси Худо (дар ҷамъи хосони Илоҳӣ).

-Вайрон гашт ин хона, дарег.

-Андар маҳ нигар, мангар ба меғ (=абр).

Инҳо суханоне буд, ки дар он рӯз миёни Билолу ҳамсараш мубодила шуд. Дар охир Билол гуфт: -Ҳоли ман ба ин мемонад, ки масалан, касе хонаводаи пуриллае дорад, дар ҳоле, ки хонааш тангу кучак аст. Амири шаҳр меояд ва аз рӯи лутф хонаашро вайрон мекунад, то ба ҷои он хонаи васеътар бисозад.

*Кард вайрон то кунад маъмуртар,
Қавмам анбӯҳ буду хона мухтасар.*

ВАКИЛ ВА САДРИ ҶАҲОН

Дар Бухоро амире мезист ба номи Садри ҷаҳон. Вакил аз гуломони Садри ҷаҳон буд ва ишқе оташин ба ӯ дошт ва ӯро аз ҳар чизи дигар азизтар медошт. Аммо рӯзе вакил дар назди амир ба гуноҳи бузург муттаҳам шуд ва ночор аз Бухоро гурехт ва муддати даҳ сол дар атрофи Хуросон дар дашту кӯҳ мутаворӣ⁶⁰⁰ шуд. Аммо пас аз гузашти даҳ сол аз шавки дидори Садри ҷаҳон ва ғами дурӣ аз ӯ бетоқат шуд ва тасмим гирифт ба Бухоро бозгардад, то азизи худро биёбад:

⁶⁰⁰Мутаворӣ – пинҳон шудан.

*Аз паси даҳ сол ӯ аз иштиёқ,
Гашт бетоқат зи айёми фироқ.
Гуфт: -Тоби фурқатам 3-ин пас намонд,
Сабр кай донад хилоъатро⁶⁰¹ нишонд?*

Шахси хайрандеш ӯро панд дод, ки Садр бо бист чашм дар пайи туст ва бароят корд тез мекунад, чаро меҳохӣ бо пой худ ба қатлгоҳ биравӣ.

Ин носеҳ намедонист, ки ишқе мармузу пинҳонӣ ӯро ба сӯи Бухоро мекашад. Саранҷом вакил ба сӯи Бухоро меравад, дар байни роҳ ҳар кас ӯро дид, аз рафтаи бозаш дошт, аммо ӯ эътино накард ва узр овард, ки: -Ишқи Садри ҷаҳон манро бад-он даргоҳ мекашад ва бо он ки медонам ҳамин ишқ мояи ҳалокати ман аст, наметавонам дар баробари он биистам ва муқовимат кунам.

Саранҷом бо чашми тар ва бо узру хоксорӣ ба даргоҳи Садр рӯ меоварад. Аммо бар хилофи он чи интизор мерафт, вай на амр ба тавқифи⁶⁰² ӯ намуд, на ишорат ба куштаниш кард, чаро ки Садр дар саҳаргоҳи ҳамон рӯз ба ёди ин бандаи фирорӣ афтода буд ва аз ин ки ӯ ба хоҳири гуноҳи хеш мутаворӣ шуда, дилаш ба раҳм омада буд ва орзу карда буд, ки бозгардад ва аз вай лутфу иноят бубинад.

Дар ҳар ҳол то чашми ин ошиқи маҳҷур ба рӯи Садр афтод, ба сабаби шӯру ҳаяҷон аз ҳол рафт ва «гуиё паридаш аз тан мурғи ҷон». Ҳозирон ҳар чи карданд то ӯро ба ҳуш оваранд, натавонистанд.

Саранҷом Садри ҷаҳон аз марқаб ба зер омад ва бо лутфу гармӣ ӯро навозиш дод, дасташро гирифт ва ӯро ба ном хонд. Бо шунидани садои маъшук «андак-андак мурда ҷунбидан гирифт.»

⁶⁰¹ *Хилоъат* – ғам хӯрдан аз парешонӣ ва тарсидан аз фироқи ишқ.

⁶⁰² *Тавқиф* – боздошт.

*Гуфт: -Эй чоно, рамида аз бало,
Васли моро дар гушодем, ассало.
Эй худи мо беҳудиву мастӣ аст,
Эй зи ҳасти мо ҳамора ҳастӣ аст.
Чун салои васл бишинидан гирифт,
Андак-андак мурда чунбидан гирифт.
На кам аз хок аст, к-аз ишва(й) сабо,
Сабз пӯшид, сар баровард аз фато.⁶⁰³*

Вакил дар асари лутфу навозиши Садри ҷаҳон ба хуш омад ва лаб ба суҳан кушод:

*Гуфт: -Эй анқои Ҳақ, ҷонро мутоф,
Шукр, ки бозомадӣ з-он кӯҳи Қоф.
Эй Сирофили қиёматгоҳи ишқ,
Эй ту ишқи ишқу, эй дилхоҳи ишқ.
Аввалин хилъат, ки хоҳӣ доданам,
Гуш хоҳам, ки ниҳӣ бар равзанам.
Гарчи медонӣ ба сафват ҳоли ман,
Бандапарвар, гуш кун ақволи⁶⁰⁴ ман.
Сад ҳазорон бор, эй Садри фарид,⁶⁰⁵
З-орзуи ҳуши ту гӯшам парид.*

Вакил суҳанони зиёде барои Садр гуфт ва он гоҳ шуруъ кард ба гиристан. Он қадар гирист, ки кӯчаку бузург ба ҳолаш ашк рехтанд.

*Аз дилаш чандон баромад ҳойу ҳуй,
Ҳалқа кард аҳли Бухоро гирди уй.
Хирагуён, хирагирён, хираханд,
Марду зан, хурду калон, ҳайрон шуданд.*

Дар ин ҳикоят мурод аз Садри ҷаҳон Худои ҷаҳонфарин ва мақсуд аз вакил соликест, ки ба воситаи гуноҳ аз қурби кӯйи ӯ дур меафтад ва асири олами сурат мешавад ва сипас бо тавба ба сӯи ӯ бозмегардад. Навозишҳову меҳрубониҳои Садри ҷаҳон ба вақил

⁶⁰³ *Фато* – ҷавон, барно.

⁶⁰⁴ *Ақвол* – гуфтор, кавл.

⁶⁰⁵ *Фарид* – ягона, беназир, бемисл.

намоиши зебоест аз тавбапазириву бахшиши Илоҳӣ
нисбат ба ошиқони хатокоре, ки дар оташи надомат
месузанд.

МАРЯМ ВА ДИНИ РҶҲУЛҚУДС

*Дид Марям сурате бас ҷонфизо,
Ҷонфизое, дилрабое дар хало.
Пеши ӯ барруст аз рӯи замин
Чун маҳу хуршед он Рӯҳуламин.*

Марям дар хилватгоҳи худ ҷавони бас зеборо дид. Гуё
Ҷабрайил аз замин баромада буд. Ӯ чун моҳу хуршед
медурахшид.

*Ларза бар аъзои Марям уфтод,
К-ӯ бараҳна буду тарсид аз фасод.*

Он мард он қадар зебо буд, ки агар Юсуф уро медид,
монанди занони Миср, ки бо дидани Юсуф дастони худро
мебуриданду намефаҳмиданд, дастони худро мебурид ва
мутаваҷҷеҳ намешуд.

*Гашт беҳуд Маряму дар бех(в)адӣ,
Гуфт: -Бичҳам дар паноҳи Эзадӣ.*

Марям (с) ба Ҳақ паноҳ бурд, аммо фиристандаи Ҳақ
уро аз ин изҳори ваҳшат боздошт ва ба ҳамли Исо
башорат дод. Ин ҷост, ки инояти Ҳақ ба Марям ҳамон
рӯҳу нафҳаеро мебахшад, ки дар вучуди Исо мӯчиби
шифои беморон ва ҳаёти мурдагон мегардад.

МАСҶИДИ МЕҲМОНКУШ

*Як ҳикоят гӯш кун, эй некпай,
Масҷиде буд бар канори шаҳри Рай.
Ҳеч кас дар вай нахуфтӣ шаб зи бим,
Ки на фарзандаш шудӣ он шаб ятим.*

*Баски андар вай гариби ур⁶⁰⁶ рафт,
Субҳдам чун ахтарон дар гур рафт.*

Вазъи масҷид шигифт буд. Ҳар кас ба меҳмонӣ шаберо дар он мегузаронд, фардо мардум чанозаашро медиданд, ки дар гушае афтадааст.

Ҳар кас дар бораи ин масҷид назаре медод. Бархе мегуфтанд: -Ачина дар ин масҷиданд, ки ҷони меҳмононро мегиранд.

Дигарон мегуфтанд: -Дар ин масҷид сеҳру тилисме дар кор аст.

Севвумӣ: -Бояд аломате рӯи дари масҷид бигзорем, то эъломи хатаре бошад ва касе дар он ворид нашавад:

*Он дигар гуфтӣ, ки барнеҳ нақиши фош,
Бар дараи, к: -Эй меҳмон, ин ҷо мабош.
Шаб махусб ин ҷо, агар ҷон боядат,
В-арна марг ин ҷо камин бигшоядат.
В-он яке гуфтӣ, ки: -Шаб қуфле ниҳед,
Гофиле, к-ояд, шумо кам раҳ диҳед.*

То ин ки шабе меҳмоне ба масҷид ворид шуд. Ӯ васфи ин масҷидро карроран⁶⁰⁷ шунида буд, аммо тарсе дар дилаш роҳ наёфта буд:

*Аз барои озмун меозмуд,
З-он ки бас мардонаву ҷонсер буд.
Қавм гуфтандаш, ки ҳин, ин ҷо махусб,
То накубад ҷонситонат ҳамчу кусб.⁶⁰⁸*

Мардум наҳйаш⁶⁰⁹ мекарданду мегуфтанд: -Ту хабар надорӣ, ҳар кас дар ин масҷид хобид, мурд.

Мард гуфт: -Аслан ман аз ин зиндагӣ сер шудаам ва меҳоҳам бимирам. Оре, кохилу бекораам, ки дунболи дарди сар мегардам. Дигар болотар аз сиёҳӣ, ки ранге нест.

⁶⁰⁶Ур – барахна, камбағал.

⁶⁰⁷Карроран - гаштаву баргашта.

⁶⁰⁸Кусб – кунҷора, тахшини равған; ҳар донае, ки равғани онро гирифта бошанд.

⁶⁰⁹Наҳй – манъ, боздоштан.

Мардум боз ҳам ўро насихат карданд ва ў посух медод ва суханони зиёде дар ин бора миёни ў ва мардум мубодала шуд. Аммо мард бар тасмими худ котеъ буд.

Дар ҳар ҳол мард шабро дар масҷид монд, аммо аз таъсири он чи дар ин боб шунида буд, хоб ба чашмаш роҳ наёфт. Саранҷом нимашаб овозе ҳавлангез шунид, «к-оям, оям бар сарат, эй мустафид». Ин садо панҷ бор такрор шуд, аммо мардро такон надод ва натарсонид. Ў бе он ки ҳеч ваҳшату ҳарос дар дили худ роҳ диҳад, бонг баровард, ки «ман низ ҳозирам, инак агар мардӣ, биё». Ҳамон дам тилисм шикаст ва аз сақфи масҷид он қадар сиккаҳои тилло фуру рехт, ки то наздики дар расид.

Мард бархост, зарҳоро баргирифт ва то сахаргоҳ ҳар чи мумкин буд, аз он ҷо берун кашид ва ганҷҳо анбошт.

Сирри ин ҳикоят лузуми пойдорӣ дар сулуки тариқ аст, ки ишқ таъбире аз он ба шумор меравад. Висоли маъшук ҳам тилисмest, ки ҷуз он кас, ки метавонад ҷонро дар ин роҳ арзаи хатар созад, онро наметавонад шикаст. Ва тардиде нест, музди ин диловариҳои ошиқон зари зоҳир нест, ганҷи васл аст.

ХАНДАИ РАСУЛ (С) БАР АСОРАТИ КОФИРОН

Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи ва саллам дар яке аз ҷангҳо, ки ғолиб омада буд, ҷамъеро ба асорат гирифт. Асиронро мебурданд ва нолаву афғони эшон баланд буд ва Паёмбар наззорагар. Онон зеричашмӣ ба Паёмбар нигаристанд ва аз шиддати бугзу нафрат нисбат ба он Ҳазрат лабу дандонҳои худро мечавиданд, аммо дар банд буданд ва ҷуръати изхори ҳашми худро надоштанд. Бо худ мегуфтанд: -Агарчи Мухаммад ғолиб омаду пируз

шуд, аммо ин далел бар ҳаққонияти ӯ нест; ҳар кас мумкин аст дар ҷанге пирӯз ва дар ҷанге мағлуб гардад:

Худ чӣ шуд, гар голиб омад чанд бор?

Ҳар касеро голиб орад рӯзгор,

Мо ҳам аз айём бахтовар шудем,

Борҳо бар вай музаффар омадем.

Бо худ зиёд гуфтугӯ мекарданд ва далелу бурҳон меоварданд, ки ин Паёмбар барҳақ ва дар гуфтори худ содиқ нест. Яке аз он ҷамъ дар таъйиди ин муддао гуфт:

-Агар ба ростӣ, ӯ Паёмбар аст, бояд мазҳари раҳмату бахшоиш бошад, пас чаро вақте моро дар асорату ранҷ дид, хандиду шод шуд?

Он яке гуфт: -Ар чунон аст, он надид,

Чун бихандид ӯ, ки моро баста дид?

Чунки ӯ мубдал шудасту шодиаш,

Нест 3-ин зиндону 3-ин озодиаш.

Пас ба қаҳри душманон чун шод шуд?

Чун аз ин ғатҳу зафар пурбод шуд?

Шод шуд ҷонаш, ки бар шерони нар,

Ёфт осон нусрату дасту зафар.

Пас бидонистем, к-ӯ озод нест,

Чуз ба дунё дилхушу дилшод нест.

Паёмбар суҳанони пинҳонии асиронро шунид ва дар посухи эшон гуфт: -Табассуме, ки ман бар лаб доштам, ба хотири пирӯзӣ бар шумо буд. Кофар худ мурда аст, куштани ӯ нишонаи муруввату ҷавонмардӣ нест ва ман шуморо вақте озод будед ҳам, асир медидам. Ман бо шумо ҷангидам, то шуморо аз бадбахтиву асорату табоҳие, ки дар он ғута меҳурдед, аммо гумон мекардед, дар саодату хушӣ ҳастед, бираҳонам. Хандаам барои он буд, ки дидам шуморо дастбаста ба биҳишт мебаранд:

Пас Расул он гуфташонро фаҳм кард,

Гуфт: -Он ханда набудам аз набард.

Мурдаанд эшону нусида(й) фано,
 Мурда куштан нест мardӣ пеши мо.
 Ман намекардам газо⁶¹⁰ аз баҳри он,
 То зафар ёбам, фуру гирам ҷаҳон.
 К-ин ҷаҳон хуфясту мурдору рахис,⁶¹¹
 Бар чунин мурдор чун бошам ҳарис?
 Ман ҳамеронам шуморо ҳамчу маст,
 Аз дарафтодан дар оташ бо ду даст.

ДОДХОҶИИ ПАШША АЗ БОД

Дар рӯзгори Сулаймони набӣ алайҳиссалом пашшае аз алафзоре рахсипори остони адли Сулаймон шуд ва аз бод шикоят карду гуфт:

К: -Эй Сулаймон, маъдалат⁶¹² мегустарӣ,
 Бо шайтани в-одамизоду парӣ.
 Мурғу моҳӣ дар паноҳи адли туст,
 Кист он гумгашта, к-иш фазлат наҷуст?
 Дод деҳ моро, ки бас зорем мо,
 Бенасиб аз боғу гулзорем мо.

Сулаймон гуфт: -Чӣ касе ҳаққи туро ситонда ва бар ту ситам ронда? Мо ҳамаи ситамгаронро дар зиндон кардаем.

Эй аҷаб, дар аҳди мо зolim кучост?
 К-ӯ на дар ҳабсу дари занҷири мост.

Сулаймон гуфт: -Тарафи даъво низ бояд ҳузур дошта бошад, он гоҳ доварӣ кунем:

То наёяд ҳар ду ҳасм андар ҳузур,
 Ҳақ наёяд пеши ҳоким дар ҳузур.
 Бонг зад он шах, ки: -Эй боди сабо,
 Пашша афгон кард аз зулмат, биё.
 Ҳин, муқобил шав туву ҳасму бигӯ
 Посухи ҳасму бикун дафъи адӯ.

⁶¹⁰ Ғазо – чанг, набард.

⁶¹¹ Рахис – камарзиш, арзон.

⁶¹² Маъдалат – адлу инсоф, додгарӣ, адолат.

Бод эҳзор⁶¹³ шуд. Паиша то дид, ки бод меҳоҳад биёяд,
по ба фирор гузошт:

*Бод чун бишнид, омад тез-тез,
Паиша бигрифт он замон роҳи гурез.
Гуфт: -Эй шаҳ, марги ман аз буди уст,
Худ сиёҳ ин рузи ман аз дуди уст.*

Достон робитаи инсон ва Худоро баён мекунад. Ҳамон
гуна, ки паиша тоқати бод надорад ва агар биёяд, у
мегардад, агар анвори Илоҳӣ низ дар дили касе таҷаллӣ
намояд, вучуди мавҳуму ҳастии нопойдор уро маҳв
мекунад ва уро ба фано мерасонад, аммо ин фано
муқаддимаи ҳаёту бақои ҷовидон аст.

⁶¹³Эҳзор – ҳозир.

Дафтари чаҳорум

ОШИҚИ ХАТОКОР

Чавоне дил дар гарави ишқи зане дошт ва шуру иштиёк хуру хоб аз ӯ рабуда буд. Ин амр ихтисос ба он чавон надорад, балки ишқ ҳамеша ошиқро дар шиканчаву тангно қарор медиҳад; гуё кинае бо ӯ дорад:

Пас шиканча кард ишқаш бар замин,

Худ чаро дорад зи аввал ишқ кин?

Ишқ аз аввал чаро хунӣ бувад?

То гурезад он, ки берунӣ бувад.

Марди ошиқ борҳо пайкери бо паёме, ки ҳокӣ аз ишқу алоқаи васфношуданиаш ба ӯ буд, назди маъшук мефиристонд; аммо он қасиди бадсират аз рӯи ҳасодати зиёд дар паёми ӯ даст мебурд ва онро таҳриф мекард. Нома ҳам агар мефиристонд, дар нома даст мебурд ва ҳаргиз нашуд, ки нома ва ё пайғоми ошиқ ба наҳви саҳеҳ ба дасти маъшук бирасад.

Ҳафт сол ин сон бигзашт, то он ки шабе доруғаи шаҳр дар кучаи хилвату торик чавони ошиқро мебинад ва ба хиёли он ки ӯ дузд ё мучрим аст, дар садади дастгириаш бармеояд. Аммо чавон мегурезад.

Чавон аз бими ӯ саросема ба боге панох мебарад. Ногаҳон маъшукро дар он ҷо меёбад:

Буд андар бог он соҳибҷамол,

К-аз гамаш ин дар ано буд ҳафт сол.

Сояи ӯро набуд имкони дид,

Ҳамчу анқо васфи ӯро мешунид.

Доруға сабаби хайр шуд; ошиқро ба маъшуқи худ расонд ва орзуи ҳафтсолаи вайро баровард.

Мар асасро сохта Яздон сабаб,

То зи бими ӯ давад дар бог шаб.

Бинад он маъшуқаро ӯ бо чароғ,

Толиби ангуштарӣ дар ҷуи бог.

Чавон Худойро аз самими ҷон сипос гуфт, доруғаро пиз дуо кард: -Худоё, ман ўро бо фирори худ озурдам, ту ҷуброн кун. Ўро аз ин мақоми паст раҳо соз ва саодати ин дунёву он дунё насибаш фармо:

*Саъд дораи ин ҷаҳону он ҷаҳон,
Аз авониву сағиаш вораҳон.*

Ошиқ чун маъшуқи худро дар боғ танҳо ёфт, аз худ беҳуд шуд ва саросема ба сӯи ӯ омад, то ўро дар оғӯш кашад; аммо маъшуқ фарёд зад, ки: -Адабро пос бидор!

-Ин ҷо, ки касе нест, ҷуз насиме, ки мевазад!

-Эй нодон, ту насимро мебинӣ, аммо холиқи насимро намебинӣ?!

*Гуфт: -Охир хилват асту халқ не,
Об ҳозир, ташинаи ҳамчун мане.
Кас намеҷунбад дар ин ҷо ҷуз ки бод,
Кист ҳозир? Кист монев з-ин гушод?
Гуфт: -Эй шайдо, ту аблаҳ будай,
Аблаҳӣ в-аз оқилон нашинудай.
Бодро дидӣ, ки меҷунбад, бидон,
Бодҷунбонест ин ҷо бодрон.*

Марди ошиқ гуфт: -Дуруст аст, ки ман дар риояти адаб кӯтоҳӣ кардам, аммо дар ишқи худ содиқам.

-Ту ошиқ нестӣ, балки косибӣ. Маро намеҳоҳӣ, балки амёли худатро меҳоҳӣ; ва ба ҳамин далел аст, ки дар ин солҳо чавобе ба номаҳои ту наодоам. Ту ханӯз мақоми баланди ишқро дарнаёфтаӣ:

*Гуфт ӯ: -Гар аблаҳам ман дар адаб,
Зиракам андар вафову дар талаб.
Гуфт: -Адаб ин буд худ, ки дида шуд,
Он дигарро худ ҳамедонӣ ту луд.*

Ошиқ гуфт: -Ман қасди имтиҳони туро доштам ва покдомани туро меозмудам, «то бубинам ту ҳарифӣ ё сатир»⁶¹⁴.

⁶¹⁴Сатир - мастур, пӯшида ва покдоман.

Маъшук узри ошиқро напазируфт ва гуфт: -Ҳақиқат барои ман монанди рӯзи равшан аст, аммо барои ту монанди шаби торику сиёҳ аст.

*Ҳилаҳои тира андар доварӣ
Пеши биноён чаро меоварӣ?
Ҳар чӣ дар дил дорӣ аз макру румуз,
Пеши мо расвосту пайдо ҳамчу рӯз.
Гар бипушемаш зи бандапарварӣ,
Ту чаро берӯӣ аз ҳад мебарӣ?*

Ту аз падарат Одам Абулбашар биёмуз, ки чун гуноҳе кард, ба тавҷеҳи он напардохт, балки дилшикаставу узрхоҳ сар ба остони маъбуд ниҳод:

*Бар сари хокистари андуҳ нишаст,
Аз баҳона шох то шохе наҷаст.
«Раббано инно заламно» гуфту бас,
Чунки қондорон бидид аз пешу пас.*

Эй ошиқ, ту ҳам вақте гуноҳат фош шуд, дигар даст ба ҳила назан, хоксору фурутан шав. Фарзандони Одам ҳангоми гуноҳ мегуянд: «Худоё, мо бар худ ситам кардем» ва тавба мекунанду узр меоваранд. Агар густоҳии Иблис тавонист айбҳои ўро бипушонад, ту низ густоҳӣ кун.

Сухани охири ошиқ ин буд, ки: -Озмуданам монанди муъҷиза хостани Абӯҷаҳл аз Паёмбар аст. Онон ки Паёмбарро мешинохтанд, муъҷиза намехостанд. Дархости муъҷиза аз сӯи бадхоҳону беимонҳо буд:

*Он Абӯҷаҳл аз Паямбар муъҷизе,
Хост, ҳамчун кинавар турки гузе.
Лек он сиддиқи Ҳақ муъҷиз нахост,
Гуфт: -Ин рӯ худ нагуяд ҷуз ки рост.
Кай расад ҳамчун туеро, к-аз манӣ,
Имтиҳони ҳамчу ман ёре кунӣ?*

ВОИЗ ВА ДУО БАРОИ ГУМРОҲОН

Воизи вораста ҳар гоҳ бар минбар менишаст, пас аз баёни маорифи диниву андарзҳои маънавӣ даст ба дуо

мекушод ва беш аз ҳама бадону фосикону раҳзанонро дуо мекард. Ва камтар таваҷҷӯҳ дошт, ки соlexонро низ дуо кунад:

*Даст бармедошт: -Ё Раб, раҳм рон,
Бар бадону муфсидону золимон.
Бар ҳама тасхуркунони аҳли хайр,
Бар ҳама кофирдилону аҳли дайр.
Менакардӣ у дуъо бар асфиё,
Менакардӣ ҷуз хабисонро дуъо.*

Мардум забон ба гила кушуданд, ки: -Ин гуна дуо кардан маъмул нест. Дуо дар ҳақки носипосон футуввату мардонагӣ нест.

Воиз дар посух гуфт: -Ман аз ин палидону саркашон хубиҳо дидаам; аз ин рӯ, бар худ лозим медонам, ки онҳоро дуо кунам; зеро онон чунон аз худ хабосат нишон доданд, ки маро аз ҳар бадӣ боздоштанд. Ба гунае, ки гирди ҳеч гуноҳе намеравам; чун зиштии онро дар рафтори онҳо ба рӯшанӣ дидам. Ва низ ҳар гоҳ ба дунё майлам меомад, аз тарафи онҳо садамаҳову захмҳои зиёде бар ман мерасид. Пас онҳо сабаби ислоҳу хайри ман шуданд:

*Гуфт: -Некӯӣ аз инҳо дидаам,
Ман дуъошон з-ин сабаб бигзидаам.
Хубсу зулму ҷавр чандон сохтанд,
Ки маро аз шар ба хайр андохтанд.
Ҳар гаҳе, ки рӯ ба дунё кардаме,
Ман аз эшон захму зарбат х(в)ардаме.
Кардаме аз захм он ҷониб паноҳ,
Боз овардандаме гургон ба роҳ.*

Душмане, ки боис шавад ту ба Худо паноҳ барӣ, ба воқеъ дӯст аст ва дӯсте, ки туро аз Ҳақ дур кунад, ба воқеъ душман аст:

*Дар ҳақиқат ҳар адӯ⁶¹⁵ доруйи туст,
Кимӣёву нофеъу дилҷуйи туст.
Ки аз ӯ андаргурезӣ дар хало,
Истиёнот ҷуйӣ аз лутфи Худо.
Дар ҳақиқат дӯстонат душмананд,
Ки зи ҳазрат дуру машгулат кунанд.*

Қону нафси инсон монанди хорпушт аст, ки ҳар чи бар
ӯ мезананд, фарбехтару дурушттар мешавад. Қони одамӣ
бо сахтӣ дидану риёзат кашидан фарбех мешавад ва қавӣ
мегардаду рушд меёбад. Ва ҳам аз ин рӯст, ки анбиёву
авлиёи Илоҳӣ ҳамвора дар сахттарин шароит мезистанд
ва ногувортарин ҳаводисро пазиро буданд:

*Нафси муъмин ушғуре омад яқин,
К-ӯ ба захми ранҷ зафт асту самин.
З-ин сабаб бар анбиё ранҷу шикаст
Аз ҳама халқи қаҳон афзунтар аст.
То зи қонҳо қонашон шуд зафттар,
Ки надиданд он бало қавми дигар.
Пуст аз дору болокаш мешавад,
Чун надими тоифӣ х(в)аш мешавад.
Одамиро пӯсти номадбуг⁶¹⁶ дон,
Аз рутубатҳо шуда зишту гарон.*

Ё худ ба ихтиёр риёзат каш ё агар аҳли риёзати ихтиёрӣ
нестӣ, сахтихову балоҳоеро, ки Худованд бароят пеш
меоварад, бо рӯи боз ва ҳолати ризо пазиро бош:

*Талху тезу молиши бисёр деҳ,
То шавад поку латифу бофареҳ.
В-ар наметонӣ ризо деҳ, эй аёр,
Гар Худо ранҷат диҳат беихтиёр.
Ки балои дӯст татҳири шумост,
Илми ӯ болои тадбири шумост.*

⁶¹⁵Адӯ -душман.

⁶¹⁶Номадбуг - покиза нашуда.

РОҲИ АМОН МОНДАН АЗ ХАШМИ ХУДО

Гуфт Исоро яке хушёрсар:

-Чист дар ҳастӣ зи ҷумла саъбтар?⁶¹⁷

Марде назди хазрати Исо омаду пурсид: -Эй паёмбари Худо, дар чаҳон чӣ чиз аз ҳама сахттар аст, ки таҳаммулаш натавон кард ва дар баробараш муқовимат ғоидае надорад?

-Ҳашми Худо, ки оташи қаҳаннам низ аз он ба ларза меояд.

-Роҳи дар амон мондан аз ҳашми Худо чист? Чӣ кунем, то Худо бар мо ҳашм нагирад?

-Роҳаш он аст, ки ҳар гоҳ бар касе ҳашмнок шудӣ, ҳашми худро фуру хӯрӣ ва худдор бошӣ:

*Гуфташ: -Эй ҷон, саъбтар ҳашми Худо,
Ки аз он дузах ҳамеларзад чу мо.*

Гуфт: -Аз ин ҳашми Худо чӣ бвад амон?

Гуфт: -Тарки ҳашми хеш андар замон.

Пас авон,⁶¹⁸ ки маъдани ин ҳашм ғашт,

Ҳашми зишташ аз сабуъ ҳам даргузашт.

Чӣ умедасташ ба раҳмат? Ҷуз магар,

Боз гардад з-он сифат он беҳунар.

ХИЁНАТИ ҲАМСАРИ СҶУФӢ

Марди сӯфӣ ба ҳамсари худ гумони бад бурд. Ба ҳамин далел бевақту сарзада аз мағоза ру сӯи хона намуд, то пориди хона шуд. Дид ҳамсараш бо марди кафшдӯз дар утоке дарбаста хилват кардааст. Зан аз вуруди шавҳар огоҳ шуд. Билофосила чодаре бар сари он марди аз Худо

⁶¹⁷ Саъб - душвор, сахт.

⁶¹⁸ Авон - маъмури ҳукуматӣ, посбон.

беҳабар кашид ва ўро дар ҳайъати занон даровард. Он гоҳ дари утоқро кушод.

Суфӣ, ки дostonро фаҳмида буд, худро ба нодонӣ заду гуфт: -Ин хонум кист?

-Хотуне аз мӯхтарамин ва аъёни шаҳр аст. Дарро бастам, то бегонае ворид нашавад.

-Ин хонуми мӯхтарам бо мо чӣ кор дорад?

-Писаре думбахт дорад ва омадааст духтари моро бубинад, ки дасти бар қазо духтар ба мактаб рафта ва дар хона нест.

-Мо, ки ҳамшаъни ин хонавода нестем, чӣ гуна бо онон васлат кунем?

-Ман низ ин матлабро барои эшон гуфтам. Аммо посух доданд, ки аҳамияте надорад; барои мо покдоманиву ифбат бас аст, на моли дунёву ном.

Суфӣ боз бар факру нодории худ такард ва зан низ ба хиёли он, ки шӯяшро фирефта ва найрангаш дар ў асар карда, бо итминон гуфт: -Шавҳари азиз, ман ҳам ин матлабро муқаррар ба эшон гуфтам, аммо ў исрор дорад, ки ин васлат сурат гирад.

Суфӣ бо зиракиву каломе дупаҳлӯ гуфт: -Бале, ҳатман ин хонум аз ҳамаи ҷузъиёти зиндагии мо боҳабар аст ва чизе бар ў пӯшида нест. Дигар лозим нест аз покдоманин аъзои ин хонавода, ба хусус, модари духтар, сӯҳбатешавад, ки ў ба ҳубӣ имтиҳони худро пас додааст.

Шарҳи мастурӣ зи бобо шарт нест,

Чун бар ў пайдо чу рӯзи равшанест.

Ин dostonро гуфтам, то бидонӣ, ки ҳар гоҳ парда аз хатову лағзиши инсон афтод, дигар набояд лоф занаву онро пинҳон дорад, ки расвотар мешавад.

Ин ҳикоятро бад-он гуфтам, ки то

Лоф кам бофӣ, чу расво шуд хато.

Мар туро, эй ҳам ба даъвӣ мустазод,

Ин будастат иҷтиҳоду эътиқод.

*Чун заки суфӣ ту хоин будай,
Доми макр андар даго бикишудай.
Ки зи ҳар ношустарӯе, ғанзани
Шарм дорӣ в-аз Худои хеш не.*

ДАББОҒ ВА БҶИ АТР

Даббоғ⁶¹⁹, ки ҳамвора бо бӯи бади лошани ҳайвонот сарукур дошт, рӯзе барои таҳияи эҳтиёҷи худ ба бозор меравад ва аз қазо гузораш ба бозори атрфурушон меафтад. Фазои бозор оканда аз бӯи атрҳои диловез буд. Даббоғ, ки ба бӯи мадфуъ⁶²⁰ хӯ гирифта буд, эҳсоси баде пайдо кард, аз бӯи атр калофа⁶²¹ шуд ва ҳоли таҳаввуъ⁶²² ба ӯ даст дод ва саранҷом беҳуш бар замин афтод:

*Он яке афтод беҳуш хамид,
Чунки дар бозори атторон расид.
Бӯи атраш зад зи атторони род
То бигардидаш сару бар ҷо фитод.
Ҳамчу мурдор уфтод ӯ беҳабар,
Нимрӯз, андар миёни раҳгузар.*

Мардум бараш чамъ омаданд. Яке даст бар қалбаш мегузошту молиш меод, дигарӣ гулоб бар сару рӯаш мерехт, то ҳолаш беҳтар шавад, ғофил аз он ки бадҳолии ӯ ба хоҳири ҳамон бӯи гулоб ва монанди он аст. Яке удро бо шукр дуд мекард, яке либосҳояшро аз тан берун мекард ва ... аммо ҳеҷ кас надонист, ки ӯ чаро аз ҳол рафт ва беҳуш шуд.

Аз баҳти хуб даббоғ бародаре дошт. Қараён ба гӯшаш расид ва саросема худро бар болинаш расонд. Ӯ микдоре мадфуъи сағ ҳамроҳи худ оварда буд. Чамъиятро шикоят

⁶¹⁹ Даббоғ – касе, ки пусти ҳайвонотро поку тамиз мекунад.

⁶²⁰ Мадфуъ – саргин, гонг.

⁶²¹ Калофа – калова.

⁶²² Таҳаввуъ – қай кардан, дил бечо шудан.

ва бар сари даббоғ омаду гуфт: -Ман сабаби бадҳолӣ бародарамро медонам.

Гуфт: -Ман ранҷаш ҳамедонам зи чист?

*Чун сабаб донӣ, даво кардан ҷалист.*⁶²³

Чун бидонистӣ сабабро, саҳл шуд,

Дониши асбоб дафъи ҷаҳл шуд.

Бародари даббоғ бо худ гуфт: -Бӯи тааффуни мадфӯн дар аъмоқи тану ҷонаш нуфуз кардааст. Ӯ ҳар рӯзи худро бо ин бӯ ба шом мебарад; аз ин рӯ, тоқати шунидани бӯн атру гулобро надорад:

Халқро меронд аз вай он ҷавон,

То илоҷашро набинанд он касон.

Сар ба гӯшаи бурд ҳамчун розгӯ,

Пас ниҳод он чизро бар бинӣ ӯ.

К-ӯ ба каф саргини сағ соида буд,

Доруи мағзи палид он дида буд.

Соате шуд, мард ҷунбидан гирифт,

Халқ гуфтанд: -Ин фусуне буд шигифт.

Эй бародар, аз он ҷо, ки машоми дили ҳақситезон бо бӯи атрогини ҳақиқат унс надорад, он равоеҳи⁶²⁴ ҷонфизоро таҳаммул намекунанд ва аз он гурезонанд:

Мар ҳабисонро насозад таййибот,

Дархуру лоиқ набошад, эй сиқот.

Чун зи атри вайҳ каж гаштанду гум.

Буд фиғоншон, ки татаййарно бикум.

Онон, ки бо бадихо унс гирифтаанд, таҳаммули хубихо душвор аст. Ҷони олуда бо палидҳо сархуш аст ва фазилятҳо ба зоиқааш ширин намеояд.

АЛӢ КАРАМА-АЛ-ЛОҲУ ВАҶҶАҲУ ВА СУОЛИ БЕҶО

*Муртазоро гуфт рӯзе як ануд.*⁶²⁵

К-ӯ зи таъзими Худо оғаҳ набуд.

⁶²³ Ҷалӣ – ошкор, маълум, равшан.

⁶²⁴ Равоеҳ – роиҳа.

⁶²⁵ Ануд – ситезагар, гумроҳ.

*Бар сари бомеву қасре бас баланд:
-Ҳифзи Ҳақро воқифӣ, эй ҳушманд?*

Аз Алии муртазо марди бадандеш пурсид: -Оё аз хифзу ниғаҳдории ҳақ иттилоъ дорӣ?

-Оре, у ҳафиз асту ғанӣ.

-Пас худро аз болои ин боми баланд бар замин андоз ва бар хифзу ҳароси Худо эмин бош, то ман яқин кунам, ки ту рост мегӯӣ.

-Бирав, роҳи худ гир. Ту меҳохӣ Худоро имтиҳон кунӣ?! Бандаи фақирро чӣ расад, ки Худои бузургро биозмояд? Имтиҳон кардан шоистаи мақоми Худовандист. Ёст, ки ҳар лаҳза бандагони худро меозмояд:

*Бандаро кай заҳра бошад, к-аз фузул,
Имтиҳони Ҳақ кунад, эй гиҷи гӯл!
Он Худоро мерасад, к-у имтиҳон
Пеш орад ҳар даме бо бандагон.
Эй надониста ту шарру хайрро,
Имтиҳон худро кун, он гаҳ гайрро.
Имтиҳони худ чу кардӣ, эй фалон,
Фориғ оӣ 3-имтиҳони дигарон.*

Вале Худоро низ набояд имтиҳон кунӣ, ки худ расво мешавӣ. Агар заррае бихоҳад кӯҳи баландро вазн кунад, ҳудаш дарҳам хоҳад шикаст, чун миқёсаш кӯчақтар аз он аст, ки кӯхро бисанҷад:

*Шайхро, ки пешову раҳбар аст,
Ғар муриде имтиҳон кард, у ҳар аст.
Чуръату чаҳлат навад урёну фош,
Ў бараҳна кай шавад 3-он ифтитош?⁶²⁶
Ғар биёяд зарра, санҷад кӯхро
Бардарад 3-он кӯҳ тарозуш, эй фато!*

⁶²⁶Ифтитош - тафтиш кардан.

СУЛАЙМОН ВА БИЛҚИС

[Сулаймон аз анбиёи бузурги Илоҳӣ ва дорои ҳукумати чахонгустару бемонанд буд. Ҳамаи офаридагон, ҳатто боду борон ва чину ҳайвон дар ихтиёри ӯ ва гуш ба фармони ӯ буданд.

Ҳудхуд, ки аз парандагони наздик ба даргоҳи Сулаймон буд, рӯзе барои ӯ хабар овард, ки дар он дурдастҳо сарзаминест ба номи Сабо, ки дар он зане ба номи Билқис ҳукумат мекунад. Онон аз неъматӣ бисёре бархурдоранд, аммо ҳама офтобпарастанд.

Сулаймон бо шунидани ин хабар тасмим мегирад он қавми кофирро ба Худопарастӣ даъват кунад. Аз ин рӯ, ба Билқис номае навишту худхудо маъмур сохт, то номаро ба ӯ бирасонад.

Ҳудхуд номаро якҷаст ба қасри Билқис бурд ва пешорӯи ӯ андохт ва худ дар гушае мунтазир монд, то аз мочаро огоҳ шавад.

Билқис маликаи зебову боҳашамат буд, номаро кушоду дид, ки дар он омадааст: «Ин нома аз Сулаймон ва ба номи Худои бахшояндаи меҳрубон аст. Бо ман аз сари ситез барнахезед ва таслим назди ман оед.»

Билқис мавзӯро дар шӯрои бузургон ба баҳс гузашт.

-Акнун чӣ бояд кард?

-Мо туро ба раҳбарӣ баргузидаем ва ба хираду лаёқати ту эътимод дорем, ҳар чи худ салоҳ медонӣ, ҳамон кун!

-Номаро аз ҷониби фармонравое муқтадир медонам; то касе ба қудрати хеш имон надошта бошад, ба ин устуворӣ сухан намегӯяд. Бехтар он аст, ки ҳадоёе назди ӯ бифириستم, то фиристодагони мо ӯро бубинанду арзёбӣ кунанд, ки агар ба ростӣ қудратманд бошад, мо

низ беҳуда худро ба дарди сар наандохта бошем.

-Ҳар чи он малика салоҳ бидонанд, дуруст аст.

Ҳудҳуд мочароро шуниду ба суръат худро ба Сулаймон расонд ва он чи дидаву шунида буд, барои ӯ бозгуфт.

Сулаймон дастур дод, то хангоме ки суфарои Билқис биёянд, қасре бисёр-бисёр бошукӯх барои ӯ бисозанд ва чунон онро бо киматтарину зеботарин зинатҳо биёроянд, ки ҳадяоварандагон хичил шаванд.]⁶²⁷

Фиристодагони Билқис ҳадоёро низ бо худ ба қасри Сулаймон мебурданд: чихил хичир, ки бори ҳамаи онҳо аз тилло буд. Онон вақте ворида қаламрави Сулаймон шуданд, диданд ҳамаи он сарзамин бо тиллои ҳолис ораста шудааст:

*Ҳадяи Билқис чил астар будаст,
Бори онҳо ҷумла хишти зар будаст.
Чун ба саҳрои сулаймонӣ расид,
Фариши онро ҷумла зарри пухта дид.
Бар сари зар то чихил манзил биронд,
То ки зарро дар назар обе намонд.*

Бо дидани ин сахна бо худ гуфтанд: -Ин мояи расвоист, зира ба Кирмон бурдаем.⁶²⁸ Ин сарзамин ҳамааш тиллост, тиллои андаки мо дар он арзише надорад.

Эй касе, ки ақли худро ба боргоҳи Илоҳӣ ҳадя бурдаӣ, ҳоли ту низ чун он қосидони Билқис аст:

*Эй бибурда ақл ҳадя то Илоҳ,
Ақл он ҷо камтар аст аз хоки роҳ.*

Саранҷом тасмим гирифтанд, ки фармони Билқисро ба ҳар шакл ҷомаи амал бипӯшонанд. Ҳадоёро бо худ бурданд ва назди Сулаймон фуру ниҳоданд. Сулаймон бо дидани он ҳадоё хандиду гуфт: -Ман кай аз шумо пешкаше бебаҳову ночиз хостам? Ман аз шумо ҳадя намехоҳам,

⁶²⁷ Ручўъ купед: Достонҳои паёмбарон, сафҳаи 173-174.

⁶²⁸ Зира ба Кирмон бурдан - масали эронӣ ба маънии кори беҳуда кардан.

балки меҳоҳам шумо худ ҳадяи лоиқу шоиствавед:

*Ман намеғўям маро ҳадя диҳед,
Балки гуфтам: -Лоиқи ҳадя шавед.
Ки маро аз ғайб нодир ҳадяҳост,
Ки башар онро наёрад низ хост.*

Аз ҷониби Худо ҳадоёе ба ман мерасад, ки назир надорад ва шумо ҳатто аз тасавури он очизед.

Эй қавм, шумо офтобу ситорагонро мепарастед, дар ҳоле, ки бояд Худои хуршедофаринро бипарастед. Шумо ҷони гиронмоятонро бо парастидани махлуқоти Худо ҳақиру кучак мешуморед.

Хуршед, ки гармо мебахшад, ба амри Худо чунин мекунад. Агар хуршед бигирад, шумо чӣ мекунед? Магар ба даргоҳи Худо илтиҷо намекунед, пас чаро аз оғоз Худоро намепарастед?

*Офтобат, гар бигирад чун кунӣ?
Он сиёҳӣ з-ӯ ту чун берун кунӣ?
На ба даргоҳи Худо оӣ судо?⁶²⁹
Ки сиёҳиро бибар, водех шуоъ.
Сӯи Ҳақ гар ростона ҳам шавӣ,
Вораҳӣ аз ахтарон, маҳрам шавӣ.*

Пас аз он Сулаймон расулони Билқисро дилдорӣ доду навозиш кард ва ҳар гуна тарсу бимро аз дилашон берун сохт. Ҳадоёро низ ҳамроҳашон кард ва бозпас фиристоду гуфт: -Шумо ба сӯи Билқис биравед ва пайгомовари ман сӯи ӯ бошед. Шигифтиҳоеро, ки дар ин сарзамин дидед, бе каму кост барои ӯ бозгӯед. Ҳикояти он саҳрои тиллоиро низ нақл кунед:

*То бидонад, ки ба зар томеъ⁶³⁰ наем,
Мо зар аз Зарофарин овардаем.
Он ки гар хоҳад, ҳама хоки замин,
Сар ба сар зар гардаду дурри самин.*

⁶²⁹ Оӣ судо - изҳори дард мекунӣ.

⁶³⁰ Томеъ - тамаъкор, харис.

*Форигем аз зар, ки мо бас пурфанем,
Хокиёро сар ба сар заррин кунем.*

Он гоҳ ба расулони Билқис рӯ карду гуфт: -Ба сӯи Билқис биравед ва ба ин дин имон биоваред ва ба Билқис бигӯед: -Ҳар чи сареътар ин ҷо биё, ки Худованд шуморо ба дорулислом фаро меҳонад:

*Пас Сулаймон гуфт: -Эй пайкон равед,
Сӯи Билқису бад-ин дин бигравед.
Пас бигӯедаш: -Биё ин ҷо тамом,
Зуд, к: «Инналлоҳа ядъу би-с-салом».
Ҳин, биё, эй толиби давлат, шитоб,
Ки футӯҳ аст ин замону фатҳи боб.
Ҳин, биё Билқис, в-арна бад шавад,
Лашкарат хасмат шавад, муртад⁶³¹ шавад.*

ИМОН ОВАРДАНИ БИЛҚИС

Паёми Сулаймон ба Билқис расид ва саҳт дар ҷони ӯ нишаст. Дар камоли майлу рағбат оҳанги сафар кард, то ба назди Сулаймон биёяд. Ӯ бар гузаштаи худ бисёр таассуф хӯрд ва молу бисоти салтанатро ҷунон раҳо кард, ки ошиқон ному нангро. Ғуломону канизони зебо дар назараш монанди пӯсти пиёз гандида намудор шуданд:

*Тарки молу мулк кард ӯ онҷунон,
Ки ба тарки ному нанг он ошиқон.
Он ғуломону канизони ба ноз,
Пеши чашмаи ҳамчу пӯсида пиёз.
Богҳову қасрҳову оби рӯд
Пеши чаши аз шиқ гулхан менамуд.*

Сулаймон аз дили Билқис огоҳ шуд; зеро «к-аз дили ӯ то дили ӯ роҳ шуд». Сулаймон аз ҳамон дур дид, ки Билқис ҷӣ сон аз ҳама ҷиз дил кандааст, ҷуз тахташ, ки тарки он барояш бисёр душвор буд. Аммо шарҳи ин ки чаро ӯ ба

⁶³¹ Муртад - саркашу ёғӣ.

тахти Сулаймон ин андоза дил дода буд, суханро ба дароз мебарад:

*Гар бигуям он сабаб, гардад дароз,
Ки чаро будаиш ба тахт он ишқу соз?*

Тахти Билқис бисёр бузург ва интиқолаш аз ҷое ба ҷое мушкил буд; илова бар он, аҷзои бисёр зарифе дошт, ки ҳамлу нақл ба он осеб мерасонд.

Сулаймон гуфт: -Гарчи саранҷом алоқае ба ин тоҷу тахт низ аз дили Билқис берун меравад; аммо дар ҳоли ҳозир ба онҳо дилбаста аст. Хост, то он тахт назди Сулаймон биёяд ва Билқис аз он чудо нашавад.

Аҳримане ба Сулаймон гуфт: -Ман метавонам он тахтро ин ҷо биёварам, қабл аз он, ки ту аз ҷоят бархезӣ.

Аммо Осаф бархосту гуфт: -Ман ба кумаки Исми Аъзам он тахтро дар як лаҳза ҳозир меоварам.

Ва чунин кард:

*Гуфт ифрите, ки: -Тахтаи ро ба фан.
Ҳозир орам, то ту з-ин маҷлис шудан.
Гуфт Осаф: -Ман ба Исми Аъзамаш,
Ҳозир орам пеши ту дар як дамаи.
Ҳозир омад тахти Билқис он замон
Лек з-Осаф, н-аз фани ифритиён.*

Сулаймон бо дидани тахт Худойро сипос гуфту шукур гузорид. Он гоҳ рӯ ба тахт намуду гуфт: -Ту одамхоро гирифтори худ мекунӣ.

*Пеши ҷубу пеши санги нақшканд,
Эй басо гулон, ки сарҳо мениҳанд.*

Ин гуна буд, ки тахти Билқис қабл аз расидани ӯ, назди Сулаймон омад:

*Хез, Билқисо! Биёву мулк бин,
Бар лаби дарёи Яздон дур бичин.
Хоҳаронат сокини чархи санӣ,
Ту ба мурдорӣ, чӣ султонӣ кунӣ?*

*Хоҳаронатро зи бахшишиҳои род,
Ҳеч медонӣ, ки он султон чӣ дод?
Ту зи шодӣ чун гирифтӣ таблзан,
Ки манам шоҳу раису гӯ суҳан.*

[Билқис ва ҳамроҳон бо истикболи Сулаймон ба қасри ӯ даромаданд. Ба маҳзи вуруд Билқис тахти худро бо ҳамон ороишоту резакориҳо дар канори тахти Сулаймон дид. Хост ба тарафи он биравад, аммо дарёфт, ки бояд аз обнамои кучак бигзарад,

Дурахши нур дар булӯр чунон буд, ки ӯ ҳаракати мулоими обро дар обнамо мушоҳида мекард. Пас доманро боло зад, то аз об бигзарад, аммо пояш тар нашуд. Аз ҳамин рӯ, саҳт тааҷҷуб карду бо нерӯи Илоҳӣ ба нишонаҳои қудрати Худованд пай бурд. Пас дучори хичолату шарм шуд ва ба Сулаймон ва Худои ӯ калбан имон оварду гуфт: -Худовандо, ман то кунун ба нафси худ ситам кардаам ва дергоҳест, ки худро аз раҳмату нури Ту маҳрум сохтаам, инак, бо Сулаймон дар баробари Ту таслим мешавам ва аз жарфои дил ба итоат аз Ту мепардозам. Ҳамоно Ту меҳрубонтарини меҳрубонӣ.]⁶³²

АТТОР ВА БЕМОРЕ, КИ ГИЛ МЕХҶҮРД

Марде, ки мубтало ба бемории гилхӯрӣ буд, ба дӯкони як аттор рафт, то каллақанде аз ӯ бихарад. Санги тарозуи аттор ба ҷои санг аз гил буд. Вазни гилиро дар тарозу гузошту рафт, то қандро биёварад:

*Пас барои каффаи дигар ба даст
Ҳам ба қадри он шакарро мешикаст.
Чун набудани тешае, ӯ дер монд,
Муштариро мунтазир он ҷо нишонд.*

⁶³²Достони паёмбарон, сафҳаи 174.

Марди гилхӯр чашми атторро дур диду хаваси хӯрдани гиле, ки дар тарозу буд, ба ӯ голиб омад. Оҳиста ва ба дур аз назари аттор вазнаи гиљиро бардошту андаке аз он хӯрд:

*Рӯяш он сӯ буд, гилхӯр ношигифт,
Гил аз ӯ пушида, дуздидан гирифт.
Тарс - тарсон, ки набояд ногаҳон,
Чашми ӯ бар ман ғитад аз имтиҳон.*

Аттор мутаваҷҷеҳи дуздии он муштарӣ шуд, аммо ба рӯи худ наоварду бо худ гуфт: «Бештар аз он гил бихӯр!» Ту ба зохир гили маро меҳӯрӣ, аммо дар воқеъ аз паҳлӯи худ меҳӯрӣ ва ба худ зиён мерасонӣ. (Чун ҳар чӣ бештар аз вазна бихӯрад, қанди камтаре насибаш мегардад.)

*Гар бидузӣ в-аз гили ман мебарӣ,
Рав, ки ҳам аз паҳлӯи худ меҳ(в)арӣ.
Ту ҳаметарсӣ зи ман, лек аз харӣ
Ман ҳаметарсам, ки ту камтар х(в)арӣ.*

Эй бародар, онон, ки дуздона сар дар анбон ва даст дар чайби дигарон карда, ба хиёли худ молеро аз эшон мерабоянду зиёне ба онҳо мерасонанд, гофиланд аз ин, ки худро табоҳ мекунанду зиёни бештарро ба худашон ворид мекунанд.

ТАШНАИ ОБ БАР БОЛОИ ДАРАХТИ ЧОРМАҒЗ

Марди ташнае болои дарахти чормағзе рафт, ки дар зери он наҳре пуробу зулол чорӣ буд. Он мард шоҳаҳои дарахти чормағзро метаконд ва чормағз як-як даруни об меафтод ва бо афтодани он садое бармехост ва вай ҳубобхоеро менигарист, ки рӯи об падид меомад.

Оқиле, ки гузораш бад-он ҷо афтод, гумон бурд, ки он мард қасдаш чамъ кардани чормағз аст. Ба ӯ гуфт: -Ин корро нақун, чормағз ташнагӣ меоварад; зеро ҳам гарм

асту ҳам чарб. Баъдан бештари ин чормағзҳо дохили об
меафтаду аз дасти ту меравад.

Чавон дар посух:

*Гуфт: -Қасдам з-ин фишондан ҷавз⁶³³ нест,
Тезтар бингар, бар ин зоҳир маист.
Қасди ман он аст, к-ояд бонги об,
Ҳам бубинам бар сари об ин ҳубоб.*

Ман ташнаям ва меҳоҳам садои обро бишнавам ва
ҳубоби рӯи онро бубинам; чормағз ба чӣ қорам меояд?!

Кори шахси ташна он аст, ки даври нахри обу ҳуди об
ва садои об бигардад, он гуна, ки хоҷиён гирди Каъба
ростиву дурустӣ мечарханд:

*Ташнаро худ шугл чӣ б-вад дар ҷаҳон?
Гирди пойи ҳавз гаштан ҷовидон.
Гирди ҷуву гирди обу бонги об
Ҳамчу ҳоҷӣ тоифи Каъба(й) савоб.*

Мавлоно дар поёни ин ҳикоят мегӯяд: -Ман ҳам, ки ин
суханонро мегӯям «Маснавӣ» -ро мепардозам, мақсудам
туӣ, эй Ҳисом:

*Ҳамчунон мақсуди ман з-ин «Маснавӣ»,
Эй Зиёулҳақ Ҳусомуддин тувӣ.
Қасдам аз алфози ӯ рози ту аст,
Қасдам аз ишояи овози ту аст.
Пеши ман овозат овози Худост,
Ошиқ аз маъшук, ҳошо, ки ҷудост.*

ИБРОҲИМИ АДҲАМ ВА ТАРКИ САЛТАНАТ

Иброҳими Адҳам⁶³⁴ - подшоҳи Балх шабҳангом бар
тахт орамида буд ва ниғаҳбонон пушти боми қаср

⁶³³ Ҷавз - чормағз.

⁶³⁴ Иброҳим аз урафои қарни дуввуми хичрист. Дар бораи ӯ навиштаанд, ки
подшоҳи Балх буд, чоҳу ҷалоле дошт. Сипас ҳолаш дигаргун шуд ва дунёву мулку
молро раҳо кард ва ба ғайри тасаввуф рӯй овард ва аз бузургони ин табақа шуд.
Ба гуфтаи Ҷомӣ дар «Нафаҳот-ул-унс» дар соли 162 ё 166 вафот ёфт.

машғули ниғаҳбонӣ буданд. Албатта, мақсуди ӯ аз ниғаҳбон гуморидан ҷилавгирӣ аз хатари дуздону гораггарон набуд:

*Қасди шах аз ҳорисон, он ҳам набуд,
Ки кунад з-он дафъи дуздону рануд.⁶³⁵
Ӯ ҳамедонист, к-он ку одил аст,
Фориғ аст аз воқеъа, эминдил аст.*

Ниғаҳбони орзухову макосиди одамӣ адолати ӯст, на посбоне, ки шабҳо бар бом ҷуб бар табл мезанад, балки мақсудаш он буд, ки хитоби азалиро бишнавад.

Боре дар он шаб Иброҳим бар тахт хуфта буд, ки ногаҳон аз пушти бом садои тақ-таку ҳамҳамае шунид. Баланд шуд ва сар аз панҷараи уток берун оварду гуфт: -Кист, ки ин тавр роҳ меравад? Гумон надорам ин шахс инсон бошад.

Дар ин хангом гуруҳе аз мавҷудоти ачибу ғариб сар аз пушти бом поин оварданду гуфтанд: -Мо дар ҷустуҷӯи чизе ҳастем.

-Ба дунболи чӣ мегардед?

-Дар пайи шутурон ҳастем.

-Бигӯед бубинам, то ба ҳол чӣ касе шутурро рӯи пушти боми хонаҳо ҷустааст?

-Ту низ ба мо бигӯ: -Чӣ гуна ба тахти подшоҳӣ нишастай ва дар пайи лиқои Худо ҳастӣ?

*Пас бигуфтандаш, ки ту бар тахти ҷоҳ,
Чун ҳамечӯӣ мулоқоти Илоҳ?*

Ин ҷумла дар ҷони Иброҳим чун тире бар қалб нишаст ва барои ҳамеша асари худро дар ӯ гузошт. Иброҳим мулку ҷоҳу мол ва ҳама ҷизро раҳо кард ва аз он пас дигар касе Иброҳимро бар тахти подшоҳӣ надид:

⁶³⁵ Рануд - ҷамъи ринд, дар ин ҷо: ҳилагар.

*Худ ҳамон буд, дигар уро кас надид,
Чун парӣ аз одамӣ шуд нопадид.
Маъниаш пинҳону ӯ дар пеши халқ,
Халқ кай бинанд гайри ришу далқ?
Чун зи чашми хешу халқон дур шуд,
Ҳамчу анқо дар ҷаҳон машхур шуд.
Чони ҳар мурге, ки ояд сӯйи Қоф,
Чумлаи олам аз ӯ лофанд, лоф.*

ДОСТОНИ КҶДАКИИ МУҲАММАД - САЛАЛЛОҶИ АЛАЙҶИ ВА ОЛИҶИ ВА САЛЛАМ

[Модари Паёмбар ҳамроҳи ҷадди он ҳазрат - Абдулмуталлиб дар назар доштанд Муҳаммадро ба дояе ғиспоранд, то вазифаи ширдихии кӯдаки наводро ба ӯҳда бигирад. Занони ширдеҳи фаровоне аз ин амр истикбол намуданд ва худро барои кафолати ин муҳим муаррифӣ мекарданд, аммо кӯдак пистони ҳеҷ як аз оноро ба даҳон набурд.

Ҳоло танҳо як зан монда буд: Ҳалимаи Саъдия. Модари Паёмбар кам-кам нигарон шуда буд, чаро ки агар Муҳаммад пистони ин занро ҳам намепазируфт, дастикам то муддати дигар ва ёфтани дояе дигар, Муҳаммад дар Макка мемонд ва дар маърази хатари вабое, ки дар Макка пайдо шуда буд, қарор мегирифт. Ин нигаронӣ ҳангоме ба авҷи худ расид, ки бо шигифтӣ мушоҳида кард, ки Муҳаммад пистони Ҳалимаро низ напазируфт.

Ҳалима ба ӯ гуфт: -Бигзоред, пистони ростамро ҳам имтиҳон кунам, шояд аз пистони ҷап наменӯшад. Ман бо пистони ҷапи худ бештар фарзанди худро шир медиҳам.

Ҳоло бисёре аз ҳозирон низ кунҷков шуда буданд ва сокиту бесадо ба саҳна менигаристанд. Ҳалима

Муҳаммадро баргардонд ва дар оғуши ростии худ гирифт
пистони худро ба даҳони бастаи Муҳаммад часпонд.
Муҳаммад бедиранг даҳон боз кард ва онро дар даҳон
гирифт ва бо ҳавас ба макидан пардохт.

Ҳама аз шодӣ фарёд кашиданду кудакро ба ӯ
супурданд. Ҳалима ба сӯи қабिलाи худ бо кудаке, ки бисёр
зебову муборак буд, ба роҳ афтод.]⁶³⁶

Муддати дароз Муҳаммад назди Ҳалима буд, то
саранҷом ӯро аз шир гирифтӣ ба шаҳр овард:

*Мустафоро чун зи шир ӯ боз кард,
Бар қафаш бардошт чун райҳону вард.⁶³⁷
Меғурезонидаш аз ҳар неку бад,
То супорад он шаҳаншаҳро ба ҷад.*

Ҳалима воридаи Макка шуд ва сӯи Масҷидулҳаром рафт
ва дохили Ҳатим⁶³⁸ шуд. Дар ин ҳол буд, ки ногаҳон аз
осмон садое шунид, ки меғӯяд: -Эй Ҳатим, офтоби бисёр
бузурге бар ту тобид:

*Аз ҳаво бишинид бонге, к: -Эй Ҳатим,
Тофт бар ту офтобе бас азим.
Эй Ҳатим! Имрӯз ояд бар ту зуд,
Сад ҳазорон нур аз хуршеди ҷуд.
Эй Ҳатим! Имрӯз орад дар ту рахт,
Муҳташам шоҳе, ки пайки ӯст бахт.*

Эй Ҳатим, шоҳе бо шукӯҳу ҷалол, ки бахту иқбол пайки
ӯст, имрӯз дар ту ҷой меғираду нурафшонӣ мекунад. Эй
Ҳатим, имрӯз бар асари ин рӯйдодӣ тоза ҷойгоҳи арвоҳи
малакутӣ хоҳӣ шуд, рӯҳҳои малакутӣ даста-даста аз ҳар
ноҳия ба сӯи ту хоҳанд омад.

Ҳалима аз шунидани он садо ҳайрат кард, зеро касе

⁶³⁶Достони паёмбарон, сафҳаи 27-28.

⁶³⁷Вард - гул.

⁶³⁸Ҳатим - аз маконҳои бисёр муҳтараму пурфазилят аст. Албатта, дар
таъйини маҳалли он миёни фуқаҳо ихтилоф аст; вале голибан муътақиданд
маҳаллест миёни Ҳачаруласвад ва боби Каъба.

дар он атроф набуд. *ӯ* кудакро, ки дар багал дошт, бар замин ниҳод, то ба ҷустуҷӯи соҳиби садо биравад, ба ҳар *сӯ* рафт, аммо касеро наёфт. Боз омад, то Муҳаммадро бардорад, аммо *ӯ*ро дар ҷои худ надид.

Ҳайрат андар *ҳайрат* омад бар дилаш,

Гаши бас *торик* аз *гам* манзилаш.

Сӯи манзилҳо *давиду* бонг дошт,

Ки: -*Кӣ* бар дурдонаам *горат* *гумошт*?

Ҳалима ҳама ҷо сар кашид, аммо Муҳаммадро наёфт. Саранҷом пирамарде асозанон пеш омад ва чун ҷараёнро аз Ҳалима бозшунид,

Гуфташ: -*Эй фарзанд*, *ту андӯх* мадор,

Ки намоям *мар* *туро* як *шаҳриёр*.

Ки *бигӯяд*, *гар* *бихоҳад* *ҳоли* *тифл*,

ӯ *бидонад* *манзилу тарҳоли*⁶³⁹ *тифл*.

Ҳалима шод шуду гуфт: -Он шоҳи биноро ба ман нишон бидеҳ, то аз *ӯ* ҷои Муҳаммадро бипурсам.

Пирамард Ҳалимаро назди *Уззӣ*⁶⁴⁰ бурду гуфт: -Ин бут дар огоҳ кардани мардум аз асрори ғайбӣ корсоз аст.

Пирамард фавран бар остони он бут сачда оварду мочарои Ҳалима ва гум шудани Муҳаммадро барои он бут бозгуфт ва аз *ӯ* ёрӣ талабид.

То пирамард номи Муҳаммадро бар забон овард, ҳамаи бутони он ҷо сар хам карданду сачда оварданд. Он гоҳ ба пирамард гуфтанд: -Бирав дунболи кори худ, он касе, ки ту дар пайи *ӯ* хастӣ, ҳамаи моро сарнагун хоҳад кард:

Чун «Муҳаммад» гуфт, *он ҷумла бутон*

*Сарнагун гаши*танду *соҷид* *он замон*.

Ки *бирав*, *эй пир!* *Ин чӣ ҷустуҷӯст?*

Он Муҳаммадро, *ки азли мо аз ӯст*.

Мо нагуну сангсор *оём аз ӯ*,

Мо касоду беъиёр *оём аз ӯ*.

⁶³⁹ *Тарҳол* - кучидан. Ин ҷо: маҳалли ихтифо.

⁶⁴⁰ *Уззӣ* - бутӣ бузурге, ки мушкирони Макка *ӯ*ро мепарастиданд.

*Он хиёлоте, ки дидандӣ зи мо,
Вақти фитрат гоҳ-гоҳ аҳли ҳаво.
Гум шавад чун боргоҳи Ё расид,
Об омад, мар таяммумро дарид.*

Бутҳо гуфтанд: -Эй пирамард, зуд дур шаву оташи фитнаро рушан макун. Мабодо моро бо гайрати Аҳмадӣ бисӯзонӣ.

Бо шунидани ин суҳанон асо аз дасти пирамард афтод ва тарс ҳамаи вучудаширо гирифт.

Ҳалима бо дидани ин сахна бар ҳайраташ афзуда шуд. Дармонда буд ва намедонист чӣ кунад. Пирамард ба ӯ гуфт: -Эй Ҳалима, ғам махӯр, шод бош, Худоро сипос гӯй:

*Ғам махӯр, ёва нагардад ӯ зи ту,
Балки олам ёва гардад андар ӯ.
Ҳар замон аз раишу гайрат нешу пас
Сад ҳазорон посбон асту ҳарас.*

Барои ҳифзи ӯ ҳар замон сад ҳазор ниғаҳбон аз ӯ мувоқибат мекунанд.

Аз он сӯ вақте Абдулмуталлиб аз мочаро огоҳ шуд, «даст бар сина ҳамезад, мегирист». Абдулмуталлиб бар дари Каъба омад ва ба розу ниёз пардохт ва ёфтани гумшударо аз Худои меҳрубон хост. Дар розу ниёз бо Худо мегуфт: -Худоё, «Дар симои он яке дурри ятим, дидаам осори лутфат, эй Карим». Ё монанди мо нест, гарчи аз мост, «Мо ҳама мисему Аҳмад кимёст». Дар ин муноҷот буд, ки:

*Аз даруни Каъба омад бонг зуд
Ки ҳам акнун рух ба ту хоҳад намуд.
Бо дусад иқбол ӯ маҳзузи мост,
Бо дусад тулби⁶⁴¹ малак маҳфузи мост.
Ишқҳо дорем бо ин хок мо
З-он ки афтодаст дар қаъда(й)⁶⁴² ризо.*

⁶⁴¹Тулб – гуруҳ, даста.

⁶⁴²Қаъда – нишастан, нишастан дар намоз.

Мо бо ин инсоии фурутан ишқҳо меварзем, чун ба макоми ризо расидааст. Саранҷом аз даруни Каъба нишонии ҷое, ки Муҳаммад буд, ба Абдулмуталлиб дода шуд. Абдулмуталлиб ҳамроҳ бо бузургони Қурайш ба он макон рафтанд ва ўро дар он ҷо ёфтанд.

ВАЗИРИ БАХШАНДА ВА ВАЗИРИ ХАСИС

*Шоире овард шеъре пеши шоҳ,
Бар умеди хилъату икрому ҷоҳ.
Шоҳ мукрим буд, фармудаи ҳазор,
Аз зари сурху каромату нисор.*

Шоир пас аз он ки шеъри худро дар ситоиши шоҳ суруд ба барои шоҳ хонд, мунтазири лутфи подшоҳ шуд. Шоҳ ба вазираш фармуд, ки ҳазор динар сиккаи тилло ба ӯ бидиҳад.

Вазир гуфт: -Ҳазор динар кам аст, иҷоза диҳед, даҳ ҳазор динар ба ӯ ҳадя диҳам.

Вазир он қадар барои шоҳ далел овард, то саранҷом шоҳро қонеъ кард, ки даҳ ҳазор динар ба шоир бидиҳад. Шоир, ки интизори ин ҳама бахшишро надошт, ҷустуҷӯ кард, то бидонад чӣ касе мақоми ўро назди шоҳ боло бурдааст.

*Пас бигуфтандаш фалонуддин вазир,
Он Ҳасан ному ҳасан хулқу замир.*

Шоир, ки донист вазири нексирати подшоҳ чунин лутфе дар ҳаққи ӯ кардааст, дар санои ӯ шеъри дароз барнабишт ва сӯи хона бозгашт.

Албатта, он қасида агарчи дар зоҳир дар мадҳи вазир буд, вале шоир бо зиракӣ онро ба гунае суруда буд, ки бо рамзу ишора шоҳро мадҳ мекард.

Солиёне чанд гузашт. Шоир ба иллати фақру тангдастӣ дучори мушкил шуд. Бо худ гуфт: -Хуб аст суроғи касе биравам, ки имтиҳони худро дар инъому бахшиш пас

додааст:

*Гуфт: -Вақти фақру тангии ду даст
Чустучуӣ озмуда беҳтар аст,
Даргаҳеро, к-озмудам дар карам,
Ҳоҷати навро бад-он ҷониб барам.
Бори дигар шоир аз савдои дод,
Рӯй сӯи он шаҳи мӯҳсин ниҳод.*

Шоир барои пешкаш шеъреро, ки тоза суруда буд, барои шоҳ хонд. Шеър бисёр зебову нағз буд. Шоҳ бинобар одате ки дошт, дастур дод ҳазор сиккаи тилло ба шоир бидиҳанд. Аммо вазири қаблӣ аз дунё рафта буд ва инак шахси дигаре, ки бар хилофи вазири пешин саҳт бераҳму ҳасис буд, бар маснади вазорат нишаста буд. Вазир бо ин тасмими шоҳ муҳолиф буд:

*Гуфт: -Эй шаҳ! Харҷҳо дорем мо,
Шоиреро набвад ин бахшиши сазо.*

Ба шоҳ гуфт: -Ман бо як чихилуми ин микдор ҳам ўро розӣ мекунам.

Атрофиён гуфтанд: -Ин шоир қаблан даҳ ҳазор сикка гирифтааст, чӣ гуна бо 25 сикка розӣ мегардад?

Вазир гуфт: -Ман ончунон ўро дар фишор мегузорам, ки ба ҳамин маблағ ҳам гардан ниҳад.

*Гуфт: -Бифишорам варо андар фишор,
То шавад зору низор аз интизор.
Он гаҳ ар ҳокаи диҳам аз роҳ ман,
Даррабояд ҳамчу гулбарг аз чаман.
Ин ба ман бигзор, к-устодам дар ин,
Гар тақозогар бувад, ҳам оташин.*

Шоҳ амрро ба вазир вогузорид, то ҳар гуна салоҳ медонад, амал кунад. Вазир низ шоирро ба умеди силаву подош мунтазир гузошт. Шоир тамоми зимистонро интизор кашид ва дигар тоқати диранги бештар надошт. Ба вазир гуфт: -Агар сиккаи тиллоӣ дар кор нест, лоақал ба ман носазо бигӯ, то ҷонам аз ранҷ раҳо шавад. Интизор

маро кушт:

*Интизорам кушт, боре гу: -Бирав,
То раҳад ин ҷони мускин аз гарав.*

Пас аз он 25 сикка ба шоир доданд. Шоир бо дидани 25 сикка дар андеша шуд. Бо худ гуфт: -Ачиб аст, навбати кабл даҳ ҳазор сикка ба ман доданд ва ин бор фақат 25 сикка, он ҳам бо ҳазор фалокат.

Атрофиёни шоҳ уро аз мочаро бохабар карданду гуфтанд: -Вазири пешин аз дунё рафт ва акнун каси дигаре ҷои ӯ ништааст. Ин вазир бар хилофи вазири пешин бисёр хасис аст ва мо ин 25 сиккаро ҳам базӯр ва бо ҳазор латоифу ҳиял аз ӯ ситондем ва ба дасти ту расондем.

Шоир гуфт: -Номи ин вазир чист?

Гуфтанд: -Ҳасан.

Аз қазо номи вазири пешин ҳам Ҳасан буд.

*Гуфт: -Ё Раб, ному ону номи ин,
Чун яке омад? Дарег, эй Рабби дин.
Он Ҳасан номе, ки аз як килки ӯ,
Сад вазиру соҳиб ояд ҷудҷӯ.
Ин Ҳасан, к-аз риши зишти ин Ҳасан,
Метавон бофид, эй ҷон, сад расан.*

Эй бародар, ҳаргиз шабоҳат дар ном ё сурат ва монанди он аз шабоҳатҳои зоҳириро наметавон далел бар шабоҳати ботинӣ ва ҳам сиратӣ донист. Чӣ басо фосиқону бадкороне, ки худро дар либоси хубон ва ба сурати соlexон дармеоваранд. Инсони огоҳ набояд асири сурату олами зоҳир шавад. Он ду вазир дар ному мансаб ва чӣ басо дар қиёфа шабеҳи ҳам буданд, аммо ӯ кучову ин кучо?

ҲОМОНИ ҲИЛАГАР

Вазири дуввуми подшоҳ, ки дар қиссаи пешин аз он ёд кардем, монанди Ҳомон буд, ки бо макру ҳилаҳояш ҳар

гуна равзанаи ҳидоятро барои Фиръавн баст ва уро ба табоҳӣ кашид.

*Чанд он Фиръавн мешуд нарму ром,
Чун шунидӣ у зи Мӯсо он калом.
Он каломе, ки бидодӣ санг шир,
Аз хушии он каломи беназир.
Чун ба Ҳомон, ки вазираш буд у,
Машварат кардӣ, ки кинаш буд хӯ.*

Фиръавн бо Ҳомон машварат мекард ва Ҳомон, ки марде кинатӯз буд, мегуфт: -То кунун ту подшоҳи бузурге будӣ ва акнун меҳохӣ фиреби Мӯсоро бихӯрӣ ва дар ҳадди як ғулом поин биёӣ.

Суханони Ҳомон монанди санге буд, ки ба шишаи қалби Фиръавн меҳӯрд ва Фиръавни заифдилро музтариб мекард. Ҳар он чи Мӯсои калим тайи рӯзҳо месохт, Ҳомон дар як лаҳза вайрон мекард.

Эй бародар, ақли маош ва дунёталаб дар кишвари вучуди ту ба манзалаи Ҳомони вазир аст; ҳар гоҳ як воизи Раббонӣ туро иршод кунаду панд диҳад, ақли маошандеш суханони уро бо ҳилаву тазвир ботил менамоёнад:

*Ақли ту дастуру⁶⁴³ мағлуби ҳавост,
Дар вучудат раҳзани роҳи Худост,
Носеҳе, раббоние пандат диҳад,
Он суханро у ба фан тарҳе ниҳад.⁶⁴⁴
К-ин на бар ҷой аст, ҳин! Аз ҷо машав,
Нест чандон, бо худ о, шайдо машав.
Войи он шаҳ, ки вазираш ин бувад,
Ҷойи ҳар ду дузахи нуркин бувад.
Шод он шаҳе, ки уро дастгир
Бошад андар кор, чун Осаф вазир.
Шоҳи одил чун қарини у шавад,
Номи он «нуран ало нурин» бувад.*

⁶⁴³Дастур - вазир.

⁶⁴⁴Тарҳ ниҳодан - дур андохтан, барандохтан.

АЗ ХИЁЛ ТО ҲАҚИҚАТ

Яке аз сӯфиён барои он ки инбисоти хотире пайдо кунад ва нишоте дар ӯ падида ояд, ба равиши сӯфиён сар бар зонуи худ ниҳода дар боғ нишаста ва машғули мувоқаба⁶⁴⁵ буд. Он сӯфӣ дар худ фуру рафта ва ба тааммули ҳолати худ машғул буд.

Шахси густоҳе дар канори ӯ буд, пиндошт, ки сӯфӣ хобидааст, ба ӯ гуфт: -Саратро баланд кун ва ба ин дарахтону гиёҳони сарсабз бингар. Ба фармони Худо гуш фаро деҳ, ки меғӯяд: «Ба осори раҳмати Илоҳӣ бингар, ки чӣ сон заминро пас аз марг дубора зинда месозад». ⁶⁴⁶

Сӯфӣ сар баланд карду гуфт: -Эй марди аҳли хӯй, осори раҳмати Илоҳӣ дил аст ва он чи дар беруни дил аст, осори осор аст. Боғҳову сабзаҳо дар даруни ҷони ҷон аст ва он чи дар берун аст, инъикосу бозтоби он боғҳову сабзаҳост:

*Гуфт: -Осораи дил аст, эй булҳавас,
Он бурун осори осор асту бас.
Боғҳову сабзаҳо дар айни ҷон,
Бар бурун аксаи ҷу дар оби равон.
Он хиёли боғ бошад андар об,
Ки кунад аз лутфи об он изтироб.
Боғҳову меваҳо андар дил аст,
Акси лутфи он бар ин обу гил аст.*

Бидон, ҳамаи он чи дар ҷаҳон аст, ваҳму хиёл аст ва ё тасовирест дар ойинаҳо ва ё сояҳост. Мардум ҳама чашм ба ин сояҳо дӯхтаанду онро ҳақиқат мепиндоранд ва аз ҳамин рӯст, ки мағруру фирефта мегарданд. Онҳо аз боғҳои ҳақиқӣ, ки аслу решаи ин боғҳост, гофиланд ва чашм дар ин тасовир дӯхтаанд. Айнан танҳо ба вақти

⁶⁴⁵Мувоқаба – мушоҳида.

⁶⁴⁶Сураи Рум, ояи 49.

мурдан аст, ки чашми ҳақиқатбинашон боз мешавад ва ҳақоикро мебинанд ва ай ҳушо ба ҳоли онон, ки пеш аз он ки бимиранд, мурдаанд:

*Эй хунук онро, ки пеш аз марг мурд,
Яъне ў аз асли ин раз⁶⁴⁷ буй бурд.*

* * *

Сулаймон паёмбар дар канори Масчидулақсо қадам мезад. Дар ин ҳангом буд, ки чашмаш ба гиёҳи тозае афтод, ки то он замон надида буд; гиёҳе бас аҷиб ва сарсабзу ботароват. Сабзии гиёҳ чашмро хира мекард. Он гиёҳ дар ҳамон лаҳза ба Сулаймон салом кард. Сулаймон аз ў пурсид: -Номат чист?

-Номам харруб⁶⁴⁸ аст.

-Хосияти ту чист?

-Дар ҳар ҷо биравам, он макон вайрон мешавад:

*Ман, ки харрубам, ҳароби манзилам,
Ҳодими⁶⁴⁹ бунёди ин обу гилам.*

Сулаймон донист, ки ачалаш фаро расида ва ба зудӣ аз дори фонӣ ба ҷаҳони боқӣ хоҳад шитофт. Бо худ гуфт: -То ман зинда ҳастам, мутмаинам ин масҷид аз офатҳо масуну⁶⁵⁰ солим мемонад:

*Гуфт: -То ман ҳастам, ин масҷид яқин,
Дар ҳалал н-ояд зи офоти замин.
То ки ман бошам, вуҷуди ман бувад,
Масҷиди Ақсо муҳалҳал⁶⁵¹ кай шавад?*

Эй бародар, дил низ масҷидест ва обиди ин масҷид ҷисм аст. Ёру ҳамнишини ноаҳл ҳамон харруб аст, ки агар дар дил бирӯяд, онро вайрон мекунад. Мағзор муҳаббати рафиқи ноаҳл дар дили ту реша бигираду рушд кунад. Ин муҳаббатро аз реша баркан, то табоҳат накунад:

⁶⁴⁷ Раз - дарахти ангур. Дар ин ҷо мақсуд боғу бӯстон аст.

⁶⁴⁸ Харруб, харнуб - буттаест хордор, дорон шоҳаҳои пароканда, ки дар ҳар бино бирӯяд, он чоро вайрон мекунад.

⁶⁴⁹ Ҳодим - нобудкунанда.

⁶⁵⁰ Масун - маҳфуз, эмин.

⁶⁵¹ Муҳалҳал - шикордор, рахнадор.

*Масҷид аст он дил, ки ҷисмаш соҷид аст,
Ёри бад харруб, ҳар ҷо масҷид аст.
Ёри бад чун руст дар ту меҳри ӯ
Ҳин, аз ӯ бигрезу кам кун гуфтугӯ.
Баркан аз беҳаш, ки гар сар барзанад,
Мар тuroву масҷидатро барканад.*

Гиёҳи харруби ошиқ низ кажживу норостии ўст. Ҳамвора ба гуноҳи худ муътариф бош ва аз ин эътироф тарсе ба худ роҳ мадеҳ. Эътироф ба ҷаҳл барои нодон беҳтар аз такбиру худбинист. Аз Одам Абулбашар биёмуз, ки чун лағзише аз ӯ сар зад, гуфт: «Худое, мо бар ҳудамон ситам кардем». На баҳонае овард ва на ҳилае дар кор кард, балки бо камоли сароҳат⁶⁵² гуноҳи хешро ба гардан гирифт:

*Ошиқо! Харруби ту омад кажӣ,
Ҳамчу тифлон сӯйи каж чун мегажӣ?⁶⁵³
Хеш муҷрим дону муҷрим гӯ, матарс,
То надуздад аз ту он устод дарс.
Чун бигӯӣ: -Ҷоҳилам, таълим деҳ.
Инчунин инсоф аз номус⁶⁵⁴ беҳ.
Аз падар омӯз, эй равшанҷабин,
«Раббано» гуфту «заламно»⁶⁵⁵ пеш аз ин.
На баҳона карду на тазвир сохт,
На ливои макру ҳилат барфарохт.*

МАЧНУН БА ЯК СӮ, ШУТУР БА СӮИ ДИГАР

Рӯзе Мачнун бар шутури худ савор шуд, то назди Лайлӣ равад. Ин шутур бачае дошт, ки чун тоби сафар

⁶⁵²Сароҳат – возеху рушан.

⁶⁵³Мегажӣ - меҳазӣ, бар шикам роҳ меравӣ, монанди хазандагону кӯдакон.

⁶⁵⁴Номус - худбинӣ, такаббур.

⁶⁵⁵Заламно - ситам кардем. Ишора ба ояи 24 аз суран Аъроф.

надошт, дар тавила⁶⁵⁶ монда буд. Мачнун ба роҳ афтод ва шутурро бо шӯру иштиёке ногуфтани ба самти диёри Лайлӣ меронд, аммо шутур ҳавои бачаашро дар сар дошт ва лахзае аз он гофил набуд. Майли шутур ба пушт буд ва иштиёқи Мачнун ба чулӯ.

Шутур ба сахтӣ роҳ мерафт, ба маҳзи ин ки Мачнун ба хоб мерафт ё ғафлате мекард, ё мадҳуши Лайлӣ мешуд ва беҳабар аз роҳ ва ба ҳар ҳол, то шутур каме афсори худро суст меёфт, роҳ қач мекард ва оҳанги бозгашт менамуд ва то Мачнун ба худ меомад, медид бисёре аз роҳи рафтаро бозгашта ва бояд дубора онро бипаймояд.

Бад-ин сон масире, ки бояд серуза мепаймуд, Мачнун чандин сол дар роҳ буд ва ҳайронӣ саргардон дар биёбонҳо ба сар бурд:

*Майли Мачнун пеши он Лайлӣ равон,
Майли ноқа, пас пайи курра даvon.
Як дам ар Мачнун зи худ гофил будӣ,
Ноқа гардидиву вопас омадӣ.*

Мачнун чун ошиқ буд ва Лайлӣ аклашро рабурда буд, наметавонист мувоқиба⁶⁵⁷ бошад ва шутурро миҳор⁶⁵⁸ кунад...

*Лек ноқа, бас мувоқиба буду чувт,
Чун бидидӣ ӯ миҳори хеш чувт.
Фаҳм кардӣ з-ӯ, ки гофил гашту данг,
Рӯ сипас кардӣ ба курра бедаранг.
Чун ба худ бозомадӣ, дидӣ зи ҷо,
К-ӯ сипас рафтаст бас фарсангҳо.
Дар серуза раҳ бад-ин аҳволҳо,
Монд Мачнун дар тараддуд солҳо.*

Саранҷом Мачнун ба шутури худ гуфт: -Мо ҳар ду ошиқем, аммо зидди якдигарем, пас мо ду нафар ҳамроҳи муносибе барои якдигар нестем. Аз ин рӯ, аз шутур пиёда

⁶⁵⁶Тавила – оғил.

⁶⁵⁷Мувоқиба – назораткунанда, ниғаҳбон.

⁶⁵⁸Миҳор – ҷӯбе, ки аз бинии шутур гузаронида, ба он ресмон мебандад.

шуду уро раҳо кард ва танҳо ба роҳаш идома дод:

*Гуфт: -Эй ноқа, чу ҳар ду ошиқем,
Мо ду зидд, пас ҳамраҳи нолоиқем.
Нестат бар вифқи⁶⁵⁹ ман меҳру миҳор,
Кард бояд аз ту сӯҳбат ихтиёр.
Сарнагун худро зи уштур дарфиканд,
Гуфт: -Сӯзедам зи гам то чанд? Чанд?*

Достони рӯху нафси аммора низ достони он Мачнуну шутур аст. Рӯх ру ба чониби боло, арши аълову малакути олам дорад; аммо нафси аммора нигоҳаш ба поин, замину олами малак аст. Пас барои расидан ба камол бояд аз шутури нафси аммора пиёда шуд:

*Чон гушояд сӯи боло болҳо,
Дарзада тан дар замин чанголҳо.
То ту бо ман боӣ, эй мурда(ӣ) ватан,
Пас зи Лайлӣ дур монад чони ман.
Роҳ наздику бимондам сахт дер,
Сер гаштам з-ин саворӣ, сер, сер.*

ДУЗД ВА АММОМАИ БУЗУРГ

Як рӯхониномо барои он ки назди мардум ҷоҳу манзалате биёбад ва мардум бузургаш бидонанду аз оламиёни фақеҳу амиқ бипиндорандаш, порчаҳои кӯҳнаву фарсударо ҷамъ карда ва даруни аммомаи худ қарор дода буд, то аммомааш ҳар чӣ бузурғтару ҷашмгиртар шавад; зоҳири аммома монанди ҷомаҳои гаронбаҳои бихиштӣ буд, аммо даруни он монанди даруни мунофиқон зишту палид:

*Зоҳири дастор чун ҳуллай бихишт,
Чун мунофиқ андарун расову зишт.
Пора-пора далқу пунба-в пустиш,
Дар даруни он амома буд дафин.⁶⁶⁰*

⁶⁵⁹ Вифқ – мувофиқат, созгорӣ.

⁶⁶⁰ Дафин – мадфун, дафншуда.

Он рӯҳонинамо хангоми субҳ ба тарафи мадраса ҳаракат кард, то бо ин ҳайбати сохтагӣ ба манофеъи моддӣ даст ёбад. Аммо аз бахти бад дузд бар сари роҳи ӯ камин карда буд. То чашмони дузд ба он аммомаи бузург афтод, ба гумони он, ки луқмаи чарбе ба даст оварда, часту аммомаро қапид ва по ба фирор гузошт.

Рӯҳонинамои бечора, ки он аммомаи тӯхолӣ⁶⁶¹ ҳамаи чизаш буд, бонг бароварду хитоб ба дузд гуфт: «Боз кун дасторро, он гаҳ бубар». Аммомаро боз кун, бубин, чизе нест ва арзише надорад:

*Боз кун онро, ба дасти худ бимол,
Онгаҳон хоҳӣ бибар, кардам ҳалол.
Чунки бозаш кард он, ки мегурехт,
Сад ҳазорон ҷанда андар раҳ бирехт.*

Дузд вақте дар ҳоли фирор он аммомаро боз кард, микдори зиёде порчаи беарзишу кӯҳна дар миёни роҳ рехт ва фақат як метр порчаи кӯҳна дар дасти ӯ боқӣ монд. Дузди бечора:

*Бар замин зад хирқаро к: -Эй беиёр,⁶⁶²
З-ин дағал моро баровардӣ зи кор.*

Эй бародар, дунё низ монанди аммомаи он рӯҳонинамо ҷаззобу фиребанда аст, аммо дарунаш ҳеч нест:

*Ҳамчунин дунё агарчи хуш шукуфт,
Бонг зад, ҳам бевафойи хеш гуфт.*

Дар ин ҷаҳони кавну фасод⁶⁶³ ҳилаҳои дунё ба манзалаи кавну насиҳат ба манзалаи фасод аст.

*Андар ин кавну фасод, эй устод!
Он дағал кавну насиҳат он фасод.
Кавн мегӯяд: -Биё, ман хушпайам,
В-он фасодаш гуфта: -Рав, ман лошайам.⁶⁶⁴*

⁶⁶¹ *Тӯхолӣ* – дарунтиҳӣ, қабаташ ҳолӣ.

⁶⁶² *Беиёр* - ин ҷо: беарзишу эътибор.

⁶⁶³ *Кавну фасод* – ҳастиву нестӣ.

⁶⁶⁴ *Лошай* - мухаффафи лошиғ, нест, маъдум.

Агар сабзии баҳорро мебинӣ, зардии хазонро низ бингар.

Агар тобиши зебоии хуршедро менигарӣ, заволи шомгоҳашро ҳам ба ёд ор.

Агар курси комили моҳро дар шаби чаҳордах мебинӣ, шабҳоеро, ки моҳ пинҳон аст, низ фаромуш макун.

Таровату шодобии ҷавонӣ пажмурдагии айёми солхурдагиро аз ёдат набарад:

Хуш бубин кавнаш зи аввал бо гушод,

В-охир он расвоияш биниву шод.

З-он, ки ӯ бинмуд пайдо домро

Пеши ту барканд саблат⁶⁶⁵ хомро.

Нахуст ба ҷанбаҳои вучудӣ ва хубихову зебоиҳои дунё нек бингар; аммо расвоиву табоҳии онро низ мушоҳида кун; зеро, ки дунё ибтидо домро равшану возеҳ ба ту нишон дод ва дар баробари дидагони ту саблати инсонҳои хому фиребхурдаро канд. Пас дунё худ носеҳи хубест ва саросари таърих сахнаи ибратомӯзест барои онон, ки панд гиранд:

Пас мағӯ: -Дунё ба тазвирам фирефт,

В-арна ақли ман зи домаш мегурехт.

* * *

Марде бо либоси кӯҳнаву фарсуда ва пур аз ваславу пина аз сафари Ироқ ба ватани худ бозгашт. Дустону ошноён бо шунидани хабари бозгашти ёри сафаркарда ба хонааш омаданд ва аз айёми дури аз ватан пурсиданд.

Мард гуфт: -Оре, сафари дуру дароз ва душворе буд, аммо бас муборак буду маймун.

-Магар чӣ иттифоқи бароят афтодааст?

-Дар Ироқ назди халифа рафтам; ӯ маро бисёр гиромӣ дошт ва даҳ даст либоси гаронбаҳо низ ба ман ҳадя дод ва...

⁶⁶⁵ Саблат – мӯйлаб, бурут; мачозан бадхайбат, воҳиманок.

Дустон аз як сӯ суханонашро мешуниданд ва аз сӯи дигар нигоҳе пурмаъно бар сару қомати ӯ меदӯхтанд, ки осори ғакру масканат⁶⁶⁶ аз он намоён буд:

Пас бигуфтандаш, ки аҳволи нажанд,

Бар дурӯғи ту гувоҳӣ медиҳанд.

Тан бараҳна, сар бараҳна, сӯхта.

Шукрро дуздида ё омӯхта.

К-ӯ нишони шукру ҳамди мири ту,

Бар сару бар пойи бетавфири⁶⁶⁷ ту?

-Тани лухт ва сару сурати бараҳнаву сӯхтаи ту далели он аст, ки ин санову ситоишхоро аз касе тақлид мекунӣ ва ё омӯхтай. Дар кучои сару пойи ту осори шукру сипоси амир дида мешавад?

Гар забонат мадҳи он шаҳ метанад,

Ҳафт андомат шикоят мекунад.

Он амири саховатманд оё як шалвору кафш надошт, ки ба ту бидиҳад?

Мард барои он ки аз вартаи хичолат барояд, гуфт: -Чаро, бисёр дошт ва ба ман низ дод, аммо ман онҳоро ба ину он бахшидам.

Бистадам ҷумла атоҳо аз амир,

Бахш кардам бар ятиму бар ғақир.

Дустони зираку боҳуши он мард гуфтанд: -Бисёр хуб, мепазирем, аммо бигӯ бубинем: ин сӯзу охи синаат аз чист? Дар даруни ту сад навъ карохату парешонӣ монанди хор рӯйидааст, «кай бувад андӯх нишони ибтишор?»⁶⁶⁸ Фарз кунем амволе гирифтӣ ва ба дигарон бахшидӣ, пас ку ризояти хотири ту?

Аз чехраи парешонат дуруғгӯии ту маълуму ошкор аст, беҳуда лоф назан, ки худро расво мекунӣ:

⁶⁶⁶ Масканат – муфлисӣ.

⁶⁶⁷ Бетавфир – бесуд, бефоида.

⁶⁶⁸ Ибтишор - шодиву сурур.

*Ку нишони покбозӣ, эй туруш?
Бӯи лофи каж ҷамеояд, ҳамуш!
Сад нишон бошад дарун эсорро,⁶⁶⁹
Сад аломат ҳаст некӯкорро.*

Оре, зоҳирсозони худнамо, ки зоҳири худро бар ҳилофи он чи дар дарун доранд, меороянд ва гуфтаҳояшон тазвир асту риё, саранҷом расво мешаванд, зеро даруни инсон дар буруни ӯ хоҳ-нохоҳ мунъакис мешавад ва худро нишон медиҳад.

Дар ҳамду ситоиши Худо низ бояд ҳоли дарун ҷамоҳангиву ҳамроҳӣ кунад, вагарна ибодате берӯху ҷон хоҳад буд:

*Ҳамди ориф мар Худоро рост аст,
Ки гувоҳи ҳамди ӯ шуд пову даст.
Ҳамдашон чун ҳамди гулшан аз баҳор,
Сад нишоне дораду сад гиру дор.*

Дуруғгуиву риёкориро раҳо кун, ки бӯи ганди даруни олудаат аз нафаси ту ошкор мешавад ва бӯйшиносони моҳире ҳастанд, ки худ онро ташхис медиҳанд. Пас худатро расво накун ва роҳи садоқат пеш гир:

*Бӯи сирри бад биёяд аз дамат,
В-аз сару рӯ тобад, эй лофӣ, ғамат.
Бӯйшиносонанд ҳозиқ дар масоф,⁶⁷⁰
Ту ба ҷалдӣ, ҳою ҳу кам кун газоф.
Шарм дору лоф кам зан, ҷон макан,
Ки басе ҷосус ҳаст он сӯйи тан.*

БОЯЗИДИ БАСТОМӢ ВА ТАЛАБИ БӢИ ЁР

*Он шунидӣ достони Боязид,
Ки зи ҳоли Булҳасан пешин чӣ дид?
Рӯзе он султони тақво мегузашт,
Бо муридон ҷониби саҳрову дашт.*

⁶⁶⁹ Эсор – нисор кардан, бахшидан.

⁶⁷⁰ Масоф - ҷои саф кашидан, саф, қатор; маҷозан ҷои ҷанг, набард, муҳориба.

*Бӯйи хуш омад мар уро ногаҳон,
Дар саводи Рай, зи сӯйи Хорақон.*

Боязиди Бастомӣ бо он, ки дар қарни севвум мезист ва Абулҳасани Харақонӣ солҳо пас аз ӯ дар қарни чаҳорум ба дунё омад, аммо аз валодату шахсияти зоҳириву ботинии ӯ бохабар буд. Дар яке аз рӯзҳое, ки Боязид ҳамроҳи чамъе аз ёронаш аз ҷониби дашту саҳро мегузашт, ногаҳон дар атрофи шаҳри Рай аз ҷониби Харақон бӯйи хуше ба машомаш расид. Боязид ба ҳамроҳони худ гуфт: -Бӯйи диловезе аз ноҳияи Харақон ба машомам мерасад. Ин бӯйи дилнишин ҳокӣ аз он аст, ки солҳо баъд орифе комил ба номи шайх Абулҳасани Харақонӣ зухур хоҳад кард ва ба иршоди ҷуяндагону толибони Ҳақ мепардозад. Ӯ муриди ман хоҳад шуд ва ҳар субҳ бар мазорам меояд.

Оре, орифони восил машоми тез доранд ва аз фосилаҳои замониву маконии бисёр дур бӯйи ҷонафзои мардонии Ҳақро мешунаванд, чунон ки Муҳаммад салаллоҳи алайҳи ва олиҳи аз дурдастҳо бӯйи Увайсро мешунид.

*Ки Муҳаммад гуфт: -Бар дастӣ сабо,
Аз Яман меоядам бӯйи Худо.
Бӯйи Ромин мерасад аз ҷони Вис,
Бӯйи Яздон мерасад ҳам аз Увис.
Аз Увайсу аз Қаран бӯйи аҷаб,
Мар Набиرو маст карду пуртараб.*

Дахҳо сол пас аз вафоти Боязид Абулҳасани Харақонӣ бо ҳамон авсофе, ки ӯ гуфта буд, зода шуд. Ӯ пешгуи Боязидро аз мардум шунид ва бо шахсияти вай ошно шуд ва аз шефтагону муридони ӯ гашт ва ҳар бомдод бар мазораш меомад ва то зухр бар мазори ӯ мемонд ва ба мароқабаву⁶⁷¹ тафаккур ва зикр мепардохт. Гоҳе низ

⁶⁷¹ *Мароқаб* - тааммул; мушоҳида.

душворихову мушкилоти худро дар он ҷо тарҳ мекард ва сурати мисолии муродашро дар баробараш намоён медид ва ба пурсишҳояш посух мегуфт:

*Ҳар сабоҳе рӯ ниҳодӣ сӯйи гӯр,
Истодӣ то зуҳо андар ҳузур.
Ё мисоли шайх пешаш омадӣ,
Ё, ки бе гуфте шиколаш ҳал шудӣ.*

То он ки рӯзе Абулҳасан бо камоли умедворӣ ба кашфи асрор бар мазори Боязид ҳозир шуд. Аммо дар он рӯз барфи тоза борида буд ва рӯйи қабрҳоро пушонда буд. Харақонӣ чун кӯҳҳои барфи анбӯхро дид, андӯхнок шуд. Ҳамон дам аз макбараи Боязид ин садо баромад:

*Ҳин, биё ин сӯ, бар овозам шитоб,
Олам ар барф аст, рӯй аз ман матоб.
Ҳоли ӯ з-он рӯз шуд хубу бидид
Он аҷоибро, ки аввал мешунид.*

ҒУЛОМИ ТАНБАЛ ВА НОМА БА ШОҲ

Ғулومه буд танбалу танпарвар, ки чун дар пайи рӯзӣ намерафт ва ранҷи кор бар худ ҳамвор намесоخت, дар ғакру тангдастӣ ба сар мебурд. Ғулом барои он, ки кушоише дар қораш ҳосил шавад, номае барои арбоби худ навишт ва дар зимни мадҳу ситоиш аз ӯ достони ғакру ниёзи шадиди худро низ навишт ва дархости кӯмак кард.

Ғулом қабл аз навиштани нома пеши ошпази арбоб рафту гуфт: -Эй ошпази бахил, аз шоҳ ва ҳиммати ӯ муҳол аст, ки ин чуръаи ночизро бароям кофӣ бидонад.

Ошпаз дар посух гуфт: -Шоҳ бинобар маслиҳате ин микдорро таъин кардааст.

Аммо ғулом напазируфт ва кашишу баҳс миёни он ду боло гирифт:

*Матбахӣ даҳ гуна ҳуҷҷат барфарошт,
Ӯ ҳама рад кард аз ҳирсе, ки дошт.*

*Чун ҷираъ кам омадаш дар вақти чошт,
Зад басте ташнеъ у, суде надошт.*

Ғулом ҳашмгин шуд ва бо он ҳол барои шоҳ номае навишт:

*Андар он руқъа санои шоҳ гуфт,
Ғавҳари ҷуду саҳои шоҳ суфт.
К: -Эй зи баҳру абр афзун каффи ту,
Дар қазои ҳоҷати ҳоҷот ту.
З-он ки абр он чӣ диҳад, гирён диҳад,
Каффи ту хандон паёнай хон ниҳад.*

-Эй касе, ки дар баровардани ниёзи ниёзмандон аз дарёву абр бахшандатарӣ, зеро ки абр бо ҳолати гиря бар замин меборад, аммо ту бо хандаву шодӣ хилъат мебахшӣ.

Зоҳири нома мадҳомез буд, аммо осори ҳашм дар лобалои ҷалимоти ситоишгаронаи у ба ҷашм меҳурд; чун у дар дил аз шоҳ хушнуд набуд, аз ин мадҳхояш бӯии нафрату ҳашм меод.

Оре, агар маддоҳ дар дил кинае аз мамдӯҳи худ дошта бошад, мадҳи у ғоидае надорад ва дили мамдӯхро шод намегардонад:

*Эй дил, аз кину кароҳат пок шав,
В-онгаҳон «Ал-ҳамд» хон, ҷолок шав.
Бар забон «Ал-ҳамд»-у икроҳи дарун,
Аз забон талбис бошад ё фусун.*

Худованд ҳам гуфтааст: -Ман ба зоҳир наменигарам, балки ба ботин нигоҳ мекунам.

Боре, ғулом номаро навишт ва барои шоҳ фиристод, аммо муддатҳо гузашту посухе аз сӯи шоҳ наёмад. Ғулом таачҷуб карду бо худ гуфт: -Шояд номарасон хиёнат карда ва номаи маро ба дасти шоҳ нарасонидааст.

Номаи дигаре навишт:

*Номаи дигар навишт он бадғумон,
Пур зи ташнеъу нафиру пурфигон.*

Шоҳ ин номаро низ хонд, аммо боз ҳам посухе барои гулом нафиристонд. Нигаҳбони шоҳ гуфт: -Ў бандаи шумост, «агар ҷавобаш барнависӣ ҳам равоаст».

Шоҳ гуфт: -Навиштани нома осон аст, аммо он гулом аҳмақ аст ва «марди аҳмақ зишту мардуди Ҳақ аст».

Он гулом ба ҳама бадбин буд ва гуноҳи худро ба гардани ину он меандоخت, дар ҳоле, ки ишколи кор дар худӣ ӯ буд. Ў ба хотири танбалӣ ва талош накардан заминаи фақри худро фароҳам оварда буд.

МАШВАРАТ БО ДУШМАНИ ХИРАДМАНД

Марде барои машварат назди як хирадманди хушманд рафт ва аз ӯ роҳнамоӣ хост. Марди доно ба ӯ гуфт: -Ман душмани ту ҳастам ва душмани мо ҳам дерина аст, барои машварат назди дигаре бирав ва маро ба ҳоли худ бигзор:

Гуфт: -Эй хушном, гайри ман бичӯ,

Мочарои машварат бо ӯ бигӯ.

Ман адуввам мар туро, бо ман мапеч,

Набвад аз роӣи аду пируз ҳеч.

Рав касе ҷӯ, ки туро ӯ ҳаст дӯст,

Дӯст баҳри дӯст, лошак хайрҷӯст.

Мард ба ӯ гуфт: -Медонам, ту бо ман душмани дерина дорӣ, аммо инсони хирадманд ҳастӣ ва чун хирадмандӣ, ақли ту намегузорад ҳавои нафс бар ту ғалаба кунад ва маро гумроҳ созӣ. Ту ба ҳукми ақлат амал мекунӣ, на ба дастури нафси бадфармо:

Гуфт: -Медонам туро, эй Булҳасан,

Ки туй дерина душмандори ман.

Лек марди оқиливу маънавӣ,

Ақли ту нагзорадат, ки каж равӣ.

Таъ хоҳад то кашад аз ҳасм кин,

Ақл бар нафс аст банди оҳанин.

*Ояду маънаш кунад, водорадаш,
Ақл чун шаҳна-ст дар неку бадаш.*

Ақли имонӣ монанди доруғаи додгару адолатварз аст ва амири шаҳри қалб мебошад. Монанди гурбаи бохуше, ки муш аз тарси ӯ дар сӯрох пинҳон мешавад. Агар мебинӣ муш озодона ин сӯву он сӯ меравад ва ба ҳар чӣ бихоҳад, даст меёзад, ба хотири он аст, ки гурба дар хона нест.

*Ҳамчу гурба бошад ӯ бедорхуш,
Дузд дар сӯрох монад ҳамчу муш.
Дар ҳар он ҷо, ки барорад муш даст,
Нест гурба ё ки нақши гурба аст.*

ФАРМОНДЕҲИ ЧАВОН

*Як сарийя⁶⁷² мефиристодӣ Расул,
Баҳри ҷанги кофиру дафъи фузул.
Як ҷавонеро гузид ӯ аз Ҳузайл,
Мири лашкар кардашӯ солори хайл.*

[Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи дар рӯзҳои охири умри худ сипоҳе фароҳам овард, то бо румиён муқобала кунад. Он Ҳазрат барои фармондеҳии ин сипоҳи бузург ҷавонеро муаррифӣ карданд ба номи Исомат ибни Зайд, ки беш аз ҳаҷдаҳ сол надошт.

Ин дар ҳоле буд, ки он дар сипоҳ теъдоди зиёде аз муқочиру ансор ва ришсафедҳои қавм ҳузур доштанд. Ин интиҳоб барои бархе гарон меояд ва ранҷидахотир мешаванд. Инак, идомаи мочаро аз забони Мавлоно:]

*Булфузуле аз ҳасад тоқат надошт,
Эътирозу «ло нусаллим» барфарошт.
Гуфт: -На-на, ё Расулulloҳ, макун
Сарвари лашкар, магар шайхи куҳун.
Ё Расулulloҳ! Ҷавон ар шерзод,
Ғайри марди пир сарлашкар мабод.*

⁶⁷²Сарийя - дастае аз сипоҳ. Дар таърихи ислом ба набардҳои гуфта мешуд, ки Паёмбар (с.) шахсан дар он ҳузур надоштанд.

*Ё Расулуллоҳ! Дар ин лашкар нигар,
Ҳаст чандин пиру аз вай пештар.
Ҳамчунин пайваста кард он беадаб,
Пеши Пайгамбар сухан, з-он сард лаб.*

Шахси муътариз бо беадабиву густохӣ ба Паёмбар эътироз мекарду мегуфт: -Амир кардани як ҷавони ҳаждаҳсола барои ин ҳама пирони солхурда кори нодуруст аст.

Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи дар посух фармуд: -Эй зохирбин, ту он ҷавонро хому беҳунар надон, бисёранд касоне, ки ришашон ҳанӯз сафед нашуда, аммо ҳушу хирадмандии як пири доноро доранд. Ман борҳо ақлу шуури ин ҷавонро озмуда ва пухтагии уро дидаам.

Агар камол ба синну сол бошад, Иблис аз ҳамаи инҳо пиртар аст, оё ин далели шоистагиву камоли ӯст?

*Аз Билис ӯ пиртар худ кай бувад?
Чунки ақлаш нест, ӯ лошай⁶⁷³ бувад.
Тифл гираш, чун бувад исонафас,
Пок бошад аз гуруру аз ҳавас.
Он сапеди(й) мӯ далели пухтагист,
Пеши чашми баста, к-иш кӯтаҳтагист.*

Агар ҳам ман гуфтаам, ки дар умур бо пирон машварат кунед, мақсудам афроди зохирбину муқаллид аст, вагарна оқилу хирадмандро ниёзе ба ин амр нест. Касе, ки аз тақлид раҳо шуд, ҳақоикро бо нури Ҳақ мебинад:

*Он, ки ӯ аз пардаи тақлид ҷаст,
ӯ ба нури Ҳақ бубинад он чӣ ҳаст.
Нури покаш бе далелу бе баён
Пуст бишкофад, дарояд дар миён.*

СУБҲОНӢ! МО АЪЗАМА ШАЪНӢ

Боязиди Бастомӣ (аз орифони қарни севвум) дар ҳолати беҳудӣ ва маҳву фано ба муридони худ гуфт: -Манам

⁶⁷³ Лошай - мухаффафи лошӣ; ҳечу пуч.

Худойи Субҳон.

Соате гузашту аз он ҳол даромад. Муридонаш ба ӯ гуфтанд: -Соате пеш чунин суханоне бар забон мерондӣ ва куфр мегуфтӣ.

Боязид гуфт: -Агар дигар бор чунин сухане аз ман шунидед, дашнаҳои буррони худро бароваред ва маро тика-тика кунед.

Муридон ҳар як корде фароҳам оварданд ва дар интизор нишастанд. Бори дигар ҳамон ҳол ба Боязид даст дод. Аз худ беҳуд шуду гуфт: -Субҳонӣ! Мо аъзама шаъни! (Поку муназзаҳам, чӣ қадар мақомам баланд аст.)

Ёрон чун ин суханро шуниданд, бар ӯ юриш бурданд ва кордхоро дар баданаш фуру карданд, аммо бо шигифтӣ диданд, ки ҳеҷ ҷароҳату захм бар бадани ӯ ворид намешавад, балки зарбаҳои корд бадани ҳуди онҳоро медарад:

*Он муридон ҷумла девона шуданд,
Кордҳо бар ҷисми покаш мезаданд.
Ҳар яке чун мулҳидони гирдакӯх,
Корд мезад пири худро бесутӯх.
Ҳар кӣ андар шайх тега мехалид,
Божгуна аз тани он медарид.
Ҳар кӣ ӯ сӯйи гулӯяш захм бурд,
Ҳалқи худ бибрида диду зор мурд.
Рӯз гашту он муридон коста,
Навҳаҳо аз хонашон бархоста.*

СЕ МОҲӢ ДАР ОБГИР

Дар обгир се моҳӣ зиндагии орому хуше доштанд. То оне, ки рӯзе гузори се моҳигир ба он ҷо афтод. То чашми моҳигирҳо ба он се моҳӣ афтод, тасмим гирифтанд онҳоро сайд кунанд:

*Пас шитобиданд, то дом оваранд,
Моҳиён воқиф шуданду ҳушманд.*

Моҳии оқил то аз қасди онон огоҳ шуд, роҳеро дар пеш гирифт, ки худ майли рафтани онро надошт. Ў бо худ гуфт: -Бо ин ду моҳӣ набояд машварат кунам, ки қатъан маро дар тасмими худ сусту мураддад⁶⁷⁴ хоҳанд кард, чун онҳо ба зодгоҳи худ алоқа доранд ва аз тарафе танбалу беироанда:

*Гуфт: -Бо инҳо надорам машварат,
Ки яқин сустам кунанд аз мақдират.
Меҳри зоду буд бар ҷонишон танад,
Коҳиливу ҷаҳлашон бар ман занад.*

Мусофир бояд бо ҳамроҳаш раъизанӣ кунад, на бо касе, ки пойбанди хона аст:

*Гуфт он моҳии зирак: -Раҳ кунам,
Дил зи рою машваратишон барканам.
Нест вақти машварат, ҳин, роҳ кун,
Чун Алӣ ту оҳ андар чоҳ кун.
Маҳрами он оҳ камёб аст бас,
Шабраву тинҳонравӣ кун чун асас.
Сӯйи дарё азм кун, з-ин обгир,
Баҳр ҷуву тарки ин гирдоб гир.*

Моҳии дигар, ки нимаоқил буд, чун дид моҳии оқил ҳаракат карду дур шуд, бо худ гуфт:

*К-ӯ сӯйи дарё шуду аз ғам атиқ,⁶⁷⁵
Фавт шуд аз ман чунон неку рафиқ.
Лек з-он н-андешаму бар худ занам,
Хештапро ин замон мурда кунам.*

Чунин андешид, ки худро ворона кунад ва рӯи об биёяд ва ҳудашро ба мурдан бизанад, чун марғи пеш аз мурдан мояи наҷот аз азоб аст.

*Мурда гардам, хеш биспорам ба об.
Марғи пеш аз марғ амн аст аз азоб.*

Мурдан, қабл аз он ки аҷал сар расад ва инсон бимирад, мояи раҳиист ва ҳам аз ин рӯст, ки Паёмбар фармуд:

⁶⁷⁴ Мураддад - бозгардонидашуда.

⁶⁷⁵ Атиқ - озод.

«Бимиред пеш аз он ки маргатон даррасад ва дар он ҳол шумо бо фитнаҳо бимиред».

*Ҳамчунон мурду шикам боло ғиганд,
Об мебурдаш нишебу гаҳ баланд.*

Моҳигирон, ки диданд моҳӣ мурдааст, ғамгин шуданд ва моҳӣ хушҳол аз он, ки онҳоро ғиреб додааст, аммо ногаҳон як моҳигири моҳир уро аз об ғирифт ва аз рӯи таҳқир ва ё ришханд туфе бар у андохт ва уро ба суи хушкӣ партофт. Моҳӣ махфиёна ғалтид ва худро ба об андохт.

Аммо моҳии аҳмақ чапу ростро менигарист, то шояд худро озод созад, аммо ғоидае надошт ва ба роҳатӣ ба доми моҳигирон ғирифтор омад. Моҳигирон уро бар оташ ниҳоданд, то таъоме бисозанд:

*У ҳамечушид аз таффи саъир,⁶⁷⁶
Ақл меғуфташ: «Алам яътик назир?»⁶⁷⁷
У ҳамеғуфт аз шиканҷа в-аз боло,
Ҳамчу ҷони кофирон «қолу боло».
Бозмеғуфт у, ки ғар ин бор ман,
Вораҳам з-ин меҳнати ғарданшикан.
Ман насозам ҷуз ба дарёе ватан,
Обғиреро насозам ман сакан.*

Эй бародар, аз халқи олам он касе, ки бо роҳнамоии нури дил роҳ месипорад, оқил аст; ва он касе, ки ҳудаш роҳ намедонад, аммо ба оқиле иқтидо мекунад ва уро роҳбару роҳнамои ҳеш қарор медиҳад, нимаоқил аст. Ва аҳмақ он касест, ки худ ақл надорад ва аз пайравии оқил ҳам даст медорад. «Чунин касе он ақлро, ки мояи ҳаёт ва мучиби ниғаҳбонӣ он аст, надорад; ними ақле ҳам надорад, ки худро мурда созад ва бо ғонӣ шудан дар вучуди шайх ба ҷуйбори ҳастиву ҳаёт роҳ барад».⁶⁷⁸

⁶⁷⁶ Саъир - забонаи оташ.

⁶⁷⁷ Оё хушдордиҳандае назди ту наомад?

⁶⁷⁸ «Баҳр дар кӯза», сах. 172.

ПАНДҲОИ ПАРАНДА

Рузе яке аз мардуми шаҳр доме густаронид ва бо ҳила парандаеро шикор кард. Паранда, ки худро дар доми сайёд гирифтор дид, гуфт: -Эй мард, ту то кунун говҳову гусфандҳо ва шутурони зиёде куштаву хурдаӣ; ту ки аз хурдани он ҳама гӯшт сер нашудаӣ, ба яқин, аз хурдани андак гӯште, ки ман дорам, низ сер нахоҳӣ шуд. Маро раҳо кун, то дар ивази ин лутфи ту се панд ба ту диҳам. Панди нахустро хангоме медиҳам, ки дар дасти ту гирифторам. Ва панди дуввумро он гоҳ медиҳам, ки бар боми коҳгили ту биншинам ва панди севвумро он гоҳ мегуям, ки худро бар шохаи дарахт бубинам. Ин се панд гуру саодатманд хоҳад кард. Панди аввал он аст, ки ҳеч харфи маҳолеро аз ҳеч кас бовар накун:

*Ҳил⁶⁷⁹ маро, то ки се пандат бардиҳам,
То бидонӣ зиракам ё аблаҳам?
Авали он панд ҳам дар дасти ту,
Сониаш бар боми каҳгилибастии ту.
В-он севум пандат диҳам ман бар дарахт,
Ки аз ин се панд гардӣ некбахт.
Он чӣ бар даст аст, ин аст он сухун,
Ки муҳолеро зи кас бовар макун.*

Мард барои шунидани ду панди дигар уро озод кард ва бар сари девор нишаст. Он гоҳ гуфт: -Панди дуввум он аст, ки ҳаргиз бар гузаштаат афсӯс нахурӣ:

*Гуфт дигар: -Бар гузашта ғам мах(в)ар.
Чун зи ту бигзашт, з-он ҳасрат мабар.*

Сипае идома дод: -Эй мард, дар бадани ман марвориди гаронбаҳое ба вазни даҳ дирам қарор дорад, ки агар ба он даст меёфтӣ, туву фарзандонатро саодатманд мекард. Он марвориди гаронбаҳову беназир рӯзии ту набуд ва

⁶⁷⁹Ҳил - ҳал, амри ҳилидан ба маънои раҳо кардан.

онро аз даст додӣ.

Мард ҳамин, ки ин суханро шунид, монанди зани хомила дар вақти зоидан нолаву фигон баровард ва шеван оғоз кард.

Паранда ба ӯ гуфт: -Магар нагуфтам бар гузаштаат афсӯс нахӯр. Ва низ магар ба ту нагуфтам суханеро, ки аклан муҳол аст, ҳаргиз бовар накун! Эй бандаи Худо, ҳамаи ҳайкали ман се дирам вазн надорад, чӣ гуна зумурради даҳдирамӣ метавонад дар бадани ман бошад:

*Мург гуфташ: -Не, насиҳат кардамат,
Ки мабодо бар гузашта(й) дӣ⁶⁸⁰ гамат?
Чун гузашту рафт, гам чун мех(в)арӣ,
Ё накардӣ фаҳм пандам ё карӣ!
В-он дувум пандат бигуфтам, к-аз залол,
Ҳеч ту бовар макун қавли муҳол.
Ман наям худ се дирам санг, эй асад!
Даҳ дирам санг андарунам чун бувад?*

Мард бо шунидани ин суханон ба худ омаду ором шуд. Он гоҳ рӯ ба парандаи хушёр карду гуфт: -Панди севвуматро бароям бигӯ.

Паранда дар посух...

*Гуфт: -Оре, хуш амал кардӣ бад-он,
То бигӯям панди солис роғгон?
Панд гуфтан бо чаҳули хобнок,
Тухм афгандан бувад дар шӯрахок.
Чоки ҳумқу чаҳл напзирад рафӯ,
Тухми ҳикмат кам диҳани, эй пандгу!*

СҶУРОҲИ ДУО ГУМ КАРДАӢ

Марде хангоми истинчову таҳорат ба ҷои он ки бигӯяд: «Аллоҳум аҷъални минат-таввобин ва минал мутатаххирин»,⁶⁸¹ дуои махсуси истиншоқ (биниро бо об

⁶⁸⁰ Дӣ - дируз.

⁶⁸¹ Парвардигоро, маро аз тавбакунандагону покшудагон қарор деҳ.

шустан, ки аз мустахаботи вузӯст)-ро меҳонанду мегуфт:
«Аллоҳумму ариҳни роиҳатал ҷаннат». ⁶⁸²

Марде дуои ӯро шунид ва ба ӯ гуфт: -Дуои хубе хондӣ, вале сӯроҳи дуоро гум кардаӣ. Ҳар сухан ҷоеву ҳар нукта маконе дорад. Бӯи бихишт аз тариқи машоми дил шунида мешавад, на маҳалли хурӯчи мадфуъ:

*Гуфт шахсе: -Хуб вирд овардаӣ,
Лек сӯроҳи дуҳо гум кардаӣ.
Ин дуҳо чун вирди бинӣ буд, чун
Вирди биниро ту овардӣ ба кун?
Роиҳа(й) ҷаннат зи бинӣ ёфт ҳур,
Роиҳа(й) ҷаннат кай ояд аз дубур?*

Касе, ки дар баробари нодонону фурумоёнгон фурутанӣ мекунад, аммо дар баробари авлиёи Ҳақ гарданфарозӣ менамояд, ӯ низ ворона кор карда ва сӯроҳи дуоро гум кардааст.

*Он такаббур бар ҳасон хуб асту ҷуст,
Ҳин, марава маъкус, ақсаи банди туст.*

ГУФТУГУИ МҶСО БО ФИРЪАВН

Достони Мӯсо ва Фиръавн достони ақлу фаҳм аст. Мӯсо тамсилаи ақл аст ва Фиръавн ҳикояти ваҳм.

*Ваҳм мар Фиръавни оламсӯзро,
Ақл мар Мӯсои ҷонафрӯзро.*

Фиръавн ба Мӯсо гуфт: -Бигӯ бубинам, ту аслан чӣ касе ҳастӣ?

*Гуфт: -Ман ақлам, расули Зулҷалол.
Ҳуҷҷатуллоҳам, амонам аз залол.*

Ман ақл ҳастам, на ваҳм, ман расули Худованди зулҷалол ҳастам ва бурҳони равшани ҳақам, омадаам, то мардумонро аз хатари гумроҳӣ бираҳонам.

⁶⁸²Худоё, бӯи хуши бихиштро ба машомам бирасон.

*Гуфт: -Не, хомуш, раҳо кун ҳою ҳу,
Нисбату номи қадиматро бигӯ.*

-Ин ҳарфхоро канор бигзор, ному нишони рузҳои нахусти худро бигӯ.

-Насаби ман ба ин ҷаҳони ҳокӣ мерасад, аз ҳок зода шудаам ва номи аслии ман камтарину кучактарин бандаи Худост:

*Нисбати аслам зи ҳоку обу гил,
Обу гилро дод Яздон ҷону дил.*

-Бозгашти ин ҷисми ҳокии ману ту низ, эй Фиръавн, саранҷом ба ҳамон ҳок аст. Асли мо ва ҳамаи тоғиёну гарданкашон аз ҳок аст ва ҳазор далел бар ин матлаб вучуд дорад. Яке аз он далоил ин...

*Ки мадад аз ҳок мегирад танат,
Аз гизои ҳок печад гарданат.*

-Эй Фиръавн, ҳамин ки рӯҳ аз тан хориҷ шавад, он колбад воридаи гури сахмноке мешавад ва дубора ҳок мегардад. Ҳамаи мо дубора ба ҳок мубаддал мешавем ва ҷоҳу мақоме аз ту боқӣ нахоҳад монд.

Фиръавн гуфт: -Ту ба ҳар ҳол номе дорӣ, он номро бигӯ. Ту бандаи Фиръавн ҳастӣ; зеро ҷисму ҷони ту бо бандарварии ман болида шудааст. Ту бандаи ошӯбгаре ҳастӣ, ки ба воситаи анҷоми амали зиште аз ин сарзамин гурехтааст; бандаи бевафое, ки як нафарро куштааст. Ин авсоф муаррифи туст.

Мӯсо дар посух гуфт: -Ҳеҷ кас дар худовандӣ бо Молики ҳақиқии ҷаҳони ҳастӣ шарик нест. Мо ҳама бандаи он Худои ягона ҳастем. Касе бандаи ту нест.

Нақшои олами ҳастӣ Ёст ва нақши вучудро низ Ё расм кардааст. Ту ҳатто як абруи манро ҳам наметавонӣ бисозӣ, чӣ гуна маро бандаи худ мехонӣ?

*Гуфт: -Ҳошо, ки бувад бо он Малик,
Дар худовандӣ каси дигар шарик.
Воҳид андар мулк. Ёро ёр не,
Бандагонаширо ҷуз У солор не.*

*Нест халқаи ро дигар кас молике,
Ширкатаи даъво кунад чуз ҳолике?
Нақшӣ ӯ кардасту наққошии ман ӯст,
Ғайр агар даъво кунад, ӯ зулмҷӯст.
Ту нагонӣ абрӯ(ӣ) ман сохтан,
Чун тавонӣ чони ман бишнохтан?*

-Аммо дар мавриди катл, бояд бигуям, ки ман қатлро аз рӯи ҳавою ҳавас анҷом надодаам, «Ман задам муштеву ногоҳ у фитод». Агар ман як одами бадсиратро куштам, ту ҳазорон кудаки бегуноҳро аз тег гузарондӣ.

-Ин ҳарфҳоро канор бигзор. Ҳаққи нону намаке, ки бар гардани ту дорам, чӣ мешавад? Ба ҳар рӯи ман туро обу нон додам, то бузург шудӣ; ҷавоби ин неъматҳо он набуд, ки маро хору залил кунӣ.

-Ту хори дунёро хори надон. Ман омадаам то туро аз ҳалокати абадиву нанги ухравӣ начот диҳам. Иззату зиллати воқеӣ дар охираст.

*Гуфт: -Хори қиёмат саъбтар,
Гар надорӣ поси ман дар хайру шар.
Зоҳиран кори ту вайрон мекунам,
Лек хореро гулистон мекунам.*

Мӯсо идома дод: -Эй Фиръавн, ҳамон ҳаққи нону намак маро барангехта, то туро аз шиканҷаи ҳамешагии он ҷаҳон вораҳонам. Агар панди маро бипазирӣ, аз дузах раҳо хоҳӣ шуд.

Ту он қадар худро асири ҳавову ҳавас кардаӣ, ки кирми нафси бадфармои ту ба аждаҳо бадал гаштааст:

*Бас, ки худро кардаӣ бада(ӣ) ҳаво,
Кирмакero кардаӣ ту аждаҳо.
Аждаҳоро аждаҳо ардаам,
То ба ислоҳ оварам ман дам ба дам.
То дими он аз дами ин бишканад,
Мори ман он аждаҳоро барканад.
Гар ризо додӣ, раҳидӣ аз ду мор,
В-арни аз чонат барорад он димор.*

-Барои маҳор кардани аждаҳои нафси ту аждаҳо овардаам. Мори ман омадааст, то бар мори нафси ту голиб шавад. Агар даъвати маро бипазириву таслими он шавӣ, аз ҳар ду мор раҳо хоҳӣ шуд; вагарна он мор туро ҳалок хоҳад кард.

Фиръавн дар посух гуфт: -Алҳақ чодугари моҳире ҳастӣ; зеро дар мардуми муттаҳиду якпорчаи мо ихтилоф афкандӣ ва ҷамъи бисёро бар ман шӯрондӣ.

-Ман ғарқ дар паёми Илоҳӣ ҳастам ва ҳеҷ гоҳ ҷоду бо номи Худо сурат намегирад. Моёи аслии чодугарӣ ғафлат аз Худо ва куфр аст. Ту чун бо боли ҳавову ҳавас парвоз мекунӣ, ин нисбатҳоро ба ман медиҳӣ:

*Чун ту бо парри ҳаво бар мебарӣ,
Лочарам бар ман гумон он мебарӣ.
Ҳар киро афёли дому дад бувад,
Бар каримонаш гумони бад бувад.*

Чун ту ҷузъе аз ҷаҳон ҳастӣ, ҳар гуна, ки бошӣ, ҷаҳонро низ монанди худ мебинӣ. «Қофар ҳамаро ба кеши худ ниндорад». Масалан, агар ту даври худат бичархӣ, гумон хоҳӣ кард, ки хона даври сарат мечарҳад, ё агар дар киштӣ савор шавӣ, соҳили дарёро дар ҳаракат мебинӣ; дар ҳоле ки ҳам хона ва ҳам соҳил сокинанд ва ин ту ҳастӣ, ки ҳаракат мекунӣ. Мисоли дигар:

*Ғар ту бошӣ тангдил аз малҳама,⁶⁸³
Танг бинӣ ҷавви дунёро ҳама.
В-ар ту хуш бошӣ ба коми дӯстон,
Ин ҷаҳон бинмоядат чун гулситон.*

Ҳар касе аз дариҷаи ҳувийяту шахсият ва алоқи худ ба ҷаҳон менигарад. Чи басо касон, ки то Шому Ироқ рафтаанд, аммо ҷуз куфру нифоқ наёфтаанд ва бисёранд касоне, ки то Ҳинду Ҳирот рафтаанд ва ҷуз хариду фуруш ҷизе надидаанд:

⁶⁸³ *Малҳама* - ҳодисаи ногувор, ҷанги хонумонбарандоз.

*Эй басо кас рафта то Шому Ироқ,
Ў надида ҳеч ҷуз куфру нифоқ.
В-эй басо кас рафта то Ҳинду Ҳарӣ,
Ў надида ҷуз магар байъу шарӣ.
В-эй басо кас рафта Туркистону Чин,
Ў надида ҳеч ҷуз макру камин.*

-Ту, эй Фираъвн, саропои вучудат ҳилаву тазвир аст ва ба ҳамин далел наметавонӣ хувийяту шахсияти маро аз хувийяти худат бозшиносӣ ва тафовути маро бо худат дарк кунӣ:

*Ту, ки Фираъвнӣ, ҳама макриву зарқ,⁶⁸⁴
Мар маро аз худ намедонӣ ту фарқ.
Мангар аз худ дар ман, эй кажбоз, ту,
То яке тӯро⁶⁸⁵ набинӣ ту дутӯ.*

Мӯсо алайҳиссалом дар идомаи суҳанҳои худ ба Фиръавн гуфт: -Ту пеш аз ин хобҳои сахмгину ҳавлноке медидӣ, ки ҳама гувоҳ бар огози паёмбарии ман буд. Аммо ту бар асари таъвили он рӯёҳо кӯру кар шудӣ ва гумон мекардӣ он рӯёҳо аз хоби сангин ношӣ шудааст. Мунаҷҷимон низ ба хотири тамаъ он ҳақиқати талхро ба ту нагуфтанд, онҳо мегуфтанд: -Ин хобҳои парешон ба хотири гизоҳои номуносиб аст. Аммо Худованд буд, ки ҳақиқатро ба ту намоён ва ту аз дидани он сар боз задӣ. Ин рӯёҳоро Худо ба ту нишон дод....

*То кунӣ камтар ту он зулму бадӣ,
Он ҳамедидиву баттар мешудӣ.
Нақшҳои зишт хобат менамуд,
Мерамидӣ з-ону он нақши ту буд.*

Монанди он сиёҳи зангӣ, ки чун чехраи худро дар ойна зишту сиёҳ дид, пиндошт тақсири ойна аст. Ту гоҳе дар хоб медидӣ, ки либосат сӯхта, гоҳ медидӣ, ки даҳону чашми тӯро дӯхтаанд ва ...

⁶⁸⁴ *Зарқ* - макру найранг.

⁶⁸⁵ *Тӯ* - қабат.

*Гоҳ ҳайвон қосиди хунат шуда,
Гаҳ сари худро ба дандони дада.⁶⁸⁶
Гаҳ нагун андар миёни обрез,
Гаҳ гариқи сели хуномези тез.*

Ва хобҳои бисёри дигар, ки агар бигуям, хашмнок мешавӣ. Аммо, эй Фиръавн, ноумед мабош, ки роҳи тавба кушода аст:

*Тавбаро аз ҷониби Мағриб даре,
Боз бошад то қиёмат бар варӣ.⁶⁸⁷
То зи Мағриб барзанад сар офтоб,
Боз бошад он дар, аз вай рӯ матоб.
Ҳин, ганимат дор, дар боз аст, зуд,
Рахт он ҷо каш, ба кӯрии ҳасуд.*

ЯК ПАНД ВА ЧАҲОР ФАЗИЛАТ

Мӯсо ба Фиръавн гуфт: -Ту аз ман панд бипазир; дар баробараш ман чаҳор фазилат ба ту хоҳам дод.

-Он панд кадом аст? Бароям шарҳ кун.

-Ин ки ошкоро бигуӣ: «Ки Худое нест ғайри Кирдугор».

-Он чаҳор фазилат, ки дар баробари он ба ман хоҳӣ дод, кадом аст? Бигӯ, шояд ба лутфи он ваъдаи хуб, «Суст гардад чор меҳи куфри ман».

*Гуфт Мӯсо, к: -Аввалини он чаҳор,
Сихҳатӣ бошад танатро пойдор.
Софиян бошад тӯро умри дароз,
Ки аҷал дорад зи умрат эҳтироз.*

Севвум фазилат он аст, ки салтанати дунёву охират насиби ту мегардад. Чаҳорум фазилат он, ки ту ҷавон хоҳӣ монд.

Фиръавн суҳанони Мӯсоро бо ҳамсараш Осия дар миён гузошт. Осия Фиръавнро бисёр ташвиқ кард, то даъвати Мӯсоро бипазирад ва саодатро барои худ тазмин намояд.

⁶⁸⁶ Дад - ҳайвони даранда.

⁶⁸⁷ Варӣ - имолаи *варе*, махлукуту офаридагон.

Фиръавн гуфт: -Бояд бо Ҳомон низ машварат кунам; зеро ӯ вазири мост ва шоҳ бе машварати вазир коре намекунад.

Фиръавн матлабро бо Ҳомон дар миён гузошт ва бо ӯ роизанӣ кард; аммо Ҳомон то суханони Фиръавнро шунид, аз ҷо парид ва ҷомаи худро пора кард:

*Бонгҳо зад, гиряҳо кард он лаъин,
Куфт дастору кулаҳро бар замин.
Ки чӣ гуна гуфт андар рӯи шоҳ,
Инчунин густох, он ҳарфи табаҳ?*

-Ту ҳамаи чаҳонро зери гомҳоят дорӣ, подшоҳони Шарқу Ғарб аз ту ҳисоб мебаранд ва бароят молиёт меоваранд, мардум туро парастии мекунад ва

Фиръавн барои машварат суроғи ҳилагаре рафт ва дӯстро аз душман боз нашнохт. Суханони Ҳомон дар Фиръавн асар гузошт ва Мӯсо аз ҳидояти ӯ ноумед гашт:

*Гуфт Мӯсо: -Лутф бинмудему ҷуд,
Худ худовандӣ-тро рӯзӣ набуд.
Он худовандӣ, ки набвад ростин,
Маро варо на даст дон, на остин.
Он худовандӣ, ки дуздида бувад,
Бедилу бечону бедида бувад.
Он худовандӣ, ки додандат авом,
Боз бистонанд аз ту ҳамчу вом.
Деҳ худовандии орият ба Ҳақ,
То худовандӣ-т бахшад муттафақ.*

КҶДАК БАР САРИ НОВДОН

*Як зане омад ба пеши Муртазо,
Гуфт: -Шуд бар новдон тифле маро.
Ғарчи мехонам, намеояд ба даст,
В-ар ҳилам,⁶⁸⁸ тарсам, ки афтад ӯ ба наст.*

⁶⁸⁸ Ҳил - асоси замони ҳозиран ҳилидан//ҳиштан: 1. тарк кардан, мондан. 2. гузоштан, раҳо кардан, сар додан.

Модар саросема назди Алӣ карама-л-лоҳу вачҳаху омад ва гуфт: -Кӯдакам болои новдон рафт ва ҳар чӣ хоҳиш мекунам, тавба намекунад, метарсам аз боло ба поин наҷфтад. Бача кӯчак аст, на ҳарф мефаҳмад ва на ишора медонад:

*Нест оқил, то ки дарёбад чу мо,
Гар бигуям, к-аз хатар сӯи ман о.
Ҳам ишоратро намедонад ба даст
В-ар бидонад, нашнавад, ин ҳам бад аст.*

Ман ширу пистон ба ӯ нишон додам, аммо сураташро бармегардонад ва нигоҳе ба ман намекунад. Шуморо, ба Худо, чорае биандешед.

Ҳазрат фармуд: -Бирав бачаеро ба пушти бом бубар, то он бача ҳамчинси худро бубинад. Вақте ӯ ҳамчинси худро бубинад, зуд ба сӯи ӯ чазб мешавад:

*Гуфт: -Тифлеро баровар ҳам ба бом,
То бубинад чинси худро он гулом.
Сӯи чинс ояд сабук з-он новдон,
Чинс бар чинс аст оишқ, ҷовидон.*

Зан ба гуфтаи Алӣ амал кард. Кӯдакero болои бом бурд. Бача то чашмаш ба он кӯдак афтод, бо шодӣ ба ӯ нигоҳ кард ва аз болои новадон ба тарафи бом омад.

Эй бародар, «ҷозибӣ ҳар чинсро ҳамчинс дон», ба ҳамин далел аст, ки паёмбарони Илоҳӣ аз чинси башаранд, на ғаришта.

*З-он бувад чинси башар пайгамбарон,
То ба чинсийят раҳанд аз новдон.
Пас башар фармуд худро мислукум,
То ба чинс оеду кам гардед гум.
З-он ки чинсийят аҷоиб ҷозибест,
Ҷозибаш чинс аст, ҳар ҷо толибест.*

Эй бародар, барои он ки худро бишносӣ, ки кадом чинсӣ, хуб ҳастӣ ё бад, нигоҳ кун, ки чазбӣ чӣ чиз мешавӣ ва ба сӯи кӣ меравӣ ва аз сӯҳбати чӣ касе масрур мегардӣ

ва хулоса бингар, ки ӯо кадомин гурӯҳӣ:

*Гар ба Ҳомон моилӣ, ҳомонӣ,
В-ар ба Мӯсо моилӣ, субҳонӣ.
В-ар ба ҳар ду моилӣ ангеҳта,
Нафсу ақлӣ ҳардувон омехта.
Ҳар ду дар ҷанганд, ҳону ҳон, бикӯш,
То шавад голиб маъонӣ бар нуқӯш.*⁶⁸⁹

НИЗОӢИ АМИРОНИ АРАБ БО ПАЁМБАР САЛАЛЛОҲИ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМ

Амирони араб даври ҳам чамъ шуданду назди Паёмбар рафтанд ва даъвое тарҳ карданд. Гуфтанд: -Ту як амирӣ, мо низ ҳар кадом амире хастем, пас ин аморатро тақсим кун ва ба андозае сахми худатро бардор, на бештар ва дигар бо мо коре надошта бош.

Паёмбар дар посух фармуд: -Амириро Худованд ба ман додааст, Ӯ маро сарвару амири мутлақ хостааст.

-Мо низ ба ҳукми Илоҳӣ ҳокимем ва ин аморатро Худо ба мо бахшидааст.

-Худованд салтанати ҳақиқӣ ба ман ато карда, аммо ба шумо ҳукумати ориятӣ дода, то умуроти худро бигзаронед:

*Мирии ман то қиёмат боқӣ аст.
Мирии ориятӣ хоҳад шикаст.
Қавм гуфтанд: -Эй амир, афзун мағӯ,
Чист ҳуҷҷат бар фузунҷӯиш ту?*

Ҳамон замон абре баромаду саҳт борид ва селе азим паидид омад. Сели хавлноқ ба тарафи шаҳр сарозер шуд. Мардуми шаҳр ба ваҳшат афтоданду шеван сар доданд.

*Гуфт Пайгамбар, ки: -Вақти имтиҳон
Омад акнун, то гумон гардад аён.*

⁶⁸⁹ Нуқӯш - чамъи нақш.

Ҳар як аз амирон найзаи худро даруни об афканданд, то сел банд ояд, аммо селоб он найзахоро монанди хасу хошок бо худ бурд. Паёмбар ҳам шоҳае даруни об андохт ва он шоҳа руи об истод ва ба ҳиммати он шоҳа сели азиму нерӯманд аз шаҳр бозгашт.

Амирони араб чун ин сахнаро бидиданд, ҳамагӣ аз тарс ба ҳаққонияти Паёмбар эътироф карданд; ба ҷуз се тан, ки аз фарти лаҷочату⁶⁹⁰ кинаву ҳасад Паёмбарро соҳиру кофир хонданд:

*Чун бидиданд аз вай он амри азим,
Пас муқирр⁶⁹¹ гаштанд он мирон зи бим.
Ҷуз се кас, ки ҳиқди⁶⁹² эшон чира буд,
Соҳираш гуфтанду коҳин⁶⁹³ аз ҷуҳуд.*

Оре, агар вучуди одамӣ аз ҳавову ҳасад, кинаву тамаъ, бухлу ҳасад пур бошад, он чиро дӯст дорад, ки бошад, мебинанд ва он чиро дӯст надорад, ки бошад, намебинанд, ҳатто агар чун хуршед дар рӯзи равшан зоҳиру ошкор бошад.

Мӯсо низ пас аз он, ки Фиръавнро панду андарз дод, барои ӯ муъҷизае низ овард, то шояд чашими нобинои ӯ ҳақиқатро бубинад, аммо афсӯс. Пас чорае ҷуз танбеҳу таъдиб⁶⁹⁴ нест.

*Гар туро ақл аст, қардам лутфҳо,
В-ар харӣ, овардаам харро асо.
Ончунон з-ин охурат берун кунам,
К-аз асо гушу сарат пурхун кунам.*

⁶⁹⁰ *Лаҷочат* - ситезақорӣ кардан.

⁶⁹¹ *Муқирр (р)* - иқроркунанда.

⁶⁹² *Ҳиқд* - кина, нафрат, бугз.

⁶⁹³ *Коҳин* - фолгиранда, ғайбгӯй.

⁶⁹⁴ *Таъдиб* - адабомӯзӣ; бо мақсади адабомӯзӣ ҷазо додан.

*Нак, асо овардаам баҳри адаб,
Ҳар хареро, к-ӯ набошад мустаҳаб.⁶⁹⁵
Азҷаҳое меишавад дар қаҳри ту.
К-азҷаҳое гаишай дар феълу хӣ.*

МУНОЗИРАИ МЎЪМИНУ КОФИР

Кофире мўътакид буд, ки чаҳон қадим аст, яъне ҳамеша будааст. Ва чун ҳамеша буд, дигар ниёз ба Офаридгоре надорад, то онро ба вучуд оварад, зеро танҳо чизҳое ниёз ба Офаридгор доранд, ки қадим нестанд. Дар баробари ӯ шахси мўътакид ба Худо мегуфт: -Олам ҳодис⁶⁹⁶ аст, яъне набуд ва сипас ба вучуд омадааст. Ва чун вучодаш масбуқ⁶⁹⁷ ба олам аст, яъне пеш аз он ки мавҷуд бошад, маъдум⁶⁹⁸ будаст. Ҳатман иллате буда, ки онро эҷод кард ва он иллат ҳамон Худои мутаъол аст.

Мунозирае миёни ин ду даргирифт ва чамъи зиёде атрофи онон гирд омада буданд. Кофир ба мўъмин гуфт: -Чӣ далеле бар ҳудуси⁶⁹⁹ олам дорӣ? Ту ки худ умри маҳдуд дорӣ, аз сару таҳи олам чӣ гуна боҳабарӣ ва аз чӣ тарик донистӣ ин олам набуда ва сипас ба вучуд омадааст? Ин суҳанро сирфан ту ба чихати тақлид аз падару модарат мегӯӣ:

*Заррае худ нестӣ аз шиқилоб,
Ту чӣ медонӣ ҳудуси офтоб?
Кирмаке, к-андар ҳадае⁷⁰⁰ бошад дафин,⁷⁰¹
Кай бидонад охиру бадеи⁷⁰² замин?*

⁶⁹⁵ Мустаҳаб - некӯ, писандида, мақбул.

⁶⁹⁶ Ҳодис - тоза, нав, чизе, ки нав ба вучуд омадааст.

⁶⁹⁷ Масбуқ - он ки касе с чизе бар ӯ собиқ шуда бошад; гузашта.

⁶⁹⁸ Маъдум - адам кардашуда, несту нобуд кардашуда.

⁶⁹⁹ Ҳудус - пайдоиш.

⁷⁰⁰ Ҳадис - ифлосӣ, наҷосат.

⁷⁰¹ Дафин - мадфун, пинҳоншуда.

⁷⁰² Баде - аввал, оғоз, ибтидо.

*Ин бо тақлид аз падар бишиндаӣ,
Аз ҳамоқат⁷⁰³ андар ин печидаӣ.*

Муъмин гуфт: -Ман ин ҳақиқатро дар даруни чони худ меёбам ва яқин дорам, ки олам ҳодис аст ва офаринандае дорад. Ман яқин дорам ва аломати яқин ин аст, ки соҳиби яқин ба даруни оташ меравад. Бидон, ки далели ман ба забон дарнамеояд.

Кофир дар посух:...

*Гуфт: -Ман инҳоро надонам ҳуҷҷате,
Ки бувад дар пеши омма ояте.*

Муъмин гуфт: -Агар тиллои ҳақиқӣ ва тиллои тақаллубиро бихоҳанд аз ҳам бозшиносанд, он дуру дар оташ меафкананд ва оташ маҳаки хубе барои тамизи он ду мебошад. Биё, то ману ту ҳам дар оташ равем, то мардум мутаваҷҷеҳ шаванд кадом ҳақ меғӯем ва кадом ботил.

Кофир қабул кард, оташе фароҳам сохтанд ва ҳар ду даруни он рафтанд. Муъмин солим бимонд ва кофир сӯхту хокистар шуд.

*Ҳамчунон карданду бар оташ шуданд,
Ҳар ду худро бар тафи оташ заданд.
Он Худоғуянда марди муддаъӣ
Расту сӯзид андар оташ он даъӣ.⁷⁰⁴*

САБАБИ МУҲАББАТИ ХОСИ ХУДО БА МҶСО

*Гуфт Мӯсоро ба ваҳйи дил Худо,
К: -Эй гузида, дӯст медорам туро.
Гуфт: -Чӣ хислат бувад, эй Зулқарам,
Муҷиби он? То ман он афзун кунам*

Мӯсо гуфт: -Худое, чӣ хислате боис шуда, ки Ту маро дӯст бидорӣ? Бароям бигӯ, то бикӯшам он хислатро

⁷⁰³ Ҳамоқат - аблаҳӣ, аҳмақӣ.

⁷⁰⁴ Диъӣ - оне, ки насаби шубҳанок дорад.

бештару комилтар кунам, то муҳаббати Ту ба ман низ
бештар шавад.

Ваҳй омад, ки: -Ту монанди он кудаке хастӣ, ки ҳатто
хангоми хашмгин шудани модараш низ ба ӯ паноҳ
мебарад.

*Гуфт: -Чун тифле ба пеши волида,
Вақти қаҳраш даст ҳам дар вай зада.*

Далел ин, ки кудак дар ҳар ҳол ба домани модар паноҳ
меоварад, он аст, ки ӯ аслан тасаввур намекунад, ки чуз
модараш каси дигаре низ вучуд дорад; аз ин рӯст, ки аз
дасти модараш ҳам шод мешавад ва ҳам гамнок.

*Хотири ту ҳам зи мо дар хайру шар,
Илтифотаи нест ҷоҳои дигар.
Ғайри ман пешат чу санг асту кулӯх,
Гар сабиву⁷⁰⁵ гар ҷавону гар шуюх.⁷⁰⁶*

Ту хангоми муноҷот меғӯӣ: «Танҳо туро мепарастам»
ва хангоми ҳучуми балову мусибат меғӯӣ: «Аз ғайри Ту
ёри намеҳоҳам». Маънии ин иборот он аст...

*Ки ибодат мар Туро орему бас,
Тамъи ёри ҳам зи Ту дорему бас.*

ХАШМИ ПОДШОҲ БАҶ НАДИМИ ХУД

Подшоҳе баҶ яке аз ҳамнишинони худ хашм гирифт
ва саҳт баҶ ӯ ғазабнок гардид, то он ҷо, ки шамшер аз
ниём баровард, то ӯро ба хотири гуноҳе, ки муртакиб⁷⁰⁷
шуда буд, гардан занад. Ҳеч кас аз атрофиёни шоҳ ҷуръати
нафас кашидану даҳлат кардан надоштанд, магар яке аз
хавоси⁷⁰⁸ шоҳ ба номи Имодулмулк.

Шоҳ Имодулмулкро бисёр азиз мешумурд ва эҳтироми

⁷⁰⁵ *Сабӣ* - кудак, бачча.

⁷⁰⁶ *Шуюх* - ҷамъи шайх.

⁷⁰⁷ *Муртакиб* - оне, ки аз вай гуноҳе сар задааст.

⁷⁰⁸ *Хавос* - шахси қарин ба шоҳ.

фаровоне барои ӯ қоил буд. Имод аз он мард шафоат кард ва шоҳ низ ҳамон дам шамшерро аз каф ниҳоду ӯро бахшид ва озодаш намуд:

*Барҷаҳиду зуд дар сачда фитод,
Дарзамон шаҳ теги қаҳр аз каф ниҳод.
Гуфт: -Агар дев аст, ман бахшидамаш,
В-ар билисӣ кард, ман пушидамаш,
Чунки омад пойи ту андар миён,
Розиям, гар кард мучрим⁷⁰⁹ сад зиён.*

Шафоати бандагони муқарраби⁷¹⁰ даргоҳи Илоҳӣ низ ин гуна пазируфта мешавад. Худои мутаъол бандагони ҳолиси худро он қадар дӯст медорад, ки шафоаташ дар ҳақ мучримону гуноҳкоронро хоҳад пазируфт, чун онон фанӣ дар ҳақанд ва ҳар чӣ кунанд, феъли Худо маҳсуб аст:

*Ин накардӣ ту, ки ман кардам яқин,
Эй сифотат дар сифоти мо дафин.
Ту дар ин мустаъмалӣ,⁷¹¹ не омилӣ,
З-он ки маҳмули⁷¹² мани, не ҳомилӣ.⁷¹³
«Ло» шудӣ,⁷¹⁴ паҳлӯи иллоҳона гир,
Ин аҷиб, ки ҳам асирӣ, ҳам амир.
Он чӣ додӣ, ту надодӣ, шоҳ дод,
Ўст бас, «Аллоҳу аълам би-р-ришод».*

Надим ба шафоати Имод аз теги шоҳ раҳид; аммо шигифт он, ки ба ҷои сипосгузорӣ аз Имод саҳт аз ӯ ранчидахотир шуд ва бо он, ки аз дӯстони деринаи ӯ буд, робитаи дӯстии худро аз ӯ гусаст:

*З-ин шафеъи ҳештан бегона шуд,
З-ин тааҷҷуб халқ дар афсона шуд.*

Касе ба ӯ гуфт: -Чаро бо Имод ин гуна рафтор кардӣ?

⁷⁰⁹ Мучрим - гунаҳгор.

⁷¹⁰ Муқарраб - наздикшуда; ҳамсухбати доимӣ, надим.

⁷¹¹ Мустаъмал - ба қор ғумошта.

⁷¹² Маҳмул - бор кардашуда, нисбат додашуда, ҳисоб кардашуда.

⁷¹³ Ҳомил - баранда, бардорандаи бор.

⁷¹⁴ Ло шудан - нест шудан, нобуд шудан.

Ў чони туро харид, ба чои ташаккур чаро аз ў ранчида шудӣ? Ў агар фаразан дар ҳаққи ту бадӣ ҳам карда буд, ту набояд чунин рафтори ношоистае аз худ нишон медодӣ, дар ҳоле, ки ў бузургтарин хидматро ба ту намудааст.

Надим дар посух гуфт: - Ў фурсати гаронбаҳоеро аз ман гирифт, фурсати тиллоие, ки ман метавонистам худро қурбонии шоҳ кунам. Ман ҷуз зарбаи шоҳ чизе намехостам ва Имод онро аз ман гирифт:

*Гуфт: - Баҳри шоҳ мабзул⁷¹⁵ аст ҷон,
Ў чаро ояд шафеъ⁷¹⁶ андар миён?
Ман нахоҳам раҳмате ҷуз захи ми шоҳ,
Ман нахоҳам ғайри он шаҳро паноҳ.
Ғайри шаҳро баҳри он «ло» кардаам,
Ки ба сӯйи шаҳ тавалло кардаам.
Кори ман сарбозиву беҳешӣ аст,
Кори шоҳанишоҳи ман сарбахишӣ аст.*

Ин ҳол ҳоли саргаштагони кӯи ҳазрати Дӯст аст, ки аз Ў ҳар чӣ расад, барояшон некӯст. Инон касонеанд, ки ба мақоми ризои мутлақ расидаанд. Ком аз дуо баркашида ва чашм дар атои Ў дӯхтаанд. Ҳар чӣ бошад, ба ҷон меҳаранд ва дам барнамеоваранд.

Надим гуфт: - Достони ман бо шоҳ достони Иброҳими Халил аст бо Худо, он гоҳ, ки ўро бар манҷаниқ⁷¹⁷ ниҳоданд, то ба оташ дарафкананд. Ва Имод он Ҷабрайилест, ки ба воситат омад. Аммо Ҷабрайил адабро ба ҷо овард, ибтидо аз Иброҳим хоставу муродашро пурсид ва ба ў гуфт: - Агар меҳохӣ, иҷоза деҳ, то туро кӯмак кунам ва агар намехохӣ, бигӯ, то шитобон биравам. Ва Иброҳим ўро мураххас⁷¹⁸ кард.

⁷¹⁵Мабзул - бахшидашуда.

⁷¹⁶Шафеъ - шафоаткунанда.

⁷¹⁷Манҷаниқ - олати фалохунмонанд, ки онро бар сари ҷубе ҷойгир карда. сангҳои калон ва ё гулӯлаҳои оташро дар он монда, меандозанд.

⁷¹⁸Мураххас - рухсат додан; иҷозат додан.

*Ман Халили вақтаму ӯ Чабрайил,
Ман нахоҳам дар бало уро далел.
У адаб н-омӯхт аз Чибрили род,
Ки бипурсид аз Халили Ҳақ мурод.
Ки муродат ҳаст, то ёрӣ кунам,
В-арна бигрезам, сабукборӣ кунам.
Гуфт Иброҳим: -Не, рав аз миён,
Восита заҳмат бувад баъдалаён.*

Пас аз мушоҳидаи ҳақиқат тамассук⁷¹⁹ бевосита сабаби заҳмат мешавад.

ПУРСИШИ МҶСО ВА ПОСУХИ ХУДОВАНД

Рӯзе Мӯсо дар муноҷоташ бо Худои мутаъол гуфт:
-Худоё, рози ин матлаб чист, ки Ту мавҷудотро
меофаринӣ ва сипас нобудатон мегардонӣ; месозӣ ва он
гоҳ сарнагун мекунӣ?

Худованд ба ӯ ваҳӣ кард, ки: -Медонам, ин пурсиши ту
аз рӯи инқору беҳабарӣ ва аз ҳавою ҳавас нест, вагарна
туро адаб мекардаму гӯшмолат медодам...

*Лек меҳохӣ, ки дар афъоли⁷²⁰ мо
Бозҷӯй ҳикмату сирри бақо.
То аз он воқиф кунӣ мар оро,
Пухта гардонӣ бад-ин ҳам хомро.*

Эй Мӯсо, ту худ посухи ин суолро медонӣ, аммо
дониста чунин суол кардӣ, то ҳикмати афъоли мо барои
оммаи мардум низ ошкор шуд. Пас, эй Мӯсо, барои он
ки посухи худро биёбӣ, базре⁷²¹ дар замин бикор.

Мӯсо базрро дар замин кошт ва киштзори ӯ ба бор
нишаст ва хӯшаҳои он борвар шуд. Эшон дар ин ҷангом

⁷¹⁹ Тамассук - ҷанг задан, ҷаспидан, овезон шудан ба ҷизе.

⁷²⁰ Афъол - ҷамъи феъл; рафтору кирдор, феълу ҳу.

⁷²¹ Базр - тухм, дон

досе ба даст гирифт ва шуруъ кард ба дарав кардани хушаҳои расида. Дар ин ҳол нидое аз ҷониби ғоиб ба гуши ӯ расид...

*Ки: -Чаро киште куниву парварӣ,
Чун камоле ёфт, онро мебурӣ?
Гуфт: -Ё Раб! З-он кунам вайрону наст,
Ки дар ин ҷо дона ҳасту коҳ ҳаст.
Дона лоиқ нест дар анбори коҳ,
Коҳ дар анбори гандум ҳам табоҳ.
Нест ҳикмат ин дуру омехтан,
Фарқи воҷиб мекунад дар бехтан.*

Худованд ба Мусо гуфт: -Ин дониш аз кӣ омӯхтӣ?

-Худоё, ин қувваи ташхис ва нерӯи шинохтро Ту ба ман арзонӣ доштаӣ.

-Бисёр хуб, пас оё ман ба доштани чунин нерӯе сазовортар нестам? Дар миёни мардумон низ рӯхҳои пок ва саргаштаву олуда - ҳар ду - ҳаст. Ҳамаи ин садафҳо яксон нестанд, бархе марворид доранд ва бархе санги сиёҳ. Ҳамон тавре, ки бояд гандум аз коҳ ҷудо шавад, бояд неконро низ аз бадон тамиз дод:

*Дар ҳалоиқ рӯхҳои пок ҳаст,
Рӯхҳои тираи гилнок ҳаст.
Ин садафҳо нест дар як мартаба,
Дар яке дурр асту дар дигар шаба.⁷²²
Воҷиб аст изҳори ин неку табоҳ,
Ҳам чунон-к изҳори гандумҳо зи коҳ.
Баҳри изҳор аст ин ҳалқи ҷаҳон,
То намонад ганҷи ҳикматҳо ниҳон.*

ШОҲЗОДА ВА ПИРАЗАНИ ҶОДУГАР

Солҳо пеш подшоҳе буд, ки танҳо як писар дошт, писаре ҳунарвару орошта. Шабе он подшоҳ дар хоб дид,

⁷²² *Шаба* - шабах, сиёҳӣ, тирагунӣ.

ки писари ҷавонаш ногаҳон мурд. Шохро андӯхи сахт фаро гирифт, тамоми хушиҳои ҷаҳон барои ӯ ба талхӣ гароид, ӯ ҳатто натавонист оҳ бикашад, балки моту мутаҳаййир монда буд.

Аз хоб бархост ва чун донист марги писар дар хоб будааст, на бедорӣ, шод шуд:

*Шодие омад зи бедорӣ-и неш,
Ки надида буд андар умри хеш.
Ки зи шодӣ хост ҳам фони шудан,
Бас мутаввақ⁷²³ омад ин ҷону бадан.*

Шоҳ бо худ андешид, ки мумкин аст ин хоб рост бошад ва ба зудӣ уқоби марг бар фарзандам чанг занад. Аз ин рӯ, дар садад баромад, ки ҳамсаре барои писараш баргузинад, то бачае биёварад ва ёдгоре аз ӯ бимонад.

Шоҳ дар назар дошт аз миёни солеҳон духтареро интихоб кунад, агарчи факиру тангдаст бошад.

*Духтаре хоҳам зи насли солиҳе,
Не зи насли подшоҳе, қолиҳе.⁷²⁴*

Шоҳ духтареро аз як марди порсо дид ва барои ҳамсари фарзандаш писандид. Хабар ба гуши ҳамсари подшоҳ расид ва ӯ аз рӯи нодониву каммоғӣ муҳолифат карду гуфт: -Ин ду куфви⁷²⁵ ҳам нестанд; ту аз рӯи бухлу тангчашмӣ меҳохӣ ва барои ин ки харче барои ин издивоҷ накуни, ба ҷунин интихобе тан додай.

Шоҳ ҷавоб дод: -Мардони некро набояд гадо хонд, зеро инон дар сояи атоӣ Илоҳӣ қалбан бениёз ҳастанд.

Гуфтугӯҳои миёни шоҳ ва ҳамсараш анҷом шуд ва саранҷом...:

*Ғолиб омад шоҳу додаш духтаре,
Аз наҷоди солиҳе, хушҷавҳаре.
Дар малоҳат худ назири худ надошт,
Чехрааш тобонтар аз хуршеди ҷошт.*

⁷²⁵ Куфв - баробар, монанд.

⁷²³ Мутаввақ - тавқдор, ин ҷо: вобаста.

⁷²⁴ Қолиҳ - туршрӯ, бадқавоқ.

*Ҳусни духтар ин хисолаш ончунон,
К-аз накуӣ менагунҷад дар баён.
Сайди дин кун, то расад андар табаъ,
Ҳусну молу ҷоҳу бахти мунтафаъ.⁷²⁶*

Вақте ин издивоч сурат баст, иттифоқан зани солхурдае, ки ҷодугар буд, ошиқи он шоҳзодаи зебо шуд. Пиразан шоҳзодаро ҷоду кард ва дар асари он ҷоду ҷавони бечора сахт ошиқи он пиразан шуд ва тозаарӯси зеборӯи худро низ фаромӯш кард.

Шоҳзода як сол асири сеҳри он пиразан буд ва ҷои бӯсаи ӯ наъли кафши он пиразан. Шоҳзода дар асари мусоҳабат⁷²⁷ бо пиразан рӯз ба рӯз таҳлил мерафт ва заифу лоғар мешуд:

*То ба соли буд шаҳзода асир,
Бӯсаҷояш наъли кафши гандапир.
Сӯҳбати кампир уро медуруд,
То зи коҳаш нимҷоне монда буд.*

Шоҳ, ки фарзанди худро дар ин ҳол медид, андӯхе бас азим вучудаширо фаро гирифт ва чаҳон дар дидааш тираву тор гашт. Падар ҳар ҷорае мекард, ишқи пиразан дар дили фарзандаш бештар мешуд. Саранҷом афтодаву дармонда рӯ ба остони Худои раҳим овард ва гиряву лобаву зорӣ оғоз кард:

*Сачда мекард ӯ, ки фармонат равост,
Ғайри Ҳақ бар мулки Ҳақ фармон кирост?
Лек ин мискин ҳамесузад чу уд,
Даст гириш, эй Раҳиму эй Вадуд.⁷²⁸*

Саранҷом дуояш мустачоб шуд ва ҷодугари моҳире аз роҳ расид. Он соҳир дурудур хабари ишқи шоҳзода ба пиразанро шунида буд. Шоҳ ба соҳир гуфт: -Писарам сеҳр шуда ва дорам уро аз даст медиҳам.

⁷²⁶ *Мунтафаъ* - баҳравар, судманд.

⁷²⁷ *Мусоҳабат* - ҳамсуҳбатӣ, ҳамдамӣ.

⁷²⁸ *Вадуд* - дӯст, муҳиб.

Сохир гуфт: -Осудахотир бош, ки ман уро аз ин сеҳр мераҳонам. Ин пиразан ҷодугари моҳир аст ва касе ҷуз ман наметавонад бар ӯ ғалаба кунад ва ман низ ин донишро аз ғайб фаро гирифтаам:

*Чун кафи Мусо ба амри Кирдигор
Нак барорам ман зи сеҳри ӯ димор.⁷²⁹
Ки маро ин илм омад з-он тараф,
На зи шогирдии сеҳри мустахаф.⁷³⁰
Омадам, то баркушоям сеҳри ӯ,
То намонад шоҳзода зардру.*

Он гоҳ ба шоҳ гуфт: -Саҳаргоҳ ба қабристон бирав, дар канори девори он як қабри сафед аст. Он қабрро дар ҷиҳати қибла ҳафр⁷³¹ кун ва ҷулу бирав. Дар он ҷо ресмоне хоҳӣ ёфт, ки гиреҳҳои зиёде бар он хӯрдааст. Ин ресмони он зани ҷодугар аст ва ин гиреҳхоро ӯ бар он задааст. Ресмонро бардор ва гиреҳҳои онро боз кун.

Шоҳ чунин кард, бад-ин шакл сеҳри пиразан ботил шуду шоҳзода ба ҳолати нахустин бозгашт.

*Он писар бо ҳеҷ омад, шуд даvon,
Сӯйи тахти шоҳ бо сад имтиҳон.⁷³²
Саҷда карду бар замин мезад зақан,⁷³³
Дар бағал карда писар теғу кафан.*

Шоҳ ҷашни муфассале гирифт; пиразан аз ғусса мурд. Шоҳзода бо дидани наварӯси зебо се рӯз аз худ беҳуду беҳуш шуд.

Муъмин низ вақте аз зулмат мераҳад ва ба нури Ҳақ мерасад, ин гуна мешавад:

*Ҳамчунон бошад, ҷу муъмин роҳ ёфт,
Сӯйи нури Ҳақ, зи зулмат рӯй тофт.*

Эй бародар, бидон, ки ту ҳамон шоҳзодаи ва ин дунё

⁷²⁹Димор бировардан - интиком гирифтан, ҷазо додан.

⁷³⁰Мустахаф - сабук шуморидашуда; хору залил.

⁷³¹Ҳафр - ковиш, кандан.

⁷³²Имтиҳон - ин ҷо: бало, ранҷ.

⁷³³Зақан - манаҳ, занав.

он пиразани зиштру. Он сохири меҳрубон низ роҳбари Илоҳист ва наварӯси зебо чилваи раҳмати Илоҳӣ. Эй бародар, барои раҳой аз ҷодуи дунё сураи «Қул аъзуз бираббил фалак»-ро бихон.

Эй бародар, дон, ки шаҳзода туй,

Дар ҷаҳони кӯҳна зода аз навӣ.

Кобули ҷоду ин дунёст, к-у

Қард мардонро асири рангу бӯ.

Чун дарафгандат дар ин олуда рӯз,⁷³⁴

Дам ба дам мехону медам «қул аъуз».

ДИДОРИ УЗАЙР БО ПИСАРОНАШ

[Достони Узайрро пеш аз ин овардем ва гуфтем, ки Узайр дар роҳи бозгашт ба шаҳр аз қарияе гузашт, ки мардумони он ҳалок шуда ва устухонҳои пӯсидаву муталошии⁷³⁵ онҳо пароканда бар замин афтада буд. Ӯ бо дидани ин сахна дар андешаи қиёмат ва чигунагии ҷамъ шудану гирд омадани ин устухонҳо фуру рафт. Сипас хангоме, ки барои истирохат ба девор така дода буд, ба ҳоби амиқ фуру рафт, ки сад сол ба тӯл анҷомид. Узайр сад сол гоиб буду хешонаш дар пайи ӯ мегаштанд. Пас аз сад сол Узайр ҷони дубора ёфт ва ба сӯи шаҳри худ ва хешонаш бозгашт.]

Писарони Узайр дар ин солҳо ба дунболи падар мегаштанд ва аз ҳар раҳгузаре суроғи ӯро мегуфтанд, то ин ки рӯзе бо падари худ мувоҷеҳ шуданд. Аммо ӯро нашинохтанд; зеро онҳо интизори дидани пирамарди куҳансолро доштанд, аммо падар ҳамчунон ҷавон монда буд. Писарони Узайр пир шуда буданд; вале ӯ ҷавону шодоб буд, онон аз падари ҷавонашон суроғи Узайрро

⁷³⁴ Рӯз - ҳамон рӯд аст, ки ба зарурати кофия ба ин сурат омадааст.

⁷³⁵ Муталошӣ - аз ҳам пошида, пароканда.

гирифтанд:

*Гашта эшон пиру бобошон ҷавон,
Пас падаришон пеш омад ногаҳон.
Пас бипурсиданд аз ӯ, к: -Эй раҳгузар,
Аз Узайри мо аҷаб дорӣ хабар?
Ки касе мон гуфт, к-имрӯз он санад,
Баъди навмедӣ зи берун мерасад.*

Узайр гуфт: -Оре, ин хабар, ки ба шумо гуфтаанд, сикхат дорад. Ӯ баъд аз ман хоҳад омад.

Яке аз писарон шод шуду надонист ин шахс ҳамон Узайр аст, аммо писари дигар падарро шинохт ва беҳуш бар замин афтод.

Мухотабони анбиё низ ин гунаанд, бархе ки асосан мункиранд ва гуфтаҳои эшонро бовар надоранд. Гурӯҳе бовар доранд, аммо ба сони як амри ғоиб, ки ваъдаи онро дарёфт кардаанд. Дастае низ соҳибдилонанд, ки ваъдаи анбиёро ҳозир мебинанд:

*Кофаронро дурду⁷³⁶ муъминро башир.⁷³⁷
Лек нақди ҳол дар чаҳми басир.⁷³⁸
З-он ки ошиқ дар дами нақд аст маст,
Лоҷарам аз куфру имон бартар аст.*

ИМОН ОВАРДАНИ МАРДИ ҚИБТӢ БА МҶСО

[Аз ҷумлаи муъҷизоте, ки Мӯсо барои исботи ҳаққонияти худ ироа дод, он буд, ки оби рӯди Нил барои Фиръавн ва пайравони ӯ, яъне қибтиён ба сурати хун даромад, ки наметавонистанд онро биёшоманд ва на бо он заминҳояшонро обёрӣ кунанд, аммо ҳамин рӯд барои Мӯсову пайравонаш, яъне сибтиён оби гуворову ширин буд.]

⁷³⁶Дурд - таҳшини шароб; шароби тира.

⁷³⁷Башир - башоратдиҳанда, муждарасон, қосиди хабари хуш.

⁷³⁸Басир - бинанда, бино; огоҳ.

Яке аз қибтиён аз фартӣ ташнагӣ ба яке аз сибтиён мутавассил⁷³⁹ шуд ва аз ӯ хост, то косаеро аз рӯди Нил пур кунад. Чун агар яке аз қибтиён косаро дар рӯд мениҳоду пур мекард, ба ҷои об хун бармедошт.

*Баҳри худ як тосро пуроб кун,
То ҳурад аз онат ин ёри куҳун.
Чун барои худ кунӣ он тос пур,
Хун набошад, об бошад поку ҳур.*

-Он гоҳ ман ба туфайли ту аз оби он коса менӯшам.

Сибтӣ тақозои он мардро пазируфт. Косае бардошт ва онро дар Нил карду берун овард. Коса пур аз оби гуворо шуд. Микдоре аз он обро худааш нӯшид ва бақияи онро ба марди қитбӣ дод, то бинӯшад, аммо ҳамин, ки ӯ косаро бо лабҳои худ ошно кард, оби он ба хун бадал шуд:

*Тосро аз Нил ӯ пуроб кард,
Бар даҳон бинҳоду нимеро бих(в)ард.
Тосро каж кард сӯйи обхоҳ,
Ки бихӯр ту ҳам, шуд он хуни сиёҳ.
Боз аз ин сӯ кард каж, хун об шуд,
Қибтӣ андар хаиму андар тоб шуд.*

-Эй бародар, чора чист? Ин мушкилро чӣ гуна метавон ҳал кард?

-Касе метавонад аз ин об бихӯрад, ки парҳезгор бошад. Ва парҳезгор касест, ки аз Фиръавн дурӣ гузинад ва монанди Мӯсо шавад. Дар зумраи ёрони Мӯсо дарой, то битавонӣ аз ин об бинӯшӣ. Бо ҳила дарди ту дармон намешавад. Ту куфре ба бузургии кӯхи Қоф дорӣ, чӣ гуна метавонӣ ба пайравӣ аз ман об бардорӣ?

*Кай туфайли ман шавӣ дар игтироф?⁷⁴⁰
Чун туро куфрест ҳамчун кӯхи Қоф.
Кӯҳ дар сӯрохи сӯзан кай равад?
Ҷуз магар, к-он риштаи якто шавад.*

⁷³⁹ Мутавассил - паноҳҷӯянда.

⁷⁴⁰ Игтироф - об бардоштан.

Ту ибтидо кӯхи худбиниро бо истиғфору тавба ба коҳ мубаддал кун, он гоҳ чоми омурзидагонро баргиру бинуш:

*Кӯхро каҳ кун ба истиғфору х(в)аи,
Чоми мағфурон бигиру хуш бикаш.
Ту бад-ин тазвир чун нушӣ аз он?
Чун ҳаромаш кард Ҳақ бар кофарон.*

Ту ҳаргиз наметавонӣ ба Худо макр варзӣ, чаро ки ӯ падидоварандаи макр аст: ҳила ҳеҷ суде барои ту надорад:

*Оли Мӯсо шав, ки ҳилаат суд нест,
Ҳилаат боди тухӣ паймуданест.*

Марди қибтӣ ғуфт: -Ту барои ман дуое кун; зеро ман сиёҳдилам ва даҳоне надорам, ки шоистаи дуо бошад. Ту дар ҳаққи ман дуо кун, шояд қуфли дилам боз шаваду тавба кунам ва ба чузви хубон дароям.

Марди сибтӣ дар ҳамон дам ба сачда даромад ва ба Худо муноҷот карду дар ҳаққи он мард дуо намуд, то он, ки беҳуш шуд. Пас аз чанде ба ҳуш омад ва бо он, ки нишонаҳои иҷобати дуоро мушоҳида карда буд, даст аз дуо барнадошт:

*Дар дуёо буд ӯ, ки ногаҳ наърае
Аз дили қибтӣ биҷасту гуррае.
Ки ҳало, биштобу имон арза кун,
То бибурам зуд зуннори куҳун.
Оташе дар чони ман андохтанд,
Мар Билисери ба чон бинвохтанд.*

-Дустии ту, эй муъмин, маро наҷот дод. Сипос Худоро, ки дастамро гирифтӣ. Гуфтаҳои ту монанди кимиё буд. Он ҳолати ҷазабае, ки ба ман даст дод, монанди селе буд, ки маро то соҳили дарёи раҳмати Илоҳӣ бурд:

*Ман ба бӯи об рафтам сӯи сайл,
Баҳр дидам, даргирифтам кайл-кайл.⁷⁴¹
Тос овардаш, ки акнун об гир,
Ғуфт: -Рав, шуд обҳо пешам ҳақир.*

⁷⁴¹Кайл - паймона.

*Шарбатте хӯрдам зи «Аллоҳ аштаро»,⁷⁴²
То ба маҳшар ташнагӣ н-ояд маро.
Он, ки чӯю чашмаҳоро об дод,
Чашмае дар андаруни ман гушод.*

САРКАШИИ ДУБОРАИ ФИРЪАВН

Чунон ки гуфтем, асои Мӯсо бар фиръавниён ҳоким шуд ва оби ошомидани ононро ба хун мубаддал кард, бошад, ки имон биёваранд. Аз сӯи дигар, дастаҳои анбӯҳи малах ба киштзорҳои онон ҳамлавар гардиданд ва тамоми баргу бори музореъро меҳӯрданд. Мӯсо вақте ба саранҷоми қор назаре афканд, беихтиёр даст ба дуо бардошту гуфт:

К-ин ҳама эҷозу кӯшидан ҷарост?

Чун нахоҳанд ин ҷамоат гаит рост.

Ваҳй омад, ки: -Ту монанди Нӯҳ амал кун ва ба оқибати даъвати худ наяндеш. Вазифаи ту даъвату иблоғи паёми мост. Эй Мӯсо, камтарин ҳикмат ин пофишориву исрори ту барои расонидани паёми Худо ва ҳидояти ин мардум он аст, ки саркашиву тугъни ин қавм ҳар чи ошқортар мегардад.

Азоби Илоҳӣ паёпай барои фиръавниён мерасид...

То ба нафси хеш Фиръавн омадаш,

Лоба мекардаш, дуто гаита қадаш.

К-он чи мо қардем, эй султон, макун,

Нест моро рӯи эроди сухун.

Фиръавн изҳори надомату пушаймонӣ карду гуфт: -Ту бо мо он гуна рафтор макун, ки мо бо ту қардем. Ту қариму бузургворӣ, азобро аз мо бигардон. Мо андак-андак фармонбардору мутеътар мешавем, аммо ба якбора наметавонем. Чун ба фармонравой хӯ қардаем.

⁷⁴²Ишора аст ба ояи 111, аз сураи Тавба «Инналлаҳаш тара минал муъмининна анфусаҳум ва амвалаҳум би анна лаҳумул ҷаннаҳ».

Мӯсо арз кард: -Худоё, у меҳоҳад маро фиреб диҳад. Худоё, ман сухани Фиръавнро бишнавам ва ё ман низ уро бифиребам, то бифаҳмад, ки аслу сарчашмаи ҳар ҳилае назди мост.

Дар посух Худои мутаъол...

*Гуфт Ҳақ: -Он саг наярзад ҳам бад-он,
Пеши саг андоз аз дур устухон.
Ҳин, бичунбон он асо, то хокҳо
Водиҳад, ҳар чи малах кардаш фано.*

-Эй Мӯсо, асоятро такон деҳ, то замин ҳар он чиро малахҳо нобуд кардаанд, боз бируёнад.

Бад-ин сон боло аз фиръавниён дур шуд ва неъматҳои Илоҳӣ дубора барояшон фароҳам гашт. Фиръавниёни қаҳтизадаву гурусна, ки дар маърази⁷⁴³ ҳалок буданд, ба сӯи гизо ҳучум оварданд. «Чанд рӯзе сер хӯрданд аз ато», аммо пас аз он, ки шикамашон аз гизо пур шуду ба неъмат даст ёфтанд, дучори саркашиву тугён гаштанд ва тамоми ваъдаҳои худро фаромӯш карданд.

Эй бародар, нафси бадфармо низ ҳаммонанди Фиръавн аст, уро сер накун, то ба ёди куфри пешини худ наяфтад:

*Нафс фиръавнест, ҳон, сераиш макун,
То наёрад ёд аз он куфри куҳун.
Бе тафи отаиш нагардад нафс хуб,
То нашуд оҳан чу аҳгар, ҳин, макуб.
Гар бигиряд в-ар бинолад зор-зор,
У нахоҳад шуд мусулмон, ҳуш дор.
У чу Фиръавн аст, дар қаҳт ончунон
Пеши Мӯсо сар ниҳад лобакунон.
Чунки мустағнӣ⁷⁴⁴ шуд у, тоғӣ⁷⁴⁵ шавад,
Ҳар чу бор андохт, искеза⁷⁴⁶ занад.*

⁷⁴³Маъраз - ҷои дучоршавӣ ба чизе; мавқеъ, ҷой.

⁷⁴⁴Мустағнӣ - бениёз, тавонгар, доро.

⁷⁴⁵Тоғӣ - тугёнкунанда, саркаш, пофармон.

⁷⁴⁶Искеза задан - ҷуфтак андохтан.

ГУФТУГУИ ЗУЛҚАРНАЙН БО КУҲИ ҚОФ

Зулқарнайн ба тарафи куҳи Қоф ҳаракат кард ва дид он куҳи бузург монанди зумурраде софу латиф аст ва гирдогирди ҷаҳонро дар миён гирифта; дар ҳайрат шуду гуфт: -Агар ту куҳӣ, пас куҳҳои дигар чӣ ҳастанд?

-Соирӣ куҳҳо ба масобаи рағҳои ман ҳастанд. Ман дар ҳар шаҳре раге ниҳон дорам ва вақте Ҳақ таъоло бихоҳад дар шаҳре зилзилае падид ояд, ба ман дастур медиҳад, то рагери, ки дар он шаҳр дорам, бичунбонам ва он шаҳр дарҳам фуру резад.

-Бароям бархе аз асрори сифоти Худоро бозгӯ.

-Сифоти Худо бартар аз он аст, ки дар баён бигунҷад.

-Пас чашмаҳое аз чилваҳои сунъи⁷⁴⁷ у бигӯ.

-Бар дашту ҳомун⁷⁴⁸ бирав ва нигоҳ кун, ки чӣ гуна Худованд онро бо тӯдаҳои азими барф пушонидааст. Агар ин тӯдаҳои барф набуд, ҳарорати дӯзах маро аз миён мебард.

Дар ин дoston куҳи Қоф киноя аз инсонӣ комил, куҳҳои барфӣ киноя аз гофилонӣ бегона аз ҳақиқат ва Зулқарнайн киноя аз касест, ки дар пайи шинохти асрори Илоҳӣ ба роҳ афтадааст.

Вучуди гофилонӣ аз ҳақиқат дур мӯҷиб гаштааст, ки авлиёи Ҳақ дар таъодул⁷⁴⁹ зиндагӣ кунанд; вагарна ҳар лаҳза аз шиддати иштиёки висолу дидори таҷаллиёти Илоҳӣ қолиб тӯҳӣ мекарданд.

Гофилонро куҳҳои барф дон,

То насӯзад пардаҳои оқилон.

Гар набудӣ акси ҷаҳли барфбоф,

Сӯхтӣ аз нори шавқ он куҳи Қоф.

⁷⁴⁷Сунъ - эҷод ва офариниш.

⁷⁴⁸Ҳомун - саҳро, водӣ.

⁷⁴⁹Таъодул - бо якдигар баробар шудан.

ИЛЛАТИ ҲАҚИҚӢ

Мурчае дид, ки қалам бар руи сафҳаи коғаз мегардад ва нақшҳои зебо меофаринад. Матлабро бо мурчаи дигар дар миён гузошт ва гуфт:

*Ки аҷоиб нақшҳо он қилк⁷⁵⁰ кард,
Ҳамчу райҳону чу савсанзору вард.⁷⁵¹*

Мурчае дар посух гуфт: -Ин нақшу навиштор дар воқеъ кори ангуштест, ки он қаламро ба ҳаракат даровардааст, на феъли қалам.

Мурчаи севвум ворида баҳс шуду гуфт: -Ангушт ҳам фаръ⁷⁵² аст, фоъили⁷⁵³ асли бозуст.

Ин баҳс идома ёфт ва...

*Ҳамчунин мерафт боло, то яке,
Меҳтари мурон фатин⁷⁵⁴ буд андаке.
Гуфт: -К-аз сурат мабинед ин ҳунар,
Ки ба ҳобу марғ гардад беҳабар.
Сурат омад чун либосу чун асо
Ҷуз ба ақлу ҷон наҷунбад нақшҳо.*

-Ангушту бозуву даст ҳама зоҳиранд. Дар пушти ин зоҳир рӯҳи ҷонест, ки ин ҷисмро ба ҳаракат дармеварад. Ва агар он рӯҳ аз ин ҷисм ҷудо шавад, бадан ҳеҷ ҳаракате наметавонад дошта бошад.

Ин мурча аз соири мурчаҳо донотар буд, аммо боз ҳам натавонист ба кунҳи⁷⁵⁵ матлаб бирасад; зеро иллати асливу ҳақиқӣ Худост ва агар таъсири Илоҳӣ набошад, рӯҳи ақл ҳам аз кор хоҳад афтод.

*Беҳабар буд ӯ, ки он ақлу фуъод,⁷⁵⁶
Бе зи тақлиби⁷⁵⁷ Худо бошад ҷамод.⁷⁵⁸*

⁷⁵⁰ Қилк - қалам.

⁷⁵¹ Вард - гул.

⁷⁵² Фаръ - чизе ки аз асл мерӯяд, гайриаслӣ.

⁷⁵³ Фоъил - омил; мубтадо.

⁷⁵⁴ Фатин - доно, зирак.

⁷⁵⁵ Кунҳ - поён, ниҳоят; асл, ҷавҳар, моҳият.

⁷⁵⁶ Фуъод - қалб.

⁷⁵⁷ Тақлиб - гардонидан; дигаргун намудан.

⁷⁵⁸ Ҷамод - санг, минерал; чизе бечон.

*Як замон аз вай иноят барканад,
Ақли зирак аблаҳиҳо мекунад.*

ТАМСИЛИ ҶАБРАЙИЛ БАРОИ ПАЁМБАР (С)

Паёмбар ба Ҷабрайил гуфт: -Эй дӯст, сурати худро чунон ки ҳаст, ба ман нишон бидеҳ, то туро равшану ошкор бубинам.

Ҷабрайил посух дод: -Ҳавоси⁷⁵⁹ одамай заиф аст ва дидани ман барои ту душвор хоҳад буд.

Паёмбар гуфт: -Эй Ҷабрайил, сурати худро ба ман нишон бидеҳ, то ин бадан бидонад, ки ҳавос то ин ҳадд нотаваон аст.

Чун Паёмбар исрор намуд, Ҷабрайил андаке аз шукӯҳу азамати худро ба Ё намоён. Ё тамоми фазоро фаро гирифта буд, аз Шарқ то Ғарб. Паёмбар бо дидани он манзара беҳуш шуд.

*Чунки қард илҳох,⁷⁶⁰ бинмуд андаке
Ҳайбате, ки кӯҳ шавад з-ӯ мундаке.⁷⁶¹
Шаҳнаре бигрифта Шарқу Ғарбро
Аз маҳобат⁷⁶² гаит беҳуш Мустафо.
Чун зи биму тарс беҳушаш бидид,
Ҷабрайил омад, дар огушаш кашид.
Он маҳобат, қисмати бегонагон
В-ин таҷаммуи⁷⁶³ дӯстонро ройгон.*

Албатта, бидон, ки ҷисми он Ҳазрат, яъне ҷанбаи баъарии Ё бо дидани тамсили Ҷабрайил беҳуш шуд, вагарна агар он Ҳазрат партаве аз азамати рӯҳонии худро

⁷⁵⁹ *Ҳавос* - хис; *панҷ ҳавос* - панҷ хисси одамай - биной, бӯёй, чашой, шунавой, сошн.

⁷⁶⁰ *Илҳох* - дарҳост, илтимос, илтиҷо.

⁷⁶¹ *Мундак* - муталошӣ, пора-пора.

⁷⁶² *Маҳобат* - ҳайбатноқӣ, тамкину викор, бузургӣ; тарс, ваҳмангезӣ, даҳшатавҷӣ.

⁷⁶³ *Таҷаммуи* - нишқ варзидан, изхори лутфу меҳрубонӣ қардан.

менабуд, Ҷабрайил то абад беҳуш мешуд:

*Қисми Аҳмадро тааллуқ буд бад-он,
Ин тағаййур он тан бошад, бидон.
Аҳмад ар бигишояд он парри ҷалил,
То абад беҳуш монад Ҷабрайил.*

Зеро Паёмбар дар он меъроҷи рӯҳонӣ аз сидратулмунтаҳо⁷⁶⁴ ва аз мақоми Ҷабрайил гузашт ва Ҷабрайил натавонист бо Паёмбар ҳамроҳӣ кунад ва ҳамон ҷо монд:

*Чун гузашт Аҳмад зи сидра-в марсадаш,
В-аз мақоми Ҷабрайилу аз ҳадаш.
Гуфт уро: -Ҳин, бипар андар паям.
Гуфт: -Рав, рав, ман ҳарифи ту наям.
Боз гуфт уро: -Биё, эй пардасӯз,
Ман ба авҷи худ нарафтастам ҳанӯз.
Гуфт: -Берун з-ин ҳад, эй хушфарри ман,
Гар занам парре, бисӯзад парри ман.*

⁷⁶⁴Сидратулмунтаҳо - дарахти афсонавие, ки гӯё дар бихишт ва ё осмонӣ ҳафтум будааст.

Дафтари панҷум

ИБРОҲИМ ВА ЧИГУНАГИИ ЗИНДА ШУДАНИ МУРДАГОН

[Рузе Иброҳим паёмбар алайҳиссалом лошайвонеро дид, ки чонварон онро пора-пора карда меҳӯрданд. Ин чонварон бархе дарёӣ, бархе саҳроӣ ва гурӯҳе низ паранда буданд. Иброҳим бо мушоҳидаи ин саҳна гуфт: -Парвардигоро, имон дорам, ки ин лошаро аз шикамҳои ин чонварон фароҳам меоварӣ ва зинда месозӣ. Аммо намедонам чӣ гуна ин кор анҷом мешавад. Худоё, меҳоҳам бидонам чӣ гуна ин корро мекунӣ?

Қуръони карим дар ин бора мегӯяд: «Иброҳим гуфт: -Худоё, ба ман нишон бидеҳ чӣ гуна мурдагонро зинда месозӣ?

Худованд фармуд: -Магар имон наёвардаӣ?!

Арз кард: -Оре, аммо меҳоҳам қалбам ором гирад.

Фармуд: -Пас чаҳор навъи мурғро интиҳоб кун ва онҳоро (сар бибура ва) қитъа-қитъа кун (ва дарҳам оmez), сипас бар ҳар кӯҳе қисмате аз онро қарор бидеҳ, баъд онҳоро бихон, ба суръат ба сӯи ту меоянд ва бидон, Худованд қодиру ҳаким аст.]⁷⁶⁵

Ин чаҳор паранда мурғобӣ, товус, зоғ ва хурусанд. Инҳо ҳар кадом дар воқеъ гӯёи ҳислате дар даруни инсон аст. Инсон барои раҳо шудан аз ин ҳислатҳои бад бояд Иброҳимвор сари онҳоро бибурад ва нобудашон созад.

Чор васфи тан чу мургони Халил,

Бисмили эшон диҳад ҷонро сабил.

Эй Халил, арзи халоси неку бад,

Сар бибуришон, то раҳад ноҳо зи сад.

Инсон барои раҳо шудан аз неку бад бояд сари он

⁷⁶⁵Бақара / 260.

сифоти чаҳоргонаро бибурад, то поҳояш аз банд раҳо шаванд.

Агар зиндагии ҷовид меҳохӣ, ин чаҳор сифатро сар бибур. Мурғобӣ намояндаи озу тамаъ аст, хурус нишонаи шаҳват, товус ҳамон мақом аст ва зог омулу орзу. Бо сар буридани ин сифот қаноат, сабр, тавозуъ ва эътимод ба нафс дар инсон зинда мешавад.

Орзуи зог он аст, ки зиндагии ҷовид ва умри дароз дошта бошад. Мурғобӣ дар тамаъи ба даст овардани дона ҳамеша нӯки худро бар замин мезанад, то чина⁷⁶⁶ барчинад.

*Батт⁷⁶⁷ ҳирс асту хурус он шаҳват аст,
 Ҷоҳ чун товусу зог умният⁷⁶⁸ аст.
 Муняташ⁷⁶⁹ он, ки бувад уммедсоз,
 Томеъи⁷⁷⁰ таъбид⁷⁷¹ ё умри дароз.
 Батт ҳирс омад, ки нӯкаш дар замин,
 Дар тару дар хушк меҷӯяд дафин.⁷⁷²
 Эътимодаш нест бар султони ҳеи,
 Ки наёрад ёғие⁷⁷³ омад ба пеш.*

Аммо инсони муъмин ором ва бо шикебой зиндагӣ мекунад. Ҳаргиз ҳароснок нест, ки мабодо касе биёяду насибу рузии уро аз байн бубарад. Аз ин рӯ, ҳеҷ гоҳ аҷалаву шитоб намекунад. Ин оромиши партави Илоҳӣ ва он аҷалаву шитоб таҳрики шайтон аст. Қуръон низ гуфтааст, ки «Шайтон инсонро аз фақр метарсонад ва ваъдаи тixидастӣ ба инсон медиҳад».

⁷⁶⁶ Чина - дона.

⁷⁶⁷ Батт - мурғобӣ.

⁷⁶⁸ Умният - орзу.

⁷⁶⁹ Мунят - орзу ва максад.

⁷⁷⁰ Томеъ - тамаъкор, харис.

⁷⁷¹ Таъбид - абадӣ кардан.

⁷⁷² Дафин - пинҳон кардашуда, пӯшида; он чи зери хок пинҳон аст; гӯронидашуда.

⁷⁷³ Ёғи - саркаш, нофармон, исёнгар.

*Лек муъмин з-эътимоди он ҳаёт,
Мекунад горат ба маҳлу⁷⁷⁴ бо анот.⁷⁷⁵
Эман аст аз фавту аз ёғӣ, ки у
Мешиносад қаҳри шаҳро бар аду.
Бас таанӣ⁷⁷⁶ дораду сабру шикеб,
Чаимсеру муъсир⁷⁷⁷ асту покчеб.
К-ин таанӣ партави Раҳмон бувад,
В-он шитоб аз ҳазза⁷⁷⁸ шайтон бувад.
З-он ки шайтонаш битарсонад зи фақр,
Боргири сабрро бикинад ба ақр.⁷⁷⁹
Аз Набӣ бишнав, ки шайтон дар ваъид,⁷⁸⁰
Мекунад таҳдидат аз фақри шадид.
То ҳурӣ зишту барӣ зишт аз шитоб,
Не мурувват, не таанӣ, не савоб.*

ПАЁМБАР (С) ВА ПАЗИРОЙ АЗ МЕҲМОНИ КОФИР

*Кофирон меҳмони Пайгамбар шуданд,
Вақти шом эшон ба масҷид омаданд.
К-омадем, эй шох, мо ин ҷо қунуқ,⁷⁸¹
Эй ту меҳмондори суккони⁷⁸² уфуқ.
Бенавоему расида мо зи дур,
Ҳин, бияфион бар сари мо фазлу нур.*

**Меҳмонон кофир буданду ислом наёварда буданд.
Онон шабонгоҳ бар Паёмбар ворид шуданду гуфтанд, ки:
-Мо бенавоем ва акнун меҳмони шумо ҳастем, моро бипазиред.**

⁷⁷⁴ *Маҳл* - охистагии кор; фурсат, муҳлат.

⁷⁷⁵ *Бо анот* - бо диранг; охиста, оромона.

⁷⁷⁶ *Таанӣ* - охистагӣ; сабру бардошт.

⁷⁷⁷ *Муъсир* - тангдаст, камбағал, муҳточ.

⁷⁷⁸ *Ҳаз (з)* - баҳра, насиба.

⁷⁷⁹ *Ақр* - пай кардани шутур ё аси, буридани пайхон шутур ё асп.

⁷⁸⁰ *Ваъид* - таҳдид, қавлдиҳӣ дар хусуси нияти бад.

⁷⁸¹ *Қунуқ* - калиман туркист ба маънои меҳмон.

⁷⁸² *Суккон* - чамъи сокин; дунболан киштӣ.

Паёмбар рӯ ба ёрони худ кард ва фармуд: «Ин афродро миёни худ қисмат кунед ва ҳар кадом пазирони яке аз ононро бар ўҳда бигиред. Шумо - ёрони ман, хислатҳои маро дар худ доред, чун ҳар муриде сифоти муриди худро мунъакис мекунад:

Шаҳ яке ҷон асту лашкар нур аз ӯ,

Рӯҳ чун об асту ин аҷсом⁷⁸³ ҷӯ.

Оби рӯҳи шоҳ агар шириш бувад,

Ҷумла ҷӯҳо нур зи оби хуш шавад.

Ҳар яке аз ёрони Паёмбар як нафар аз он кофиронро бо худ бурд, аммо дар миёни онҳо марде буд бисёр фарбеҳ ва аз зоҳираш маълум буд, ки бисёр пурхӯр аст. Ҳеч як аз ёрони Паёмбар ўро қабул накард.

Пазирой аз он мардро шахси Паёмбар бар ўҳда гирифт ва ўро бо худ ба хона бурд. Паёмбар дар хона ҳафт бузи ширдеҳ дошт. Он меҳмон, ки номаш Абуқаҳти Аъвач ибни Ғуз буд, тамоми фаровардаи лабаниётии он ҳафт бузро хӯрд ва ҳеч чиз барои хонаводаи Паёмбар намонд. Ў дар воқеъ саҳми ҳаждаҳ нафарро хурда буд:

Нону ошӯ шири он ҳар ҳафт буз,

Хӯрд он Буқаҳти Аъвач ибни Ғуз.

Ҷумла аҳли байт хашмолуд шуданд,

Ки ҳама дар шири буз томеъ буданд.

Вақти хоб омад. Меҳмон ба бистар рафтӯ дар он орамид. Яке аз ходимон, ки аз пурхурии он мард ба хашм омада буд, дарро аз берун қуфл карду рафт. Аз нимаҳои шаб дарди шикам он мардро саҳт озор доду бетоб кард.

Пас аз ҷояш баланд шуд ва ба тарафи дар рафт, аммо дарро баста дид. Ҳар кор кард, натавонист дарро боз кунад. Ночор ба бистар бозгашт ва ҳар тавр ки буд, хобид.

Дар хоб вайронаеро дид, ки дар он нишастааст. Вақте худро дар он вайрона ёфт, бо таваҷҷӯҳ ба ниёзи шадидаш

⁷⁸³ Аҷсом - ҷамъи ҷисм.

ба тахлия ҳамон ҷо худро тахлия кард ва бо эҳсоси оромиш аз хоб бедор шуд; ногаҳон рахти хобашро касифу олуда дид. Сахт шармгину ошуфта шуд:

*Ҳила кард ўву ба хоб-андар хазид,
Ҳештан дар хоб дар вайрона дид.
З-он ки вайрона буд андар хотираи,
Шуд ба хоб-андар ҳамон ҷо манзараи.
Ҳеш дар вайронаи холӣ чу дид,
Ў чунон мӯҳтоҷ андар дам бурид.
Ғаит бедору бидид он ҷомаҳоб,
Пурҳадас, девона шуд аз изтироб.*

Мард аз расвоию шармандагӣ девонавор фарёд бармеовард ва мунтазири фурсате буд, то ки дар боз шаваду бедиранг монанди тире, ки аз камон раҳо мешавад, фирор кунад.

Паёмбар салаллоҳу алайҳи васаллам субҳ омаду дарро кушод ва худ пушти дар пинҳон шуд, то он бечора шарманда нашавад. Паёмбар мочарои он мардро медиду медонист, аммо фармони Илоҳӣ монев аз он буд, ки пеш аз вақт дарро боз кунад. Ин ҳикмати Илоҳӣ буд, ки он кофир худро дар он вазъи касиф бубинад.

Вақте кофир дарро боз дид, оҳиставу махфиёна хориҷ шуд ва рафт. Дар ин миён як фузули нодон он рахти хоби пур аз касофатро назди Паёмбар овард:

*Ки чунин кардаст меҳмонат, бубин,
Хандае зад Раҳматан ли-л-оламин,
Ки биёр он митҳара⁷⁸⁴ ин ҷо ба пеш,
То бишӯям ҷумларо бо дастӣ хеш.
Ҳар касе меҷаст, к-аз баҳри Худо,
Ҷони мову ҷисми мо қурбон Туро.
Мо бишӯем ин ҳадасро, Ту бихил,
Кори даст аст ин наमत, на кори дил.*

Боре Паёмбар об хостанд, то рахти хобро худ бишӯянд

⁷⁸⁴ Митҳара - обдаста, зарфи об.

ва ҳар чӣ асҳоб исрор карданд, ки ин корро ба онҳо вогузорад, Паёмбар напазируфтанд.

Кофир, ки махфиёна фирор карда буд, ногаҳон дарёфт, ки бути кӯчаки худро он ҷо гузоштааст. Ҳарчанд шарманда буд, аммо тамаъ шармашро аз байн бурд. Барои гирифтани он бут шитобон ба сӯи хонаи Паёмбар бозгашт. Вакте ба хона расид, дид:

*К-он Ядуллаҳ⁷⁸⁵ он ҳадасро ҳам ба х(в)ад,
Хуш ҳамешӯяд, ки дураш чашми бад.*

Паёмбар бо дастони худ машғули шустани касофатҳои уст. Мард бо дидани ин манзара аз худ беҳуд ва шӯридаҳоли ҳайрон шуд:

*Мезад ӯ ду дастро бар рӯву сар,
Калларо мекуфт бар девору дар.
Ончунон, ки хун зи биниву сараш
Шуд равону раҳм кард он меҳтараш.*

Ӯ бар сари худ мекуфту мегуфт: -Эй сари беақл!

Ва бар синааш мезаду мегуфт: -Эй синаи бенур!

Сачда мекарду мегуфт: -Эй кулли замин, ин ҷузъ шармандаи туст.

Паёмбар саллалоҳи алайҳи ва саллам ўро дар бағал гирифту оромаш намуд. Сипас чашми ўро боз кард ва ба вай маърифат омухт:

*Чун зи ҳад берун биларзиду тапид,
Мустафояи дар канори худ кашид.
Сокинаш карду басте бинвохташ,
Дидааш бигишоду дод шинохташ.*

Оре, то гиряву зорӣ набошад, раҳмат нозил намешавад. Кудакон низ медонанд, то гиря накунанд, доя ба онҳо шири нӯшин намедиҳад:

*То нагиряд абр, кай хандад чаман?
То нагиряд тифл, кай ҷӯшад лабан?⁷⁸⁶*

⁷⁸⁵ Ядуллаҳ - дасти Худо; киноя аз қудрати Худо.

⁷⁸⁶ Лабан - шир.

*Тифли якруза ҳамедонад тариқ,
Ки бигирям, то расад доя(й) шафиқ.
Ту намедонӣ, ки доя(й) доягон
Кам диҳад бе гиря шир у ройгон?*

Араб аз меҳрубониҳои Паёмбар таачҷуб кард, то он ҷо, ки наздик буд девона шавад. Паёмбар фармуд: -Хушёр шаву нола макун.

Араб обе бар сару руи худ рехт ва ба ҳарф омаду гуфт: -Эй Расули Ҳақ, шаҳодатро бар ман арза кун, то бар ҳаққонияти Ту шаҳодат бидиҳам ва аз дунё биравам. Аз ҷаҳон сер шудаам.

Паёмбар шаҳодатро бар у арза кард:

*Он шаҳодатро, ки фаррух будааст,
Бандҳои бастаро бигшудааст.
Гаит муъмин, гуфт уро Мустафо
К: -Имшабон ҳам бош ту меҳмони мо.
Гуфт: -Валлоҳ, то абад зайфи⁷⁸⁷ туам,
Ҳар кучо бошам, ба ҳар ҷо, ки равам.*

Он шаб араб меҳмони Паёмбар шуд ва чун барояш таом оварданд, нисфи ширеро, ки аз як барра душида буданд, хӯрд ва даҳонашро баст. Паёмбар исрор кард, ки бештар бихӯрад. Гуфт: -Ба Худо, ҳақиқатан сер шудам.

Аҳли хона дар шигифт шуданд, ки чӣ гуна у бо ин ғизои андак сер шуд.

*Ҳирсу ваҳми кофирӣ сарзер шуд,
Аждаҳо аз қутти мӯре сер шуд.
Он гадочаишми куфр аз вай бирафт,
Лут⁷⁸⁸ имониш ламтур⁷⁸⁹ карду зафт.⁷⁹⁰*

Оре, чун тамаъ куфри он шахсро тарк гуфт, ғизои имон уро чоку⁷⁹¹ чира⁷⁹² кард.

⁷⁸⁷Зайф - меҳмон, мусофир.

⁷⁸⁸Лут - таом, хӯрок.

⁷⁸⁹Ламтур - гафс, фарбеҳ, қавӣ.

⁷⁹⁰Зафт - калонҷусса, фарбеҳ; дурушт, дағал.

⁷⁹¹Чок - болида, хуш

⁷⁹²Чира - фирӯз, голиб.

*Меваи ҷаннат сӯи чаиماш шиофт,
Меъдаи чун дузахаи ором ёфт.
Зоти имон неъмату қутест ҳавл,
Эй қаноаткарда аз имон ба қавл!*

ТОВУС ВА КАНДАНИ ПАРҲО

Товусе бо ҳашму нафрат болҳои худро меканд. Дар ин ҳангом ҳакиме уро дид, наздик омад ва пурсид: -Чаро парҳоят меканӣ? Ин парҳоро ҳама азиз медоранд. Ин чӣ носипосиву бепарвоист, магар намедонӣ наққоши ин парҳо Худост?

*Гуфт: -Товусо, чунин парри санӣ,⁷⁹³
Бе дарег аз бех чун бармеканӣ?
Ҳар паратро аз азизиву писанд
Ҳофизон дар тайи Мусҳаф мениҳанд.
Баҳри таҳриқи ҳавои судманд,
Аз пари ту бодбезон мекунанд.
Ин чӣ ношукриву чӣ бебоқӣ аст?
Ту намедонӣ, ки наққошаи кӣ аст?*

Товус вақте ин пандҳоро шунид, саҳт гирифт. Он қадар гирифт, ки марди ҳаким бо худ гуфт: -Кош бо ин ҳарфҳо уро озурдахотир намекардам.

Кам-кам товус ором шуд ва он гоҳ посухи пурсиши ҳакимро дод. Гуфт: -Бирав, эй ҳаким, ту дар банди рангу бӯй. Ҳамин болҳои зебо мӯчиб шуда, ки ҳадафи ҳазор тири кушанда шавам. Сайёдони бераҳм даҳҳо дом бароям густаронидаанд ва аз ҳар су дар камини ман ништааанд ва ин нест магар ба хоители парҳои зебоам. Беҳтар аст, ки зишт бошам, аммо дар ин биёбон бо эманӣ зиндагӣ кунам:

*Он намебинӣ, ки ҳар су сад бало,
Сӯи ман ояд пайи ин болҳо?*

⁷⁹³ Санӣ - баланд, олий.

*Ай басо сайёди бераҳмат мудом,
Баҳри ин парҳо ниҳад ҳар сӯ-м дом.
Чанд тирандоз баҳри болҳо
Тир сӯйи ман кашад андар ҳаво.
Чун надорам зӯру забти хештан,
З-ин қазову з-ин балову з-ин фитан.
Он беҳ ояд, ки шавам зиштуру кареҳ,
То бувам эман дар ин кӯҳсору теҳ.⁷⁹⁴*

Эй бародар, хунаrhoвy моли дунё монанди пари товус
мояи ҳалоки афроди ҳому нопухта аст ва онҳоро дар
маърази ҳазорон фитна қарор медиҳад. Уҷбу такаббур
низ балохез аст ва соҳибашро ба ранҷҳои зиёде мубтало
мекунад:

*Ин салоҳи уҷби⁷⁹⁵ ман шуд, эй фато,⁷⁹⁶
Уҷб орад муъҷибонро⁷⁹⁷ сад боло.
Пас ҳунар омад ҳалокат хомро,
К-аз пайи дона набинад домро.*

МАРДИ АРАБ ВА САГИ ГУРУСНА

Марди араб саге дошт, ки чанд рӯз ғизо ба ӯ нарасида
буд ва аз гуруснагӣ дар ҳоли марг буд. Марди араб, ки
саги худро дар ҳолати чон кандан медид, ашк мерехту нола
сар медод. Гадое аз он ҷо гузашт. Ба марди араб гуфт:
-Чаро гиря мекунӣ?

-Саги вафодоре доштам, ки акнун дар остонаи марг
аст. Он саг рӯзҳо бароям шикор меовард ва шабҳо
нигаҳбонам буд.

-Беморияш чист? Оё захмӣ шудааст?

-Гуруснагии шадид ӯро нотавон қардааст.

⁷⁹⁴ *Теҳ* - биёбон.

⁷⁹⁵ *Уҷб* - худписандӣ, ҳавобаландӣ, гурур.

⁷⁹⁶ *Фато* - ҷавон, барно.

⁷⁹⁷ *Муъҷиб* - худбин, худписанд.

-Даруни хурчине, ки дар даст дорӣ, чист?

-Нону тушаи ғизои мондаи дишаб аст.

-Чаро аз ин нону ғизо ба саг намедихӣ, то аз марг наҷот ёбад?

-То ин андоза мухаббату инсоф дар ҳаққи сагам надорам:

Гуфт: -Чун надҳӣ бад-ин саг нону зод?

Гуфт: -То ин ҳад надорам меҳру дод.

Гуфт: -Хокат бар сар, ӯ пурбод машк,

Ки лаби нон пеши ту беҳтар зи ашк?

Ашк хавфест, ки дар асари андӯх ба об бадал шудааст. Ноне, ки аз хок ба амал омада, арзиши онро надорад, ки беҳуда гирия кунӣ. Ин марди араб чун Иблис кулли вучуди уро хор сохт, аҷзои ин кулл ҳам фурумоёву ҳақир гашт:

Кулли худро хор кард ӯ чун Билис,

Пораи ин кулл набошад ҷуз ҳасис.

Ман гуломи он, ки нафрӯшад вучуд,

Чун бад-он султони боифзолу ҷуд.

ОҲУ ДАР ТАВИЛА

Паёмбари гиромӣ фармуд: -Бар се кас тараххум кунед: 1) сарватманде, ки тихидаст шуда; 2) азизе, ки хор гашта; 3) донишманде, ки миёни аблаҳон қарор гирифта:

Гуфт Пайгамбар, ки: -Бо ин се гурӯҳ,

Раҳм оред, ар зи сангеду зи кӯҳ.

Он, ки ӯ баъд аз раисӣ хор шуд.

В-он тавонгар ҳам, ки бединор шуд.

В-он севум он олиме, к-андар ҷаҳон

Мубтало гардад миёни аблаҳон.

Дар ин бора достоне хонданӣ нақл шудааст: Рузе сайёде охуеро шикор кард ва онро ба тавила⁷⁹⁸ андохт. Он тавила маҳалли ниғахдории чандин гову хар буд. Оҳуи бечора,

⁷⁹⁸Тавила - оғил.

ки ба муҳити боз ва сарсабзу зебо одат карда буд, саҳт дилтангу озурдахотир шуда буд ва ба ин суву он су мечаст.

Шабонгоҳ сайёд микдоре коҳ дар тавила рехт. Говҳову харҳо коҳро монанди найшакар мехӯрданд, аммо оху лаб ба он назад ва ҳамчунин бетоб буд ва ин суву он су мечаст.

Оре, ҳар касеро бо зидди худ нигоҳ доранд, дар азоб аст. Азобе, ки муодили азоби марғ аст. Рӯҳ, ки аз он ҷаҳон аст, низ дар бадани ҳокӣ маҳбус аст ва ба ҳамин далел орому қарор надорад.

Рӯзҳо мегузашт ва он оху бо нофаи муаттаре, ки дошт, дар охури харон дар азоб буд; монанди моҳии рӯйхокафта дасту по мезад ва ранҷ мекашид. Харон мутаваҷҷеҳи вазъи ноороми оху шуданд ва ҳар як чизе гуфтанд:

*Як хараш гуфтӣ, ки ҳо, ин булвуҳуш,
Таъби шоҳон дораду мирон, ҳамуш!
В-он дигар тасхур задӣ, к-аз ҷарру мад,
Гавҳар овардаст, кай арзон диҳад?
В-он ҳаре гуфтӣ, ки бо ин нозукӣ
Бар сарири шоҳ шав, гӯ, муттақӣ.*

Саранҷом яке аз харон, ки пурхӯрӣ ҳам карда буд, аз хурдан бозистод ва сипас охуро ба хурдани коҳ даъват кард.

Оху саре такон доду гуфт: -Майл надорам, маризам.

-Медонам ноз мекунӣ, хичолат мекашӣ ва ё худдорӣ мекунӣ.

Оху бо худ гуфт: -Эй улоғи бечора, ин гизои туст, аҷзони бадани ту бо ин гизо зиндаву шодоб аст, аммо ман бо ҷаман маънӯс будам ва дар канори боғҳои рӯҳафзо истироҳат мекардам. Акнун бечораву бадбахт шудаам. Аммо гарчи нодор шудаам, гадоманиш нашудаам.

Ҳар гуфт: -Хуб худситонӣ мекунӣ ва беҳуда сухан мегӯӣ!

Оху ҷавоб дод: -Нофаи мушқфоми ман шоҳиди

ростгӯии ман аст, аммо ҳар касе наметавонад роиҳаи онро истишмом кунад. Он атр бар чун шумо, ки бо саргини рӯҳозор ҳамдам ҳастед, харом аст:

*Гуфт: -Нофам худ гувоҳӣ медиҳад,
Миннат ба бар уду анбар мениҳад.
Лек онро кӣ ш-навад? Соҳибмашом,
Бар хари саргинпараст он шуд ҳаром.*

Аз ин рӯст, ки Паёмбари гиромӣ салаллоҳи алайҳи ва саллам фармуд: «Ислом дар ҷаҳон ғариб аст», зеро агарчи ғариштагон бо муслимон рафику анисанд, наздиконаш аз ӯ дурӣ мекунад. Мардум зоҳиран ӯро ҳамчуниси худ мебинанд, вале бӯи хуши Ҳақро дар вучуди ӯ истишмом намекунад:

*Баҳри ин гуфт он Набиш мустаҷиб,
Рамзи «алислому фӣ-д-дунё ғариб».
З-он ки ҳешонаш ҳам аз вай мераманд,
Ғарчи бо зоташ малоик ҳамдаманд.
Сураташиро ҷинс мебинанд аном,⁷⁹⁹
Лек аз вай менаёбанд он машом.*

ХОСТАИ МУҲАММАД ХОРАЗМШОҲ АЗ МАРДУМИ САБЗАВОР

Муҳаммад Хоразмшоҳ дар соли 572 шаҳри Сабзаворро муҳосира кард. Сипоҳиёнаш мардумро дар фишор гузоштанд ва ба куштори онон пардохтанд. Мардум ба ҳузури султон рафтанду ба ҳок афтоданд ва пӯзиш хостанд. Гуфтанд: -Моро ғуломи ҳалқабағуши худат куну макуш. Дар баробари он ҳар молиёте бихоҳӣ, ба ту мепардозем, аммо аз куштори мо даст бардор.

Султон гуфт: -То шахсеро бо номи Абӯбакр назди ман наёваред, аз куштани шумо даст барнамедорам:

⁷⁹⁹ Аном - мардум, ҳалқ.

*Гуфт: -Нарҳонед аз ман чони хеш,
То наёредам Абубакре ба пеш.
То моро Бубакр ном аз шахратон
Ҳадя н-оред, эй рамида умматон!
Бидравамтон ҳамчу кишт, эй қавми дун,
Не хироч истонаму не ҳам фусун.*

Мардум гуфтанд: -Тилло бихоҳ, вале касе ба номи Абубакр нахох. Дар ин шахр касе бо ин ном ёфт намешавад.

Шоҳ ҳамчунон бар хостаи худ таъкид дошт ва ба ҳеч чиз ҷуз он ризо намедод.

Мардуми Сабзавор ҷосусҳое водоштанд, то бигарданд ва шахсе ба номи Абубакр биёбанд. Се шабонарӯз ҷустуҷӯ карданд, то саранҷом пирамардеро ёфтанд, ки мусофир буд ва ба беморие дар гушаи як хароба хиромида ва аз шиддати нотавонӣ пои рафтан надошт. Ёро гирифтанд ва бар тахте нишонида, назди султон бурданд:

*Сабзавор аст ин ҷаҳону марди Ҳақ,
Андар ин ҷо зоеъ асту мамтаҳақ.⁸⁰⁰
Ҳаст Хоразмшоҳ Яздони Халил,
Дил ҳамехоҳад аз ин қавми разил.
Ман зи соҳибдил кунам дар ту назар,
Не ба нақши сачдаву динору⁸⁰¹ зар.*

БУЗУРГТАРИН ДОМИ ИБЛИС

[Вақте Иблис дар асари сарпечӣ аз фармони Худо ва сачда накардан ба Одам матруди⁸⁰¹ даргоҳи Худованд шуд, кинаи Одам дар дилу чони ӯ нишаст ва аз Худованд муҳлат хост, то Одам ва фарзандони ӯро то рӯзи киёмат дар камин нишинад ва фиреб диҳад. Ё барои фиреби инсон ниёз ба дом дошт, доме, ки битавонад бо он хурду

⁸⁰⁰ Мамтаҳақ - табоҳ ва ботил.

⁸⁰¹ Матруд - рондашуда.

килонро шикор кунад ва аз ҳаракат ба сӯи Аллоҳ
боздорад.]

*Гуфт Иблиси лаъин Додорро:
Доми зафте хоҳам ин шикорро.
Зарру симу галлаи асбаш намуд,
Ки бад-ин тонӣ халоикро рабуд?*

ӯ аз Худованд доме хост, то бо он инсонро шикор
кунад. Худованд тиллову нукра ва галлаи аспро ба Иблис
нишон доду гуфт: -Ба ёрии инҳо метавонӣ халоикро сайд
кунӣ.

Иблис сипосгузорӣ кард, аммо розиву хушнуд набуд.
Он гоҳ Худованд аз маъодини зебо, тиллову чавохир бар
ӯ арза кард ва ба ӯ гуфт:

*Гир ин доми дигарро, эй лаъин,
Гуфт: -З-ин афзун деҳ, эй Неъмалмуъин?
Чарбу ширину шароботи самин,⁸⁰²
Додашу бас чомаи абрешимин.
Гуфт: -Ё Раб, беш аз ин хоҳам мадад,
То бубандамишон ба «ҳаблин мин масад».⁸⁰³*

Иблис ба ин ҳам қонё набуд ва аз Худованд доми
мустаҳкаму бас фиребанда хост. Доме, ки танҳо мардони
марду шефтагони ҳазрати Ҳақ битавонанд аз он бираҳанд
ва соирин дар гирифтор оянд.

Худованд шаробу чангро дар ихтиёри Иблис гузорид.
ӯ табассуме карду андаке шодмон шуд, боз қонё нагашту
беш аз ин хост. Он гоҳ Худованд зебоиву чамоли занро
ба Иблис нишон дод. Иблис то онро дид, аз шодмонӣ
бишкан заду ба рақс пардохт ва гуфт: -Акнун ба орзуям
расидам:

*Чунки хубии занон фо⁸⁰⁴ ӯ намуд,
Ки зи ақлу сабри мардон мефузуд.*

⁸⁰²Самин - гаронбаҳо.

⁸⁰³Ҳаблин мин масад - ресмоне аз лифи хурмо.

⁸⁰⁴Фо - бо.

*Пас зад ангуштак, ба рақс-андар фитод,
Ки бидеҳ зӯтар, расидам дар мурод.
Чун бидид он чашиҳои пурҳумор,
Ки кунад ақлу хирадро беқарор.
В-он сафои орази он дилбарон,
Ки бисӯзад чун сипанд ин дил бар он.*

Эй бародар, бузургтарин доми Иблис барои шикори инсон шахвати чинӣ аст. Бояд саҳт хушёр буд ва фиреби ғамзаҳову ишваҳоро нахӯрд. Ва аз ин рӯст, ки Маъсум алайҳиссалом фармудааст: «Аҷру подоши мучоҳид дар роҳи Худо беш аз инсони покдомане нест, ки чашм аз ҳаром баст ва бо он ки метавонист, накард».

БУНЁНИ ИШҚ

Ошике дар ҳузури маъшуқи худ яқояк хидматҳову фидокориҳои худро дар роҳи маъшук бармешумурду мегуфт:

*К-аз барои ту чунин кардам, чунон
Тирҳо хӯрдм дар ин разму синон.⁸⁰⁵
Мол рафту зӯр рафту ном рафт,
Бар ман аз ишқат бисе ноком рафт.
Ҳеч субҳам хуфта ё хандон наёфт,
Ҳеч шомам бо сару сомон наёфт.*

Ин ки ошиқ яқояк корҳояшро бармешумурд, на барои он, ки бар маъшук миннат ниҳад, балки мехост сад шохид бар сикҳати ишқи худ биёварад. Дуруст аст, ки оқило як ишора кифоят мекунад, вале ошиқ аташе дорад, ки бо як ишора фуру наменишинад.

Саранҷом маъшук гуфт: -Оре, ҳамаи ин корҳоро кардӣ, аммо хуб гӯшҳоятро боз кун, ки ончиро асли ишқу дӯстист, ту анҷом надодӣ. Ин корҳо, ки бархондӣ, ҳама фаръ аст.

⁸⁰⁵ Синон - нӯги найза, нӯги тег; найза.

-Пас асли ишқ чист? Бароям бозгӯ.

-Асли ишқ мурдан ва фонӣ шудан аст.

-Ошиқ чун ин суҳан шунид, ҳамон лаҳза дароз кашиду мурд ва табассуме зебо дар чехраи ӯ барои абад нақш бафт:

Гуфт маъшуқ: -Ин ҳама кардӣ, вале

Гуш бигишо паҳну андарёб нек.

К-он чи асли асли ишқ асту валост,⁸⁰⁶

Он накардӣ, ин чӣ кардӣ фаръҳост.

Гуфташ он ошиқ: -Бигӯ, к-он асл чист?

Гуфт: -Аслаш мурдан асту нестист.

Ту ҳама кардӣ, намурдӣ, зиндаӣ,

Ҳин бимир, ар ёри ҷонбозандаӣ.

Ҳам дар он дам шуд дарозу ҷон бидод,

Ҳамчу гул дарбохт сар хандону шод.

Монд он ханда бар ӯ вақфи абад,

Ҳамчу ҷону ақли ориф бекабад.⁸⁰⁷

Эй бародар, ошиқӣ ҷон бохтан аст ва сар бар дор ниҳодан дар роҳи дӯст. Ҳам аз ин рӯст, ки шохидони майдони набардро ошиқони ҳақиқӣ ном ниҳодаанд; чаро ки дар роҳи дӯст гом бинҳоданд ва бо сар шитофтанд. Онон, ки ҷамоли он ҳақиқати ростинро диданд, хуш аз сарашон бирафт ва мурги ҷонашон дар қафаси танги баданашон қарор нагирифт.

ГИРЯ ДАР НАМОЗ

Марде назди олими маҳалла омаду пурсид: -Агар касе дар намоз бо садои баланд гиря кунад, оё намозаш ботил мешавад ё асосан ин кор ҷоиш аст?

Олим гуфт: -Бояд дид сабаби гиряш чист? Оё ғами дунё дорад, ки мегиряд; молеро аз даст дода; нодорӣ бар ӯ юриш овардааст ё он ки охиратро дидааст. Аввалӣ

⁸⁰⁶ Вало - дӯстӣ, муҳаббат, меҳр.

⁸⁰⁷ Бекабад - бецигар.

намозро беравнақ мекунад, аммо охирӣ онро гарму боҳарорат месозад:

*Он ҷаҳон гардидааст он пурниёз,
Равнақе ёбад зи навҳа он намоз.
В-ар зи ранҷи тан буд он гиря-в зи сӯз,
Ресмон бигсасту ҳам бишкаст дӯк.*

ГИРЯИ МУҚАЛЛИДОНА

Муриде ба ҳузури пири мурод ва муршиди худ омад ва ўро дар ҳоли гиряву зорӣ дид. Мурид чун шайхи худро гирён дид, ў низ ба гиря афтод ва ашк аз чашмонаш сарозер шуд.

Гиряи ин муриди содадил гиряи кӯр-кӯрона буд, на аз руи маърифату шӯри дил; монанди хандаи инсони кар, ки вақте дар маҷлис латифае гуфта мешаваду ҳама механданд, ношунавои ҳозир дар маҷлис низ бо хандаи дигарон ба ханда меафтад. Ин ханда тixиву пуч аст, он гиря низ бемағзу бемӯхтавост.

Боре он мурид ҳамроҳи пири муроди худ бисёр гирифт, он гоҳ таъзим карду рафт. Яке аз муридони хоси шайх, ки дар водии сулук мароҳилеро тай карда буд, шитобон ба дунболи ў рафт ва гуфт: -Эй бародар, мабодо гумон барӣ, ки гиряи ту монанди гиряи шайх буд; он гиря пас аз сӣ соли муҷоҳида даст додааст ва ба ин содагӣ дастёфтани нест. Гиряи ў на аз ғам аст, на аз шодӣ. Гиряи ў аз олами ғайб аст:

*Гиряи пурҷаҳлу пуртақлиду занн,⁸⁰⁸
Нест ҳамчун гиряи он мӯътаман.
Ту қиёси гиря бар гиря масоз,
Ҳаст 3-ин гиря бад-он роҳи дароз.
Ҳаст он аз баъди сисола ҷиҳод,
Ақл он ҷе ҳеч натвонад фитод.*

⁸⁰⁸Занн - гумон, пиндошт.

*Гиряи ӯ на-з гам асту на-з фараҳ,
Рӯҳ донад гиряи айнулмулаҳ.⁸⁰⁹
Гиряи ӯ, хандаи ӯ, он сарист,
З-он чи ваҳми ақл бошад, он барист.*

ТҶҲҲ ВА УСТОДИ СУХАНОМҶ

ТҶҲ дар баробари ойна истода буд ва акси худро дар ойна медид. Ҷ гумон мекард тҶҲии дигаре дар баробараш истодааст. Устоди суханомҶ низ пушти ойна пинҳон шуда буд ва муаддабона ва бо ширинзабонӣ ҳарф мезад. ТҶҲии бечора гумон мекард ин суханони охистаро ҳамон тҶҲие, ки дар баробари уст - ки дар воқеъ тасвири худааш буда - меғӯяд.

ТҶҲ, ки суханонро аз забони ҳамчинси худ мешунид, саъй кард ёд бигирад ва ҳамзамон бо ӯ ҳамон суханонро такрор кунад ва бад-ин васила нохудоғоҳ сухан гуфтанро аз забони устод омӯхт.

Худованд низ барои таълими инсонҳо касонеро, ки ҳамчинси эшон ҳастанд, фиристод, то инсонҳо ба тақлид аз эшон ҳақоикро бишнаванду дарёбанд ва рафта-рафта бар забони худ чорӣ созанд. Пири мурод дар баробари мурид низ монанди ойна дар баробари тҶҲ аст. Албатта, онон, ки талошу мучоҳида⁸¹⁰ мекунанд, абвоби⁸¹¹ раҳмати Йлоҳӣ барояшон кушода мегардад ва аз завоҳир⁸¹² меғузаранду ба ҳақоик мерасанд:

*Ҳарф дарвешон басте омӯхтанд,
Минбару маҳфил бад-он афрӯхтанд.
Ё ба ҷуз он ҳарфашон рӯзӣ набуд,
Ё дар охир раҳмат омад, раҳнамуд.*

⁸⁰⁹ Айнулмулаҳ - чашми пур аз зебоихову малоҳатҳо.

⁸¹⁰ Мучоҳида - чидду ҷаҳд.

⁸¹¹ Абвоб - ҷамъи боб, дар роҳ.

⁸¹² Завоҳир - ҷамъи зохир.

ОВОЗИ ТҶЛАИ САГҲО ДАР ШИКАМИ МОДАР

Шахсе барои ибодат чилла нишаста буд. Шабе вақти хоб буд, модасаги обистанеро бар сари роҳ дид. Ногаҳон бонги тӯлаҳои⁸¹³ саг аз шиками модар ба ғушаш расид. Дар шигифт шуд, ки тӯлаи саг дар шиками модар чӣ гуна ав-ав мекунад?

Аз хоб парид ва ба худ омад, аммо ҳанӯз аз ҳобе, ки дида буд, ҳайрону саргашта буд. Ба розу ниёз бо Худо пардохт ва аз Худо хост, ки рози ин матлабро барои ӯ фош созад. Ҳамон лаҳза нидои ғайбиро шунид, ки меғуфт: -Он садои тӯлаи сагҳо намунае аз иддаои пучи нодонон аст, газофағуёне, ки ҳанӯз аз ҳичоби табиат берун наёмада, чашми баста суханони ёва меғуянд, на гурге дида, ки чилави ўро бигирад ва на дузде, ки ўро фироре диҳад, аммо дар худситоӣ густох аст:

*Омадаш овози ҳотиф⁸¹⁴ дарзамон,
К-он мисоле дон зи лофи ҷоҳилон,
К-аз ҳичобу парда берун н-омада,
Чашм баста, беҳуда гӯён шуда.
Бонги саг андар шикам бошад зиён,
Не шикорангезу не шаб посбон.*

Суханони ин ҳарзағуён барои ҳеҷ кас суде надорад, на худ нерӯву бахрае мегиранд ва на шунавандагонро ба роҳи рост мебаранд.

ДОСТОНИ АҲЛИ ЗАРВОН

Зарвон минтақаи ободе буд дар сарзамини Яман, наздики шаҳри Санъо. Дар он бӯстоне буд мутааллиқ ба

⁸¹³Тӯла - бачаи саг.

⁸¹⁴Ҳотиф - нидокунанда.

марди кухансолу хайрхоҳе, ки ҳар сол бо қадри кафофи⁸¹⁵ худ ва хонаводааш саҳме аз маҳсули боғ бармедошт. Ва бақияи онро миёни фуқарову тихидастон тақсим мекард:

*Каъбаи дарвеш будӣ кӯйи ӯ,
Омадандӣ мустамандон сӯйи ӯ.
Ҳам зи хӯша ушр⁸¹⁶ додӣ бериё,
Ҳам зи гандум чун шудӣ аз қаҳ ҷудо.
Орд ғаштӣ, ушр додӣ ҳам аз он,
Нон шудӣ, ушри дигар додӣ зи нон.*

Ин марди саховатманд бештари даромади боғро ба фуқаро медод. Вақте меваи боғ ангур мешуд, як даҳуми онро медод; ҳангоме ки мавизу дӯшоб⁸¹⁷ мешуд, як даҳумашро мепардохт. Вақте ҳалвову полуда месохт, боз ҳам як даҳум медод, аз улуфаи⁸¹⁸ сабз як баҳши онро медод, аз омехтаи коҳу гандум як даҳум медод. Вақте коҳ аз гандум ҷудо мешуд, як даҳуми дигаре медод. Орд мекард, як даҳум медод ва ба ҳамин тартиб.

Он марди Худо ҳамвора ба фарзандонаш супориш мекард, ки мабодо баъд аз ман дар асари ҳирсу оз саҳми дармондагонро қатъ кунед. Ба онон бидихед, то маҳсулу меваҳоятон аз офат дар амон бошад ва Худованд ба он баракат диҳад. Худованд ҳам ба боғи ӯ чунон баракате дода буд, ки ҳама ба ӯ ниёзманд буланд ва ӯ аз ҳама бениёз.

Он мард пас аз чанде ба чавори раҳмати Илоҳӣ шитофт ва чашм аз дунё фуру баст. Фарзандонаш ба якбора ҳамаи васиятҳои ӯро фаромӯш карданд ва тасмим гирифтанд саҳми маҳрумонро надиханд. Шабе бо худ қарор мегузораид то сахаргоҳон ва ба дур аз чашии бенавоён роҳии боғ шаванд ва маҳсулоти онро барчинанд. Аммо

⁸¹⁵ *Кафоф* - микдори кифояи ҳурук; ҳуроки рӯзмарра, рӯзӣ.

⁸¹⁶ *Ушр* - даҳак; андоз, бочу хироч.

⁸¹⁷ *Дӯшоб* - шираву шарбати ангур.

⁸¹⁸ *Улуфа* - ҳурукворӣ, таом; таъминот.

вакте ба боғ расиданд, бо манзараи ачибе мувоҷеҳ шуданд ва гарқ дар хайрат гаштанд; соиқаи оташе дар боғ зада буд ва саросари боғ сӯхтаву хокистар шуда буд. Он гоҳ ба ёди андарзҳову васиятҳои падар афтоданд, ки мегуфт:

*Аллаҳ, Аллаҳ, қисми мускин баъди ман,
Вомағиредаш зи ҷирси хештан.
То бимонад бар шумо кишту симор,⁸¹⁹
Дар паноҳи тоати Ҳақ пойдор.
Дахлҳову меваҳо ҷумла зи гайб,
Ҳақ фиристодаст бетахмину райб.⁸²⁰
Дар маҳалли дахл агар харче кунӣ,
Дарғаҳи суд аст, суде барзанӣ.
Ин замину сахтиён парда-сту бас,
Асли рузӣ аз Худо дон ҳар нафас.
Чун бикорӣ, дар замини асл кор,
То бируяд ҳар якеро сад ҳазор.*

[Қуръони карим дар сураи Қалам, оёти 17 то 32 ба ин дoston ишора кардааст. Ривояти Қуръони карим аз ин дoston ин гуна аст: «Мо ононро ҳамон гуна, ки боғдоронро озмудем, мавриди озмоиш қарор додем, он гоҳ ки савганд хӯрданд субҳ бархезанд ва меваи он боғро бичинанд. Аммо «иншоаллоҳ» нагуфтанд. Пас дар ҳоле, ки онон дар хоб буданд, балое аз ҷониби Парвардигорат бар он боғ ба гардиш даромад. Ва боғ офатзада [ва замин боир] шуд. Боғдорон бомдод якдигарро садо заданд, ки: «Агар мева мечинед, бомдодон ба сӯи киштзори хеш равед». Пас ба роҳ афтоданд ва оҳиста ба ҳам мегуфтанд, ки: «Имрӯз набояд дар боғ бенавое бар шумо рӯ ба рӯ ояд». Ва субҳгоҳон дар ҳоле ки худро бар манъи бенавоён тавоно медиданд, рафтанд. Ва чун боғро диданд, гуфтанд: -Қатъан мо роҳро гум кардаем, балки мо маҳрумем.

Хирадмандтаринашон гуфт: -Оё ба шумо нагуфтам:

⁸¹⁹ *Симор* - ҷамъи самар; мева, бор.

⁸²⁰ *Райб* - шакку шубҳа.

чаро Худоро ба покӣ намеситоед?

Гуфтанд: -Парвардигоро, туро ба покӣ меситоем, мо воқеан ситамгар будаем.

Пас баъзеашон ру ба баъзеи дигар оварданд ва хамдигарро ба накухиш гирифтанд. Гуфтанд: -Эй вой бар мо, ки саркаш будаем, умед аст, ки Парвардигори мо беҳтар аз онро ба мо иваз диҳад; зеро мо ба Парвардигорамон муштоқем.]

ОҒОЗИ ОҒАРИНИШИ ОДАМ

Он гоҳ, ки Худои мутаъол ирода кард, ки башарро барои озмоиш дар хайру шар биёфаринад, ба Ҷабрайил амр фармуд, ки: -Бирав, як мушт хок аз замин баргир.

Ҷабрайил омода шуд ва ба замин омад, то фармони Парвардигорӣ ҷаҳониёнро ҷомаи амал бипушонад. Ҷабрайил даст ба сӯи хок дароз кард, то муште аз он бардорад, аммо хок тарсиду худро канор кашид ва бо ғияву зорӣ аз Ҷабрайил хост, то ӯро ба ҳоли худ раҳо кунад:

*Тарки ман гӯву бирав, ҷонам бубахш,
Рав, битоб аз ман инони хинг⁸²¹ рахш.
Дар кашокашҳои таклифу хатар,
Баҳри Аллоҳ ҳил маро, андар мабар.*

Хок Ҷабрайилро савганд дод, ки ӯро ба аволими⁸²² амру наҳй ва таклиф дучор насозад ва набарад. Ҷабрайил, ки маъдани шарму ҳаё буд, натавонист хокро ҳамроҳи худ бубарад. Ба сӯи Худо омалу гуфт: -Парвардигоро, дар анҷоми фармони Ту сӯстӣ накардам, аммо хок ба номе аз номҳои Ту мутавассил⁸²³ шуд. Аз номи Ту шармандаву

⁸²¹ *Хинг* - асп; аспӣ сафеду ҳокистарранг.

⁸²² *Аволим* - ҷамъи олам.

⁸²³ *Мутавассил* - паноҳҷуянда.

хичил шудам ва натавонистам хокро биёварам.

Худованд ин маъмуриятро ба Микойил вогузор намуд. Микойил ба замин омаду даст дароз кард, то хокро бардорад. Хок ларзиду гирист ва бо ашки хунин Микойилро савганд дод, ки уро бо худ набарад. Лочарам Микойил низ дасти холӣ бозгашт ва дар баробари Парвардигор...

*Гуфт: -Эй Донои сирру шоҳи фард,
Хокам аз зориву гиря баста кард.
Оби дида пеши Ту боқадр буд,
Ман натонистам, ки орам ношунуд.
Оҳу зорӣ пеши Ту бас қадр дошт,
Ман натонистам ҳуқуқи он гузошт.
Пеши Ту бас қадр дорад чашми тар,
Ман чӣ гуна гаштаме истезагар?*

Худои бузург узри Микойилро пазируфт ва он гоҳ Исрофилро ба ин маъмурият фиристод. Аммо ҳамон дoston барои ӯ низ такрор шуд ва ӯ низ дасти холӣ назди Парвардигораш бозгашт. Худои мутаъол ин бор фариштаи боиродаву дурандеш Азройилро барои анҷоми ин муҳим маъмур сохт:

*Гуфт Яздон зуд Азройилро,
Ки: -Бубин он хоки пуртахйилро.⁸²⁴
Он заъифи золи золиро биёб,
Мушти хоке ҳин, биёвар бошитоб.*

Азройил барои иҷрои фармони Илоҳӣ ба самти замин ҳаракат кард. Хок боз ҳам гиряву фиғон баровард ва уро ба Худо савганд дод. Азройил гуфт: -Ман бо ин афсун наметавонам аз фармони Худои бузург сарпечӣ кунам.

-Худованд ба бурдборӣ амр кардааст, ту аз ин амр пайравӣ кун.

-Он таъвил⁸²⁵ ё қиёс аст, дар амри сареҳи Парвардигор

⁸²⁴Тахйил - хиёл кардан; гумон кардан.

⁸²⁵Таъвил - шарҳу баён; тафсир.

наметавон тардид⁸²⁶ кард.

Хок ҳамчунон метарсид. Азройил гуфт: -Ба хайру салоҳи туст, ки бо ман биёй. Ман ба ту меҳрубонам ва аз нолаҳои ту дилам месузад, аммо Худованд лутфи дигаре ба ту меомӯзад, лутфе, ки дар миёни хашмҳо пинҳон аст.

*Қаҳри Ҳақ беҳтар зи сад ҳилми ман аст,
Манъ кардан ҷон зи Ҳақ ҷон кандан аст.
Лутфҳои музмар⁸²⁷ андар қаҳри Ё,
Ҷон сунурдан ҷон физояд баҳри Ё,
Ҳин, раҳо кун бадғумониву залол⁸²⁸
Сар қадам кун чунки фармудат: «Таъол».⁸²⁹
Он «таъол»-и Ё таъолиҳо диҳад,
Мастиву ҷуфту ниҳолиҳо диҳад.*

Хок ин ҳарфҳоро шунид, аммо ҳанӯз бадғумон буд ва дубора илтимос оғоз кард. Аммо Азройил таваҷҷӯхе накард ва бар иҷрои фармони Худои бузург исрор варзид ва саранҷом муште аз онро назди Худованд овард.⁹ Худованд ба Азройил гуфт: -Ман туро аз ин пас миронандаи инсонҳо хоҳам кард.

-Худоё, агар гулуи мардумро ҳангоми марг фишор диҳам, душманам медоранд. Оё раво медорӣ, ки ба чашми душман ба ман нигоҳ кунанд?

-Ман сабабҳои ошкоре монанди таб, саргичӣ, шикамдард ва захми найза эҷод мекунам, то назари мардумро аз ту ба сӯи он гуна бемориҳои саҳт маътуф кунам.

-Худоё, бандагоне ҳастанд, ки сабабҳоро мешикофанд. Чашми онон аз сабабҳо фаротар меравад ва ҳичобҳоро пора мекунад.

-Касе ки асло бидонаду бубинад, туро кай ба ҳисоб

⁸²⁶Тардид - шакку шубҳа.

⁸²⁷Музмар - дар замири буда; пинҳон, пушида.

⁸²⁸Залол - гумроҳӣ; оворагӣ.

⁸²⁹Таъол - биё боло.

меоварад? Ва асосан барои эшон марг ширину гуворост
ва гирандаи чонашонро ҳаргиз душман нахоҳанд дошт:

*Талх набвад пеши эшон марги тан,
Чун раванд аз чоҳу зиндон дар чаман.
Вораҳидан аз ҷаҳони печ-печ
Кас нагирад бар фавоти⁸³⁰ ҳеч-ҳеч.
Бурҷи зиндонро шикаст арконие,
Ҳеч аз ӯ ранҷад дили зиндоние?
Талх кай бошад касеро, к-иш баранд,
Аз миёни заҳри морон сӯи қанд?*

ВАФОДОРИИ АЁЗ ВА РАСВОИИ ҲАСУДОН

Султон Маҳмуди Ғазнавӣ (360 - 421 ҳ.қ) гуломи
бовафову зебое дошт ба номи Аёз. Аёз ба хотири
садоқату фазоиле, ки дошт, саҳт мавриди таваҷҷуҳу
муҳаббати султон Маҳмуд буд.

Аёз дар кохи султон утоқе дошт, ки ҳамеша дари онро
мебаст ва намегузошт касе аз он ҷӣ даруни он пинҳон
аст, мутталеъ⁸³¹ шавад. Ӯ ҳар моҳ як бор ба он утоқ
мерафт, дарро аз пушт мебасту дар он ҷо мемонд, он гоҳ
пас аз муддате берун меомаду дарро дубора куфл мекард.

[Ҳасудон, ки чашми дидани Аёзро надоштанд,
мепиндоранд ӯ дар он утоқ хизонае пинҳон кардааст.
Матлабро ба шоҳ гузориш мекунанд.]

Ба хиёли худ Аёзро расво намоянд ва ӯро аз чашми
шоҳ бияндозанд:

*Шоҳро гуфтанд: - Ӯро ҳучраест,
Андар он ҷо зарру симу хумраест. •*

⁸³⁰ *Фавот* - даргузаштан, мурдан; нестшавӣ.

⁸³¹ *Мутталеъ* - огоҳ, боҳабар.

*Роҳ менадҳад касеро андар ӯ,
Баста медорад ҳамеша он дар ӯ.*

Шоҳ изҳори шигифтӣ кард ва ба яке аз фармондеҳони худ дастур дод, то дар ин бора таҳқиқ кунад ва маълум дорад, ки дар он утоқ чист? Фармондеҳ нимашаб ҳамроҳи чанд тан машъалҳоро барафрухтанд ва шодмон ба ҷониби утоқ равона шуданд. Бо худ мегуфтанд: -Шоҳ гуфтааст ҳар чӣ дар утоқ ёфтед, тороч кунеду ба яғмо баред, акнун аст, ки ҳар кадом як киса тилло бардораду биравад:

*Он яке мегуфт: -Ҳай, чӣ қойи зар?
Аз ақиқу лаъл гуя аз гуҳар.
Хоси хоси махзани султон вай аст,
Балки акнун шоҳро худ ҷон вай аст.
Чӣ маҳал дорад ба неши ин ашиқ,⁸³²
Лаълу ёқуту зумуррад ё ақиқ?*

Албатта, шоҳ ба Аёз эътимоди комил дошт ва ҳаргиз гумони бад дар ҳаққи ӯ набуд, аммо барои озмоиши бадандешону ҳасудон ин дастурро дод.

Боре он афроди амину мавриди эътимод бар дари утоқ рафтанд ва дар ҷустуҷӯи кисаҳои тиллову ҷавохир бароманданд. Қуфли дар бисёр маҳкам буд. Бо ҳар заҳмате буд, онро кушоданд. Аёз барои он, ки рози худро аз мардум пӯшида дорад, қуфли бузурге бар дар зада буд. Саранҷом вориди утоқ шуданд:

*Ҳуҷраро бо ғирсу сад гуна ҳавас,
Боз карданд он замон он чанд кас.
Андар афтоданд аз дар з-издиҳом,
Ҳамчу андар дӯғи гандида ҳавом.⁸³³
Бингариданд аз ясору аз ямин,⁸³⁴
Чорукӯе бидрида буду пустин.*

⁸³² Ашиқ - ошиқ.

⁸³³ Ҳавом - хашарот; ҳар хазандаву газанда.

⁸³⁴ Ясору ямин - чапу рост.

Ҳар чӣ утоқро гаштанд, чуз чоруқи пораву пӯстини кӯхнае, ки бар девор овеzon буд, чизе наёфтанд. Гуфтанд: «Ин барои зоҳирсозист». Сихҳои тезе оварданд ва дар ҳар сӯроҳие, ки дар утоқ диданд, фуру карданд. Ҳама гуна ворасӣ карданду ҳифраҳои амиқ канданд, аммо ҳеҷ наёфтанд. Даруни утоқ чизе чуз ҳамон чоруқи пораву пӯстин набуд.

Шоҳ гумоштагонро эҳзор⁸³⁵ кард, то гузориши таҳқиқии худро ироа диҳанд. Онон шармандаву сарафканда назди шоҳ омаданд. Кафан бар тану шамшер ба даст ҳозир шуданд ва аз шарм ангушт ба дандон гирифта буданду мегуфтанд: -Эй шоҳи ҷаҳон:

*Гар бирезӣ хун, ҳалол асту ҳалол
В-ар бубахшӣ, ҳаст инъому навол.⁸³⁶
Кардаем онҳо, ки аз мо месазид,
То чӣ фармой ту, эй шоҳи маҷид!*

Шоҳ гуфт: -Ин гуноҳ дар мавриди Аёз будааст, кайфараш ҳам бар уҳдаи уст. Ҳар гуна ӯ назар диҳад, амал мешавад.

*Кун миёни муҷримон ҳукм, эй Аёз,
Эй Аёзи пок бо сад эҳтироз.⁸³⁷*

Аёз ҳукмро ба таъхир меандоخت. Шоҳ аз ӯ хост, ки дар баёни ҳукму довариин худ шитоб кунад, зеро ки мунтазир гузоштан низ навъе кинхоӣ аст.

Аёз гуфт: -Эй шоҳ, фармон ба дасти туст. Ҷое, ки офтоб аст, ситора фониист. Эй кош, аз он пустиину чорук мегузаштам ва ҷамъеро ба худ бадгумон намесохтам, то акнун маҷбур ба кайфар⁸³⁸ додани эшон набошам.

Шоҳ гуфт: -Ростӣ, ҷараёни ин чоруку пӯстин чист?

*Эй Аёз, ин меҳрҳо бар чоруке,
Чист охир? Ҳамчу бар бут ошиқе?*

⁸³⁵Эҳзор - ҳозир кардан.

⁸³⁶Навол - ато, бахшиш.

⁸³⁷Эҳтироз - парҳезгорӣ; канорагирӣ.

⁸³⁸Кайфар - ҷазо, подош.

*Ҳамчу Маҷнун аз руҳи Лайли хеш,
Кардаӣ ту чоруқеро дину кеш?
Бо ду кӯҳна, меҳри ҷон омехта,
Ҳар дуру дар ҳуҷрае овехта.*

-Эй шоҳ, ман бо дидани ин пустину чоруқи кӯҳна нафсро аз саркашиву баландпарвозӣ бозмедоштам. Бо худ мегуфтам: либоси ту инҳост; ҳар чӣ беш аз инҳо дорӣ, аз инояту таваҷҷӯҳи он султони бузург аст. Мабодо меҳрубониҳои уро аз ёд бубарӣ ва дар вафодорӣ ба у дучори тардид шавӣ:

*Меравад ҳар рӯз дар ҳуҷра(ӣ) хало,⁸³⁹
Чоруқат ин аст, мангар дар уло.⁸⁴⁰
З-он ки ҳастӣ сахт мастӣ оварад,
Ақл аз сар, шарм аз дил мебарад.
Садҳазорон қарни пешинро ҳамин
Мастии ҳастӣ бизад раҳ з-ин камин.*

Сабаби бадбахтиву саркашии Иблис низ ҳамин буд, ки фаромӯш кард ҳар чӣ дорад, аз Султони вучуд аст. Дар худ нигарист ва он чиро дошт, азони худ донист; ва бонги сарвариву бартарӣ бар Одам сар дод ва шуд он чӣ шуд:

*Шуд Азозиле аз ин мастӣ Билис,
Ки чаро Одам шавад бар ман раис?
Хоҷаам ман низу хоҷазодаам,
Сад ҳунарро қобилу омодаам.
Дар ҳунар ман аз касе кам нестам,
То ба хидмат пеши душман бистам.
Ман зи оташ зодаам, ӯ аз ваҳал,⁸⁴¹
Пеши оташ мар ваҳалро чӣ маҳал?
ӯ куҷо буд андар он давре, ки ман
Садри олам будаму фаҳри заман?⁸⁴²*

⁸³⁹ Ҳало - хилват, танҳой.

⁸⁴⁰ Уло - баланд, бузург; аввал, ибтидо.

⁸⁴¹ Ваҳал - гил.

⁸⁴² Заман - замон.

ЯГОНАГИИ ОШИҚ БО МАЪШУҚ

Мачнун бар асари ранчи дуриву фироқ аз Лайлӣ сахт бемор шуд. Барои дармонаш табиб оварданд. Табиб пас аз муоина гуфт: -Чорае чуз хун гирифтани надорад. Барои аз байн бурдани хуни фосид бояд хун гирифт.

Ҳичоматгари мохиреро оварданд. Ӯ бозуи Мачнунро баст ва нештарро ба даст гирифт, то бар бозуи Мачнун бизанад ва аз ӯ хун бигирад. Дар ин лаҳза фарёди Мачнун баланд шуд. Ба ҳичоматгар гуфт: -Бар ҷисми ман захм назан, муздатро бигиру бирав.

-Ту ки дар шучоат забонзади ҳамагонӣ, аз шери беша наметарсӣ, чӣ гуна аст, ки аз як захми кучак метарсӣ?

-Ман аз нештар наметарсам, сабри ман аз кӯҳҳои сангӣ ҳам афзун аст. Аммо вучуди ман пур аз Лайлист. Ин садафи тан пур аз сифоти он марворид аст. Метарсам агар ҳичоматам бикунӣ, бар Лайлӣ нештар бизанӣ, чун ман ӯ шудаам:

*Гуфт Мачнун: -Ман наметарсам зи неш,
Сабри ман аз кӯҳи сангин ҳаст беи.
Лек аз Лайлӣ вучуди ман пур аст,
Ин садаф пур аз сифоти он дур аст.
Тарсам, эй фассод, гар фасдам кунӣ,
Нешро ногоҳ бар Лайлӣ занӣ.
Донад он ақле, ки ӯ дилрушан аст,
Дар миёни Лайливу ман фарқ нест.*

ТАВБАИ НАСУҲ

Солҳо пеш марде буд ба номи Насуҳ, ки сурате шабеҳи занон дошт, дар миёни мардум бо либоси занон зоҳир мешуду худро ба унвони зан ҷо зада буд ва мардонагии хешро маҳфӣ мекард. Кори ӯ ба он ҷо кашид, ки дар ҳаммоми занона даллоқ шуд ва аз роҳи даллоқии занҳо

шаҳватронӣ мекарду лаззат мебурд:

*Ӯ ба ҳаммоми занон даллоқ буд,
Дар дагову ҳила бас чолоқ буд.
Солҳо мекард даллокиву кас,
Бӯ набурд аз ҳолу сирри он ҳавас.
З-он ки овозу руҳаш занвор буд,
Лек шаҳват комилу бедор буд.
Духтарони хусравонро з-ин тариқ,
Хуш ҳамемолиду меишуст он ашиқ.*

Ӯ ба зиштии ин амали худ хуб воқиф буд. Борҳо тавба кард ва тасмим гирифт аз ин кор даст бардорад, аммо нафси кофир тавбаашро мешикаст.

Саранҷом Насӯҳ назди орифе рафт ва аз ӯ хост дуояш кунад. Орифи озодмард ба рози ӯ пай бурд; аммо дам фуру басту чизе нагуфт. Дар айнаи ҳол ӯро дуо кард ва аз Худо хост тавфиқ тарки он амали зиштро насиби ӯ кунад.

*Он дуё аз ҳафт гардун даргузашт,
Кори он мискин ба охир хуб гашт.
К-он дуёи шайх на чун ҳар дуёист,
Фонӣ асту гуфти ӯ гуфти Худост.
Чун Худо аз худ суолу кад(д) кунад,
Пас дуёи хешро чун рад кунад?*

Рузе воқеаи аҷибе рух дод. Дар ҳоле ки Насӯҳ дар ҳаммом таштеро пур мекард, ҷавоҳире аз духтари подшоҳ гум шуд. Валвалае дар ҳаммом падидаи омад. Ҳамаи занон ба ҷустуҷӯ пардохтанд. Дари ҳаммомро маҳкам бастанд ва ба ҳеҷ кас иҷозаи рафтан надоданд. Ибтидо бақачаи⁸⁴³ либосхоро тафтиш карданд, аммо чизе наёфтанд. Ҳамаи суроҳхоро шиқофхоро гаштанд, боз ҳам чизе наёфтанд. Саранҷом:

*Бонг омад, ки: -Ҳама урён шавед,
Ҳар кӣ ҳастед, ар аҷузу гар навед.*

⁸⁴³Бақача - бугча; рӯймоли калоне, ки дар он либос нигоҳ медоранд.

Гуфтанд: -Ҳама бояд бараҳна гарданд, то тафтиш шаванд ва дузди ҷавохир маълум гардад.

Насӯҳ шоҳиди мочаро буд. Аз тарс ба хилвате рафт; чеҳрааш зарду лабҳояш кабуд шуда буд.

*Пеши ҷашми хеш ӯ медид марг,
Рафту меларзид ӯ монанди барг.
Гуфт: -Ё Раб, борҳо баргаштаам,
Тавбаҳову аҳдҳо бишкастаам.
Кардаам инҳо, ки аз ман месазид,
То чунин сели сиёҳе даррасид.
Навбати ҷустан агар дар ман расад,
Ваҳ, ки ҷони ман чӣ сахтиҳо кашад?*

Ҳамон ҷо бо Худо ба розу ниёз пардохт ва аз Худо хост ўро аз он мӯҳлика⁸⁴⁴ бираҳонад ва дар баробари ин ӯ низ ҳаргиз гирди ин гуноҳ начарҳад.

*Гар маро ин бор сатторӣ⁸⁴⁵ кунӣ,
Тавба кардам ман зи ҳар нокарданӣ.
Ин ҳамезориду сад қатра равон,
Ки дарафтодам ба ҷаллоду авон.⁸⁴⁶
Эй Худову эй Худо, чандон бигуфт,
К-он дару девор бо ӯ гашт ҷуфт.*

Дар ҳамин ҳол буд, ки ногаҳон бонг баромад, ки:

*Ҷумларо ҷустем, пеш ой, эй Насӯҳ,
Гашт беҳуш он замон, паррид рӯҳ.*

Насӯҳро садо заданду гуфтанд: -Ҳамаро гаштем, инак навбати туст.

Насӯҳ аз тарс беҳуш шуд. Пас аз он тарси марговар ва пеш аз он, ки ўро тафтиш кунанд, мужда доданд: -Насӯҳро раҳо кунед, ки ҷавохир пайдо шуд.

Насӯҳ ба ҳуш омад. Ҳама аз ӯ ҳалолӣ меҳостанд ва

⁸⁴⁴Мӯҳлика - душворӣ, хатарнок; марговар.

⁸⁴⁵Сатторӣ - пардапуш.

⁸⁴⁶Авон - сарҳанги девони подшоҳӣ; посбон.

мудом дасташро мебусиданду мегуфтанд:

*Бад гумон бурдему кун моро ҳалол,
Гушти ту хурдем⁸⁴⁷ андар қилу қол.*

Аз он ҷо, ки Насӯҳ аз ҳама ба шоҳзодахонум наздиктар буд, сӯизанн бар ӯ бештар мерафт, аз ин рӯ мегуфтанд:

*Гавҳар ар бурдаст, ӯ бурдасту бас,
З-ӯ мулозимтар ба хотун нест кас.*

Ба ин сурат Насӯҳ аз муҳлика раҳо шуд ва бори дигар Худои мутаъол обрӯи ӯро ҳифз карду аз расвоии ӯ ҷилавгирӣ кард. Насӯҳ шоду масрур буд ва мегуфт:

*Дар буни чоҳе ҳамебудам забун,
Дар ҳама(й) олам намегунҷам кунун.
Офаринҳо бар ту бодо, эй Худо!
Ногаҳон кардӣ маро аз ғам ҷудо.
Ғар сари ҳар мӯйи ман ёбад забон,
Шукрҳои ту наёяд дар баён.*

Чанде нагузашт, ки вақти имтиҳони дигар фаро расид. Касе назди Насӯҳ омаду гуфт: -Духтари подшоҳ аз рӯи лутф туро даъват мекунад, ки ба ҳаммом биёиву сарашро бишӯй ва танащро бимолӣ. Ӯ дилаш намехоҳад даллоки дигаре ӯро бишӯяд.

Аммо Насӯҳ дар посухи ӯ...

*Гуфт: -Рав, рав, дастӣ ман бекор шуд,
В-ин Насӯҳи ту кунун бемор шуд.
Рав каси дигар бичӯ иштобу тафт,
Ки маро, валлоҳ, даст аз кор рафт.
Бо дили худ гуфт, к: -Аз ҳадд рафт ҷурм,
Аз дили ман кай равад он тарсу гурм?
Тавбае кардам ҳақиқат бо Худо.
Нашканам то ҷон шудан аз тан ҷудо.*

⁸⁴⁷Киноя аз ғайбат кардан аст; чун ғайбати касеро гуфтан монанди он аст, ки гушти тани ӯро бихӯранд.

ҲАСРАТИ ХАРИ МАШКОБ БАР АҲВОЛИ АСПОНИ СУЛТОН

Солҳо пеш сакқое⁸⁴⁸ буд ва улоге⁸⁴⁹ дошт, ки бо он зарфҳои обро аз ин ҷо ба он ҷо мебурд. Ҳайвони бечора аз ранҷ пушташ монанди чанбари амида буд ва сад ҷои ӯ ба хоҳири бори сангине, ки бар пушташ мегузоштанд, захмӣ буд. Рӯзгор ҷунон бар ӯ саҳт мегузашт, ки марғ барояш ширину гуворо буд. Ғизояш андак буд ва ҳамвора бар пушташ сик мезаданд.

Рӯзе мирохур ҳайвонро диду дилаш ба ҳоли ӯ сӯхт. Аз соҳиби ҳайвон хост чанд рӯзе ҳайвонро ба ӯ биспорад, то дар охури шоҳ чанд рӯзе истироҳат кунаду ғизои серӣ бихӯрад ва рамаке биёбад.

Сакқо ҳайвонро ба ӯ супурд. Ва он мард ӯро дар охури султони баст. Ҳайвони бечора вақте вориди охур шуд ва ба атрофи худ нигоҳе кард, аспхоеро дид фарбеҳу зебову ҷавон. Обу ғизояшон мураттаб буд, доим онҳоро темор мекарданд ва ҳулоса биҳиште васфношудани доштанд.

Ҳайвони бечора лаҳте ба худ омаду гуфт: -Худоё, ман офаридаи Туам ва инҳо низ офаридаи Ту ҳастанд; ҷаро инҳо ин қадар ҳушу хурраманд ва ман ин андоза бадбахту дар заҳмат?

*Ҳоли ин асбон ҷунин ҳуш, бонаво,
Ман ҷӣ маҳсусам ба таъзибу⁸⁵⁰ бало?
На ки маҳлуқи Туам, ғирам ҳарам,
Аз ҷӣ зору пуштрешу лоғарам?
Шаб зи дарди пушту аз ҷӯи⁸⁵¹ шикам,
Ҷрзумандам ба мурдан дам ба дам.*

⁸⁴⁸ Сакқо - обкаш, машкоб.

⁸⁴⁹ Улог - ҳар.

⁸⁵⁰ Таъзиб - азобу шиканча.

⁸⁵¹ Ҷӯ - гуруснагӣ.

Дар ин ҳолу хаво буд, ки ногаҳон табли чанг баланд шуд. Аспҳоро зин карданд ва ба сӯи майдони чанг шиофтанд. Муддате нагузашт, ки аспҳоро боз оварданд, дар ҳоле ки захмҳои амиқе бар бадан доштанд ва пайконҳои тир дар пусти гушташон фуру рафта буд. Аспҳо бо ҳоли рикқатборе ворида охур шуданд ва ба пушт бар замин афтоданд. Поҳояшонро бо порчаи бориқе маҳкам бастанд ва наълбандҳо саф кашиданд. Бо нештар баданҳояшонро мешикофтанд, то пайконҳоро аз захмҳо берун кашанд.

Улоғ чун ин манзараро дид, аз носипосиҳои худ тавба кард ва ҳоли худро бар ҳоли он аспҳои бечора тарҷех дод.⁸⁵²

Он ҳар онро диду мегуфт: -Эй Худо!

Ман ба фақру офият дорам ризо.

З-он наво безораму з-он захи мишиш,

Ҳар кӣ хоҳад офият, дунё биҳиш.

Эй бародар, ин дунё зоҳире фиребанда дорад, аммо бидон, ки ҳар лаззате дар он бо ранҷу меҳнате ҳамроҳ аст ва ҳар чӣ лаззат бештар, ранҷи он низ афзунтар аст.

Инсон ҳар давлатеро бидуни таҷриба орзу мекунад; аммо аз ранҷе, ки ба дунбол дорад, гофил аст, ҳамон гуна, ки дар ҳар доме дона дида мешавад, вале дом пинҳон аст. Одаме дар ин дунё ҳамвора донаҳоро мебинад ва аз домҳо гофил аст.

ХАРИ СОДАДИЛ ВА РҶБОҲИ ФИРЕБКОР

Марди чомашӯе буд, ки хари лоғару шикамҳои дошт, ки пушташ ҳам дар асари ҳамли ҳезумҳо захмӣ буд. Хайвони бенаво рӯз то шаб дар миёни санглохи беалаф сар мекард бо шиками гуруснаву пой хаста.

Иттифоқан дар он наздикӣ бешае буд, ки шеро

шикорпешае дар он маскан дошт. Рузе он шер бо як фили қавиву танӯманд даргир гашта, захмӣ мешавад ва аз шикор бозмемонад. Шер, ки ба шиддат нотаваон шуда буд, муддате наметавонист ба шикор биравад; аз ин ру ҳам худ гурусна буд ва ҳам ҳайвоноте, ки резахӯрони хонаш буданду аз таҳмондаи ғизои ӯ тағзия⁸⁵³ мекарданд.

Шер, ки дар фишори гуруснагӣ ба сар мебурд, рӯбохро эҳзор⁸⁵⁴ карду гуфт: -Бирав ва атрофи марғзорро бигард ва агар харе ёфтӣ, фиребаш бидеҳу назди ман биёвар.

Рӯбоҳ ҳаракат кард:

*Аз сари кӯҳ ҷониби ҷу мешитофт,
Он хари мискини логарро биёфт.
Пас саломӣ гарм карду пеш рафт,
Пеш он содадили дарвеш рафт.
Гуфт: -Чунӣ андар ин саҳроӣ хушк?
Дар миёни санглоху ҷойи хушк.
Гуфт хар: -Гар дар ғамам, гар дар Ирам,
Қисматам Ҳақ кард, ман з-он шокирам.*

Улоғ бо он ки дар саҳтӣ ба сар мебурд; аммо забонаш ба шукр гӯё буд ва мегуфт: -Чун қисматкунанда Худост, носипосӣ куфр аст. Бояд сабр кард. Сабр калиди висол аст:

*То диҳад дӯғам, нахоҳам ангубин,
З-он ки ҳар неъмат ғаме дорад қарин.*

Рӯбоҳ гуфт: -Ин чӣ ҳарфест, талаб кардани рӯзии ҳалол итоати фармони Худост. Набояд даст рӯи даст гузошт ва ҳар чизро бар гардани қазову қадар ниҳод.

Хар гуфт: -Ин аз заъфи таваккул⁸⁵⁵ аст, вагарна касе ки ҷон баҳшида, нон ҳам медиҳад.

⁸⁵²Тарҷеҳ додан - бехтар шумурдан.

⁸⁵³Тағзия - ғизо хӯрдан.

⁸⁵⁴Эҳзор - ҳозир кардан.

⁸⁵⁵Таваккул - умед бастан ба Худо.

*жумларо Раззоқ⁸⁵⁶ рӯзӣ медиҳад,
Қисмати ҳар як ба пешаи мениҳад.
Ризқ ояд пешаи ҳар кӣ сабр ҷуст,
Ранҷи кӯшишиҳо зи бесабрии туст.*

Рубоҳ гуфт: -Ин таваккуле, ки ту мегӯӣ, камёб аст ва ба дунболи чизи камёб рафтан надониву ҷаҳл аст:

*Ҳадди худ биносу бар боло мапар,
То наҷфти дар нишеби шӯру шар.*

Хар гуфт: -Баръакс гуфти. Болову ранҷ дар асари хирсу тамаъ ба инсон мерасад. Ҳеч кас аз қаноат намурда ва ҳеч кас аз тамаъ ба подшоҳӣ нарасидааст.

*Гар ту наштоби, биёяд бар сарат,
В-ар ту биштоби, диҳад дарди сарат.*

Рубоҳ гуфт: -Ин қиссаҳоро раҳо кун. Бояд остинро боло зад ва кор кард. Пояҳои ҷаҳон бар кор устувор аст. Муфтухӯрӣ бар ҳилофи суннат аст, тариқи суннат касбу кор аст.

Хар гуфт: -Ман дар ду ҷаҳон касбе беҳтар аз таваккул намениносам. Шукри Худо, беҳтар аз ҳар чизи дигаре, рӯзиро ҷазб мекунад.

Гуфтугӯи рубоҳу хар ба тӯл анҷомид. Саранҷом рубоҳ ба хар гуфт: -Дар ин наздикиҳо ҷаманзори сарсабзест. Биёву ба он ҷо кӯч кун ва барои ҳамеша аз неъматҳои Илоҳӣ истифода намо ва даст аз ин саҳрои бесабзаву алаф бардор.

Хари нодон нагуфт: -Ту, ки дар ҷунон ҷаманзоре ҳастӣ, ҷаро лоғару низоӣ?

*Ку нишоту фарбеҳиву фарри ту?
Ҷист ин лоғартани музтарри⁸⁵⁷ ту?
Ҷун зи ҷашма омадӣ, ҷунӣ ту хушк?
В-ар ту нофи оҳуӣ, ку буӣи мушк?*

⁸⁵⁶ Раззоқ - ризқдиҳанда; яке аз номҳои Худованд.

⁸⁵⁷ Музтар (р) - дармонда; ночору ноилоч.

*З-он ки мегӯиву шарҳаш мекунӣ,
Чун нишоне дар ту н-омад, эй санӣ?*⁸⁵⁸

Саранҷом рӯбоҳ дар макр пофишорӣ кард ва фиреби
ӯ бар покдомании ҳар ғолиб омад ва ўро бо худ бурд.
Аммо, эй инсон, мууроқиб бош, ки фиреби шайтон нахурӣ:

Гушро барбанду афсунҳо мах(в)ар

Чуз фусуни он валии додгар.

Гар ҳареро мебарад рӯбаҳ зи сар,

Гу: -Бубар. Ту ҳар мабошу ғам мах(в)ар.

Рӯбоҳ ҳарро ба ҷарогоҳи болои кӯҳ назди шер бурд.
Ҳар ҳанӯз бо шер фосила дошт. Шер, ки аз гуруснагӣ
шикебой⁸⁵⁹ надошт, намонд, то ӯ наздиктар биёяд. Аз
болои кӯҳ хез бардошт, ки ба ҳар ҳамла бараду ўро пора-
пора кунад, аммо захмиву нотавон буд ва қудрати он
корро надошт. Ҳар ўро дид, баргашт ва то пойини кӯҳ бо
шитоб гурехт.

Ба ин сурат тӯъмае, ки рӯбоҳ бо сад ҳила фароҳам карда
буд, дар асари сахлангории шер аз даст рафт. Рӯбоҳ ба
шер гуфт: -Эй подшоҳ, ҷаро андаке сабр накардӣ?

-Мепиндоштам ҳанӯз қудратам боқист, намедонистам
то ин ҳад нотавон шудаам. Гуруснагӣ низ сабру ақламо
табоҳ кардааст. Агар битавонӣ, бори дигар ўро биёварӣ,
корашро хоҳам сохт.

-Оре, агар Худо ёрӣ кунад ва бар дили ӯ мӯҳре аз кӯрӣ
бигзорад.

Рӯбоҳ дубора пеши ҳар омад. Ҳар ўро дашном доду
гуфт: -Бояд аз касе чун ту парҳез кард:

Гуфт: -Рав, рав, ҳин, зи пешам, эй аду!

То набинам рӯйи ту, эй зиштрӯ!

Он Худое, ки туро бадбахт кард,

Рӯйи зиштатро қареҳу⁸⁶⁰ сахт кард.

⁸⁵⁸ Санӣ - баландмартаба, олиҷоҳ.

⁸⁵⁹ Шикебой - сабру тоқат, таҳаммул.

⁸⁶⁰ Қареҳ - зишт; нафратангез.

Бо кадомин рӯй меоӣ ба ман?

Инчунин сагре⁸⁶¹ надорад каргадан.

Рубоҳ гуфт: -Эй нодон, ҳамаи инҳо аз пиндори туст, вагарна ман бо ту ҳеч душманӣ надорам. Ту чаро инчунин бар дустони худ бадгумонӣ? Он чӣ ту дидӣ, шер набуд; балки тилисме сеҳромез буд, ки дар дидагони ту монанди шер падидор гашт. Ин ҷодуро соҳиби он чарогоҳ сохта, то ҳар ҳайвоне натавонад ба он ҷо биёяд.

Хар зери бор нарафт, аммо рубоҳ боз ҳам исрор кард, ки ман бар ту ҳеч қасди савъ⁸⁶² надорам ва он чӣ дидӣ, пиндору хиёл буд. Хар хеле талош кард, то рубоҳро биронад ва фиреби ўро нахӯрад; аммо гуруснагии шадид харро озор меод. Саранҷом тамаъ чира гашт ва сабри ў суст шуд. Оре, муҳаббати нон гулӯҳои зиёдеро буридааст ва аз ин рӯст, ки Паёмбар фармудааст: «Наздик аст, ки факр ба куфр анҷомад».

Гашта буд он хар маҷоъатро⁸⁶³ асир,

Гуфт: -Агар макр аст, як раҳ мурда гир.

3-ин азоби ҷуъ боре вораҳам,

Гар ҳаёт ин аст, ман мурда беҳам.

Агарчи хар ибтидо таваҷҷӯҳ карду савганд хӯрд, аммо саранҷом хато карду тавба шикаст:

Хирс куру аҳмақу нодон кунад,

Маргро бар аҳмақон осон кунад.

Саранҷом рубоҳ дубора харро пеши шер бурд. Шер ин бор сабр кард, то хар хуб наздик шавад, он гоҳ дар фурсати муносиб часту харро дарид ва хӯрдан оғоз кард, то он ки ташна шуд. Ба суи чашма рафт, то обе бихӯрад. Рубоҳ фурсатро муносиб ёфт, ба суи хар рафт ва чигару дили ўро баъид. Шер аз чашма бозомад, то бақияи ҳайвонро бихӯрад, аммо хар чӣ гашт, дилу чигари ўро

⁸⁶¹ Сагр - нуст.

⁸⁶² Савъ - бад.

⁸⁶³ Маҷоъат - гуруснагӣ.

наёфт. Ба рӯбоҳ гуфт: -Дилу чигари ин ҳайвон чӣ шудааст?

Рӯбоҳ гуфт: -Ин хари бечора агар дил ё чигар дошт, кай дубора ба ин чо бозмегашт?

*Гар чигар будӣ варо, ё дил будӣ,
Бори дигар кай бари ту омадӣ?
Чун набошад нури дил, дил нест он,
Чун набошад рӯҳ, ҷуз гил нест он.*

ШУТУР ВА ҲАММОМИ МАҲАЛЛА

Марде аз шутур пурсид, ки: -Эй хушкадам, аз кучо меой?

Шутур гуфт: -Аз ҳаммоми гарми маҳалла меоям.

Мард гуфт: -Аз зонуи чиркину касифат маълум аст.

Он яке пурсид уштурро, ки ҳай!

Аз кучо меой, эй иқболнай?

Гуфт: -Аз ҳаммоми гарми кӯйи ту.

Гуфт: -Худ пайдост дар зонуйи ту.

Эй бародар, ҳар гоҳ касе аз давлату иқбол хабар медиҳад, дар ӯ нек назар кун ва бубин, ки оё нишоне аз он фарру шуқӯҳ дар ӯ ҳаст ё на? Агар нишоне дар ӯ надидӣ, чо дорад, ки ӯро муттаҳам кунӣ, ки бегумон лоф мезанад.

ФАРЁДИ МАРД АЗ МАЪМУРОНИ ХАРГИР

Марде бо чехраи зарду лабҳои кабуд ва ранги рӯи бохта ба хонае гурехт. Соҳиби хона гуфт: -Хайр аст, чаро ин қадар меларзӣ? Аз чӣ мегурезӣ? Чаро ранги рӯят зард аст?

-Имрӯз барои бекории шоҳи золим ҳар мегиранд. Маъмурини шоҳ ҳар хареро биёбанд, мегиранду мебаранд.

-Азизи ман, агар, ки ҳар мегиранд, ту ки ҳар нестӣ,

нигарони чӣ ҳастӣ?

-Маъмури дар кори харбигирӣ он қадар чиддиву мусаммаманд,⁸⁶⁴ ки мумкин аст маро ҳам ба ҷои хар бигиранд. Дар ин кор он қадар шитобонанд, ки қудрати ташхиси онҳо аз байн рафтааст. Чун афроди беақл бар мо ҳокиманд, соҳиби харро ба ҷои хар мегиранд:

*Баҳри харгирӣ бароварданд даст,
Чидди ҷид, тамйиз ҳам бархостаст.
Чунки бетамйизиёнмон сарваранд,
Соҳиби харро ба ҷои хар баранд.*

Эй бародар, Султони вучуд касеро беҳуда намегирад. Ё шунавову биност. Инсон бош ва аз харгирон боке надошта бош:

*Нест шоҳи шаҳри мо беҳудагир,
Ҳаст тамйизаш, самё асту басир.⁸⁶⁵
Одамӣ бошу зи харгирон матарс,
Хар най, эй Исии даврон, матарс.*

ФАВОИДИ ГУРУСНАҒӢ

Марде нони сабӯс меҳӯрд. Касе ӯро дар он ҳол диду пурсид: -Чаро ин нонро бо ин ҳама иштиҳову валаъ⁸⁶⁶ меҳӯрӣ?

Мард посух дод: -Чун саҳт гуруснаам, гуруснагии зиёд нони ҷавро дар назар аз ҳалво ширинтар сохтааст:

*Гуфт: -Ҷуъ аз сабр чун дуто шавад,
Нони ҷав дар пеши ман ҳалво шавад.
Пас тавонам, ки ҳама ҳалво х(в)арам,
Чун кунам сабре, сабурам лочарам.*

Эй бародар, гуруснағӣ султони доруҳост. Онро азиз бидор ва ба ҷашми ҳақорат нигоҳаш нақун. Ҳар ғизои

⁸⁶⁴ Мусаммам - тасмимгирифта, қатъӣ.

⁸⁶⁵ Самё ва басир - шунаванда ва бинанда будан; киноя аз доною зирак будан.

⁸⁶⁶ Валаъ - ҳавову ҳавас.

нописанде ба сабаби гуруснагӣ гуворо мегардад.

*Чӯ худ султони доруҳост, ҳин,
Чӯ дар қон неҳ, чунин хораи мабин.
Ҷумла ноҳуи аз маҷоғат хуи шудааст,
Ҷумла хушҳо бе маҷоғатҳо рад аст.*

Албатта, гуруснагӣ гавҳари камёб аст, ки насиби ҳар кас нашавад:

*Худ набошад чӯ ҳар касро забун,
К-ин алафзорест з-андоза бурун.
Чӯ мар хосони Ҳақро додаанд,
То шаванд аз чӯ шери зурманд.
Чӯ ҳар ҷилфи⁸⁶⁷ гадоро кай диҳанд?
Чун алаф кам нест, пеши у ниҳанд.*

ГОВИ ҒАМНОК АЗ РҶЗИИ ФАРДО

Дар ғушае аз замин чазираи сарсабзу пургиёҳест, ки дар он гове танҳо зиндагӣ мекунад. Гов аз субҳ дар алафзор мегардад ва то шом ба чаридан машғул аст ва то шаб ҳар чи алаф ҳаст, меҳӯрад ва чоку⁸⁶⁸ сари ҳол меравад, ки бихобад. Аммо аз ҳамон лаҳза дар ин фикр аст, ки: фардо чӣ хоҳам хӯрд? Ва аз андуҳи ғизои фардо монанди му борику лоғар мешавад.

Вақте субҳ мешавад, дашт бори дигар сарсабз мегардад ва алафҳо то камар қад мекашанд. Гов бо гуруснагиву валаъи шадид ба чаманзор мераваду дубора ҳамаи алафҳоро мечарад ва дубора чоку фарбех мегардад; аммо шаб боз ҳам дар андешии ғизои фардои худ ғусса меҳӯраду лоғар мегардад ва ин мочаро солиёни сол такрор мешавад.

⁸⁶⁷Ҷилф - беадаб, нодон.

⁸⁶⁸Чоқ - бардам, фарбех.

Гови аҳмақ ҳаргиз намеандешад, ки чандин сол аст, ки рузии ман бекаму кост фароҳам аст, дигар чӣ ҷои нигаронист?

Ҳеч н-андешад, ки чандин сол ман
 Меҳурам з-ин сабзасору з-ин чаман.
 Ҳеч рӯзе кам наёмад рӯзиам,
 Чист ин тарсу ғаму дилсузиам?
 Боз чун шаб мешавад он гови зафт,⁸⁶⁹
 Мешавад логар, ки оваҳ! Ризқ рафт.

Эй бародар, нафси бадфармои одамӣ ҳамон гов аст ва он дашти сарсабз дунёст. Нафс ҳамвора дар ғами рузии фардост, солҳо хӯрдааст ва боз ҳам ба Рузирасон эътимод надорад. Худои карим низ дар Куръон фармудааст: «Ин шайтон аст, ки ваъдаи факру тихидастӣ ба шумо медиҳад» (Бақара, 268).

Нафс он гов асту он дашт ин ҷаҳон,
К-у ҳаме логар шавад аз хавфи нон.
Ки чӣ хоҳам хӯрд мустақбал?⁸⁷⁰ Аҷаб!
Луту фардо аз кучо созам талаб?
Солҳо хӯрдиву кам н-омад зи х(в)ар,
Тарки мустақбал куну мозӣ⁸⁷¹ нигар.
Лути пути⁸⁷² хӯрдаро ҳам ёд ор,
Мангар андар гобиру⁸⁷³ кам бош зор.

ДАР ҶУСТУҶӮИ ИНСОН

Марде бо диле пур аз ишқ дар васати⁸⁷⁴ рӯз шамъ ба даст дар бозор мегашт. Рахгузаре уро дар ин ҳол дид. Аз ӯ пурсид: -Эй мард, дунболи чӣ мегардӣ? Дар рӯзи рӯшан

⁸⁶⁹*Зафт* - фарбеҳ, калончусса; дурушт.

⁸⁷⁰Мустақбал - оянда.

⁸⁷¹ *Мозй* - гузашта.

⁸⁷² *Луту пут* - таомҳои лазиз бо нӯшидани; хӯрданиву нӯшидани.

⁸⁷³Гобир - оянда.

⁸⁷⁴ *Vasat* - нима, миёна, мобайн.

бо чарог дар чустуҷӯи чӣ ҳастӣ? Ин кори беҳуда барои чист?

-Дар пайи инсон ҳастам, инсоне, ки аз нафҳаи⁸⁷⁵ Илоҳӣ зинда бошад. Оё чунин инсоне ёфт мешавад?

-Эй нодон, ин чӣ пурсишест? Ин бозор пур аз инсон аст.

-Аммо ман дар пайи инсоне ҳастам, ки ҳангоми ҳашму ҳангоми тамаъ бурдборӣ кунад:

*Гуфт: -Хоҳам мард, бар ҷода(й)дурах,
Дар раҳи ҳашму ба ҳангоми шараҳ.⁸⁷⁶
Вақти ҳашму вақти шаҳват, мард ку?
Толиби марде давонам кӯ ба кӯ.
Ку дар ин ду ҳол марде дар ҷаҳон?
То фидои ӯ кунам имрӯз ҷон.*

-Ба дунболи чизи камёбе мегардӣ. Аммо аз як нукта гафлат кардай ва он қазову қадари Илоҳист. Ту фаръро мебинӣ, аммо аз асл ғофилӣ.

Мо фаръему⁸⁷⁷ асл, фармони Илоҳист. Сабрро мебинӣ, ба атокунандаи сабр ҳам таваҷҷӯҳ кун:

*Гуфт Ҳақ Айюбро: -Дар макрумат,⁸⁷⁸
Ман ба ҳар мӯет сабре додамат.
Ҳин, ба сабри худ макун чандин назар,
Сабр дидӣ? Сабр доданро нигар.*

• ПОСУХИ БОҒБОН БА ДУЗДИ ҶАБРӢ

Дузде болои дарахти мардум рафта буд ва шоҳаҳои дарахтро маҳкам такон медоду меваҳои онро мерехт. Соҳиби боғ омаду гуфт: -Эй мард, аз Худо шарм намекунӣ? Болои дарахти ман чӣ мекунӣ?

⁸⁷⁵Нафҳа - як бор дамидан.

⁸⁷⁶Шараҳ - оз, хирсу тамаъ.

⁸⁷⁷Фаръ - ғайриаслӣ.

⁸⁷⁸Макрумат - иззату эҳтиром; лутфу карам.

-Коре намекунам, бандае аз бандагони Худо ҳастам, ки аз боғи Худо хурмоеро, ки Худо дода, мечинаму меҳурам. Чаро бар сари суфраи Худо бухл меварзиву бечихат маро сарзаниш мекунӣ?

Сохиби боғ гуломаширо садо зад, то танобе биёварад. Он гоҳ дузд ро маҳкам ба дарахт басту бо ҷуб ӯро ба боди кутак гирифт ва саҳт бар пушту пой ӯ кӯфт.

Дузди бечора, ки худро чунин гирифтор дид, фарёд зад: -Аз Худо битарс, магар маро мекушӣ? Чаро бегуноҳеро ин қадар кутак мезанӣ?

Сохиби боғ гуфт: -Ман коре намекунам, бандаи Худо бо ҷуби Худо бар пушти бандаи дигари Худо чонона⁸⁷⁹ мезанад.

-Мо ҳама василаем, ҳама азони Худо ва феъли Худост.

Дузд, ки дид ҷуб ҳарфи хушаширо меҳурад, гуфт: -Аз ҷабрӣ⁸⁸⁰ будан тавба кардам, инсон мухтор аст ва корҳои ӯ марбут ба ҳуди ӯст:

Гуфт: -Тавба кардам аз ҷабр, эй аёр,⁸⁸¹

Ихтиёр аст, ихтиёр аст, ихтиёр.

ПОСУХИ МАЧНУН БА ХУРДАГИРОН

Нодонон бар Мачнун эътироз карданд, ки зебоии Лайлӣ маъмулист, ӯ ҷамоли фавкулодате надорад, ки туро ин гуна шайдову гирифтори худ кардааст. Дар шаҳри мо садҳо ҳазор духтарони дилбар ҳамчун моҳ ҳастанд, ки аз Лайлӣ зеботаранд.

Мачнун гуфт: -Зоҳир монанди кӯза аст ва ҷамолу зебоӣ монанди шароби дохили кӯза. Худованд аз зоҳири ӯ ба

⁸⁷⁹ Чонона - ҳисобӣ кардан; зарбаи чонона.

⁸⁸⁰ Ҷабрӣ - мансуб ба ҷабария: ҷамоате ки меғуянд: бандаро дар қор ихтиёр нест.

⁸⁸¹ Аёр - ҷавонмард.

ман шароб медиҳад ва ба шумо аз кӯзаи зоҳирии ӯ сирка⁸⁸² дод, то ишқи ӯ шуморо ҷазб накунад.

Дастӣ Худо аз як кӯза ҳам заҳр медиҳад ва ҳам асал. Кӯзаро метавонӣ бубинӣ, вале он шароби ҷамоли худро ба номаҳрамон нишон намедиҳад:

*Мар шуморо сирка дод аз кӯзааш,
То набошад ишқи ӯ-тон гушкаш.
Аз яке кӯза диҳад заҳру асал,
Ҳар якеро дастӣ Ҳақ азза ва ҷал.
Кӯза мебинӣ, валекин он шароб
Рӯй нанмояд ба ҷаши носавоб.*

Заҳр барои мор тавонбахш аст, аммо барои дигаре мояи ҳалокат.

Зоҳири Юсуф монанди қадаҳи зебос буд, ки падараш аз он бодаҳои шодибахш меошомид ва бародаронаш аз он қадаҳ оби заҳролуд менушиданд, ки бар хашму душмани онон меафзуд. Ва Зулайҳо ҳам аз он шароби ишқ менушид.

*Гуна-гуна шарбату кӯза яке,
То намонад дар майи ғайбат шаке.
Бода аз ғайб асту кӯза з-ин ҷаҳон,
Кӯза пайдо, бода дар вай бас ниҳон.
Бас ниҳон аз дидаи номаҳрамон,
Лек бар маҳрам ҳувайдову аён.*

МУАЗЗИНИ БАДСАДО ВА ҲАДЯИ КОФИР

Муаззине, ки садои гушхарому ноҳинчоре дошт, дар диёри кофирон ба азон гуфтан пардохт. Чанд бор ба ӯ тазаккур доданд, ки ин ҷо азон нагу, ки ҷангу низоъ сар мегирад. Ӯ лаҷочат⁸⁸³ кард ва бидуни тарс ҳар рӯз вақти

⁸⁸²Сирка - сирко; моеъи туршу тез, ки дар ҳурук ва дорусозӣ ба кор мебаранд.

⁸⁸³Лаҷочат - ситезақорӣ қардан; муқобили қардан.

намоз бо садои баланд азон медод.

Мардум аз барпо шудани ошубу ҷанг миёни мусулмонону кофир дар ҳарос буданд, ки ногаҳон бо шигифтӣ диданд кофире бо хилъат пайдо шуд. Мепурсид: -Касе ки ҳар рӯз бонги азон сар медиҳад, кист? Ин ҳадяро барои ӯ овардаам.

Мардум дар шигифтӣ фуру рафтанд ва сабабро пурсиданд, ки: -Магар аз ин азон чӣ хайре ба ту расидааст?

Марди кофир гуфт: -Духтари боҳуше дорам, ки ба ислом тамоил ёфта буду меҳост мусулмон шавад. Ҳар чӣ дӯстону хешон ӯро андарз доданд ва аз ин кор барҳазар доштанд, суде набахшид. Ё бар мусулмон шудани худ пофишорӣ мекард, то он ки садои ин мард барои азон баланд шуд. Вақте ин овози зишту гӯшхарошро шунид, пурсид: -Ин чӣ садоест?

Ба ӯ гуфтем: -Бонги азони мусулмонон аст, ки бо он мардумро ба намоз фаро меҳонанд.

Духтарам гуфт: -Аҷаб садои зишту ноҳинчоре, то ба ҳол чунин садои нафратангезе нашунида будам.

Боре ҳамон бонги азон мӯчиб шуд, то кам-кам алоқааш ба ислом коста шаваду аз мусулмон шудан рӯй бартобад. Ва ман барои ташаккури қадрдонӣ аз он муаззин, ки ин нигаронири аз мо бартараф сохт, ин ҳадяро овардам:

*Бозрастам ман зи таъвишу азоб,
Душ хуш хуфтам дар он беҳавф хоб.
Роҳатам ин буд аз овози ӯ,
Ҳадя овардам ба шукр, он мард ку?
Чу бидидаш, гуфт: -Ин ҳадя пазир,
Ки маро гашти мӯчир⁸⁸⁴ дастгир.
Гар ба молу милку сарват фардаме,
Ман даҳонатро пур аз зар кардаме.*

⁸⁸⁴ Мӯчир - хомӣ, дастёр.

ҲАМСАРИ ДУЗДУ БАДКОР

Солиёне пеш марде мезист, ки ҳамсари бадкору дузд дошт. Марди бечора ҳар чӣ ба хона меовард, ҳамсараш талаф мекард. Мард дармонда шуда буд ва намедонист чӣ кунад.

Рӯзе он марди иёлвор⁸⁸⁵ бо кӯшишу гирифтории фаровон барои пазирой аз меҳмон гӯште таҳия карда, ба хона овард. Зан он гӯштро дуздона кабоб кард ва бо шароб хӯрд.

Мард гуфт: -Эй зан, меҳмон омадааст, гӯшт кучост? Бояд гизое пеши меҳмон бурд.

Зан дар посух гуфт: -Гурба омаду гӯштро бурду хӯрд. Агар лозим аст, гӯшти дигаре таҳия кун.

Мард гуфташ: -Гӯшт ку? Меҳмон расид,

Пеши меҳмон лут мебояд кашид.

Гуфт зан: -Ин гурба хӯрд он гӯштро,

Гӯшти дигар ҳар, агар бошад, ҳало!

Мард бедиранг ба гуломи худ гуфт: -Тарозуро биёвар ва ин гурбаро вазн кун.

Гурбаро вазн кард, ним ман буд. Мард гуфт: -Эй зани ҳилагар, гӯштеро, ки ман овардам, ним ман буд ва як сер ҳам бештар, гурба ҳам ним ман аст. Агар ин гурба аст, пас гӯшт чӣ шуд? Ва агар гӯшт аст, пас гурба кучо рафт?

Баркашидаш, буд гурба ним ман,

Пас бигуфт он мард, к: -Эй мӯҳтол⁸⁸⁶ зан!

Ин агар гурба-ст, пас он гӯшт ку?

В-ар бувад ин гӯшт, гурба ку? Бичӯ.

Ба ин сурат он зани ҳилагар расво шуд ва макраш ошкор гардид.

⁸⁸⁵ Иёлвор - соҳибӣ хонавода.

⁸⁸⁶ Мӯҳтол - ҳилагар.

АМИРИ ШАРОБХОР ВА ЗОҲИД

Дар замони ҳазрати Масеҳ алайҳиссалом амире хушгузарону шаробхор ва дар айнаи ҳол меҳрубону дарвешнавоз мезист. Шабе беҳабар меҳмоне аз ҳамқаторонаш барояш расид. Ӯ низ марде айёшу хушгузарон буд. Барои барпоии маҷлиси шабнишиниву базм шароб лозим буд ва бода кам доштанд. Амир ғуломашро хонд ва фиристонд, то аз фалон шахс миқдоре шароб бигираду биёварад.

Ғулом равона шуд ва аз он шахс бодаи нобе гирифт ба сӯи қасри амир бозомад, аммо дар миёни роҳ зоҳиде рохро бар ӯ баст:

Пешаш омад зоҳиде, ғамдидае,

Хушкмағзе, дар боло печидае.

Тан зи оташҳои дил бигдохта,

Хона аз ғайри Худо пардохта.

Гуфт зоҳид: -Дар сабӯҳо чист он?

Гуфт: -Бода. Гуфт: -Они кист он?

Гуфт: -Они он фалон мири аҷал,

Гуфт: -Толибро чунин бошад амал?

Толиби Яздону он гаҳ айшу нӯш?

Бодаи шайтону он гаҳ нимҳуш?

Ҳуши ту бе май чунин пажмурда аст,

Ҳушҳо бояд бар он ҳуши ту баст.

Зоҳид аз рӯи ғайрат санге зад ва хуми шаробро шикаст. Ғулом хумро андохту аз дасти зоҳид гурехт ва назди амир бозгашту чараёнро барояш бозгуфт. Амир монанди оташ забона кашид, баланд шуд ва ба сӯи хонаи зоҳид ба роҳ ифтод. Амир гурз ба даст берун омад. Нимашаб дар ҳолате, ки нимамаст буд, ба хонаи зоҳид расид. Аз шиддати ҳашм меҳост зоҳидро бикушад. Амир наъра мекашиду зоҳидро мечуст.

Зоҳид, ки худро махфӣ карда буд, садои амирро шунид ва бо худ гуфт: -Ойина метавонад айби мардро рӯ ба рӯ бигӯяд, зеро рӯи худро сахту маҳкам кардааст. Касе, ки меҳодад наҳй аз мункар кунад ва зиштҳои мардумро ба эшон бинамояд, бояд монанди ойина рӯе аз оҳан дошта бошад:

Гуфт: -Дар рӯ гуфтани зишти мард,

Ойина тонад, ки рӯро сахт кард.

Рӯй бояд ойинавор, оҳанин,

То-т гуяд: -Рӯи зишти худ бубин.

МЕҲМОНИ ТОЗАВОРИД

Рӯзгоре зану шавҳаре танҳо зиндагӣ мекарданд. Рӯзе меҳмони азизе сар зада ва беҳангом бар онон ворид шуд. Онон меҳмонро азиз доштанду ба гармӣ уро пазируфтанд ва бо анвои хӯрданиҳо аз ӯ пазирай карданд. Кам-кам ҳаво торик мешуд, мард оҳиста ба ҳамсараш гуфт: -Эй зан, имшаб ду рахти хоб бигустар. Рахти хоби моро канори дар ва рахти хоби меҳмонро он сӯи дар паҳн кун. Зан рахти хобҳоро ҳамон тавре ки шавҳараш гуфта буд, густурд, он гоҳ ба мачлиси чашние, ки он шаб дар хонаи яке аз ҳамсоғон барпо буд, рафт ва меҳмонро бо шавҳараш танҳо гузошт:

Монд меҳмони азизу шавҳараш,

Нуқл бинҳоданд аз хушкӯ тараш.

Онҳо то нимаҷаб ба гуфтугӯву нақли хотироти талху ширин пардохтанд. То он, ки меҳмон хаста шуд. Бархост, то ба рахти хоб бираваду бихобад. Аммо иштибоҳан ба рахти хобе, ки соҳибхона барои ҳудаш паҳн карда буд, рафту хобид. Соҳибхона низ шарм кард, ки уро баланд кунад.

Муддате гузашт. Ҳаво боронӣ шуд. Зан аз хонаи

ҳамсоя омад ва дид меҳмону ҳамсараш хобидаанд. Тибки қарор ба рахти хобе рафт, ки барои худашон густаронида буданд, рафт ва канори меҳмон, ки гумон мекард шавҳараш аст, хобиду гуфт: -Аз он чӣ метарсидам, ҳамон пеш омад. Бо ин бороне, ки меояд, ин мард муддате ин ҷо хоҳад монд ва моро асири худ мекунад:

*Гуфт: -Метарсидам, эй марди калон,
Худ ҳамон омад, ҳамон омад, ҳамон.
Марди меҳмонро гилу борон нишонд,
Бар ту чун собуни султони бимонд.
Андар ин борону гил ӯ кай равад?
Бар сару ҷони ту ӯ товои шавад.*

Меҳмон бо шунидани ин суханон саҳт барошуфт. Зуд аз ҷо часту гуфт: -Эй зан, ман чакма (н) дорам, аз гил боке надорам. Ман рафтам, Худо хофиз!

Зан бисёр нороҳат шуд; ба зориву илтимос афтоду гуфт: -Шӯхӣ кардам, ба худ магир.

Аммо фоидае надошт. Соҳибони хона вақте меҳмонро дар холи рафтан диданд, бар андӯху ғамашон афзуда шуд; чун сурати ӯ дар биёбон монанди шамъе нурафшонӣ мекард. Хиёли он меҳмон ҳар лаҳза бар дили он марду ин меомад ва мегуфт:

*Ки манам ёри Хизир, сад ганҷу ҷуд,
Мефишондам, лек рӯзитон набуд.*

Эй бародар, андешаҳое, ки ҳар рӯз бар дил ворид мешаванд, монанди меҳмони тозавори деҳастанд, ки сарашонда меоянд. Ин андешаҳо агарчи бархе ғамолуд ҳастанд, аммо бидон, ки он ғам заминаи шодиро фароҳам мекунад:

*Ҳар даме фикре чу меҳмони азиз,
Ояд андар синаат, ҳар рӯз низ.
Фикро, эй ҷон, ба ҷойи шахс дон,
З-он ки шахс аз фикр дорад қадру ҷон.
Фикри ғам гар роҳи шодӣ мезанад,
Корсозиҳои шодӣ мекунад.*

*Ғам канад беҳи каҷи нусидаро
То намоёд беҳи рӯнӯшидаро.
Ғам зи дил ҳар чӣ бирезад, ё барад,
Дар иваз ҳаққо, ки беҳтар оварад.*

Айюб ҳафт сол мизбони анвоъи балоҳову бемориҳо буд ва дар айни ҳол бо меҳмони Худо сархуш буд, то вақте он балои симич⁸⁸⁷ назди Худо бозмегардад, аз Айюб сипосгузорӣ кунад:

*Ҳафт сол Айюб бо сабру ризо,
Дар бало хуш буд бо зайфи⁸⁸⁸ Худо.
То чу вогардад балои сахтрӯ,
Пеши Ҳақ гӯяд ба сад гун шукр ӯ.
К-аз муҳаббат, бо мани маҳбубкуш,
Ру накард Айюб як лаҳза туруш.
Аз вафову хичлати⁸⁸⁹ илми Худо,
Буд чун ширу асал ӯ бо бало.*

СУҒҒИ ВА МАЙДОНИ ЧАНГ

Суғғие, ки солҳо риёзат дида ва тарки ҳавову ҳавас карда буд, барои он ки аз фазилати чангу чиход дар роҳи Худо маҳрум набошад, ҳамроҳи лашкар ба чанг бо куффор рафт. Дар чое урду зада буданд, ки ногаҳон ҳаёҳуи чанг баланд шуд. Сипоҳиён монанди барқ бар аспҳо частанд ва ба майдони пайкор шитофтанд ва пас аз муддати начандон дароз пирузмандона бо ғаноиму усарои⁸⁹⁰ чанде бозгаштанд. Аммо суғғи натавониста буд бо эшон биравад ва то хоста буд ба худ бичунбад, сипоҳ то қалби душман пеш рафта буд:

⁸⁸⁷ *Симич* - зишт.

⁸⁸⁸ *Зайф* - меҳмон, мусофир.

⁸⁸⁹ *Хичлат* - шарм, ҳаё.

⁸⁹⁰ *Усаро* - асирон.

Монд суфӣ бо буна-в хайма в-зиёф,⁸⁹¹
 Форисон⁸⁹² ронданд то саффи масоф.⁸⁹³
 Чангҳо карда, музаффар омаданд,
 Бозгашта бо ганоим судманд.
 Армугон доданд, к-эй суфӣ, ту низ,
 Ё бурун андохт, настад ҳеч чиз.

Суфӣ нороҳату ғамнок буд. Ҳадяи сарбозонро напазируфт ва ба гушае андохт. Сарбозон гуфтанд: -Чаро асабонӣ ҳастӣ?

Гуфт: -Аз фазоиلى чанг маҳрум шудам.

Сарбозон гуфтанд: -Нороҳат набош, яке аз ин асиронро бигиру сарашро бибур, то ту ҳам дар сафи чиҳодкунандагон дарой.

Суфӣ хушҳол шуд ва асири дастбастаро пушти чодар бурд, то кораш бисозад:

Бурд суфӣ он асири бастаро,
 Дар паси хиргаҳ, ки орад ё гадо.
 Дер монд он суфӣ он ҷо бо асир,
 Қавм гуфто: -Дер монд он ҷо фақир.

Суфӣ таъхир кард, яке аз сипоҳиён пушти чодар рафт, то бубинад чӣ шудааст. Бо камоли тааҷҷуб дид, ки он асири кофир рӯи синаи суфӣ нишаста, гулуи ўро ба дандон гирифта мечавад. Сарбоз париду асирро аз суфӣ ҷудо кард ва ҳамон дам ўро кушт. Он гоҳ рӯ ба суфӣ карду гуфт: -Чӣ шуд, чаро ба ҷои он, ки ту ўро бикушӣ, ў рӯи ту афтода буд?

Гуфт: -Чун қасди сараш кардам ба ҳашм,
 Турфа дар ман бингарид он шӯхчаим.
 Чашмро во кард паҳн ё сӯи ман
 Чашм гардониду шуд ҳушам зи тан.
 Гардиши чашмам маро лашкар намуд,
 Ман надонам гуфт, чун пурҳавл буд?

⁸⁹¹ Зиёф - заифон.

⁸⁹² Форис - аспавор, саворан мохир.

⁸⁹³ Саффи масоф - ҷои чанг.

*Қисса кӯтаҳ кун, к-аз он чашим инчунин,
Рафтам аз худ, уфтодам бар замин.*

Асир нигоҳи ғазабноке ба ман карду ман аз тарс беҳуш шудам ва он гоҳ $\bar{u}$ руи ман париду бақияи мочароро худатон дидед.

Сипоҳиён вақте суханони сӯфиро шуниданд ва ҳолу рузи ўро диданд, ба $\bar{u}$ гуфтанд: -Беҳтар аст ту ҷангу набард бо душманро канор бигзорӣ ва онро ба аҳлаш биспорӣ:

*Қавм гуфтандаш: -Ба пайкору набард,
Бо чунин заҳра, ки ту дорӣ, магард.
Чун зи чашими он асири бастадаст
Ғарқа ғаштӣ, киштиш ту даршикаст.
Пас миёни ҳамлаи шерони нар,
Ки бувад бо тегашон чун гӯй сар.
Қай тавонӣ кард дар хун ошино,
Чун найӣ бо ҷанги мардон ошно.
Инчунин ҳуше, ки аз муше парид,
Андар он саф тег чун хоҳӣ кашид?
Кори туркон аст на таркон,⁸⁹⁴ бирав,
Ҷойи таркон ҳаст хона, хона шав.*

ҶИҲОДИ АКБАР

Солиёне пеш марде мезист ба номи Айёзӣ, ки ҳам ҷанговар буд ва ҳам зоҳиду покдоман. Айёзӣ навад бор бо тани урёну бидуни зирех ба майдони корзор рафт, ба умеди он, ки ба ғайзи бузурги шаҳодат ноил ояд, вале алорағми захмҳои мутааддиде, ки бар пайкари $\bar{u}$ ворид омад, кушта нашуд. Инак, дунболаи мочароро аз забони Айёзӣ бишнавам.

Бо он ки толиби шаҳодат будам, ҳеҷ гоҳ ба он даст наёфтам. Саранҷом ба ибодату чилланишиниву хилват,

⁸⁹⁴Таркон - лақаби занон аз олами бибӣ ва бегима.

ки риёзати нафсу чиҳоди акбар аст, рӯй овардам. Дар хилвати риёзат будам, ки рӯзе садои табли чанговаронро шунидам. Нафси ман ба чангу корзор бо душманон роғиб шуд.

Ба нафс гуфтам: -Ин майл ба чанг аз кучо дар ту пайдо шуд?

*Гуфтам: -Эй нафси хабиси бевафо,
Аз кучо майли ғазо, ту аз кучо?
Рост гӯй, эй нафс, к-ин ҳилатгарист,
Варна нафси шаҳват аз тоат барист.
Гар нагӯӣ рост, ҳамла орамат,
Дар риёзат сахттар афишорамат.*

Гуфт: -Дар хилвати риёзат ту ҳар рӯз маро мекушӣ ва ҳеҷ кас ҳам аз ҳоли ман хабар надорад. Мепиндорам агар дар майдони чанг кушта шавам, ду ғоида дорад; аввалан, аз ин ки ҳар рӯз чандин бор бимирам, халос мешавам; сониян, мардум аз шучоату мардонагӣ ва азхудгузаштагии ман огоҳ мешаванд.

Ба нафс гуфтам: -Ин нифоқ аст. Туро дар ин чиҳоди акбар ниғаҳ медорам ва то зиндаам, аз хилват сар барнамедорам:

*Гуфтам: -Эй нафсак, мунофиқ зистӣ,
Ҳам мунофиқ мемури, ту чистӣ?
Дар ду олам ту муроӣ⁸⁹⁵ будай,
Дар ду олам ту чунин беҳудаӣ.
Назр кардам, ки зи хилват ҳеҷ ман
Сар бурун н-орам, чу зинда-ст ин бадан.
З-он ки дар хилват ҳар он чӣ тан кунад,
Н-аз барои рӯйи марду зан кунад.
Чунбишу оромиш андар хилваташ,
Ҷуз барои Ҳақ набошад нияташ.
Ин чиҳоди акбар аст, он асгар аст,
Ҳар ду кори Рустам асту Ҳайдар аст.*

⁸⁹⁵ Муроӣ - риёкор, дуруя, мунофиқ.

КАНИЗИ ЗЕБО ВА ПОДШОҲИ ТАРСУ

Солҳо пеш марде хушгузарону шахватрон бар Миср ҳукумат мекард. Рузе яке аз хабарчинон ба султон гуфт: -Амири Мавсил канизаки бисёр зебое дар ихтиёр дорад. Он каниз дар зебой монанде надорад.

Сипас акси канизро, ки рӯи коғаз кашида шуда буд, ба шоҳ нишон дод. Шоҳ бо дидани акси каниз ҳайрону саргашта шуд ва чом аз дасташ афтод.

Бедиранг паҳлавонеро бо сипоҳи фаровон ба ҷониби Мавсил гусел дошт ва ба ӯ гуфт:

*Ки агар надҳад ба ту он моҳро,
Баркан аз бун он дару даргоҳро.
В-ар диҳад, таркаш куну маҳро биёр,
То кашам ман бар замин маҳ дар канор.*

Паҳлавон ба ҳазорон сипоҳӣ ба сӯи Мавсил рафт. Мавсилро муҳосира карду як ҳафта бар он шаҳр ҳамла овард ва хунҳои бисёре рехт. Шоҳи Мавсил, ки шикастро наздик медид, барои он паҳлавон пайке фиристод, ки: -Мақсуди ту аз ин куштор чист? Агар меҳохӣ шаҳрро бигирӣ, ман онро ба ту таслим мекунам ва худ меравам. Ва агар тиллову ҷавохир меҳохӣ, ҳар чӣ ҳаст, дар ихтиёри ту мегузorem, ниёзе ба куштани мардуми бегуноҳ нест.

Паҳлавон ба пайк гуфт: -Мо аз шумо фақат ин канизро, ки тасвираш рӯи коғаз кашида шуда, меҳоҳем. Агар ӯро ба мо вогузored, коре бо шумо надorem.

Пайк пайғомро ба амири Мавсил расонд. Амир бедиранг канизро назди паҳлавон фиристод.

Паҳлавон то канизро дид, дилбохтаи ӯ шуд:

*Чунки овардаш расул он паҳлавон,
Ғашт ошиқ бар ҷамолаш он замон.
Ишқ баҳре, осмон бар вай кафе,
Чун Зулайхо дар ҳавои Юсуфе.*

Мард дар баробари зани зебо бас нотавону сушт аст,
аз ин рӯст, ки гуфтаанд: «Аз тамосу дидори мардон бо
занон, ба вежа, дар хилват, бояд парҳез кард»:

*Ҳеч касро бо занон маҳрам мадор,
Ки мисоли ин ду пунба-сту шарор.*

Ҳиммати Юсуф меҳодад, то аз макри Зулайхо бираҳад:

*Оташе бояд бишуста з-оби Ҳақ,
Ҳамчу Юсуф муътасим андар раҳақ.⁸⁹⁶
К-аз Зулайхои латифи сарвақд,
Ҳамчу шерон ҳештанро вокашад.*

Боре, паҳлавон аз Мавсил бозгашт ва дар бешае фуруд
омад, оташи ишқи каниз дар ҷони ӯ ончунон шӯъла
кашид, ки ихтиёрро аз ӯ рабуд. Ба қасди дидори он маҳрӯ
даруни чодар рафт ва бо каниз ҳамбистар шуд. Дар ин
ҳангом буд, ки ҳаёҳӯе аз лашкар бархост. Паҳлавон
саросема аз ҷо ҷафт ва шамшер ба даст ба миёни сипоҳ
рафт. Дид шери наре аз даруни найзор берун омада ва ба
суи сарбозон ҳамлавар шудааст. Бедиранг ба суи шер
рафт ва кори ӯро сохт. Каниз аз шучоати ӯ дар шигифт
монд. Пас аз он ба чодари каниз рафт ва коре, ки набояд
мешуд, сурат гирифт. Пас аз он паҳлавон дар фикр рафт
ва аз кардаи худ пушаймон шуд. Канизро савганд дод, то
ҷизе аз ин мочаро барои шоҳ нагуяд.

Пас аз ҷанд рӯз лашкар ба Миср расид ва паҳлавон
канизро назди шоҳ овард:

*Чун бидид ӯро халифа, маст гашт,
Пас зи бом афтод ӯро низ ташт.⁸⁹⁷
Дид сад чандон, ки васфааш карда буд,
Кай бувад худ дида монанди шунуд?
Он халифа кард рои иҷтимоъ,
Сӯи он зан рафт аз баҳри ҷимоъ.⁸⁹⁸*

⁸⁹⁶ Оташе аз оби Ҳақ фуруништаста лозим аст, то Юсуф худро азамали ҳаром боздорад.

⁸⁹⁷ Аз бом афтодани ташт - расво шудан, овоза шудани ягон воқеа.

⁸⁹⁸ Ҷимоъ - ҳамбистар шудан.

Шоҳ бо каниз хилват карда ва қасди наздикӣ дошт. Дар ин ҳангом муше зери фарш ҳаракат кард ва садои хиш-хише омад. Шоҳ гумон кард мор аст, аз тарс рангаш парид ва шаҳваташ хомӯш шуд. Каниз, ки тарсу нотавонии шоҳро дид, хандааш гирифт ва ҳар чӣ хост худро назорат кунад, натавонист:

*Зан бидид он сустии ӯ аз шигифт,
Омад андар қаҳқаҳа, ханда-и гирифт.
Ёдаш омад мардии он паҳлавон,
Ки бикишт ӯ шеру андомаш чунон.
Ғолиб омад хандаи зан, шуд дароз,
Ҷаҳд мекарду намешуд лаб фароз.*

Шоҳ донист, ки розе дар кор аст. Шамшер бароварду гуфт: -Бигӯ, сабаби ин ханда чист? Агар росташро бигӯй, озодат мекунам ва осебе ба ту намерасонам.

Каниз тамоми дostonро барои шоҳ бозгуфт ва аз мардонагиву шучоати паҳлавон ҳикоят кард. Шоҳ ба худ омаду фаҳмид чӣ хатоҳое, ки ӯ дар мавриди дигарон анҷом дода ва дигарон ҳам дар мавриди ӯ раво доштанд. Ӯ ба номуси амири Мавсил хиёнат кард ва фармондеҳаш ба номуси ӯ:

*Шоҳ бо худ омад, истиғфор кард,
Ёди ҷурму зиллату исрор кард.
Гуфт бо худ: -Он чӣ кардам бо касон,
Шуд ҷазое он ба ҷони ман расон.
Қасди ҷуфти дигарон кардам зи ҷоҳ,
Бар ман омад ону афтодам ба ҷоҳ.
Ман дари хона(й) каси дигар задам,
Ӯ дари хона(й) маро зад лоҷарам.
Ҳар кӣ бо аҳли касон шуд фисққӯ,
Аҳли худро дон, ки қаввод⁸⁹⁹ аст ӯ.
З-он ки мисли он, ҷазое он шавад,
Чун ҷазои сайиға⁹⁰⁰ мислаш бувад.*

⁸⁹⁹ Қаввод - касе, ки даллолии кори ношоисга мекунад; далла.

⁹⁰⁰ Сайиға - бад, дурушт.

Шоҳ паҳлавонро бахшид. Канизро низ ба ҳамсари он паҳлавон даровард ва аз ӯ хост, то он мочароро барои касе бознагӯяд ва ҳатто ба он паҳлавон низ нагӯяд, ки шоҳ аз хиёнати ӯ огоҳ шудааст:

*«Раббано инно заламно»,⁹⁰¹ сахв рафт,
Раҳмате кун, эй раҳимиҳот зафт.
Афв кардам, ту ҳам аз ман афв кун,
Аз гуноҳи нав, зи заллоти⁹⁰² куҳун.*

ГАВҲАРШИНОСӢ ВА ФАРМОНИ МАСНУӢ

Султон Маҳмуд рӯзе ба дарбор рафт ва дар чамъи бузургони кишвар ҳузур ёфт.

Султон дар он рӯз гавҳари дурахшонеро дар овард ва онро дар дасти вазир гузошту гуфт: -Ба назари ту, ин ҷавоҳир чӣ қадар арзиш дорад?

Вазир посух дод: -Сад хирвор тилло қимати он аст.

Шоҳ гуфт: -Онро бишкан ва хурд кун.

Вазир гуфт: -Чӣ гуна ин корро бикунам? Ба хизона латма⁹⁰³ меҳурад. Салоҳи кишвару шоҳ нест, ки ин ҷавоҳири қиматӣ аз байн биравад.

Шоҳ ба ӯ офарин гуфт ва хилъате ба ӯ бахшид. Чанде сарриштаи гуфтугӯ иваз шуд ва сӯхбатҳои гуногун аз ҳар даре пеш омад. Он гоҳ шоҳ ҷавоҳирро ба яке аз ҳоҷибон⁹⁰⁴ доду гуфт: -Ба назари ту, ин ҷавоҳир чӣ қадар меарзад?

Ҳоҷиб гуфт: -Ба баҳои нисфи мамлакат меарзад.

Шоҳ гуфт: -Онро бишкан.

Ҳоҷиб гуфт: -Ҳайф аст, дастам барои шикастани он

⁹⁰¹Худоё, мо ба худ ситам кардем.

⁹⁰²Заллот- хатоҳо, корҳои номакбул.

⁹⁰³Латма - зарба, зиён.

⁹⁰⁴Ҳоҷиб - дарбон, пардадор.

ҳаракат намекунад.

Шоҳ ба ӯ низ хилъате бахшид ва ҳукуқашро афзоиш дод.

Он гоҳ аз так-таки амирони ҳозир дар маҷлис ҳамон суолу ҳамон дархостро кард ва ҳамон ҷавобро шунид. Ҳеҷ кадом ҳозир нашуданд он ҷавоҳири қиматино хурд кунанд ва аз байн бубаранд.

*Инчунин гуфтанд панҷоҳ - шаст амир,
Ҷумла як-як ҳам ба тақлиди вазир.
Гарчи тақлид аст устуни ҷаҳон,
Ҳаст русво ҳар муқаллид з-имтиҳон.*

Саранҷом шоҳ Аёзро хост ва ҷавоҳирро ба ӯ нишон доду гуфт: -Ин ҷавоҳир чӣ қадар меарзад?

Аёз гуфт: -Беш аз он, ки битавонам бигӯям.

Шоҳ гуфт: -Онро зуд бишкан.

Аёз дар остин чанд санг дошт. Фавран даровард ва он ҷавоҳирро хурду рез-рез кард. То ин корро кард, фарёди эътирози ҳамаи ҳозирон баланд шуд:

*Чун шикаст ӯ гавҳари хос он замон,
З-он амирон хост сад бонгу фиғон.
К-ин чӣ бебокест? Валлаҳ кофар аст,
Ҳар кӣ ин пурнур гавҳарро шикаст.*

Аёз дар посухи онон гуфт: -Оё фармони шоҳ бештар меарзад ё ин ҷавоҳир? Чашми шумо ба ҷавоҳир аст, аммо гӯши ман ба фармони шоҳ аст. Ман ба ӯ таваҷҷӯҳ дорам ва шумо ба ин:

*Амри султон беҳ бувад неши шумо,
Ё ки ин некӯ гуҳар? Баҳри Худо.
Эй назартон бар гуҳар, бар шоҳ на,
Қиблатон гул асту ҷода(й) роҳ на.
Ман зи шах барменагардонам басар,⁹⁰⁵
Ман чу муширик рӯйи норам бо ҳаҷар.⁹⁰⁶*

⁹⁰⁵ Басар - чашм.

⁹⁰⁶ Ҳаҷар - санг.

Ҳозирон дар маҷлис мутаваҷҷеҳи хатои худ шуданд ва забони узрхоҳӣ кушоданд.

Шоҳ низ, ки меҳост мизони фармонбардории амирони худро дарёбад, барошӯфта буд ва меҳост ҳамаи оноро ба кайфари фармоншиканӣ аз тег бигзаронад, аммо Аёз ба шафоати эшон бархост ва шоҳ ба эҳтироми ӯ аз гуноҳи эшон даргузашт.

Дар ин дoston Аёз рамзи он орифи ворааст, ки дар иҷрои ҳукми Ҳақ ва пойбандӣ ба он чӣ лозимаи бандагиву фармонпазирии Парвардигор аст, гавҳари худии худро мешиканад ва аз сари анонийяти⁹⁰⁷ хеш бармехезад. Барои ӯ ҳеҷ чиз, чуз фармонҳои ҳазрати Ҳақ, арзиш надорад ва ҳама чиз дар баробари Он ночиз аст, гарчи қиматитарин ҷавоҳири ҷаҳон бошад. Он амирон низ рамзи касоне ҳастанд, ки ҷашм дар завоҳир доранд ва азамати фармони Ҳақро дарнаёфтаанд. Инонанд, ки дар бояду набоядҳои шаръ чуну чаро мекунанду барои он фалсафа мебофанд ва он чӣ ба мазоқашон хуш наёяд, каноре мениҳанд. Ва аввал касе, ки чунин кард, Иблис буд, ҳамоне, ки дар иҷрои фармони сачда бар Одам таъаллул⁹⁰⁸ кард ва онро бар хилофи мавозини ақливу усули ҳикмат донист.

⁹⁰⁷ *Анонийят* - манманӣ, худбинӣ.

⁹⁰⁸ *Таъаллул* - баҳонаҷӯӣ.

Дафтари шашум

БАҲОИ ҲАР КАС БА МИҚДОРИ ҲИММАТИ ЎСТ

Воиз дар масҷид бар фарози минбар мардумро бо маорифи динӣ ошно мекард. Дар ин ҳангом аз миёни амбият марде бархост ва гуфт: -Эй марди хирадманд, пурсише дорам, агар иҷозат диҳед, бипурсам.

-Бипурс.

-Агар парандае бар болои бурҷе бинишинад, сари он паранда бехтар аст ё думи он?

-Агар рӯи ба сӯи шаҳр ва думаш ба тарафи деҳ бошад, сараш бар думаш фазилат дорад; ва агар думаш ба сӯи шаҳру сараш ба тарафи деҳ бошад, думаш бар сараш фазилату бартарӣ дорад:

*Гуфт: -Агар рӯи ба шаҳру дум ба деҳ,
Рӯи ӯ аз думи ӯ медон, ки беҳ.
В-ар сӯи шаҳр аст дум, рӯи ба деҳ,
Ҳоки он дум бошу аз рӯи бичеҳ.*

Дар ин дoston шаҳр рамзи маркази хубихову фазоил ва деҳ рамзи нодонию руқуд аст. Ва мақсуд он аст, ки шарофати сар ё дум баста ба ҷиҳатест, ки мутаваҷҷеҳи он аст; яъне арзиши ҳар кас ба миқдори ҳадафест, ки ба он рӯ кардааст. Ва баҳои ҳар инсон ба андозаи ҳиммати ӯст. Ҳар чӣ инсон баландҳимматтар пурбаҳо; ва ҳар чӣ камҳимматтар камбахову беарзиштар аст.

*Мург бо пар мепарад то ошён,
Парри мардум ҳиммат аст, ӯ мардумон!
Ошиқе, к-олуда шуд дар ҳайру шар,
Ҳайру шар мангар ту, дар ҳиммат нигар.
Боз агар бошад сапеду беназир,
Чунки сайдаш муш бошад, шуд ҳақир.
В-ар бувад ҷугдеву майли ӯ ба шох,
ӯ сари боз аст, мангар дар қулоҳ.*

ИШҚИ ҒУЛОМИ ҲИНДӢ БА ДУХТАРИ АРБОБ

Солҳо пеш марди сарватманде як ғуломи ҳиндӣ дошт. Ӯ ба амри таълиму тарбияти он ғулом химмат гумошт ва шамъи ҳунарро дар дили ӯ барафрӯхт. Арбоб духтаре низ дошт, ки бисёр муаддабу хушрафтор ва низ зебо буд.

Духтар бузург шуда буд ва бояд ба хонаи бахт мерафт. Хостгорони зиёде барои ӯ меомаданд, ки ҳама сарватманд ва аз табакаи ашроф буданд. Аммо падар диндорӣ ва ахлоқу начобатро бар сарват муқаддам дошт ва духтарашро бо акди чавоне порсову некӯкор даровард:

*Гуфт хоҷа: -Молро набвад субот,
Рӯз ояд, шаб равад андар ҷиҳот.
Ҳусни сурат ҳам надорад Ӯтибор,
Ки шавад рух зард аз як захми хор.
Саҳл бошад низ меҳтарзодагӣ,
Ки бувад гарра ба молу борагӣ.
Кор тақво дораду дину салоҳ,
Ки аз ӯ бошад ба ду олам фалоҳ.
Кард як домоди солеҳ ихтиёр,
Ки буд ӯ фаҳри ҳама хайлу⁹⁰⁹ табор.*

Ғулом, ки дилбохтаи духтари арбоб буд, аз шунидани хабари издивоҷи ӯ саҳт андӯҳин шуд ва дар бистари беморӣ афтод ва рӯз ба рӯз ҳолаш ваҳимтар⁹¹⁰ мешуд. Арбоб барои илоҷи ӯ табиб меовард, чун дарди ӯро намедонистанд, дармонҳо суде ҳам намебахшид ва ғулом рӯз ба рӯз лоғару нотавонтар мешуд.

Шабе арбоб ба ҳамсараш мегӯяд: -Ту барои ин ғулом монанди модарӣ. Бо ӯ сӯҳбат кун, то дарди дилашро

⁹⁰⁹Хайл - ҷамоа, қавм.

⁹¹⁰Ваҳим - нгувор; хатарнок, бад.

барои ту бигӯяд, шояд аз сабаби бемории ӯ огоҳ шавем.

Ҳамсари арбоб чунин кард ва ғулом дарди дилашро барои ӯ гуфт. Зан барошuft, аммо ба рӯи худ наёвард. Бедиранг матлабро бо шавҳараш дар миён гузошт.

Арбоб гуфт: -Бояд коре кунем ғулом беҳбуд ёбад, чун агар вазъи ӯ ба ҳамин сурат идома ёбад, аз беморӣ хоҳад мурд. Чора он аст, ки ба ӯ бигӯем, духтарро аз домод чудо мекунем ва ба ту медиҳем.

Ба ҳамсараш гуфт: -Ту дили ӯро хуш кун ва бигӯ, яқин бидон, ки ҳақиқатан духтари мо ҳамсари ту хоҳад шуд.

Зан чунин кард ва ғуломро умедвор сохт, ки ба висоли духтар хоҳад расид. Ғулом низ шоду хушхол шуд ва рӯз ба рӯз ҳолаш беҳтар мешуд.

Муддате гузашт. Вақте холи ғулом комилан хуб шуд, арбоб зиёфате тартиб дод ва ғуруҳеро даъват карду гуфт: -Меҳоҳам ғуломро домод кунам.

Арбоб дар шаби зифоф мардеро ба шакли занон дароварду ороиш намуд ва ӯро вориди утоқи торик кард ва ғуломро низ он ҷо дар оғӯши арӯс фиристод.

Шаб бо ҳамаи сахтиҳо бар ғулом гузашт. Субҳ ба ҳаммом рафт ва пас аз ҳаммом ба ҳаҷла⁹¹¹ оварданд ва дар канори он духтар нишонданд.

Ҳама аз нақша боҳабар буданд, ҷуз ғуломи бечора. Ғулом нигоҳе нафратангез ба духтар кард ва ба ёди мочарси шаб афтод ва меҳри духтар яксара аз дилаш бирафт.

Соате дар вай назар кард аз инод,⁹¹²

Онгаҳон бо ҳар ду дасташ даҳ бидод.

Гуфт: -Касро худ мабодо иттисол,⁹¹³

Бо чу ту нохуш арӯси бадфиёл.

Достони ин духтар ва шаби зифофи ғулом достони

⁹¹¹ *Ҳаҷла* - хонаи ораста барои арӯсу домод.

⁹¹² *Инод* - ситеза.

⁹¹³ *Иттисол* - пайвастагӣ; маҷозан висол.

дунёст ва комёбиҳои он. Дунё чилваҳои фиребандае дорад. Аз дур дилорову зебост, аммо вақте инсон бад-он мерасад, чизе ҷуз ранҷу андӯху дард надорад:

*Ҳамчунон ҷумла нағимӣ ин ҷаҳон,
Бас ҳуш аст аз дур пеш аз имтиҳон.
Менамояд дар назар аз дур об,
Чун рағбӣ наздик, бошад он сароб.
Гандапир аст ўву аз бас ҷоплус,
Ҳеширо ҷилва кунад чун наварўс.
Ҳин, маҷнав мағрури он гулгунааш,
Нўши нешолудаи ўро мачаш.
Ошкоро дона, пинҳон доми ў,
Ҳуш намояд 3-аввалат инъоми ў.*

ДУЗДИ ЧАРОҒХОМУШКУН

Шаб буд ва мард дар хонааш орамида буд. Ногаҳон садои пое шунид. Чахмоқро бардошт, то шамъро рӯшан кунад. Дар ин хангом дузд омад ва назди ў нишаст. То чахмоқ чарақа мезад, дузд сарангушташро бар сари чарақа мегузошт ва онро хомуш мекард. Марди бечора гумон мекард, ки оташ худ ба худ хомуш мешавад. Бо худ гуфт: -Ҳатман ин чахмоқ рутубат бардошта, ки зуд хомуш мешавад.

Марди бечора ба хоҳири торикии шаб дуздиро, ки рӯ ба рӯи ў истода буд, намедид.

*Бас ки зулмат буду торикӣ зи пеш,
Менадид отаикушери пешӣ хеш.*

Дар дили кофирон низ чунин дузде нишаста ва ҳар чарақаи тобнокери зуд хомуш мекунад ва ў ба сабаби заъфи биной намебинад; вагарна Худое, ки чун офтоб ошкор аст, чӣ гуна дида намешавад ва вучодаш инкор мегардад? Оё хона бидуни банно ё навишта бидуни нависанда қобили тасаввур аст?

Ҳамчунин аст ҷаҳони бидуни Холиқ:

*Инчунин отаикуше андар дилаи,
Дидаи кофар набинад аз амаи.
Чун намедонад дили донандае?
Ҳаст бо гарданда гардонандае.
Чун намеғуйӣ, ки рӯзу шаб ба х(в)ад,
Ба Худованде кай ояд, кай равад?
Хона бо банно бувад маъқултар,
Ё ки бе банно? Бигӯ, эй камҳунар!
Ҳатт бо котиб бувад маъқултар,
Ё ки бе котиб? Биандеш, эй писар!*

ТАДБИРИ АЁЗ ВА АҚЛИ СӢ АМИР

Аёз назди султон Махмуд бисёр азизу мӯхтарам буд. Ӯро он қадар дӯст медошт, ки ҳукуки вайро се баробари дигар амирон мепардохт. Амирони султон ҳамвора ба Аёз ҳасад меварзиданд ва дар дил аз ин рафтори султон нохушнуд буданд. Саранҷом рӯзе забон ба сухан кушоданд ва ба султон гуфтанд: -Ӯ, ки ақли се нафарро надорад, чаро ҳукуки се танро ба ӯ медиҳӣ?

*Чун амирон аз ҳасад ҷӯшон шуданд,
Оқибат бар шоҳи худ таъна заданд.
К-ин Аёзи ту надорад се хирад,
Ҷомагии се амир ӯ чун хӯрад?*

Шоҳ барои он ки посухи амалӣ бо эътирози амирон дода бошад, рӯзе бо он се нафар ба сахро рафт. Аз дур корвоне дид. Яке аз он амиронро ба самти корвон фиристоду гуфт: -Бирав аз эшон бипурс, аз кучо омадаанд?

Амир бо суръат рафту пас аз муддате бозгашт ва гуфт: -Аз Рай меоянд.

Султон гуфт: -Мақсадашон кучост?

Амир мақсади онҳоро напурсида буд ва намедонист

кучо мераванд ва аз ин пурсиши шоҳ дармонда шуд. Он гоҳ султон...

*Дигареро гуфт: -Рав, эй Булғало,
Бозпурс аз корвон, ки: -То кучо?
Рафту омад, гуфт: -То сӯи Яман.
Гуфт: -Рахташ чист, ҳон, эй муътаман?
Монд ҳайрон, гуфт ба мире дигар:
Ки бирав вопурс рахти⁹¹⁴ он нафар.
Бозомад, гуфт: -Аз ҳар ҷинс ҳаст,
Ағлаби он косаҳои розӣ⁹¹⁵ аст.*

Шоҳ пурсид: -Кай аз шаҳри Рай хориҷ шудаанд?

Он амир ҷавобе надошт. Ба ҳамин тартиб шоҳ се амирро яқояк бо пурсише фиристод ва ҳангоми бозгашт пурсиши дигаре кард ва он амир, ки танҳо посухи ҳамон пурсиши нахустинро оварда буд, дар ҷавоб мемонд. Ба ақли ҳеҷ як аз эшон нарасида буд, ки вақте ин фосилаи тӯлониро меравад, аз корвониён ҳама иттилооти лозимро касб кунад.

Шоҳ дар поён гуфт: -Ман як рӯз Аёзро фиристодам, то аз корвоне, ки дар дурдаст буд, бипурсад, аз кучо меоянд? Ӯ рафту бидуни супориши ман ҳамаи иттилооти лозимро аз онон касб кард:

*Гуфт амиронро, ки: -Ман рӯзе ҷудо,
Имтиҳон кардам Аёзи ҳешро.
Ки бипурс аз корвон, то аз кучост?
Ӯ бирафт, ин ҷумла вопурсид рост.
Бе васийят, бе ишорат, як ба як
Ҳолашон дарёфт берайбеву шак.
Ҳар ҷӣ з-ин се мир андар се мақом,
Кашф шуд, з-ӯ он ба як дам шуд тамо.*

Эй бародар, арзиши одамон ба нерӯи ақл ва андешаву тадбири ӯст. Басо касон, ки дар зоҳир як тан беш нестанд, аммо дар ҳақиқат кори як умматро мекунанд.

⁹¹⁴Рахт - коло, асбобу анҷоми сафар.

⁹¹⁵Розӣ - мансуб ба шаҳри Рай.

САЙЁДИ ЗОҲИДНАМО ВА МУРҒИ ЗИРАК

Сайёд худро бо барги дарахтон пушонда буд, то парандагон мутаваҷҷеҳи ӯ нашаванд ва ба ҳавои барчидани донаҳое, ки бар замин афтода буд, бар замин нишинанд ва дар доми ӯ гирифтोर оянд. Парандае ба он су наздик шуд; чун зирак буд, сайёдро диду бозшинохт ва донист, ки инсон аст, на гиёҳе рӯида аз замин:

*Мургак омад сӯи ӯ аз ношинохт,
Пас тавофе карду пеши мард тохт.
Гуфт ӯро: -Кистӣ ту? Сабзпуш!
Дар биёбон, дар миёни ин вуҳуш.
Гуфт: -Марди зоҳидам ман мунқатеъ,⁹¹⁶
Бо гиёҳе гаштам ин ҷо муқтанеъ.⁹¹⁷
Зухду тақворо гузидам дину кеи,
З-он ки медидам аҷалро пеши хеш.*

Гуфтугӯи чолибу шунидание миёни он мурғ ва сайёд сурат гирифт, ки нуктаҳои дақиқро дар бар дорад. Мурғ аз сайёд пурсид: -Ту кӣ ҳастӣ ва ин ҷо чӣ мекунӣ?

-Марди зоҳиде ҳастам, ки аз мардум буридаам ва бо гиёҳе қаноат кардаам.

-Аммо, эй мард, хилватнишиниву тарки дунё дар ойини Муҳаммад салаллоҳу алайҳи ва саллам писандида нест. Он Паёмбар аз тарки дунё наҳй⁹¹⁸ кардааст. Ташвиқ ба намози ҷумъа ва ҷамоат, вочиб кардани амр ба маъруф ва наҳй аз мункар, лузуми бурдборӣ дар баробари бадхӯён, таъкид бар судманд будан ба ҳоли инсонҳо ва дахҳо ҳукм аз ин қабил далели ин амр аст, ки мусулмон

⁹¹⁶Мунқатеъ - буридашуда; аз мардум ҷудо.

⁹¹⁷Муқтанеъ - қаноаткунанда, қонеъ.

⁹¹⁸Наҳй - маън; боздоштан.

бояд дар иҷтимоъ ва миёни мардум зист кунад.

-Аммо муошират бо одамиён ва дар иҷтимоъ зистан даххо зиён бар инсон ворид меоварад; ҳатто дини инсонро дар маърази нобудӣ қарор медиҳад.

-Бояд бо роҳзанони дин ҷангид.

*Ирқи⁹¹⁹ мардӣ он гаҳе пайдо шавад,
Ки мусофир ҳамраҳи аъдо⁹²⁰ шавад.*

-Оре, агар нерӯу тавон бошад, бояд бо душман набард кард, дар ҳоле ки:

*Чун набошад қуввате, парҳез беҳ,
Дар фирори лоютоқ осон бичеҳ.⁹²¹*

-Дар кор бояд садоқату самимият бошад ва дар ин сураат дӯстони бисёре бо инсон ҳамроҳ мешаванд ва уро ёрӣ мерасонанд.

Ин гуфтугӯ чанде ба тӯл анҷомид ва суҳанони сайёдро паранда яқояк посух дод. Дар ин миён нигоҳи паранда ба донаҳои гандуме, ки бар замин рехта буд, афтод. Пурсид:

-Гандум моли кист?

Сайёд гуфт: -Амонати ҷатимест, ки васӣ надорад.

Паранда гуфт: -Ман дармондаву парешонҳолам ва бар инсонии музтар мурдор ҳам ҳалол аст, чӣ расад ба моли ҷатим.

Инро гуфту ба ҳавои хӯрдани гандумҳо ба тарафи донаҳо рафт, аммо дар дами сайёд гирифтормад. Тоза фаҳмид, чӣ фиребе хӯрдааст. Навҳаву зорӣ кард, ки суде набахшид.

*Гуфт он мург: -Ин сазои ӯ бувад,
Ки фусуни зоҳидонро бишнавад.
Гуфт зоҳид: -На, сазои он нашоф,⁹²²
Ки хӯрад моли ҷатимон аз газоф.*

⁹¹⁹Ирқ - рағи бадан.

⁹²⁰Аъдо - ҷамъи идғ.

⁹²¹Аз коре, ки тоқати онро надорӣ, ба осонӣ фирор кун.

⁹²²Нашоф - ҷунун ва девона.

Он мурғ бохушу зирак буд, аммо шиками гурусна ва тамаъ чашми ақлу андешаи ўро кўр кард ва ўро ба сӯи дона кашиду дар дом гирифтор кард.

ДУЗДИ МЕШ ВА МАРДИ ТАМАЪКОР

Мард меши нари шохдори худро ба таноб баста буд ва ба дунболи худ мекашид. Дузд танобро бурид ва мешро рабуду бурд. Сохиби меш вақте аз воқеа огоҳ шуд, ба чувтучу пардохт, то дузд ро биёбад. Саранҷом дузд ро бар сари чоҳе ёфт.

Дузд, ки донист сохиби меш ўро ёфта, найранге зад, то аз дасти ў бигрезад. Фарёд баровард, ки: -Эй вой бар ман! Бечора шудам.

Сохиби меш наздик омаду пурсид: -Чӣ шуд?

Дузд гуфт: -Ҳамёни тиллоям, ки сад динор дар он аст, дар чоҳ афтада ва наметавонам онро берун оварам. Агар онро бароям биёварӣ, даҳ динори онро ба ту медиҳам.

Сохиби меш бо худ гуфт: -Меши ман беш аз як динор намеарзад, агар ҳамёни ўро биёварам, сохиби даҳ меш мешавам.

Ў аз андешаи меш фориғ шуд ва ба дунболи ҳамёни тилло рафт. Либосҳояш ро кашид ва ворида чоҳ шуд. Дузд ҳам бедиранг либосҳои ўро бардошту гурехт ва сохиби меш илова бар меш либосҳояш ро низ аз даст дод:

Чомаро барканду андар чоҳ рафт,

*Чомаҳоро бурд ҳам он дузд тафт.*⁹²³

Эй бародар, бояд дурандеш буд ва саранҷоми корро дид ва дар тасмим шитоб накард. Ва бидон, ки тамаъ ҳамеша чароғи ақло хомӯш ва инсонро гирифтор месозад ва ҳақиқати амро мепӯшонад:

⁹²³Тафт - тунду тез, бо шитоб.

*Ҳозиме бояд, ки раҳ то даҳ барад,
Ҳазм набвад, тамъи тоъун⁹²⁴ оварад.
Ў яке дузд аст фитнасирате,
Чун хиёл уро ба ҳар дам сурате.
Кас надонад макри ў, илло Худо,
Дар Худо бигрезу вораҳ з-он даго.⁹²⁵*

ОШИҚИ ХУФТА ВА ТАНБЕҲИ МАЪШУҚ

Дар рӯзгорони гузашта ошиқе буд, ки дерзамоне дар андешаи расидан ба маъшуқи моҳруи худ месӯхту месохт. Аз он ҷо, ки ҷуянда саранҷом ёбанда аст, рӯзе маъшуқаш ба ӯ гуфт: -Имшаб дар фалон манзил биё, то нимаҳои шаб назди ту оям.

Ошиқ бо шунидани ин мужда аз шодӣ дар пӯст намегунҷид. Ба шукронаи висоли ёр қурбонӣ кард ва нони садақа дод. Шаб ба умеди дидори ёр дар он ваъдагоҳ ба интизор нишаст. Наздики нимаҳои шаб буд, ки хоб бар ӯ голиб омад ва ғушае афтод.

Маъшуқ ба он манзил омад ва чун дид ошиқ хобидааст, чанд чормағз бардошту дар чайби ӯ ниҳод ва манзилро тарк кард. Яъне, ту бачай ва бояд чормағзбозӣ кунӣ, на ишқбозӣ:

*Ошиқи худро фитода, хуфта дид,
Андаке аз остини ў дарид.
Гирдаконе чандаш андар чайб кард,
Ки ту тифли, гир ин, мебоз нард.
Чун сахар аз хоб ошиқ барҷаҳид,
Остину гирдаконҳоро бидид.
Гуфт: -Шоҳи мо ҳама сидқу вафост,
Он ҷӣ бар мо мерасад, он ҳам зи мост.*

Эй бародар, ишқ ба ҳазрати Ҳақ, ки ҷамили мутлақ ва

⁹²⁴Тоъун - вараме, ки дар пистон, багал, буни рон ва ё узви дигар пайдо шуда, онро фосид кунад.

⁹²⁵Даго - хилағар.

зебоии беҳамтоист, бо худписандиву хоболудагӣ созгор нест. Онон, ки ошиқони ростини кӯйи Ўянд, шабҳо то ба субҳ бедоранд ва дар сузу гудоз. Фиреби муддаиёни дуруггуро нахур, ки ба газоф лофи ишқ мезананд ва ба ҳақиқат аз ишқ нишоне дар онон нест.

*Ишқу номус, эй бародар, рост нест,
Бар дари номус, эй ошиқ, маист,
Хобро бигзор имшаб, эй падар,
Як шабе бар кӯйи беҳобон гузар.
Бингар инҳоро, ки Маҷнун гаштаанд,
Ҳамчу парвона ба вуслат⁹²⁶ куштаанд.*

ИСТИҚОМАТИ БИЛОЛ ДАР РОҲИ ИСЛОМ

[Билол аз аҳолии Ҳабаша буд, ки падару модарашро ба асорат вориди қазиратулараб карда буданд. Билол гуломи Умайя ибни Халаф - душмани сарсаҳти Паёмбари гиромӣ салаллоҳи алайҳи ва саллам буд. Ў, ки дасташ ба Паёмбар намерасид, барои интиқом гуломи тозамусулмони худро ошкоро ва дар баробари чашмҳои тамошогарон шиканча меод. Ў Билолро дар гармтарин рӯзҳои Макка бо бадани бараҳна рӯи регҳои тасфон меҳобонд ва санги бисёр бузург ва доғеро рӯи синаи ӯ мениҳод ва ба ӯ меғуфт: -Аз ту даст барнамедорам, то бар хамин ҳол чон бидиҳӣ ва ё аз эътиқод ба Муҳаммад баргардӣ ва Лоту Уззоро бипарастӣ.

Аммо Билол пайдорӣ мекард ва дар баробари он шиканчаҳои ваҳшиёна танҳо калимае, ки бар забон меронд, «Аҳад» буд, яъне Худо яке аст.]

*Тан фидои хор мекард он Билол,
Ҳоҷааш мезад барои ғушмол.*

⁹²⁶ Вуслат - васл.

*Ки чаро ту ёди Аҳмад мекунӣ?
Бандаи бад, мункири дини манӣ?
Мезад андар офтобаш у ба хор,
У «аҳад» мегуфт баҳри ифтихор.*

Ин вазъ ҳар рӯз идома дошт, то он ки рӯзе Абубакр аз он ҷо гузашт ва садои Билолро шунид, ки мегӯяд: «Аҳад». Вакте ҳамагон рафтанд ва Билол танҳо шуд, назди ӯ рафту гуфт: -Имони худро дар дил нигоҳ дор, аммо дар забон инкор кун, то раҳо шавӣ. Худо бар асрори дилҳо огоҳ аст.

Билол пазируфт ва аз рафтори пешини худ тавба кард. Рузи баъд боз Абубакр аз он ҷо гузашт ва шунид, ки Билол ханӯз «Аҳад» мегӯяд ва амир низ ўро шиканча медиҳад. Дигар бор Билолро панд дод ва Билол тавба кард, аммо дубора тавбаро шикаст:

*Боз пандаш дод, боз у тавба кард,
Ишқ омад, тавбаи ўро бих(в)ард.
Тавба кардан з-ин наमत бисёр шуд,
Оқибат аз тавба у безор шуд.*

Билол, ки аз тавбаҳояш безор шуда буд, натавонист имонашро бипушонад, пас ошкор кард ва тан ба бало супурду гуфт: -Эй Муҳаммад...

*Ишқ қаҳҳор асту ман мақҳури⁹²⁷ ишқ,
Чун шакар ширин шудам аз шӯри ишқ.
Барги коҳам пеши ту, эй тундбод!
Ман чӣ донам, ки кучо хоҳам фитод?
Гар Ҳилолам, гар Билолам, медавам,
Муқтадиш офтобат мешавам.*

Абубакр чун ин суҳанонро аз Билол шунид, аз панд додани ӯ мунсариф⁹²⁸ шуд. Тасмим гирифт ўро бихарад ва аз дасти Умайя бираҳонад. Умайя чун иштиёқи Абубакр дар харидани Билолро дид, бар баҳои ӯ афзуд

⁹²⁷Мақҳур - дучори каҳру ғазаб; мағлуб, шикастхӯрда.

⁹²⁸Мунсариф - дур гардидан.

ва уро ба чандин баробари қимат фурухт. Ӯ гарчи гумон мекард, ки Билолро гарон фурухта, аммо муштарӣ медонист, ки баҳои ӯ ҳазорон ҳазор бештар аз он аст, ки пардохтааст.

СИЛӢ ЗАДАНИ БЕМОР БАР ГАРДАНИ СӢФӢ

Марди беморе назди табиб рафт ва аз ӯ хост дармонаш кунад. Табиб пас аз муоинаи бемор дарёфт ӯ ба маразе мубталост, ки беҳбудӣ аз он муяссар нест ва дармону дору чуз озору азияти бештари бемор суде надорад. Ӯ барои ин ки бемор чанд рӯзи боқимонда аз умрашро ба ҳоли худ бошад ва дар андӯҳи бемориву андешаи марг ба сар набарад, марази уро китмон⁹²⁹ кард ва ба бемор гуфт: -Сабру парҳез барои ин беморӣ зиён дорад, ҳар чи дилат меҳаҳад, анҷом деҳ:

*Гуфт:- Ҳар чӣ-т дил бихаҳад, он бикун,
То равад аз қисмат ин ранҷи куҳун.
Ҳар чӣ хоҳад хотири ту, во магир,
То нагардад сабру парҳезат заҳир.⁹³⁰
Сабру парҳез ин маразро дон зиён,
Ҳар чӣ хоҳад дил, дарораи дар миён.*

Бемор хушҳол шуд ва аз он ҷо барои тафарруч⁹³¹ тафреҳ ба соҳили ҷӯйборе рафт. Дид сӯфие канори ҷӯи об ништа ва дасташро мешӯяд. Аз пушт гардани сӯфиро дид ва васваса шуд, ки як силии маҳкам бар он бинавозад. Ибтидо худдорӣ, кард, аммо билофосила ба ёди гуфтаи табиб афтод, ки «ҳар чӣ дилат меҳаҳад, анҷом деҳ». Пас ба тарафи сӯфӣ ҳарақат кард ва дасташро баланд карду маҳкам бар пушти гардани сӯфӣ зад. Садои тароқ⁹³² баланд шуд. Сӯфӣ ҷо хӯрд, вай

⁹²⁹Китмон - маҳфӣ доштан, пинҳон кардан.

⁹³⁰Заҳир - нола, зорӣ.

⁹³¹Тафарруч - сайругашт, тамошо.

⁹³²Тароқ - овозе, ки аз шикастан ё афтодани чизе ба гуш мерасад.

бечуну чаро яккаи⁹³³ уро гирифт ва хост чанд мушт нисораш кунад. Чун дид марде ранчуру заиф аст ва мумкин аст зарбаҳои мушти у мӯчиби маргаш шавад, аз ин рӯ уро назди қозӣ бурд, то у ҳукм ба қасос кунад:

*Рафт сӯфӣ сӯи он силизанаиш,
Даст зад чун муддаӣ дар доманаиш.
Андар овардаи бари қозӣ кашон,
К-ин хари идборро бар хар нишон.*⁹³⁴

Қозӣ нигоҳе ба муттаҳам кард ва дид марде ранчуру лоғар аст. Пас рӯ ба сӯфӣ карду гуфт: -Чӣ чои қасосу интиқом аст? Ин мард мисли мурда аст, ҳукми шаръ дар бораи зиндаҳо қорӣ мешавад, на мурдаҳо:

*Гуфт қозӣ: -Ман қазодори ҳайам,⁹³⁵
Ҳокими асҳоби ғӯристон каям?
Гуфт сӯфӣ: -Пас раво дорӣ, ки у
Силиям зад бе қасосу бе тасу?*⁹³⁶

Қозӣ ба сӯфӣ гуфт: -Чӣ қадар пул ҳамроҳ дорӣ?

Сӯфӣ гуфт: -Дороиям шаш дирҳам аст.

Қозӣ гуфт: -Се дирҳамро бо худ нигоҳ дор ва се дирҳами дигарро ба ин мард бидех.

Марди бемор бо худ гуфт: -Аҷаб! Қасосам, ки накарданд ҳеч, се дирҳам низ гирам омад. Чӣ силии бобаракате.

Дар ин миён ногаҳон нигоҳаш ба пушти гардани қозӣ ифтод. Дид ба маротиб бехтар аз пушти гардани сӯфӣ аст; пас наздики қозӣ рафт ва як силии чонона бар гарданаиш навохт. Қозӣ саҳт асабонӣ шуд. Аммо сӯфӣ фурсатро мугтанам шумурду гуфт: -Бешак, ҳукме, ки дар ҳаққи ман кардӣ, одилона буд, ҳамон ҳукм дар мавриди худат низ иҷро кун: .

⁹³³ Якқа - чома.

⁹³⁴ Яъне ин хари бадбахтро бар хари мучозот бишнон.

⁹³⁵ Ҳай - зинда.

⁹³⁶ Тасу - пули андак.

*Он чӣ напсандӣ ба худ, эй шайхи дин,
Чун писандӣ бар бародар, эй амин?
Ин надонӣ, ки пайи ман чаҳ канӣ,
Ҳам дар он чаҳ оқибат худ афканӣ?
Ту бад-он буз монӣ, эй маҷҳули⁹³⁷ дод,
Ки наҷоди гургро ӯ шир дод.*

Эй бародар, чох макан баҳри касе, аввал худат, дуввум касе. Гу ин, ки подоши хубихову кайфари бадихо рӯзи қиёмат дода мешавад; инро ҳам бояд донист, ки дар ҳамин дунё низ бозтоби аъмоли одамӣ бад-ӯ мерасад. Ва низ бояд бидонем, ки раҳм овардан бар бадон, ситам аст бар некон. Тараҳҳум бар паланги тездандон, ситамгорӣ бувад бар ғусфандон.

ПУРСИШИ ОРИФ АЗ КАШИШ

Рӯзе орифи мусулмон аз кашиши масеҳӣ пурсид: -Эй хоҷа, ту куҳансолтарӣ ё риши ту?

Кашиш гуфт: -Ман мусинтарам, чун пеш аз риш ба дунё омадаам.

Ориф гуфт: -Пас чӣ гуна аст, ки риши ту аз сиёҳӣ ба сафедӣ гароида, ҳол он ки хулқу ҳӯи зишти ту хуб нашуда ва ҳоли ту ҳеҷ беҳбуд наёфтааст? Риши ту бар ту пешӣ гирифт. Ту рангатро тағйир надодӣ, аммо ранги риши ту тағйир ёфт.

*Орифе пурсид аз он пири кашиши,
Ки: -Туй хоҷа, мусинтар⁹³⁸ ё ки риш?
Гуфт: -На, ман пеш аз ӯ зойидаам,
Бе зи рише, бас ҷаҳонро дидаам.
Гуфт: -Ришат шуд сафед, аз ҳол гаит,
Ҳӯи зишти ту нагардидаст ваит.⁹³⁹*

⁹³⁷ *Маҷҳул* - номаълум, ношинос.

⁹³⁸ *Мусин* - солхӯрда, куҳансол; пир.

⁹³⁹ *Ваит* - хуб, хуш.

*Ту бар он ранге, ки аввал зодай,
Як қадам 3-он пештар нанҳодай.*

СУЛТОН МАҲМУД ВА ҒУЛОМИ ҲИНДӢ

Султон Маҳмуд ба Ҳинд лашкар кашид ва саранҷом пируз шуд. Аз ҷумлаи чизҳое, ки аз он сарзамин ба ғанимат овард, як гулом буд. Ӯ он гуломро ҷонишини худ карду бар тахт нишонд ва солори лашкар карду фарзанди худ хонд. Он кудак бар фарози тахти заррин канори султон Маҳмуд нишаста буд, аммо бо сӯзу нола мегиристу ашк мерехт:

*Гиря кардӣ, ашк мерондӣ ба сӯз,
Гуфт шаҳ уро, ки: -Эй пирузрӯз,
Аз чӣ гирӣ? Давлатат шуд ногувор?
Фавқи амлоқӣ, қарини шаҳриёр.*

Кудак гуфт: -Сабаби гиряам он аст, ки вақте дар диёри худ будам, модарам ҳамвора маро аз ту метарсонд ва вақте меҳост нафринам кунад, мегуфт: «Илоҳӣ ба дасти султон Маҳмуд бияфтӣ». Он гоҳ падарам ба модарам гуфт: «Ин чӣ нафрини сахтест».

*Пас падар мар модарамро дар ҷавоб,
Ҷанг кардӣ, к-ин чӣ ҳашм асту азоб?
Менаёбӣ ҳеч нафрине дигар,
3-инчунин нафрини муҳлик⁹⁴⁰ сахлтар?*

Ман ҳамеша аз ту бимнок будам. Дар ҳоле, ки акнун мебинам, ҷуз лутфу муҳаббату меҳрубонӣ чизе аз ту ба ман намерасад.

*Ман ҳамеларзидаме аз бими ту,
Ғофил аз икрому аз таъзими ту.*

Султон Маҳмуд рамзи факру тангдастист ва модар рамзи нафси бадфармоист. Ва он кудак ҳам ту ҳастӣ, ки

⁹⁴⁰ Муҳлик - хатарнок; ҳалокатовар.

дар асари васвасаҳои нафс ҳамвора аз фақр дар тарсу харосӣ.

Аммо мусаллам бидон, ки агар шикори фақр шудӣ, рӯзи қиёмат ҳаммонанди он кӯдак ашки шодмонӣ мерезӣ:

Фақр он маҳмуди туст, эй бесиъат,⁹⁴¹

Табъ аз ӯ доим ҳаметарсонадат.

Чун шикори фақр гардӣ ту яқин,

Ҳамчу кӯдак ашк борӣ явми дин.

Гарчи андар парвариш тан модар аст,

Лек аз сад душманат душмантар аст.

ГИЛОЯИ ЗАН АЗ ШАВҲАРИ ФАҚИР

Зане ба шавҳари худ гуфт: -Чаро дар фикри ман нестӣ? То кай бояд дар ин вазъи фалокатбор рузамро шаб кунам?

Шавҳар гуфт: -Ман агарчи фақирам, аммо ҳамеша ба фикри ту будаам. Ҳарчу либоси ту бар уҳдаи ман аст ва ман ин ҳар дуру таъмин мекунам.

Зан остини пероҳанаширо, ки бисёр хашину⁹⁴² касиф буд, берун овард ва ба шавҳар нишон дод ва ...

Гуфт: -Аз сахтӣ танамро меҳ(в)арад,

Кас касеро кисва⁹⁴³ з-ин сон оварад?

Шавҳар гуфт: -Қабул дорам, ки либосат муносиб нест, аммо бигӯ бубинам: -Ин пероҳани хашин бадтар аст ё талоқ? Ту инро бад медонӣ ё ҷудоӣро?

Зан то суҳан аз талоқ ё ҷудой пеш омад, ором шуд ва забон аз гилоя фуру басту гуфт: -Ҳар чӣ бошад, дар канори ҳамсар будан беҳтар аз фироку ҷудоист.

Ин дурушту зишттар ё худ талоқ?

Ин туро макруҳтар ё худ фироқ?

Эй бародар, ки аз гирифторӣ ва фақру тангдастӣ

⁹⁴¹ *Бесиъат* - беҳиммат, тангдаст.

⁹⁴² *Хашиш* - сахт, дурушт.

⁹⁴³ *Кисва* - либос.

шиква мекунӣ, талхии факр бештар аст ё талхии дурӣ аз Худо? Чиходу рӯза гарчи душвор аст, аммо беҳтар аз дурӣ аз Худои меҳрубон аст.

*Лошак,⁹⁴⁴ ин тарки ҳаво талхидеҳ аст,
Лек аз талхии буъди⁹⁴⁵ Ҳақ беҳ аст.
Гар чиходу савм сахт асту хашин,
Лек ин беҳтар зи буъди Мумтаҳин.⁹⁴⁶*

ҶАВОНИ ФАҚИР ВА ГАНҶНОМА

Солҳо пеш марде мезист факиру тангдаст, ки ҳамвора даст ба дуо бардошта ва аз Худои меҳрубон рӯзии бидуни ранҷу кор талаб мекард. Солҳо ӯ инчунин дуо мекард, то саранҷом гирияхову нолаҳояш муассир афтод ва дуояш ба иҷобат расид. Нидои гайбӣ ба ӯ гуфт: -Ба китобфурушиё, ки дар ҳамсоғии туст, бирав. Дар он ҷо когазе бо фалон шаклу ранг дар миёни когазпораҳо афтодааст. Он когазро бардор ва дар хилват бихон, ки нақшаи ганҷе дар он расм шудааст. Ту бояд дар хифзи ин роз устувор бошӣ. Аммо агар ҳам рози ту фош гашт, нигарон набош, чун чуз ту ҳеҷ кас аз он ганҷ баҳрае нахоҳад бурд:

*Ту бихон онро ба худ дар хилвате,
Ҳин, маҷӯ дар хондани он ширкате.
В-ар шавад он фош, ҳам гамгин машав,
Ки наёбад гайри ту з-он ним ҷав.*

Мард бархост ва ба сӯи китобфурушӣ рафт ва ганҷномаро ёфт. Ба хона омад, онро кушод. Дар он нишон аз куббае дар беруни шаҳр буд, ки бояд пушт ба он кард, ба тарафи қибла истоду тир дар камон ниҳод ва ҳар ҷо тир афтод, ҳамон чоро ковиду ганҷро ёфт:

⁹⁴⁴ Лошак - бе шубҳа, бе тардид.

⁹⁴⁵ Буъд - дурӣ, фосила.

⁹⁴⁶ Мумтаҳин - мақсуд Худованд аст, ки бандагонро имтиҳон мекунад.

Пас камони сахт овард он фато,⁹⁴⁷

Тир парронид дар сахни фазо.

3-ӯ табар оварду бел ӯ шоди шод,

Канд он мавзеъ, ки тираш уфтод.

Чавон ба тарафи маҳалле, ки дар ганҷнома мушаххас шуда буд, рафт ва дар ҳамон нуқта истод. Ру ба қиблаву пушт ба қубба кард ва тир дар камон ниҳод ва ру ба осмон ва бо қудрат онро раҳо кард. Сипас ба чое, ки тир дар он афтод, рафт. Ӯ ҳар чӣ заминро ковид, чизе наёфт. Ӯ чандин бор ин корро такрор кард. Тирҳо раҳо кард ва заминҳоро ковид. Аммо аз ганҷ ҳеч нишоне наёфт:

Ҳамчунин ҳар рӯз тир андохтӣ,

Лек ҷойи ганҷро нашнохтӣ.

Чунки инро пеша кард ӯ бардавом,

Фуҷфуҷе дар шаҳр афтоду авом.

Хабар ба гӯши султон расид. Шоҳ ганҷномаро аз чавон гирифт ва тирандозон ба фармонаш беш аз шаш моҳ ба ҳамон равиш тир андохтанду заминро канданд, аммо чизе наёфтанд. Охири кор султон навмед шуд ва ганҷномаро ба ғафӣ бозгардонд.

Ин бор чавони ғафӣ ру ба даргоҳи Ҳақ овард ва аз остонаш хост, то рози ин ганҷро барои ӯ во намояд. Шабҳангом нидое аз ғайб ба гӯшаш расид, ки: -Мо ба ту гуфтем, тирро дар камон бигзор, ҳар ҷо афтод, ганҷ ҳамон ҷост. Мо кай гуфтем зеҳкамонро бикаш ва тирро ба фазо партоб кун? Кашидани камон фузулӣ⁹⁴⁸ буд. Тирро дар камон қарор бидеҳ, аммо камонро накаш ва бигзор, то он тир аз камон фуру афтад. Ҳамон ҷо, ки тир меафтад, заминро биков, ки ганҷи мавриди назари ту ҳамон ҷост:

К-ӯ бигуфтат: -Дар камон тире бинеҳ,

Кай бигуфтандат, ки андаркаш ту зеҳ?

⁹⁴⁷ *Фато* - чавон, чавонмард.

⁹⁴⁸ *Фузулӣ* - беҳуда.

*Ў нагуфтам, ки камонро сахт каш,
-Дар камон неҳ, -гуфт ӯ, -неҳ, пур кунаш.*

Эй бародар, ганчи ҳақиқат аз толиби соҳибдавлат дур нест. Касе, ки дар ҷустуҷӯи ганч худро ба роҳҳои дур мекашад, соҳиби он давлат нест; ва аз ин рӯ, аз расидан ба он ноком мемонад. Онон, ки бо боли андешаи худ ва ба иттиқои⁹⁴⁹ истидлолҳои⁹⁵⁰ фалсафиву ақлӣ меҳоҳанд роҳ ба сӯи кӯи Дӯст бубаранд ва ба сарманзили мақсуд бирасанд, тири худро ба дурдаст афкандаанд ва аз ганч дур мондаанд:

*Эй камону тирҳо барсохта,
Сайд наздику ту дур андохта.
Ҳар кӣ дурандозтар, ӯ дуртар
В-аз чунин ганҷ аст ӯ маҷхуртар.
Фалсафӣ худро аз андеша бикӯшт,
Гу: «Бидав», к-урост сӯи ганҷ пушт.
Гу: «Бидав» чандон, ки афзун медавад,
Аз муроди дил ҷудотар мешавад.
Хешро урён кун аз фазлу фузул,
То кунад раҳмат ба ту ҳар дам нузул.*

АБУЛҲАСАНИ ХАРАҚОНӢ ВА ЗАНИ НОБОБИ Ӯ

[Абулҳасани Харақонӣ аз урафои маъруфи нимаи дуввуми қарни чаҳорум ва аввали қарни панҷум аст. Дар бораи ӯ гуфтаанд, ки хондану навиштан намедонистааст.]

Қавони дилсӯхтае, ки овозаи шайхи Харақониро шунида буд, аз шаҳри Толиқон ба қасди дидори шайх ҳаракат кард. Роҳи дарозеро тай кард. Кӯҳхоро пушти сар ниҳод ва саҳроҳои гарму сӯзонеро дарнавардид.

⁹⁴⁹Иттиқо - тақя.

⁹⁵⁰Истидлол - далел, бурҳон.

Сахтиҳо диду ранҷо кашид фақат ба ишқи дидори шайх.
Саранҷом ба шаҳри шайх мерасад.

Нишонии хонаи шайхро гирифт ва якрост ба манзили
у рафт. Дарро куфт. Ҳамсари шайх аз дари хона сар берун
оварду гуфт: -Чӣ меҳохӣ?

Чавон гуфт: -Ба қасди зиёрати шайх омадаам.

Зан то инро шунид, қаҳқаҳае заду чавонро ба боди
сахрийя⁹⁵¹ гирифт, ки магар дар шаҳру кошонаи худ кору
боре надоштӣ, ки беҳуда барои дидани як марди бекора
ин ҷо омадӣ:

*Хандае зад зан, ки хих-хих! Риш бин,
Ин сафаргириву ин тавиш бин.
Худ туро коре набуд он ҷойгоҳ?
Ки ба беҳуда кунӣ ин азми роҳ.
Гуфт нофарҷому фаҳшу дамдама,
Ман натонам боз гуфтан он ҳама.
Аз масал в-аз ришханди беҳисеб,
Он мурид афтод аз ғам дар нишеб.*

Бо шунидани ин носазоҳо аз ҳамсари шайх ранҷи
сафар бар тани чавон сангинӣ кард ва саҳт ғамгин шуд.
Ашқ дар чашмонаш ҷорӣ шуд ва гуфт: -Бо ин ҳама бигу,
он шайх кучост? Зан...

*Гуфт: -Он солуси зарроқи⁹⁵² тухӣ,
Доми ғулону каманди гумраҳӣ.
Садҳазорон хомришон ҳамчу ту,
Уфтода аз вай андар сад уту.⁹⁵³*

Гуфт: -Он марди риёкор, он ҳилагари тухолӣ, он дами
аҳмақон, он каманди гумроҳӣ сад ҳазорон аҳмақ монанди
туро фиреб дода ва дар сад нофармонии гуноҳ андохтааст.
Ба салоҳи туст, ки уро набиниву бозгардӣ.

Чавон аз зани шайх ҷуз носазо дар ҳаққи ӯ нашунид.

⁹⁵¹Сахрийя - сангистон.

⁹⁵²Зарроқ - маккор, риёкор.

⁹⁵³Уту - саркашӣ.

Он чоро тарк гуфт ва нишони шайхро аз мардуми шаҳр гирифт. Дониш, ки ӯ барои ҷамъоварии ҳезум ба беша рафтааст. Фавран ба самти беша ҳаракат кард. Дар роҳ бо худ мегуфт:

*К-инчунин занро чаро ин шайхи дин,
Дорад андар хона ёру ҷамнишин?*

Аммо фавран бар худ ниҳеб⁹⁵⁴ мезад, ки ман ҳаққи эътироз бар шайх надорам. Чӣ кунад, ки ин андеша раҳояш намекард:

*Ки чӣ нисбат девро бо Ҷабрайил?
Ки бувад бо ӯ ба суҳбат ҳам мақил.⁹⁵⁵
Чун тавонад сохт бо Озар Халил,
Чун тавонад сохт бо раҳзан далел?*

Ҷавон дар ин андеша буд, ки ногаҳон шайхи савор бар шер дар баробараш зоҳир шуд. Манзараи ачибе буд. Шери нари тавонманду гуррандае ҳезуми шайхро ҳамл мекард ва шайх худ бар болои ҳезумҳо нишаста, шер меронд.

Ҳамаи мардони Худо бар шери нафси аммора⁹⁵⁶ саворанд:

*Ту яқин медон, ки ҳар шайхе, ки ҳаст,
Ҳам саворӣ мекунад бар шери маст.*

Тоziёнаи шайх низ мори бузурге буд, ки онро монанди шаллоқ ба даст гирифта буд. Шайх то ҷавонро дид, лабҳанде зад ва андешаашро хонду гуфт: -Ба ҳарфи шайтон гуш мадеҳ. Ман аз рӯи ҳаво, балки ба хотири ризои Худо бо он зан сохтаам ва дар канори ӯ мондаам. Агар сабурии ман бо он зан набуд, ҳаргиз шери нар роми ман намешуд:

*К-он таҳаммул аз ҳавои нафс нест,
Он хиёли нафси туст, он ҷо маист,*

⁹⁵⁴ Ниҳеб - хайрат, тарсу бим.

⁹⁵⁵ Мақил - нимрӯз хуфтан ва чоштгоҳ шароб хӯрдан.

⁹⁵⁶ Нафси аммора - хохиш ва такози табнати инсон ба лаззатҳои нафсонӣ.

*Гар на сабрам мекашидӣ бори зан,
Кай кашидӣ шери нав бегори ман?
Нози он аблаҳ кашему сад чу у,
На зи шиқи рангу на савдои бӯ.
Чун бисозӣ бо ҳасии ин ҳасон,
Гардӣ андар нури суннатҳо расон.
К-анбиё ранҷи ҳасон бас дидаанд,
Аз чунин морон басте печидаанд.*

[Достони дидори мурид бо шайхи Ҳарақон ин нуктаро дар бар дорад, ки бо рафиқи бадтинат бояд сохт ва мард то бори иёл накашад ва тундхӯйиву бадхулқии уро таҳаммул накунад, ба мартабаи камол намерасад. Ин достон ҳамчунин меомӯзад, ки аҳволи авлиёи Ҳақ мумкин аст ҳатто аз наздиктарини наздиконашон низ мастур бимонад.]

СЕ МУСОФИР ВА ҲАЛВОИ ШИРИН

*Як ҳикоят бишнава ин ҷо, эй писар,
То нагардӣ мумтаҳан⁹⁵⁷ андар ҳунар.
Он ҷуҳуду муъмину тарсо магар,
Ҳамраҳӣ карданд бо ҳам дар сафар.
Бо ду гумраҳ ҳамраҳ омад муъмине,
Чун хирад бо нафсу бо оҳармине.*

Се мусофир - як мусулмон, як яҳудӣ ва як масеҳӣ шабҳангом дар корвонсаро манзил мекунаанд. Ҳаво сард шуда ва барфи фаровоне борида буд ва мусофирон маҷбур буданд муддате дар корвонсаро бимснанд. то роҳ боз шавад.

Шаҳси нақӯкоре чун донист он мусофирон гуруснаанд ва чизе барои хӯрдан надоранд, ҳалвоеро ба эшон ҳадя дод. Мусофири мусулмон гуруснатар буд ва меҳост ҳамон шаб ҳалво хӯрда шавад, аммо ду мусофири дигар

⁹⁵⁷ Мумтаҳан - дучори сахтӣ ва бало; имтиҳон кардашуда.

пофишорӣ карданд, ки сабр мекунем ва ҳалворо фардо субҳ меҳурем; ҳатто бо пешниҳоди тақсим кардани ҳалво ва ин ки ҳар кас бо саҳми худааш ҳар чӣ меҳоҳад бикунанд, мувофиқат накарданд. Он ду алайҳи мусофири мусулмон муттаҳид буданд ва ӯ чорае ҷуз таслим надошт:

*Буд мағлуб ӯ ба таслиму ризо,
Гуфт: -Самъан тоъатун, асҳобуно!
Пас бихуфтанд он шабу бархостанд,
Бомдодон ҳеҷро ороистанд.
Рӯй шустанду даҳону ҳар яке
Дошт андар вурд роҳу маслаке.*

Он гоҳ яке аз онон гуфт: -Ҳар кас хоберо, ки шаб дида, бозгӯяд. Ҳар кӣ хоби беҳтаре дида буд, ҳалво барои ӯ бошад:

*Ҳар кӣ хобаш беҳтар, инро ӯ х(в)арад,
Қисми ҳар мафзулро⁹⁵⁸ афзал барад.
Он, ки андар ақл болотар равад,
Хӯрдани ӯ хӯрдани ҷумла бувад.*

Ибтидо марди яҳудӣ хоби худро бозгуфт: -Мӯсоро дидам. Ба дунболи ӯ то кӯхи Тур рафтам. Ҳар се (ман, Мӯсо ва кӯхи Тур) ғарқ дар нур шудем. Аз тобиши хуршед таҷаллии ҳар се соя аз миён рафт.

Яҳудӣ ба тафсил аз мукошафати⁹⁵⁹ ирфонии худ дар кӯхи Тур ва ҳамроҳии Мӯсо сухан гуфт.

Пас аз он марди масеҳӣ ба сухан омаду гуфт: -Дар хоб Масеҳро дидам:

*Ман аз ӯ бо ӯ ба чорум осмон,
Марҳамат масвои⁹⁶⁰ хуршеди ҷаҳон.
Худ аҷибҳон қилоъи⁹⁶¹ осмон,
Нисбатан набвад ба оети ҷаҳон.*

⁹⁵⁸ Мафзул - фазилат додашуда.

⁹⁵⁹ Мукошафат - ошкор шудани асрори ғайбӣ; зухури асрор.

⁹⁶⁰ Масво - ҷойгоҳ; маскан.

⁹⁶¹ Қилоъ - қалъаҳо.

Навбат ба мусулмон расид. Ӯ бо ҳолати тамасхуромезе, ки хокӣ аз огоҳӣ ба дуруғи он ду буд, гуфт: -Дар хоб Муҳаммад салаллоҳи алайҳи ва саллавро дидам.

*Пас маро гуфт: -Он яке бар Тур тохт,
Бо Калими ҳаққу нардн шиқ бохт.
В-он дигарро Исии соҳибқирон,
Бурд бар авчи чаҳорум осмон.*

Он ду ба авчи афлок расиданд ва ту ақиб афтодӣ. Эй вомонда, бархез ҳамон ҳалворо бихӯр, ки лоақал шикамат сер шавад. Ман ҳам бархостам ва он ҳалворо хӯрдам.

Вақте ҳамсафарони дуруғпардоз дарёфтанд, ки марди мусулмон нимашиб бархостааст ва ҳалворо якҷо хӯрдааст, тасдиқ карданд, ки хоби ӯ, ба ҳар ҳол, аз хоби онҳо бартар будааст; зеро ки он на хоб, балки бедории воқеӣ будааст:

*Пас бигуфтандаш, ки валлаҳ, хоби рост,
Ту бидидӣ в-ин беҳ аз сад хоби мост.
Хоби ту бедорӣ аст, эй бӯбатар,⁹⁶²
Ки ба бедорӣ аён ашташ асар.*

ШУТУР, ГҶСФАНД, ГОВ ВА ДАСТАИ АЛАФ

Шутур, гов ва гӯсфанде бо ҳам мерафтанд. Бар сари рох дастае алаф ёфтанд. Гӯсфанд гуфт: -Агар ин алафро миёни худ тақсим кунем, ҳеч як аз мо сер нахоҳад шуд. Беҳтар аст ин алафро фақат яке аз мо бихӯрад, то лоақал як шикам сер шавад. Аз ҳама сазовортар ҳам касест, ки аз дигарон кухансолтар бошад.

Раъйи гӯсфандро писандиданд. Пас ҳар як ба баёни таърихи ҳаёти худ пардохт. Гӯсфанд гуфт: -Дар он рӯзгорони дур чарогоҳи ман бо чарогоҳи гӯсфанде, ки

⁹⁶²Эй бӯбатар - эй марди шодоб.

ҳазрати Иброҳим ба ҷои Исмоил қурбонӣ кард, яке буд.

Гов гуфт: -Ман аз ту пиртарам, зеро ҷуфти он гове ҳастам, ки Одам бо он зироат мекард.

Шутур чун ин суҳанони аҷибро аз гову гусфанд шунид, фавран сар фуруд овард ва дастаи алафро бардошту гуфт:

*Ки маро худ ҳоҷати торих нест,
К-инчунин ҷисмеву олӣ гарданест.
Худ ҳама кас донад, эй ҷони падар,
Ки набошам аз шумо ман хурдтар.
Донад инро, ҳар кӣ з-асҳоби нӯҳост,⁹⁶³
Ки ниҳоди ман фузунтар аз шумост.*

АМИРИ ТИРМИЗ ВА ДАЛҚАКИ НОДОН

Солҳо пеш дар Тирмиз подшоҳе сайид мезист, ки далқаки⁹⁶⁴ латифапардозе дошт. Сайидро дар Самарқанд кори муҳиме пеш омад ва дар пайи пайке мегашт, ки битавонад панҷруза аз он ҷо барояш хабаре биёварад, подшоҳ ҳам дар баробар подоши хубе ба ӯ бидиҳад.

Дар ин ҳангом далқак дар деҳ буд. Хабарро шунид, савор шуд ва то Тирмиз тохт. Чунон бо шитоб назди шоҳ омад, ки ду асп дар миёни роҳ талаф шуданд. Саранҷом ба шаҳр расид. Бевақт буд. Бо ин ҳама бидуни он, ки гарди сафар бияфшонад, назди шоҳ омад. Ҳама ҳаросон шуданд, ки далқак бо ин шитоб чӣ чизе барои шоҳ овардааст; накунад душман дар фикри ҳамла бошад. Ё сипоҳӣ ба наздики шаҳр расида бошад?

*Чамъ гашта бар сарои шоҳ халқ,
То чаро омад чунин шитоб далқ?
Роҳ ҷусту роҳ додаш шоҳ зуд,
Чун замин бўсид, гуфташ: -Ҳай, ҷӣ буд?*

⁹⁶³ Нӯҳ - хирад.

⁹⁶⁴ Далқак - номи масҳара.

*Ҳар кӣ менурсид ҳоле з-он туруш,
Даст бар лаб мениҳод ў, ки хамуш!
Кард ишорат далқ, к: -Эй шоҳи карам,
Як даме бигзор, то ман дам занам.*

Далқак баски бо шитоб ба даргоҳи шоҳ омада буд, чунон нафас-нафас мезад, ки наметавонист сухан бигӯяд. Бо ишора аз шоҳ хост лахте диранг кунад, то ҳолаш ҷо ба ҷо биёяд ва битавонад ҳарф бизанад. Ҳама нигарону музтариб буданд. Саранҷом далқак ба сухан омад. Гуфт: -Эй шоҳи азиз, дар деҳ будам. Шунидам, ки шумо пайке меҳоҳед серӯза (дар ҳоле ки шоҳ гуфта буд панҷруза) ба Самарқанд биравад ва хабаре аз он ҷо биёварад.

*Ман шитобидам бари ту, баҳри он,
То бигӯям, ки надорам он тавон.
Инчунин сустӣ наёяд аз ҷу ман,
Боре ин уммедро бар ман матан.*

Далқаки нодон ҳамаи ҳамму⁹⁶⁵ талоши худро масруфи он дошт, ки аҷзу нотавонии худро ба иттилои шоҳ бирасонад. Шоҳ барошуфт ва ўро дар зиндон маҳбус кард.

Эй бародар, чохилони мункир, ки аз расидан ба ҳақиқат очизу нотавонанд, низ бо ҳаяҷону талош умре мекушанд, ки нотавонии хешро ба исбот расонанд.

ДУСТИИ МУШ БО ҚУРБОҚА

Дар беша муше бо қурбоқкаи бовафое ошно мешавад ва пайванди дӯстӣ миёнашон барқарор мегардад. Ҳар рӯз субҳ дар вақти муайян ба ғӯшае гирд меомаданд ва бо ҳам самимона ба дарди дил менишастанд. Муши мағрур чун бо он қурбоқкаи хушхол ҳамнишин мешуд, қиссаҳои дароз ба ёдаш меомад ва барои ў бозмегуфт.

Рӯзе муш ба қурбоқка мегӯяд: -Баъзе вақтҳо меҳоҳам туго бубинам ва розе бароят бозгӯям; аммо ту дар миёни

⁹⁶⁵ Ҳамм - қасд ва оҳанг.

об ҳастӣ ва дасти ман ба ту намерасад ва ҳар чи фарёд мекашам, садоҷмо намешунавӣ. Ман бидуни дидори ту лаҳзае ором надорам.

Муш ва қурбоққа муддате бо ҳам машварат карданд, то саранҷом ба ин натиҷа расиданд:

*Ки ба даст оранд як ришта (ӣ) дароз,
То зи ҷазби ришта гардад кайф роз.
Як саре бар пойи ин банда (ӣ) дутӯ,
Баст бояд, дигараш бар пойи ту.
То ба ҳам оем 3-ин ҷан мо ду тан,
Андаромезем ҷун ҷон бо бадан.*

Ресмоне фароҳам оварданд ва як сарашро ба пой муш ва сари дигарашро ба пой қурбоққа бастанд, то ҳар гоҳ бихоҳанд, якдигарро биёбанд.

Қурбоққа дар оғоз аз ин пешниҳод андешанок буд ва бо худ меғуфт: -Муш меҳаҳад маро ба банд бикашад; аммо саранҷом бад-он ризоҷт дод.

Дар иваз муш хушҷолу хурсанд буд ва бо худ меғуфт: -Саранҷом тавонистам сари нахро ба даст оварам ва зимоми қурбоққаро дар даст гирам ва ҳар гоҳ бихоҳам ўро назди худ ҳозир меоварам.

Чанде нагузашт, ки калоге⁹⁶⁶ ба шикори муш омад ва ўро аз замин рабуд. Муш ба парвоз даромад ва ҳамроҳи ў қурбоққа низ аз миёни об берун шуд ва дар ҳаво овезон гашт. Мардум дар шигифт монданд, ки калог ҷӣ гуна тавонист қурбоққаро аз миёни об шикор кунад?

Қурбоққа зору низоҷ меғуфт: -Ин аст сазои касе, ки бо ғурумоҷа ҳамнишин шавад:

*Ҷағз⁹⁶⁷ гуфта: -Ин сазои он касе,
К-ў ҷу беобон⁹⁶⁸ шавад ҷуфти хасе.
Эй ғигон аз ёри ноҷинс, эй ғигон,
Ҳамнишини нек ҷуед, эй меҳон!*

⁹⁶⁶ Калог 1 зоғи ало, калзоғ.

⁹⁶⁷ Ҷағз - қурбоққа.

⁹⁶⁸ Беоб - беобрӯ.

Достони дӯстии мушу қурбоққа достони ҳамнишинии нафсу ақл ё тану рӯҳ аст. Нафс ақро ва тан рӯҳро асири худ карда ва ба банд кашида ва ҳар ҷо бихоҳад, мебарад. Ин аст достони асирони ҳавову ҳавас ва ононе, ки дар банди лаззатҳои моддианд:

*Ақро афгон зи нафси пуръуюб,
Ҳамчу бинии баде бар рӯи хуб.
Ақл мегуфташ, ки ҷинсият яқин
Аз раҳи маънист, не аз обу тин.
Ҷон чу мӯру тан чу дона (ӣ) гандуме,
Мекашонад сӯ ба сӯи ҳар даме.*

СИЛИИ НАҚД АЗ АТОИ НАСЯ БЕҲ

Марди тавонгару бахшандае ба дарवेशи фақир гуфт: -Эй бародар, оё меҳохӣ, ки имрӯз як дирҳам ба ту бидихам ё он ки сабр мекуни, то фардо зӯҳр се дирҳам ба ту бидихам?

Дарвеш гуфт: -Агар дируз ним дирҳам медодӣ, розии ту будам, то имрӯз як дирҳам ё фардо сад дирҳам бидихӣ:

*Гуфт: -Дӣ ними дирам розитарам,
З-он ки имрӯз ину фардо сад дирам.
Силии нақд аз атои нася беҳ,
Нак қафо пешат кашидам, нақд деҳ.*

Эй бародар, ту низ ҳушёр бош ва қадри хангомаҳоеро, ки дар он ҳастӣ, бидон ва акнунатро ғанимат шумор ва кори имрӯзро ба фардо насупор:

*Ҳин, биё, эй ҷони ҷону сад ҷаҳон,
Ҳуш ғанимат дор нақди ин замон.*

СУЛТОН МАҲМУД ВА ДУЗДОНИ ШАБ

Як шаб, ки султон Маҳмуд ба танҳои ва ба таври ношинос барои огоҳӣ аз умур дар шаҳр мегашт, ба гурӯҳе аз дуздон бархурд мекунад. Дуздон ба ӯ мегуфтанд: -Эй

мард, ту кистӣ?

Султон посух дод: -Яке аз шумоҳо ҳастам:

Аз он миён яке гуфт: -Ҳар кас бояд ҳунари худро бигӯяд, то дар мавқеи лузум он кор ба кор бандем.

Аввалӣ гуфт: -Ҳунари ман дар гушҳоям аст. Агар саг ав-ав кунад, медонам чӣ мегӯяд.

Дуввумӣ гуфт: -Тамоми ҳунари ман дар чашми ман аст:

Ҳар киро шаб бинам андар қирвон,⁹⁶⁹

Рӯз бишносам ман ўро бегумон.

Севвумӣ гуфт: -Ҳунари ман дар бозувони ман аст. Бо зури бозу метавонам заминро сӯрох кунам.

Чаҳорумӣ гуфт: -Ҳунари ман дар бинии ман аст. Ман метавонам буи хокҳоро ташхис диҳам.

Ҳамчу Маҷнун бӯ кунам ман хокро,

Хоки Лайлиро биёбам беҳато.

Бӯ кунам, донам зи ҳар парохане

Гар бувад Юсуф ва ё аҳримане.

Панҷумӣ гуфт: -Ҳунари ман дар панҷаи ман аст. Метавонам каманде ба баландии кӯҳ бияндозам.

Навбат ба султон Маҳмуд расид. Ӯ гуфт: -Ҳунарам дар риши ман аст. Агар онро бичунбонам, гуноҳкорон аз кайфар халос мешаванд:

Мучримонро чун ба ҷаллодон диҳанд,

Чун бичунбад риши ман, эшон раҳанд.

Чун бичунбонам ба раҳмат риширо,

Тай кунанд он қатлу он ташвиширо.

Дигар дуздон гуфтанд: -Ҳунари ту бештар аз ҳама ба кор меояд; аз ин рӯ, ту раҳбару раиси мо хоҳӣ буд.

Он гоҳ ҳама ба сӯи қасри шоҳ ҳаракат карданд. Саге ав-ав кард. Дузди.ошно ба садоҳо гуфт: -Мегӯяд, ки шоҳ ҳамроҳи шумост.

Дузди камандандоз каманд андохт ва ҳама ба он

⁹⁶⁹Қирвон - шакли арабшудаи қорвон.

тарафи девор баланд рафтанд. Бушинос заминро бу карду гуфт: -Хоки хазинаи подшоҳ аст.

Дузди нақбзан сӯрохе канд ва ба хазина расид. Ҳар як аз дуздон аз хазина чизе бардоштанд. Шоҳ миёни онон буд ва ҳама чизро нигоҳ мекард. Қиёфаву ном ва паноҳгоҳи ҳамаи ононро дошт. Пас худро аз онон пинҳон карду баргашт. Субҳ фармон дод, то ҳамаи он дуздонро дастгир карданд ва ба қаср оварданд.

Дар миёни дуздон он, ки биноиаш бисёр тез буд ва дар шаб ҳар киро медид, мешинохт, то шоҳро дид, бозшинохту гуфт: -Ин ҳамон касест, ки дишаб ҳамроҳи мо буд ва мегуфт: -Ҳунарам он аст, ки агар рише бичунбонам, аз дасти ҷаллод раҳо мешавад:

*Он, ки чандин хосият дар риши ӯст,
Ин гирифтӣ мо ҳам аз тафтиши ӯст.*

Чашмони тезбини ӯ шоҳро шинохт ва гуфт: -Ман раҳои пайравони худро аз ӯ хоҳам хост.

Он гоҳ рӯ ба шоҳ карду гуфт: -Эй шоҳ, мо ҳунарҳои худро ба кор баастем, аммо суде набурдем. Инак, навбати туст, ки ҳунари худро ба кор бандӣ, рише бичунбонӣ ва моро бираҳонӣ:

*Рӯ ба шаҳ овард чун ташна ба абр,
Он, ки буд андар шаби қадри он бадр.
Гуфт: -Мо гаистем чун ҷонбанди тин,
Офтоби ҷон туй дар явми дин.
Вақти он шуд, эй шаҳи мактумсайр,⁹⁷⁰
К-аз қарам рише бичунбонӣ ба хайр.
Ҳар яке хосияти худро намуд,
Он ҳунарҳо, ҷумла бадбахти фузуд.*

Ҳунарҳои ҳеч яке аз онон суде набахшид, ҷуз ҳунари қасе, ки чашми бино дошт. Он рӯз шоҳ аз чашми ӯ шарм кард ва саранҷом риш ҷунбонду ононро раҳо кард:

⁹⁷⁰ Мактум - пушида; киноя аз роз.

*Он ҳунарҳо ҷумла гули роҳ буд,
Ғайри чашме, к-ӯ зи шаҳ огоҳ буд.
Шоҳро шарм аз вай омад рӯзи бор,
Ки ба шаб бар рӯи шаҳ будаи нозор.*

Эй бародар, шафеъи уммат дар даргоҳи Ҳақ ононанд,
ки чашми бинояшон бар ҷамоли Дӯст дӯхтааст ва аз
миёни ҳамаи мазохир⁹⁷¹ ӯро мебинанд. Паёмбари гиромӣ
салаллоҳу алайҳи ва саллам чун ҷуз Ҳақ намедид, уммати
хешро аз азоб мерахонд:

*З-он Муҳаммад шофеъи ҳар доғ буд,
Ки зи ҷуз Ҳақ чашми уммо зог буд.
Дар шаби дунё, ки маҳҷуб асту шед,
Нозири Ҳақ буду з-ӯ будаи умед.*

ГОВИ ОБӢ ВА ГАВӢАРИ ТОВНОК

Гови обӣ гавҳаре дурахшандаву тобнок дар дарё ёфт.
Бо ҳазор шӯру иштиёқ онро берун овард ва ҷароғи
нурафзои шабҳои торикаш қарор дод. Ӯ он гавҳарро дар
канори ҷаманзор ниҳод ва шабҳо дар партави нури он
ҷаро мекард. Шабе бозарғони гавҳаршиносе убураш ба
он ҷаманзор меафтад ва гавҳар чашми ӯро хира месозад.
Мунтазир мемонад, то гов каме дур шавад, он гоҳ рӯи
гавҳарро бо гили сиёҳ мепӯшонад.

Мартаъ⁹⁷² ногаҳон дар торикӣ фуру меравад. Бозаргон
мегурезад ва болои дарахте пинҳон мешавад ва гов ба
ҷустуҷӯи ӯ мепардозад; аммо ҳар чӣ мечархад, ӯро
намеебад. Он гоҳ ба суроғи гавҳар меравад ва чун рӯи
гавҳар бо гилу лачан⁹⁷³ пӯшида буд, аз канори он рад
мешавад ва онро бознамешиносад:

⁹⁷¹ *Мазохир* - ҷамъи мазҳар, яъне маҳалли зуҳур ва ошкоршавӣ.

⁹⁷² *Мартаъ* - ҷароғи ва сабззоре, ки ҳайвонот дар он ҷаранд.

⁹⁷³ *Лачан* - лойқа.

*Пас гурезад марди тоҷир бар дарахт,
Гов ҷуён мардро бо шохи сахт.
Бист бор он гов тозад гирди марч,⁹⁷⁴
То кунад он хасро дар шох дарч.
Чун аз ӯ навамед гардад гови нар
Ояд он ҷо, ки ниҳода буд гуҳар.
Лучм⁹⁷⁵ бинад фавқи дурри шоҳвор,
Пас зи тин⁹⁷⁶ бигрезад ӯ иблисвор.*

Эй бародар, он гавҳар чони одамист, ки чун дар гили бадан пинҳон шуд, Иблиси кур онро надид, фуруғашро наёфт ва аз он мутанаффир шуд. Хитоби «Иҳбиту» (ба замин фуруд оед) ҷонро дар бадан андохт, то он марвориди гаронбаҳо дар гил пинҳон монд. Аҳли дил онро ташхис медиҳаду бозмешиносанд, аммо говони инсоннамо кучо кадраш донанду қиматаш шиносанд. Инон гилро мебинанд, на гавҳари даруни онро:

*«Иҳбиту» афганд ҷонро дар бадан,
То ба гил пинҳон бувад дурри адан.
Тоҷираш донад, валекин гов не,
Аҳли дил донанду ҳар гилков не.
Ҳар гиле, к-андар дили ӯ гавҳарест,
Гавҳараш гаммози тини дигарест.
В-он гиле, к-аз рашии⁹⁷⁷ Ҳақ нуре наёфт,
Суҳбати гилҳои пурдур барнатофт.*

БАДРУДДИН ВА МАРДИ ҒАРИБИ ВОМДОР

Солиёне дур раиси интизомоти Табреш марде буд бисёр бахшандаву саховатманд ба номи Бадруддини Умар. Чуди ӯ шӯхраи офок буд. Агар Ҳотами Тойӣ зинда мебуд,

⁹⁷⁴ *Марч* - чаманзор, чарогоҳ.

⁹⁷⁵ *Лучм* - лачан, лойка.

⁹⁷⁶ *Тин* - гил ва хоки намнок.

⁹⁷⁷ *Раши* - чакидан, боридан; борони андак.

гуломи даргоҳаш мешуд ва аз бахшандагии худ шарм меҳурд:

*Ҳотам ар будӣ, гадоӣи ӯ шудӣ,
Сар ниҳодӣ, хоки пойи ӯ шудӣ.
Гар бидодӣ ташнаро баҳре зулол,
Дар карам шарманда будӣ з-он навол.⁹⁷⁸*

Рӯзе марди фақире, ки на ҳазор динор бидеҳкор⁹⁷⁹ буд ва дар атрофи Табрез мезист, ба умеди дарёфти кӯмак аз Бадруддин ба сӯи Табрез ҳаракат мекунад. Он ғариб Бадруддинро нек мешинохт ва ба умеди дастгириҳои ӯ аз мардум вомхо гирифта буд:

*Ҳам ба пушти он карим ӯ вом кард,
Ки ба баҳишишҳо-ш восиқ⁹⁸⁰ буд мард.
Вомдорон рӯтуруш, ӯ шодком,
Ҳамчу гул хандон аз он равулқиром.*

Марди ғариб ба Табрез расид ва суроғи хонаи Бадруддинро гирифт, аммо бо камоли таассуф дер расида буд, зеро Бадруддин ду рӯз пеш даъвати Ҳақро лаббайк гуфта ва чон ба чонофарин таслим карда буд. Марди ғариб бо шунидани хабари реҳлати Бадруддин наърае заду беҳуш шуд. То шаб беҳуш афтода буд ва чун ба ҳуш омад, рӯй ба даргоҳи Борӣ таолло овард ва ба Худо муноҷот кард. Мегуфт:- Худоё, маро бубахш, ман ба ғайри Ту умед бастам ва умедам ноумед шуд:

*Чун ба ҳуш омад, бигуфт: -Эй Кирдугор,
Мучримам, будам ба халқ уммедвор.
Гарчи хоҷа бас саховат карда буд,
Ҳеҷ он куфви⁹⁸¹ атои ту набуд.
Ӯ кулаҳ баҳишду Ту сар пурхирад,
Ӯ қабо баҳишду Ту болову қад.*

⁹⁷⁸ *Навол* - ато, баҳишиш.

⁹⁷⁹ *Бидеҳкор* - қарздор.

⁹⁸⁰ *Восиқ* - бовардошта, дилпур, мутмаин.

⁹⁸¹ *Куфв* - ҳамто, ҳамсанг.

*Ў зарам доду Ту дасти заршумор,
Ў сутурам доду Ту ақли савор.*

Марди ғариб пас аз чанде ба худ меояд ва бо худ меғӯяд:
-Амсоли Бадруддин мазҳари исми Раҳмону Раҳим ва
ҷаводи⁹⁸² ҳазрати Ҳақанд ва ононро наметавон ғайр хонд.
Ин дидаи дубин аст, ки имсоли Бадруддинро ғайри Ҳақ
мебинад:

*Хочаро чун ғайр гуфти аз қусур?
Шарм дор, эй аҳвал,⁹⁸³ аз шоҳи гаюр.
Хоҷаи ҷон бин, мабин ҷисми гарон,
Мағз бин ўро, мабинаш устухон.*

Ба ҳар ҳол марди ғариб он қадар дар фукдони⁹⁸⁴
Бадруддин гираву нола мекунад, ки достони ў ва қарзи
сангинаш машҳур мешавад. Дар ин миён поймарде
хайрхоҳ аз дарди ў огоҳ мешавад ва домони ғиммат
бармезанад ва дар тамоми шаҳр мегардаду аз ҳар кас
кӯмаке барои он марди ғариб гирд меоварад; аммо аз
тамоми шаҳр наметавонад беш аз сад динор ҷамъ кунад,
ҳол он ки қарзи он мард на ҳазор динор буд, аз ин ру,
дасти марди ғарибро гирифт ва ўро бар сари хоки
Бадруддин бурд. Ў бар хоки Бадруддин саҳт гирифт ва
ҳоли худро бозгуфт ва аз руҳи ў мадад хост:

*Ту кучой, то маро хандон кунӣ,
Лутфу эҳсон чун худовандон кунӣ?
Ту кучой, то барӣ дар маҳзанам,
То кунӣ аз вому фоқа⁹⁸⁵ эманам.
Ман ҳаменеғӯям басу ту муфзилам,⁹⁸⁶
Гуфта, к-ин ҳам гир аз баҳри дилам.*

Пас аз муддате гираву нола поймарди хайрхоҳ дасти

⁹⁸² Ҷавод - сахӣ, ҷавонмард.

⁹⁸³ Аҳвал - дубин.

⁹⁸⁴ Фуқдон - гум қардан, аз даст додан.

⁹⁸⁵ Фоқа - факр, камбағалӣ, муҳтоҷӣ.

⁹⁸⁶ Муфзил - некиқунанда, афзунибахшанда; лутфу марҳаматқунанда.

ғарибро мегирад ва уро ба манзили худ меҳмон мекунад. Шаб мешавад ва ҳар ду меҳобанд. Поймард дар хоб Бадруддинро мебинад, ки ба ӯ меғӯяд: -Он суҳанонро, ки бар сари хок гуфта шуд, ҳамаро шунидам; аммо иҷозаи посух гуфтан надоштам.

Сипас меғӯяд: -Ман аз ҳоли ин марди ғариб ғофил набудам. Чанд гавҳари гаронбаҳо, ки барои адои қарзи ӯ кифоят мекунад, омода карда будам ва дар фалон дафтар ҳам ба номи ӯ навиштам, аммо аҷал мӯҳлат надод, ки онро пинҳонӣ ба ӯ бидиҳам. Акнун он гавҳарҳо ба номи ӯ дар фалон маҳал аст:

*Хостам, то он ба дастӣ худ диҳам,
Дар фалон дафтар навиштам ин қасам.
Худ аҷал мӯҳлат надодам, то ки ман
Хуфя биспорам бад-ӯ дурри Адан.*

Бадруддин дар хоб таъкид мекунад, ки дostonро барои бозмондагонам бозгӯ ва ононро тавсия кун, ки аз зиёдии тилло наҳаросанд ва бидуни икроҳ⁹⁸⁷ онро ба меҳмон таслим кунанд. Агар онон чизе аз он молро баргиранд, бист баробар зиён хоҳанд дид.

*Ворисонамро саломӣ ман бигӯ,
В-ин васийятро бигӯ ҳам мӯ ба мӯ.
То зи бисёрии он зар нашкуҳанд,
Бе гаронӣ пеши он меҳмон ниҳанд.
В-ар бигӯяд ӯ, нахоҳам ин фиреҳ,⁹⁸⁸
Гӯ: -Бигиру ҳар киро хоҳӣ, бидеҳ.
В-ар раво доранд чизе з-он ситад,
Бистчандон худ зиёнишон уфтад.*

Соҳиби хона аз хоб бармеҷаҳад ва дар ҳоле ки аз шодӣ дар пӯст намегунҷид, мочарои хобро барои марди ғариб бозмеғӯяд.

⁹⁸⁷ Икроҳ - карохат; нафрат; норозигӣ.

⁹⁸⁸ Фиреҳ - афзунӣ, фаровонӣ; бартарӣ.

Эй бародар, бидон, ки мардони Ҳақ аз аҳволи халқ огоҳанд ва розҳои эшонро медонанд. Ин ишрофу⁹⁸⁹ огоҳӣ пас аз марг низ идома дорад ва аз ҳамин рӯст, ки авлиёи Худо шоҳидон бар аъмоли халоиқ хонда шудаанд. Низ судмандиву нафърасонии эшон ба замони ҳаёти дунявии онон маҳдуд нест; ва чӣ басо, ки марди Ҳақ дар гӯр хуфтааст, аммо аз сад зиндаи мурдадил нофеътар мебошад.

ҶАЪФАРИ ТАЙЁР ВА ФАТҲИ ҚАЛЪА

Ҷаъфари Тайёр - сардор ва диловари Паёмбари гиромӣ ва бародари амири мӯъминон яккаву танҳо барои фатҳи қалъаи душман ба роҳ афтод. Мардуми қалъа аз тарс дарҳоро баста ва худро маҳбус карданд. Амири қалъа рӯ ба вазири худ карду гуфт: -Акнун чора чист?

Гуфт: -Он ки тарк гӯйи кибру фан,

Пеши ӯ ойи ба шамшеру кафан.

Гуфт: -Охир на яке мардест фард?

Гуфт: -Мангар хор дар фардии мард.

Чашм бигшо, қалъаро бингар накӯ,

Ҳамчу симоб аст ларзон пеши ӯ.

Чанд тан аз чанговарони қалъа ба масофи⁹⁹⁰ Ҷаъфар рафтанд. Ҷаъфар яқояки эшонро бо зарбае аз по даровард ва чун барги хазон бар замин андохт. Қудрати Худо чунон эътимод ба ӯ дода буд, ки яктана бар сипоҳе ҳамла кард.

Дода будаш сунъи⁹⁹¹ Ҳақ чамъияте,

Ки ҳамезад яктана бар уммате.

Ситорагон бисёранд, аммо дар баробари хуршед тоби худситой надоранд. Ҳазорҳо муш агар сар бароваранд,

⁹⁸⁹ Ишроф - боло шудан; мушарраф кардан; рутбаи олий, сарварӣ.

⁹⁹⁰ Масоф - ҷои ҷанг; ҷанг, набард.

⁹⁹¹ Сунъ - офаридан, нақӯй кардан.

дар баробари гурбае гурезон мешаванд; чун муш дар даруни чоначи эътимод надорад. Душманони Худо агарчи дар зоҳир чамъу муттаҳиданд, аммо дар ботин парокандадилу мутафарриқанд ва аз ин ру, дар баробари Ҳақ тоб намеоваранд:

*Ахтирон бисёру хуришед ар якест,
Пеши ӯ бунёди эшон мандакест.⁹⁹²
Гар ҳазорон муш пеш оранд сар,
Гурбаро не тарс бошад, не ҳазар.
Дар дили муш ар будӣ чамъияте
Чамъ гашти чанд муш аз ҳамийяте.⁹⁹³
Барзадандӣ чун фидоӣ ҳамлае
Хеширо бар гурбаи бемӯҳлае.
Лек чамъият надорад чони муш,
Бичҳад аз чоначи ба бонги гурба ҳуш.*

ХОРАЗМШОҲ ВА АСПИ ЗЕБО

Хоразмшоҳ барои гардиш ба сахро рафта буд ва амирони лашкар ӯро ҳамроҳӣ мекарданд. Дар он миён яке аз амирон аспи бисёр зебову чолок дошт. Шукӯҳу ранги фиребои аспи ӯ чашми шоҳро хира кард ва то ҳангоми бозгашт чашм аз он асп барнадошт:

*Бар ҳар он узваш, ки афкандӣ назар,
Ҳар якаш хуштар намудӣ з-он дигар.
Чашми шахро фарру ранги ӯ рабуд,
То ба ричъат⁹⁹⁴ чашми шах бар асп буд.*

Чун Хоразмшоҳ аз гардиш бозгашт, дастур дод, то он аспро бичӯянд ва барояш биёваранд. Маъмурони шоҳ ба манзили соҳиби асп омаданд ва мочароро бо ӯ дар миён гузоштанд. Соҳиби асп, ки шефтаи аспи худ буд ва чизе

⁹⁹² Мандак - пора-пора, шикаста.

⁹⁹³ Ҳамийят - гайрат, мардонагӣ.

⁹⁹⁴ Ричъат - бозгашт.

барояш азизтар аз он набуд, мутаҳаййир шуд. Суроғи Имодулмулк, ки аз наздикону муқаррабони⁹⁹⁵ шоҳ ва мавриди эътимоду маҳалли машварати ӯ буд, рафт ва аз ӯ ёрӣ хост.

Имод, ки аз ошуфтаҳолии он сардор дилаш сӯхта буд, ба суръат ба қаср рафт. Назди шоҳ хомӯш истод, аммо дар дил бо Худо муноҷот мекард:

Лаб бубасту пеши султон истод,

Розгӯён бо Худо, раббулибод.

Истода рози султон меишунид

В-андарун андешааш ин метанид.

К: -Эй Худо, гар он ҷавон каж рафт роҳ,

Ки нашояд сохтан ҷуз Ту паноҳ.

Ту аз он худ бикун, аз вай магир,

Гарчи ӯ хоҳад халос аз ҳар асир.

Меғуфт: -Худое, он ҷавон бераҳа рафт ва ба ҷои он, ки ба Ту паноҳ оварад, ба бандаи Ту рӯ овард. Ту ин гуноҳро нодида ангор ва он чи сазовори Туст, амал кун. Гарчи ӯ раҳиин худро аз ҳар бандаи асире талаб мекунад.

Дар ҳамон ҳол, ки Имод истода ва бо Худои худ муноҷот мекард, маъмурони шоҳ аспро кашон-кашон ба хузур оварданд. Асп ончунон зебо буд, ки ҳар чашмеро хира мекард. Султон нигоҳе ба асп кард; он гоҳ рӯ ба Имод намуду гуфт: -Ин асп дар назари ту чӣ гуна аст? Гуё онро аз бихишт овардаанд.

Имод гуфт: -Эй подшоҳ, агар чизеро писандидӣ, дев ҳам бошад, чун ғаришта ҷилва мекунад. Ҳар чӣ ба чашмат биёяд, неку менамояд, пас ин асп ҳам зебост, аммо:

Хаст ноқис он сар андар пайкараш,

Чун сари гов аст гӯйи он сараш.

Сари ин асп ба пайкараш намехӯрад, сараш мисли сари гов аст.

⁹⁹⁵Муқарраб - ҳамсӯхбати доимӣ, надим.

Ин гуфтаи Имод дар шоҳ асар гузошт ва асп аз назараш афтод.

Дар дили Хоразмшаҳ ин дам кор кард,

Аспро дар манзари шаҳ хор кард.

Дар ин олам мардумон ба довариву диди дигарон беш аз довари хеш эътимод мекунад. Ва аз ин рӯст, ки Имод метавонад назари Хоразмшоҳро бо ҷумлае дигаргуна созад. Ба вежа, тасвирҳои хиёлангез дар барангехтани ҳаббу бугзҳо бисёр муассир аст. Бо як ташбеҳ метавон зеборо зишт ва зиштро зебо чилвагар сохт. Чунон ки Имод сари аспро ба сари гов монанд кард ва ҳамин амр аспи зеборо дар назари шоҳ зишт намоён.

Чун араз даллола ғайту восифе,

Аз се газ карбос ёби Юсуфе.

ЮСУФ ДАР ЗИНДОН

[Юсуф ба сиёяти⁹⁹⁶ Зулайхо ба зиндон афтод. Ӯ дар он ҷо ба мақоми нубувват⁹⁹⁷ расид. Юсуф дар зиндон рафтори инсониву огоҳкунанда дошт ва чандон ба беморону муҳтоҷон мерасид, ки ҳама аз ҷону дил уро дӯст медоштанд. Дар миёни зиндонӣ ӯ ду тан аз хидматгузориҳои шоҳ низ дида мешуданд: яке надими шаробрези шоҳ ва дигарӣ хизонадори⁹⁹⁸ ӯ. Як рӯз ҳар ду назди Юсуф омаданд, то хобҳои аҷибро, ки дида буданд, барои ӯ бигӯянд ва таъбири онро аз даҳони ӯ бишнаванд.

Надими шоҳ гуфт: -Ман дар хоб дидам, ки дар токистони зебӯе қадам мезанам. Ҷоми холие дар даст дорам ва тоқҳо аз дорбастҳои⁹⁹⁹ афшон ва хушаҳои заррини ангур аз ҳар як овезон аст. Ман зерини дорбастҳо

⁹⁹⁶Сиёят - гаммозӣ ва бадгӯӣ.

⁹⁹⁷Нубувват - пайгамбарӣ.

⁹⁹⁸Хизонадор - ганҷинадор; маъмури ганҷина ва мол.

⁹⁹⁹Дорбаст - чафт, ҷуббанд, хавозаи ангур.

чом дар даст қадам мезанам ва хушахоро ҳамчунон ки ба ток часпидаанд, мефишурам ва оби онҳоро дар чоми холии худ мерезам.

Юсуф гуфт: -Ба зудӣ озод хоҳӣ шуд ва ба шугли пешини худ бармегардӣ.

Хизонадор гуфт: -Ман хоб дидам, ки табаќе бар сар дорам, ки дар он ҳама ранги ғизову мева ҳаст; дар ҳамин ҳол дастае парандаи ваҳшӣ болои сарам дар иарвозанд, ки ба табак ҳучум меоваранд ва он ғизоҳоро бо минқори худ мерабоянд ва дар ҳаво нопадид мешаванд.

Юсуф гуфт: -Туро ба зудӣ дор мезананд ва лошахӯрҳо пеш аз марг саратро сӯрох мекунанду мағзатро меҳуранд.]

Он гоҳ ру ба надими пешини шоҳ карду гуфт: -Вақте озод шудӣ, назди Азизи Миср аз ман низ ёд кун, то маро низ аз ин зиндон берун оварад:

*Хост ёрӣ, гуфт: -Чун берун равӣ,
Пешӣ шаҳ гардад умурат муставӣ.¹⁰⁰⁰
Ёди ман кун пешӣ тахти он Азиз,
То маро ҳам воҳарад 3-ин ҳабс низ.*

Кумак хоستان аз ғайри Худо аз паёмбаре чун Юсуф, тарки улои¹⁰⁰¹ бузурге буд. Зиндонии асир чӣ гуна метавонад зиндонии дигарро раҳо кунад? Мардуми ин дунё ҳамагӣ зиндонианд. Юсуф ба кайфари ин хато чандин сол дар зиндон монд. Шайтон супориши Юсуфро аз хотири надими шоҳ бурд ва солҳо уро фаромӯш кард.

*Пас ҷазои он, ки дид уро муъин,¹⁰⁰²
Монд Юсуф ҳабс дар бизъа санин.¹⁰⁰³
Ёди Юсуф дев аз ақлаш сутурд
В-аз дилаш дев он сухан аз ёд бурд.
3-ин гунаҳ, қ-омад аз он некуҳисол,
Монд дар зиндон зи довар чанд сол.*

¹⁰⁰⁰ Муставӣ - ҳамвор; росту дуруст.

¹⁰⁰¹ Уло - нахустин.

¹⁰⁰² Муъин - мададгор.

¹⁰⁰³ Бизъа санин - якчанд сол.

Тамассук¹⁰⁰⁴ ба асбоб агарчи барои мардumi оддӣ амре писандида аст, аммо назди авлиёи Ҳақ гуноҳи бузургест. Онон чуз ба Ҳақ таваччуҳ надоранд, чуз Ёро намебинанд ва сабабу корсозе ғайри Ё суроғ надоранд, ки асосан ғайреро побарҷо намедонанд.

Юсуф агарчи дар зиндон монд, аммо раҳмати Илоҳӣ ҳамчунон бар ӯ нозил мешуд. Худои меҳрубон ӯро дар зиндон чунон ба худ машгул сохт, ки ҳеҷ андӯхе эҳсос накард; ҳамчун кудаке, ки дар раҳм аст ва эҳсоси дилтангӣ намекунад:

*Лек Юсуфро ба худ машгул кард,
То наёяд дар дилаш з-он ҳабс дард.
Ончунонаш унсу мастӣ дод Ҳақ,
Ки на зиндон монд пешаш, на гасақ.*¹⁰⁰⁵

САДРИ ҶАҲОН ВА ФАҶЕҲИ ҲОҶАТМАНД

Садри ҷаҳон, ки дар Бухоро риёсати омма дошт, марди бисёр бахшанда ва бо бенавоён хушрафтор буд. Одати ӯ бар он буд, ки ҳар рӯз бар даставу гуруҳе хос аз мардум эҳсон мекарду ато мебахшид, рӯзе бар мубталоён, рӯзе бар пирон, рӯзе бар бевазанон ва рӯзе бар фаҷеҳон:

*Ҳар сабоҳе як гуруҳро ротиба,*¹⁰⁰⁶
*То намонад уммате з-ӯ хойиба.*¹⁰⁰⁷
*Мубталоёнро будӣ рӯзи ато,
Рӯзи дигар бевагонро он саҳо.
Рӯзи дигар бар тухидастони ом,
Рӯзи дигар бар гирифтаторони вом.*

Садри ҷаҳон шарт карда буд, ки ҳеҷ кас ниёзи худро

¹⁰⁰⁴ Тамассук - чанг задан; часпидан.

¹⁰⁰⁵ Ғасак - торикӣ.

¹⁰⁰⁶ Ротиба - ҳаққи мукаррарӣ; микдори муайяни хӯроквории якруза; маош.

¹⁰⁰⁷ Хойиб - ноумед.

набояд бар забон оварад ва набояд изҳори ҳочат кунад
ҳарфе бизанад. Агар касе чунин мекард, аз бахшишҳои
садри ҷаҳон маҳрум мешуд ва наметавонист пашизе¹⁰⁰⁸
аз ӯ биғирад:

*Шарти ӯ он буд, ки кас бо забон,
3-ӯ нахоҳад ҳеч, нагшояд лабон.
Лек хомуш бар ҳаволи¹⁰⁰⁹ раҳаш,
Истода муфлисон девораш.*

Аз казо рӯзе пирамарде ғафлат кард ва ҳочати худро
бар забон оварду гуфт: -Бар ман закот деҳ.

Садри ҷаҳон тибки аҳде, ки дошт, ӯро маҳрум кард.
Пирамард исрор кард, садр гуфт: -Эй падар, пирамарди
бешарме ҳастӣ!

Пирамард гуфт: -Ту бешармтар аз манӣ:

*Гуфт: -Бас бешарм пирӣ, эй падар!
Пир гуфт: -Аз ман туй бешармтар.
К-ин ҷаҳон хурдву хоҳӣ ту зи тамъ,
К-он ҷаҳон бо ин ҷаҳон гирӣ ба ҷамъ.*

Зеро ту аз нағматҳои ин ҷаҳон баҳрамандӣ, сарвату
мақом ва ҳама чиз дорӣ; бо вучуди ин тамаъ кардай ва
мехоҳӣ охират ҳам дошта бошӣ ва ҳар ду ҷаҳонро бо ҳам
бихӯрӣ!

Садри ҷаҳон аз ин лутфи пирамард хандид ва ба ӯ атое
бахшид:

*Хандаш омад, мол дод он пирро,
Пир танҳо бурд он тавфирро.¹⁰¹⁰*

Рӯзе ки навбати фақеҳон буд, фақеҳе изҳори ниёз кард
ва нолаву зории зиёде кард, ки ҳокӣ¹⁰¹¹ аз шиддати эҳтиёҷу
ниёзмандии ӯ буд. Садри ҷаҳон ба хотири таҳаллуфи¹⁰¹²

¹⁰⁰⁸ *Пашиз* - пули сиёҳи камарзиш, фулус.

¹⁰⁰⁹ *Ҳаволи* - гирду атроф, гирдогирд.

¹⁰¹⁰ *Тавфир* - даромад, фоида.

¹⁰¹¹ *Ҳокӣ* - баёнгар.

¹⁰¹² *Таҳаллуф* - аз қавл баргаштан.

ӯ аз шарти ёдшуда чизе ба ӯ ато накард ва исрорҳои ӯ низ суде набахшид.

Рузи баъд, ки навбати мубталоён буд, он ғаёҳ пояшро бо порчаи кӯҳнае бааст ва дар сафи онон истод, аммо Садри ҷаҳон ӯро бозшинохт ва чизе бад-ӯ надод.

Пас аз сад чораҷӯӣ, ки ҳама бенатиҷа буд, саранҷом чодар бар сар кард ва дар сафи бевагон нишаст:

Чунки оғиз шуд зи сад гуна макид,¹⁰¹³

Чун занон ӯ чодаре бар сар кашид.

Дар миёни бевагон рафту нишаст,

Сар фуру афганду пинҳон кард даст.

Ҳам шиносидаш, надодаш садқае,

Дар дилаш омад зи ҳирмон ҳуҷрае.¹⁰¹⁴

Ҷаёҳ, ки мусаммам¹⁰¹⁵ буд ҳар гуна ҳаст, аз Садри ҷаҳон кӯмаке дарёфт кунад, ин бор даст ба ҳилаи дигар зад. Субҳи зуд назди кафанфуруше рафту гуфт: -Маро дар пораи гилеме бупеч ва бар сари роҳ бигзор ва ҳеҷ нагу, то Садри ҷаҳон аз ин ҷо бигзарад. Шояд бубинад ва маро мурда пиндораду силае барои харҷи кафани ман бидихад. Агар ӯ сиккае бидихад, нимаширо ба ту хоҳам дод.

Кафанфуруш тибқи гуфтаи ғаёҳ амал кард. Садри ҷаҳон аз канори ӯ убур кард ва сиккае рӯи гилем андохт. Ҷаёҳ аз тарси он, ки кафанфуруш онро бирабояду фирор кунад, ғаври аз зери намад даст баровард ва ба дунболи он сарашро низ аз замин баланд кард. Садри ҷаҳон ӯро диду шинохт.

Ба Садри ҷаҳон гуфт: -Дидӣ, охир сиккаро аз ту ситондам.

Садр гуфт: -То намурдӣ, надодам.

Гуфт бо Садри ҷаҳон: -Чун бистадам?

Эй бибаста бар ман абвоби¹⁰¹⁶ карам.

¹⁰¹³Макид - макру фиреб.

¹⁰¹⁴Ҳуҷра - оташ.

¹⁰¹⁵Мусаммам - тасмимёфта; қарори катъӣ доштан.

¹⁰¹⁶Абвоб - ҷамъи боб, дарҳо; роҳҳо.

Гуфт: -Лекин то намурдӣ, эй ануд,¹⁰¹⁷

Аз ҷаноби ман набурдӣ ҳеч ҷуд.

Сирри ин ҳадиси шарифи набавӣ «Бимиред пеш аз мурданатон» низ ҳамин аст. Ин маргро, ки соликон марги ихтиёрӣ меноманд, дар баробари марги табиӣ ва қаҳре, ки бо сари расидани аҷал воқеъ мешавад, мӯчиби нузули баракоти маънавист.

Сирри «мавту қабла мавтин» ин бувад,

К-аз паси мурдан ганиматҳо расад.

Гайри мурдан ҳеч фарҳанге диғар

Дарнагирад бо Худо, эй ҳилагар!

Як иноят беҳ зи сад гун иҷтиҳод,¹⁰¹⁸

Чаҳдро хавф аст аз сад гун фасод.

Балки маргаи бе иноят низ нест,

Бе иноят, ҳону ҳон, ҷоёе маист.

МАРДИ БАҒДОДӢ ВА ХОБИ ҒАНЧ

Ирси¹⁰¹⁹ ҳангуфте ба мард расида буд, аммо ӯ бо надонамкориву хайфу майл зуд онро ба итмом расонд ва дар факру фалокат монд. Ба таври кулӣ моли мерос вафо надораду дер намепояд, чун бар хилофи майл мурда аз ӯ чудо шуда ва ворис ҳам, ки осон онро ба даст оварда, кадраш намедонад:

Моли мероси надорад худ вафо,

Чун ба ноком аз гузашта шуд ҷудо.

Ӯ надорад қадр ҳам, к-осон биёфт,

К-ӯ ба қадду¹⁰²⁰ ранҷу касбаи кам шинофт.

Мард, ки дасташ ҳолӣ шуда буд, мутаваҷҷеҳи Худо шуд ва рӯ ба остони он Карим овард. Нолаву зорӣ сар дод ва

¹⁰¹⁷ *Ануд* - сигезанда - ва гумроҳ.

¹⁰¹⁸ *Иҷтиҳод* - саъю кӯшиш, чидду чаҳд.

¹⁰¹⁹ *Ирс* - мерос.

¹⁰²⁰ *Қадд* - чидду чаҳд, кӯшиш.

саранҷом гирияҳояш ба самар нишаст:

*Худ кӣ кӯбад ин дари раҳматнисор,
Кай наёбад дар иҷобат сад баҳор?
Хоб дид ӯ, ҳотифе гуфт, ӯ шунид,
Ки ганои ту ба Миср ояд падид.
Рав ба Миср, он ҷо шавад кори ту рост,
Кард кудятро¹⁰²¹ қабул, ӯ муртаҷост.¹⁰²²
Дар фалон мавзеъ яке ганҷест зафт,
Дар пайи он боядат то Миср рафт.*

Мард шоду хурсанд аз хобе, ки дида ва садое, ки шунид, озими ҳаракат ба сӯи Миср шуд. Аз Бағдод то Миср роҳи дарозе дар пеш буд. Бо ҳамаи сахтиҳо он роҳро паймуд, то саранҷом ба Миср расид. Тушаву озуқааш тамом шуда буд. Пуле ҳам барои хариди ғизо надошт. Гуруснагӣ ба ӯ фишор овард ва чун шарм дошт дар рӯз, ки мардум чехраашро мебинанд, гадоӣ кунад, сабр кард, то шаб шуд. Шабҳангом дар гушае истод, то балки аз мардум кӯмаке бигирад ва шиками гуруснаро ором созад.

Мардуми Миср дар он айём аз дасти дуздон дар ҳарос буданд ва асас¹⁰²³ дар ҳама ҷо касонеро, ки шабҳо дар шаҳр мегаштанд, тавқиф¹⁰²⁴ мекард ё ба номи дузд мегирифт ва ба ҳукми халифа мучозот мекард. Ба ҳамин далел вақти ғашти шабона ӯро дар кӯчаву бозор саргардон ёфтанд, пиндоштанд, ки дузд аст. Пас ӯро гирифтанду заданд ва ба зиндон афканданд.

Марди бечора, ки худро гирифтор медид, нолаву фиғон баровард, ки: -Ба Худо, ман дузд нестам, раҳоям кунед.

Аз он ҷо, ки фарёду нолаи ӯ аз таҳи дил буд ва бо худ нишони сидку ростӣ ҳамроҳ дошт, ба суроғи ӯ омаданду гуфтанд: -Ҳақиқати мочаро чист? Чаро шаб дар кӯчаву

¹⁰²¹Кудя - сахтии рӯзгор; гадоӣ.

¹⁰²²Муртаҷо - он ки ба ӯ умед доранд, умедгоҳ.

¹⁰²³Асас - маъмури интизомӣ.

¹⁰²⁴Тавқиф - боздошт.

барзан саргардон мегаштӣ?

Мард достони худро бозгуфт ва ин ки хоби ганҷ дидаасту барои ёфтани он аз Бағдод ба Миср омадааст. Доруға пас аз шунидани суханони марди бағдодӣ гуфт: -Ту на дуздиву на бадкор, аммо гичу нодонӣ; чун ба сабаби хиёлу хобе ин роҳи дарозро тай мекунӣ. Ман борҳо ва мукаррар хоб дидаам дар Бағдод, дар фалон маҳалла, фалон кӯча ва фалон манзил ганҷе нухуфтааст, бо ин ҳама ман аз ҷои худ такон нахурдам; вале ту бо як хоб худро саргардони кӯҳу биёбон кардӣ:

*Гуфт: -На дуздӣ туву на фосиқӣ,
Марди некӣ, лек гулу аҳмақӣ.
Бар хиёлу хоб чандин раҳ кунӣ?
Нест ақлатро тасуи¹⁰²⁵ рӯшанӣ.
Борҳо ман хоб дидам мустамир,¹⁰²⁶
Ки ба Бағдод аст ганҷе мустатир.¹⁰²⁷
Дар фалон сӯю фалон кӯйе дафин,¹⁰²⁸
Буд он худ номи кӯйи ин ҳазин.
Ҳаст дар хона(й) фалонӣ, рав бичу,
Номи хона-в номи ӯ гуфт он аду.*

Марди бағдодӣ аз шунидани суханони доруға ба шигифт омад, чун адресу нишоние, ки ӯ дар хоб аз ганҷи Бағдод шунида буд, ҳамон адреси манзили марди бағдодӣ буд.

*Гуфт бо худ: -Ганҷ дар хона(й) ман аст,
Пис маро он ҷо чӣ фақру шеван аст?
Бар сари ганҷ аз гадой мурдаам,
З-он ки андар гафлату дар пардаам.
З-ин баниорат маст шуд, дардаш намонд,
Сад ҳазор «Ал-ҳамд», бе лаб ӯ бихонд.*

¹⁰²⁵Тасу - қарона ва ноҳия; як бахш аз 24 соати шабонаруз.

¹⁰²⁶Мустамир - донмӣ; давомдор; мукаррарӣ, маъмул.

¹⁰²⁷Мустатир - пӯшида, пинҳон.

¹⁰²⁸Дафин - пинҳон кардашуда.

Мард гуфт: -Рузии ман дар паси ин кутак хурдан буд.

Шоду хурсанду шукргузор ба Багдод бозгашт.
Хонаашро ковид ва ганчро дар он чо ёфт ва рузгораш ба сомон расид.

Хона омад, ганчро ӯ бозёфт,

Кораи аз лутфи Худой соз ёфт.

Эй бародар, он мард ҳар қадам, ки аз Багдод ба сӯи Миср бармедошт, гом дар бераҳа мениҳод ва аз мақсуд дуртар мешуд; аммо гумроҳӣ айнаи ҳидоят шуд ва саранҷом ӯро ба мақсуд расонд. Дар воқеъ, то ӯ ба Миср намеомад ва то аз асос кутак намехурд ва мочарои худро намегуфт, ҳидоят намешуд ва роҳи ганчро намеёфт. Ин аст лутфи пинҳони Худо ва залолат¹⁰²⁹ дар айнаи ҳидоят:

Ин чӣ ҳикмат буд, ки қибла(й) мурод

Кардам аз хона бурун, гумроҳу шод?

То шиғобон дар залолат мешудам,

Ҳар дам аз матлаб ҷудотар мебудам.

Боз он айнаи залолатро ба ҷуд

Ҳақ василат кард андар рушду суд.

Гумраҳеро манҳаҷи¹⁰³⁰ имон кунад,

Кажраверо мақсади эҳсон кунад,

То набошад ҳеч муҳсин бе вачо,¹⁰³¹

То набошад ҳеч хоин бе раҷо.¹⁰³²

ТАРАХХУМИ АЗРОИЛ ҲАНГОМИ ГИРИФТАНИ ҶОНИ НАМРУД

Худованд ба Азроил хитоб карду гуфт: -Аз касоне, ки ҷонашонро гирифтӣ, бар кадом тараххум кардӣ?

-Бар ҳамаи онҳо дилам месӯзад, аммо метарсам мабодо

¹⁰²⁹Залолат - гумроҳӣ.

¹⁰³⁰Манҳаҷ - роҳи рост ва кушода.

¹⁰³¹Вачо - тарс.

¹⁰³²Раҷо - умед, умедворӣ.

дар иҷрои фармон кӯтоҳиву сустӣ кунам. Ҳатто гоҳ мегӯям: -Кош Худо ба ҷои фалон ҷавон маро қурбонӣ мекард.

-Ба чӣ касе беш аз ҳама дил сӯзондӣ?

-Рузе барои иҷрои фармони Ту, эй Худои бузург, ~~ишти~~ гирифторм дар мавҷи баландро дарҳам шикастам ва зеруру кардам ва ҷони ҳамаи мусофирони онро гирифтам, ҷуз як модару кӯдакро, ки фармуда будӣ ҷонашонро нагирам. Он ду рӯи тахтапорае монданд ва амвоҷ он тахтапораро пеш мебард. Баъд фармудӣ: «Ҷони модарро ҳам бигир». Ман ҳам итоат кардам. Модар мурд ва кӯдак танҳо монд ва ман бисёр дилам сӯхт.

*Чун зи модар бигсалидам тифлро,
Худ ту медонӣ чӣ талх омад маро.
Бас бидидам дуди мотамҳои зафт,
Талхи он тифл аз фикрам нарафт.*

Худованд фармуд: -Ман он тифлро наҷот додам ва дар сабзозоре хушу хуррам ниҳодаму аз ҳар ҷиҳат асбоби осоиши ӯро фароҳам овардам:

*Гуфт Ҳақ: -Он тифлро аз фазли хеш,
Мавҷро гуфтам: -Фикан дар бешаеш.
Бешаи нурсавсану райҳону гул,
Пур дарахти мевадори хушукул.¹⁰³³
Садҳазорон мурғи мутриб хушсадо,
Андар он равза ғиғанда сад наво.
Гуфта ман хушешро, к: -Ҷӯро мағаз,
Бодро гуфта: -Бар ӯ оҳиста ваз.
Абрро гуфта: -Бар ӯ борон марез,
Барқро гуфта: -Бар ӯ мағрой тез.*

Дар он беша паланге мезист, ки тоза бача зоида буд. Ба ӯ фармон додам, ки он кӯдакро шир бидиҳад. Паланг ба ӯ шир дод ва аз ӯ мувоқабат¹⁰³⁴ намуд, то кӯдак бузург шуд. Вақте аз шир гирифта шуд, ба як ғаришта гуфтам,

¹⁰³³ Хушукул - хушмева.

¹⁰³⁴ Мувоқабат - нигоҳбонӣ.

ки ба ӯ сухан гуфтан ва одоби қазоват биёмӯзад. Ман аз ҳеч неъмате барои он кӯдак фуруғзур накардам. Аммо медонӣ, дар баробари ин ҳама посухи ӯ чӣ буд? Саранҷом ӯ бо ҳӯи палангӣ Намрӯд шуд ва ба шукронаи он неъматҳо Халили ман Иброҳимро дар оташ афканд, то бисузонад!

Ӯ даъвои Худой кард ва гарданкашӣ намуд. Ӯ бо се каргас ба осмон рафт, то бо ман ҷидол кунад. Сад ҳазор кӯдаки бегуноҳро кушта, то шояд Иброҳимро ба даст овараду аз байн бубарад:

Шукри ӯ он буд, эй банда(й) ҷалил!

Ки шуд ӯ Намрӯду сӯзанда Халил.

Ин замон кофар шуду раҳ мезанад,

Кибру даъвои худой мекунад.

Рафта сӯи осмони боҷалол,

Бо се каргас, то кунад бо ман ҷитол.¹⁰³⁵

Эй бародар, чӣ қадар зишт аст, ки инсон ҳамаи бузургиву иззату номвариашро аз касе бигирад ва ҳамаи сармояи вучудиашро вомдори Ӯ бошад ва дар баробар на танҳо сари сипос бар остонаш насояд, балки сар ба гарданкашӣ бардорад ва дар баробари Ӯ арзи андом кунад ва бандагони маҳбуи Ӯро биранҷонад ё ба қатл бирасонад.

КОҲИЛ ДАР ДУНЁ ВА КҶОШО ДАР ОХИРАТ

Марди доное, ки се писар дошт, хангоми марг васият кард, ки тамоми амволашро ба он писаре бидиҳанд, ки аз ҳама танбалтар аст. Фарзандон, ки падарро бисёр муҳтарам медоштанд, пас аз марги ӯ хоҳони иҷрои васияти падар шуданд. Назди қозӣ рафтанд ва мочароро

¹⁰³⁵ Ҷитол - куштор; мубориза.

бозгуфтанд:

*Гуфта фарзандон ба қозӣ, к: -Эй карим,
Назарем аз ҳукми ӯ мо се ятим.
Самъу тоъат¹⁰³⁶ мекунем, урост даст,
Он чӣ ӯ фармуд, бар мо нофиз¹⁰³⁷ аст.
Гуфт қозӣ: -Ҳар яке бо оқили-и,
То бигӯяд қиссае аз коҳили-и.*

Оре, бояд забон ба сухан ояд, то маълум шавад кадр
қимати инсон чӣ андоза аст. Забон пардаи дил аст, чун
парда тақон бихӯрад, асрор хувайдо мегардад:

*Бегумон, ки ҳар забон парда(й) дил аст,
Чун бичунбад парда, сирҳо восил¹⁰³⁸ аст.*

Забон монанди сарпуши рӯи дег аст, ки ҳар гоҳ ба
ҳаракат ояд, маълум мешавад чӣ оташе дар он меҷӯшад:

*Ё забон ҳамчун сари дег аст рост,
Чун бичунбад, ту бидонӣ чӣ ибост?*

Боре қозӣ бо онон ба гуфтугу нишаст ва сирри васияти
падарро донист; зеро он бародарон ҳар се ҳамму гамму
таллоши худро масруфи охират мекарданд ва дар умури
дунё коҳилу берағбат буданд. Ва он ки дар умури дунё аз
ҳама сусттар буд, дар ибодату тоъат ва чиҳод бо нафс аз
ҳама пурталаштару кушотар буд ва саранҷом ирси падар
ба ӯ дода шуд:

*Орифон аз ду ҷаҳон коҳилтаранд,
З-он ки бе шудёр¹⁰³⁹ хирман мебаранд.
Коҳилиро кардаанд эшон санад,
Кори эшонро чу Яздон мекунад.
Кори Яздонро намебинанд ом,
Менаёсиянд аз кад субҳу шом.*

¹⁰³⁶Самъу тоъат - гуш кардан ва фармон бурдан, итоат кардан.

¹⁰³⁷Нофиз - ба таври қатъӣ иҷрошаванда.

¹⁰³⁸Восил - фарорасанда; васлшаванда.

¹⁰³⁹Шудёр - замин, ки онро обшор ва тухм пошида бошанд.

ДУОИ ФАҚИР ДАР ҲАҚҚИ МАРДИ ГЕЛОНӢ

Рузе марди фақиру тангдасте, ки аз роҳи гадоӣ рӯзгор мегузаронид, ба шахси сарватманде аз аҳли Гелон бархӯрд. Аз ӯ кӯмак хост ва ӯ ноне ба вай дод. Фақир шоду хурсанд шуд ва дар ҳаққи он марди гелонӣ дуо карду гуфт: -Худоё, ӯро саломат ба хонумонаш - Гелон бозгардон.

Марди гелонӣ гуфт: -Агар хонумон он аст, ки ман дидаам, Худо туро ба он ҷо бирасонад:

Гуфт: -Хон ар он-ст, ки ман дидаам,

Ҳақ туро он ҷо расонад, эй диҷсам.

[Аз дoston пайдост, ки марди гелонӣ иштиёке барои бозгашт ба ватан надорад. Ин бемайлӣ шояд ба хотири ҳавои носозгори Гелон бошад, ки ба сабаби тағйири пай дар пай голибан беморизо будааст. Шояд ҳам ба хотири истимрори¹⁰⁴⁰ кашмакашхое бошад, ки мардуми он чоро аз дер боз дучори ихтилофи доим месохтааст. Дар ҳар ҳол ин дoston барои баёни ин маъност, ки зиндагии пур аз ранҷу сахтӣ мояи ҳасрату орзу нест. Ва басо он ҷӣ инсон барои дигаре хайр мепиндорад, дар назди худи ӯ хубу писандида набошад.]

ХАЙЁТИ ДУЗД ВА МАРДИ ТУРК

Дар шаҳр хайёте буд, ки аз порчаҳои мардум, ки барои дӯхтан назди ӯ меоварданд, медуздид. Ӯ дар ин кор маҳорате дошт ва касе наметавонист мачашро¹⁰⁴¹ бигирад. Рузе яке аз аҳолии шаҳр, ки турк буд, бо дӯстони худ шарт

¹⁰⁴⁰ *Истимрор* - бардавом будан.

¹⁰⁴¹ *Мач* - кафи даст.

баст, ки порчаашро ба он хайёт бидиҳад ва дар айнаи ҳол нагузорад он хайёт ҳатто наҳе аз порчаи ўро бидуздад. Дӯстонаш ба ў гуфтанд: -Аз ту зарангтар¹⁰⁴² мардони бисёре буданд, ки мағлуби ў шуданд, ба ақли худат мағрур нашав, ки дар баробари ҳилаҳои ў ҳеҷ аст:

*Пас бигуфтандаш, ки: -Аз ту ҳусттар,
Моти ў гаштанд, дар даъвӣ мапар.
Рав, ба ақли худ чунин гарра мабош,
Ки шавӣ ёва ту дар тазвирҳои.
Гармтар шуд турку баст он ҷо гарав,
Ки наёрад бурд, не кӯҳна, на нав.*

Марди турк ҳаристар шуд ва шарт баст, ки он хайёт наметавонад ҳеҷ тиккае, на нав ва на кӯҳна, аз ў бидуздад.

Турк шаб аз фикру андеша хобаш набурд. Субҳ порчае дебо бардошт ва ба дӯкони он хайёт рафт. Саломии гарме ба устод кард ва ў низ ба гармӣ аз муштарӣ истиқбол кард ва хушомад гуфт. Марди турк порча ба хайёт доду гуфт:

*Ки бибур инро қабои рӯзи ҷанг,
Зери нофам восеъ¹⁰⁴³ болош танг.
Танг боло баҳри ҷисморойро,
Зер восеъ, то нагирад пойро.*

Хайёт гуфт: -Эй, ба чашм.

Сипас порчаро андоза гирифт ва баъд ба шӯҳиву латифагӯиву дostonсарой пардохт. Дар ҳамон ҳол қайчиҳо ба ҷони порча андохт ва онро бурид.

Турк бо шунидани он латифаҳову дostonҳо хандаш гирифт ва дар ҳоли ханда чашмаш баста шуд. Хайёт низ, ки ўро хуб саргарм карда буд, қисмате аз порчаро дуздид ва зерӣ пояш пинҳон кард:

*Турк хандидан гирифт аз дoston,
Чаши тангаш гашт баста он замон.*

¹⁰⁴²Заранг - зирак.

¹⁰⁴³Восеъ - васеъ, кушод.

*Порае дуздиду кардаш зери рон,
Аз ҷузи¹⁰⁴⁴ Ҳақ, аз ҷама аҳё¹⁰⁴⁵ ниҳон.*

Марди турк аз ширинии дostonхову афсонаҳои хайёт ба кулӣ иддаову шартбандиро фаромӯш кард. Аз хайёт бо исрор хост, ки барояш латифаи дигаре бигӯяд. Хайёт сухани хандадори дигаре гуфт. Ин бор турк чунон қажқаж зад, ки ба пушт афтод ва хайёт фавран тиккаи дигаре аз порчаро дуздид.

*Ҳамчунин бори севум турки хато,
Гуфт: -Логе¹⁰⁴⁶ гӯй аз баҳри Худо.
Гуфт логе хандуминтар з-он ду бор,
Кард ӯ ин туркро кулӣ шикор.
Чашм баста, ақл ҷаста, мӯ лиҳа,¹⁰⁴⁷
Маст турки муддаӣ аз қажқаж.
Пас севум бор аз қабо дуздид шох,
Ки зи хандаш ёфт майдони фарох.*

Вақте турк барои бори чаҳорум аз хайёт хост латифаи дигаре бозгӯяд, хайёт дилаш ба ҳоли ӯ сӯхт ва аз ҳила даст кашид. Марди турк хайётро ғарки бўса кард, ки туро ба Худо, бароям қиссаи дигаре бигӯ. Хайёт бо худ гуфт: -Эй бечора, агар достони дигаре бароят бигӯям, қиёмат барои ту танг мешавад.

*Хандае чӣ? Рамзе ар донистие,
Ӯ ба ҷои ханда хун бигристие.*

Дар ин ҳикоят марди турк рамзи касонест, ки дар олам ба шӯхиву афсона дил бастаанд ва ба кулӣ чашм бар ҳақиқат фуру баста ва гофил шудаанд. Шӯхиву афсона ҳам рамзе аз хушихову лаззатҳои ҷисмонист ва хайёт ҳам дунёи фиребандаи моддист.

Аз ин рӯ, он касе, ки ба афсонаву шӯхии дунё дил

¹⁰⁴⁴ Ҷуз - ба истисно, ғайр аз.

¹⁰⁴⁵ Аҳё - зиндагон.

¹⁰⁴⁶ Логе - шӯхӣ, масҳарагӣ.

¹⁰⁴⁷ Лиҳа - риши расида.

мебандад, хосиле чуз ин ба даст намеоварад, ки матоъи умрро ҳадар медиҳад ва тарафе аз зиндагӣ намебандад ва саранҷом дасти холӣ бо қулаборе аз гуноҳ рӯй аз дунёи фонӣ ба ҷаҳони боқӣ мегардонад:

*Эй ғасона ғаштаву маҳв аз вучуд,
Чанд афсона бихоҳӣ озмуд?
Хандуминтар аз ту ҳеч афсона нест,
Бар лаби ғури хароби хеш ист.
Эй фуру рафта ба ғури ҷаҳлу шак,
Чанд ҷуӣ лоғу дастони фалак?
То ба кай нушӣ ту шива(й) ин ҷаҳон?
Ки на ақлат монд бар қонун, на ҷон.
Атласи умрат ба микрози шуҳур,¹⁰⁴⁸
Бурд пора-пора хайёти гурур.¹⁰⁴⁹*

ФАРЁД КАРДАН ПАС АЗ БА ЯҒМО РАФТАНИ КОЛО

Шаб шуд ва корвониён барои истироҳат таваққуф карданд ва касеро гумориданд, то шаб бедор бошаду мууроқиб,¹⁰⁵⁰ ки мабодо дузде биёяду колоҳоро бубарад. Чанде аз шаб гузашт ва ниғаҳбонро хоб рабуд. Дар ин хангом дузд омаду дороиашонро бардошт ва зери хок пинҳон кард.

Ҳангоми субҳ, ки корвониён пайдо шуданд, колоҳоро баяғморафта диданд. Фарёд бароварданд, ки: -Эй ниғаҳбон, колоҳо чӣ шуд?

-Дуздони ниқобдор омаданду онҳоро бурданд.

-Эй беҳосият, пас ту ин ҷо чӣ мекардӣ?

-Ман як тан будам ва онон гуруҳе мусаллаҳу шуҷоъ.

¹⁰⁴⁸ Шуҳур - моҳу сол.

¹⁰⁴⁹ Яъне: Хайёти фиребанда бо қайҷии моҳу сол китъа-китъа дунёи умри туро мебурраду медуздад.

¹⁰⁵⁰ Мууроқиб - ниғаҳбон.

-Чаро фарёде накардиву нағмае назадӣ, то мо бедор шавему ононро дур кунем?

-То хостам фарёд бизанам, тег бар гарданаи ниҳоданд ва таҳдид ба марғам карданд; ба ҳамин далел он ҳангом ҳомӯш шудам, аммо акнун ҳар чи бихоҳед, бароятон фарёду ғиғон мекунам.

Он замон баст он дамам, ки дам мазан,

Ин замон чандон, ки хоҳӣ, ҳай кунам.

Вале пас аз ба яғмо рафтани сармояву дороии инсон фарёд чӣ суд дорад?

Эй бародар, онон, ки дар тӯли умр садое барнамеоваранду нолаву зорие надоранд ва пас аз он, ки умру сармояи ҳаёти худро барбод доданд, дар бистари марғ ба нолаву ғиғон ва тавбаву зорӣ мепардозанд, ин дигар чӣ лутфе дораду чӣ суде; дар айнаи ҳол боз ҳам буданаш беҳтар аз набуданаш аст:

Чунки умрат бурд деви фозиҳа,¹⁰⁵¹

Бенамак бошад аъзу фотиҳа.

Гарчи бошад бенамак, акнун ҳанин,¹⁰⁵²

Ҳаст гафлат бенамактар з-он, яқин.

Ҳамчунин ҳам бенамак менол низ,

Ки залилонро назар кун, эй азиз!

Қодирӣ бе гоҳ бошад, ё ба гоҳ,

Аз ту чизе ғавт кай шуд, эй Илоҳ?

ИЁДАТИ ПАЁМБАР (С) АЗ ҲИЛОЛИ ҲАБАШӢ

Ҳилоли Ҳабашӣ - ғуломи Муғйрат ибни Шуъба, яке аз ёрони бовафои Паёмбар буд, ки дар сайри маънавӣ аз Билол низ чулӯтар рафта буд. Ҳилол низ монанди Билол ғулом буд, аммо арбобаш таваҷҷӯҳе ба ӯ надошт ва аз

¹⁰⁵¹ *Фозиҳа* - ошкоркунанда, ошкор, рушан.

¹⁰⁵² *Ҳанин* - гиря, нола.

ахволи ӯ беҳабар буд. Аз қазо рӯзе Ҳилол бемор шуд. Ӯ нӯҳ рӯз ба гӯшаи охур бемор афтод ва касе аз ҳоли ӯ хабар надошт, то ин ки Паёмбари гиромӣ салаллоҳи алайҳи ва саллам аз тариқи ваҳй аз бемории ӯ огоҳ шуд. Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи барои иёдати¹⁰⁵³ Ҳилол ба роҳ афтод:

*Мустафо баҳри Ҳилоли бошараф,
Рафт аз баҳри иёдат он тараф.
Дар пайи хуршеди ваҳй он маҳ даvon,
В-он саҳоба дар паяш чун ахтарон.*

Ба арбоби Ҳилол хабар доданд, ки Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ба сӯи хонаи ту меояд. Ӯ бо он, ки кофир буд, аммо аз омадани Он бузург бисёр шод шуд. Мепиндошт, ки Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи ба дидори ӯ меояд. Хурсанду саросема ба пешвози Паёмбар омад ва хушомад гуфт. Паёмбар салаллоҳу алайҳи ва олиҳи фармуд: -Ман ба дидани ту наомадаам.

Арбоби Ҳилол бо эҳтиром гуфт: -Қонам ба фидоят, пас ба дидори кӣ омадед? Бигӯед, то ман хоки пойи ӯ шавам.

Паёмбар фармуд: -Ба дидори Ҳилол омадаам, чанд рӯзест, ки бемор аст.

Мард гуфт: -Ман аз бемории ӯ беҳабарам. Аммо чанд рӯзест, ки ӯро намебинам. Ӯ темордор аст ва чояш охури аспон аст.

*Рафт Пайгамбар ба рағбат баҳри ӯ,
Андар охур в-омад андар ҷустуҷӯ.*

Охур торику касиф буд ва бӯи баде дар он ба машом мерасид, аммо чун дӯстиву улфат ба он ҷо расид, ҳама аз миён рафт:

*Бӯи Пайгамбар бибурд он шери нар,
Ҳамчунон, ки бӯи Юсуфро падар.
Мӯҷиби имон набошад мӯъҷизот,
Бӯи ҷинсийат кунад ҷазби сифот.*

¹⁰⁵³ Иёдат - ба дидани бемор рафтан.

Ҳилол, ки дар хоб буд, бо истишмоми¹⁰⁵⁴ буи Паёмбар бедор шуд ва бо худ гуфт: -Ин буи хуш дар ин тавила аз кучост?

*Аз миёни пойи устурон бидид,
Домани ноки Расули бенадид.
Пас зи кунҷи охур омад гаж-гажсон,
Рӯй бар пояш ниҳод он паҳлавон.
Пас Паямбар рӯй бар рӯаш ниҳод,
Бар сару бар чашму рӯаш буса дод.*

Паёмбар ба ӯ гуфт: -Эй гариби арш, чӣ гавҳари пинҳоне ҳастӣ, ҳолат чӣ гуна аст?

Ҳилол дар посух:

*Гуфт: -Чун бошад худ он шӯридаҳоб,
Ки дарояд дар даҳонаш офтоб?
Чун бувад он ташинае, к-ӯ гил чарад?
Об бар сар бинҳадаш, хуш мебарад.*

Ҳоли ман ҳоли он касест, ки аз фартӣ ташнагиву беобӣ гил меҳурад ва ногаҳон об меояду ўро бар сар мегузорад ва шодмона мебарад.

Ин достони Ҳилол буд. Аммо бидон, ки Ҳилол гӯе ин ки дар зоҳир борику лоғар аст; вале дар воқеъ ҳамон моҳи шаби чаҳордах аст. Ҳилол дар ботин аз нуқсон мубарро¹⁰⁵⁵ ва он нуқсони зоҳирӣ барои он аст, ки ба тадриҷ комил шавад ва ба бадр табдил шавад. Ҳилол ҳар шаб фарбеҳтар мешавад ва дарси камоли тадриҷӣ меомӯзад:

*Он Ҳилол аз нақс¹⁰⁵⁶ дар ботин барист,
Он ба зоҳир нақс, тадриҷоварист.
Дарс гуяд шаб ба шаб тафриҷро,
Дар тааннӣ бардиҳад тафриҷро.¹⁰⁵⁷*

¹⁰⁵⁴ Истишмом - ҳис кардани бӯй.

¹⁰⁵⁵ Мубарро - пок, ҳолӣ аз айбу гуноҳ.

¹⁰⁵⁶ Нақс - айб, камбудӣ, нуқс.

¹⁰⁵⁷ Тафриҷ - кушоиш.

*Дар тааннӣ гӯяд: -Эй аҷчули¹⁰⁵⁸ хом,
Поя-поя бартавон рафтан ба бом.*

Оре, корҳо ба тадриҷ барояд ва бо шитоб сомон наёбад. Ҳамон гуна, ки кӯдак нӯх моҳ дар раҳми модар диранг мекунад, то омодаи вуруд ба дунё шавад. Ва низ навзод андак-андак рушд меёбад, то ҷавону баруманд шавад. Дар сулуки маънавӣ низ бояд нардбони тараққиро пилла-пилла рафт, валекин ту шитоб дорӣ ва меҳоҳӣ дар як рӯз раҳи садсоларо тай кунӣ:

*На чу ту, эй хом, к-акнун тохтӣ,
Тифливу худро ту шайхе сохтӣ.
Бардавидӣ чун каду ғавқӣ ҳама,
Ку туро пойи ҷиҳоду малҳама?¹⁰⁵⁹*

СУПОРИШИ МОДАР БА ФАРЗАНД

Модар ба фарзандаш гуфт: -Ҳар гоҳ дар қабристон ё ҷои тарсноке қадам ниҳодӣ ва шабаҳи зиштро дидӣ, ки аз камин бадар омад, натарс ва дилро қавӣ дор ва бар ӯ ҳамла кун. Агар чунин кунӣ, ӯ ғавран фирор хоҳад кард.

*З-он ки бе тарсе ба сӯяш ҳар кӣ рафт,
Он хиёли девваш бигрехт тафти.¹⁰⁶⁰*

Кӯдак дар посух ба модараш гуфт: -Агар модари он шабаҳи девмонанд низ ҳамин супоришро ба ӯ карда бошад ва ӯ ба ман ҳамла оварад; ва ӯ низ ба супориши модараш бо ман гиловез шавад, он вақт чӣ ҳоке бар сарам бирезам? Он шабаҳи зишт ҳам лобуд модаре дорад дилсӯз, ки роҳу чоҳро ба ӯ менамоёнад:

*Гуфт кӯдак: -Он хиёли девваш,
Гар бад-ӯ ин гуфта бошад модараш.*

¹⁰⁵⁸ Аҷчул - бисёр шитобкунанда, шитобкор.

¹⁰⁵⁹ Малҳама - ситезу набард.

¹⁰⁶⁰ Тифт - шитобон.

Ҳамла орам, афтад андар гарданам,
 3-амри модар, пас ман он гоҳ чун кунам?
 Ту ҳаеомӯзиам, ки чуст ист,
 Он хиёли зиштро ҳам модарест.
 Деву мардумро мулаққан¹⁰⁶¹ як Худост,
 Голиб ояд бар шоҳон, 3-у гар гадост.

Эй бародар, хушёр бош, ки дар масофи хасм ҳар ҳилае
 ба кор бандӣ, бими он меравад, ки хасм низ он ҳиларо аз
 пеш андешида бошад ва бо тарфанде онро беасар созад.
 Аз ин рӯст, ки орифони турк ҳила кардаанд ва роҳи
 начотро дар таслими бечуну чарое ба ҳукм чустаанд.

¹⁰⁶¹ Мулаққан - талкиншуда; фаҳмонидашуда.

Бо фазлу инояти Илоҳӣ, ин навиштор, ки баҳши умдае аз он дар шабҳои пурқадри моҳи мубораки Рамазон бар сафҳои қоғаз нақш шуд, дар зухри рӯзи иди фархундаи саиди Фитр ба анҷом расид. Худоро шокиру сипосгузорем, ки тавфиқи ин муҳимро ба ин камтарин бандааш иноят кард.

Дар ҳамин соати маймуну муборак аз он Дарёи бекарони ҷуду раҳмат очизона меҳоҳам навишторамро аз қачиву ноустуворӣ боздорад ва онро моёи саодату ҳидояти худ ва хонандагон созад. Парвардигор, даъвии ихлос надорам, ки ҳазор ғарази пайдову нопайдо дар ба гардиш даровардани ин қалам дахил¹⁰⁶² аст; аммо ҳамвора саъй кардаам чизе бинависам, ки судманду муфид ва ба гунае дар фаҳми каломи Ту ва таблиғи дини Ту корсоз бошад. Ҳаминро, гарчи он ҳам қарин бо ихлос набошад, Ту бо фазлу қарамат бипазир.

*Қисса кутаҳ кун, ки рафтам дар ҳиҷоб,
Ҳин, ҳамӯш валлоҳу аълам биссабоб.
Шукр, к-ин нома ба унвоне расид,
Кам нашуд нақду ба ихвоне¹⁰⁶³ расид.
Нардбони осмон аст ин калом,
Ҳар кӣ аз ин бар равад, ояд ба бом.
Не ба боми чарх, к-он аҳзар¹⁰⁶⁴ бувад,
Бал ба боме, к-аз фалак бартар бувад.
Боми гардунро аз ӯ ояд наво,
Гардишааш бошад ҳамеша з-он ҳаво.*

Валлоҳу раббил оламин.

Алии ШЕРВОНИ

иди Фитри 1317 ҳ.қ.

21-уми баҳмани 75 ҳ.ш.,
9-уми феввали соли 1997 м.

¹⁰⁶² Дахил - даҳолаткунанда; ҳамроҳ, саҳмдор.

¹⁰⁶³ Ихвон - бародарон; ёрон, дӯстон.

¹⁰⁶⁴ Аҳзар - сабз, қабуд, нилгун.

ФЕҲРИСТИ МАТОЛИБ

Чалолуддини Балхӣ дарёнуши маърифат.....	3
--	---

ДАФТАРИ ЯКУМ

Муқаддимаи дафтари аввал	16
Ишқи шоҳ ба каниз	20
Баккол ва тӯтӣ.....	22
Устод ва шогирди дубин	23
Подшоҳи яҳудӣ ва масеҳиёни бегуноҳ	24
Оташ ва сачда бар бут.....	26
Айбҷуӣ аз покон.....	28
Шери даранда ва ҳайвоноти марғзор	28
Марди ҳаросон аз марғ	30
Сулаймон ва худхуд	32
Бозаргон ва тӯтӣ	33
Пири чангнавоз ва лутфи Илоҳӣ	35
Нолаи сутун аз фироқи Паёмбар (с)	37
Сухан гуфтани сангрёза	38
Тӯхфаи араб барои подшоҳ.....	39
Киштибон ва нахвӣ	41
Шери беёлу дум.....	42
Шер ва рӯбоҳи тезхуш.....	44
Дари хонаи ёр	45
Ҳадяи дӯст барои Юсуф	46
Котиби ваҳй	47
Аёдати марди ношунаво аз ҳамсои бемор	48
Нофармонии Иблис	50
Мусобиқаи румиён бо чиниён	51
Нишонаи яқин	52
Фаросати Лукмон	53
Оташсузӣ	55
Набарди Алӣ қаррама-ла-лоҳу ваҷҳаҳу бо паҳлавони Қурайш	56

ДАФТАРИ ДУВВУМ

Дидани мох	60
Дузди мор	60
Дархости зинда кардани устухонҳо аз Исо	61
Супоришҳои суфӣ	63
Боз дар хонаи пиразан	65
Кӯмак ба махрумон	67
Гиря камтар кун!	69
Шер дар ҷои гов.....	70
Фуруштани чорпои суфӣ	70
Дузди бечиз	73
Дур агар натвон нишаст	75
Қатли модар ба дасти фарзанд	75
Озмуни ғуломон	76
Ташналаб бар девори баланд	78
То ҷавонӣ, коре бикун.....	79
Амири воқеъӣ	80
Аз муҳаббат талхҳо ширин шавад	82
Файласуфнамои мағрур	84
Мӯсо ва шубон	85
Мор дар шиками мард	87
Дӯстии хирс	89
Кӯри муътариф	91
Ҷолинуси ҳаким ва марди девона	92
Дидори шайх аз хонаи мурид	93
Дидори Боязид бо орифи нобино.....	94
Тафрикаи ёрон	95
Дидори Паёмбар (с) аз саҳобаи бемор	97
Иёдат аз Худо	99
Окили девонанамо	100
Ҳамлаи сит ба кӯри гадо	102
Доруга ва маст	103
Муъовия ва Иблис	104
Ҳасрат бар ғавти намози ҷамоат	106
Нидои дузд	106

Масчиди Зирор	108
Дар пайи шутур.....	112
Намозгузорони хиндӣ.....	115
Ибрат аз таърих.....	115
Гуфтугуи бемор бо пизишк	116
Хонае чун қабр	117
Тарсутар аз тарсу	119
Дониши бесамар	120
Амири воқеӣ	121
Болотарин кайфари гуноҳ	123
Муши мағрур	125
Иттиҳомӣ дуздӣ ба дарвеш	126
Суфии пурхобу пурхӯр.....	127
Имон овардани Яҳё ба Масеҳ	129
Имон аз қачандешон	130
Дар пайи ҳаёти ҷовидон	131
Даъвои лафзӣ	133

ДАФТАРИ СЕВВУМ

Хурандағони бачаи фил	136
Эътироз ба азони Билол	137
Маро бо даҳони пок аз гуноҳ бихон	138
Аллоҳи ту лаббайки мост	139
Рустои лофзан	140
Достони аҳли Сабо	145
Нафаси масеҳӣ	146
Хурдагирии фузул аз Маҷнун	148
Шағол ва иддаи товусӣ	148
Марди лофзан	149
Ҷавоби Фиръавн	151
Тарси Фиръавн аз бонги мардумон	153
Аждаҳои хуфта	158
Мӯсо дар баробари Фиръавн	160
Фил дар торикӣ	167
Исёни фарзанди Нӯҳ	169

Маро коре фитод	172
Ошиқи мавқеъношинос	173
Дуои марди коҳил	174
Беморӣ аз ваҳму хиёл	178
Кайфари паймоншиканӣ	181
Оқибатандешии заргар	183
Гуфтугуи қотир бо шутур	184
Узайр ва ҳаёти пас аз марг	186
Нагиристани пири рӯшанзамир бар марги фарзанди худ.....	188
Бино шудани кӯр ӯзони Қуръон хондан	190
Дидори Лукмон бо Довуд алайҳиссалом	192
Дақуқӣ ва каромоти ӯ	193
Гурехтани Исо алайҳиссалом аз марди аҳмак	198
Кишти сохтани Нуҳ ва истехзои мардум	200
Дузд ва бонги духул	201
Харғуш ва иддаои паёмбарӣ	202
Паранда дар миёни ду роҳе	203
Суфраи ҳолӣ ва шӯри сӯфӣ	204
Подшоҳ ва Сункур	205
Насухтани дастмол дар оташ	207
Паёмбар (с) ва қорвони ташна	208
Шаҳодати навазод бар рисолати Паёмбар (с)	210
Уқоб ва кафши Паёмбар (с)	211
Чавоне, ки забони ҳайвонот медонист	212
Модар ва марги паёпайи фарзандон	216
Ҳамза ва аз тан бадар қардани зирех	217
Суханони Билол дар бистари марг	219
Вақил ва садри ҷаҳон	220
Марям ва дини руҳулқудс	223
Масҷиди меҳмонкуш	223
Ҳандаи Расул бар асорати қофирон	225
Додҳоии паиша аз бод	227

ДАФТАРИ ЧАҲОРУМ

Ошиқи хатокор.....	230
Воиз ва дуо барои гумроҳон.....	232
Роҳи амон мондан аз хашми Худо.....	235
Хиёнати ҳамсари суфӣ	235
Даббоғ ва бӯи атр	237
Алӣ каррама - л -лоҳу вачҳаху ва суоли бечо.....	238
Сулаймон ва Билқис	240
Имон овардани Билқис	243
Аттор ва беморе, ки гил меҳурд	245
Ташнаи об дар болои дарахти чормағз	246
Иброҳими Адҳам ва тарки салтанат	247
Достони кӯдакии Муҳаммад салаллоҳу алайҳи ва олиҳи васаллам.....	249
Вазири бахшанда ва вазири хасис	253
Ҳомони ҳилагар	255
Аз хиёл то ҳақиқат	257
Мачнун ба як сӯ, шутур ба сӯи дигар.....	259
Дузд ва аммомаи бузург	261
Боязиди Бастомӣ ва талаби бӯи ёр	265
Ғуломи танбал ва нома ба шоҳ	267
Машварат бо душмани хирадманд	269
Фармондеҳи ҷавон	270
Субҳонӣ! Мо аъзама шаънӣ	271
Се моҳӣ дар обгир	272
Пандҳои паранда	275
Сӯроҳи дуо гум кардаӣ	276
Гуфтугӯи Мӯсо бо Фиръавн	277
Як панд ва чаҳор фазилат	282
Кӯдак бар сари новадон	283
Низои амирони араб бо Паёмбар салаллоҳи алайҳи ва олиҳи васаллам	285
Мунозираи муъмину кофир	287
Сабаби муҳаббати хоси Худо ба Мӯсо	288
Хашми подшоҳ бар надими худ	289
Пурсиши Мӯсо ва посухи Худованд	292

Шоҳзода ва пиразани ҷодугар	293
Дидори Узайр бо писаронаш	297
Имон овардани марди қибтӣ ба Мусо	298
Саркашии дубораи Фиръавн	301
Гуфтугӯи Зулқарнайн бо куҳи Қоф	303
Иллати ҳақиқӣ	304
Тамсили Ҷабрайил барои Паёмбар (с)	305

ДАҲТАРИ ПАНҶУМ

Иброҳим ва чигунагии зинда шудани мурдагон	308
Паёмбар (с) ва пазиroy аз меҳмони кофир	310
Товус ва кандани парҳо	315
Марди араб ва саги гурусна	316
Оху дар тавила	317
Хостаи Муҳаммад Хоразмшоҳ аз мардуми Сабзавор	319
Бузургтарин доми Иблис	320
Бунёни ишқ	322
Гиря дар намоз	323
Гиряи мукаллидона	324
Тутӣ ва устои суҳаномӯз	325
Овози тӯлаи сағҳо дар шиками модар	326
Достони аҳли Зарвон	326
Оғози офариниши Одам	329
Вафодории Аёз ва расвоии ҳасудон	332
Яғонагии ошиқ бо маъшук	336
Тавбаи Насуҳ	336
Ҳасрати хари машқоб бар аҳволи аспони султон.....	340
Хари содадил ва рӯбоҳи фиребкор	341
Шутур ва ҳаммои маҳалла	346
Фарёди мард аз маъмурони харгир	346
Фавоиди гуруснагӣ	347
Гови ғамнок аз рӯзии фардо	348
Дар ҷустуҷӯи инсон	349
Посуhi богбон ба дузди ҷабрӣ	350
Посуhi Мачнун ба хурдагирон.....	351

Муаззини бадсадо ва ҳадяи кофир...	352
Ҳамсари дузду бадкор	354
Амири шаробхор ва зоҳид	355
Меҳмони тозаворид	356
Суфӣ ва майдони ҷанг	358
Ҷиходи акбар	360
Каниси зебо ва подшоҳи тарсу	362
Гавҳаршиносӣ ва фармони маснуӣ.....	365

ДАФТАРИ ШАШУМ

Баҳои ҳар кас ба микдори ҳиммати ӯст.....	370
Ишқи ғуломи ҳиндӣ ба духтари арбоб	371
Дузди ҷароғхомӯшкун	373
Тадбири Аёз ва ақли се амир	374
Сайёди зоҳиднамо ва мурғи зирак	376
Дузди меш ва марди тамаъкор	378
Ошиқи хуфта ва танбеҳи маъшук	379
Истикомати Билол дар роҳи ислом	380
Силӣ задани бемор бар гардани суфӣ	382
Пурсиши ориф аз кашиш	384
Султон Маҳмуд ва ғуломи ҳиндӣ	385
Гилояи зан аз шавҳари фақир	386
Ҷавони фақир ва ганҷнома	387
Абулҳасани Ҳараконӣ ва зани нобоби ӯ	389
Се мусофир ва ҳалвои ширин	392
Шутур, ғусфанд, гов ва дастаи алаф	394
Амири Тирмиз ва далқаки нодон	395
Дусти муш ва қурбоққа	396
Силии нақд аз атои нася беҳ	398
Султон Маҳмуд ва дуздони шаб	398
Гови обӣ ва гавҳари тобнок	401
Бадруддин ва марди ғариби вомдор	402
Ҷаъфари Тайёр ва фатҳи қалъа	406
Хоразмшоҳ ва аспӣ зебо	407
Юсуф дар зиндон	409

Садри ҷаҳон ва ҷаҳеҳи ҳоҷатманд	411
Марди бағдоӣ ва ҳоби ганҷ	414
Тарраҳҳуми Азроил ҳангоми гирифтани ҷони Намруд	417
Коҳил дар дунё ва кӯшо дар охират	419
Дуои ғақир дар ҳаққи марди гелонӣ	421
Ҳайёти дузд ва марди турк.....	421
Ғарёд кардан пас аз ба яғмо рафтани коло	424
Иёдати Паёмбар (с) аз Ҳилоли ҳабаший	425
Супориши модар ба фарзандаш.....	428
<i>Охирсухани муаллиф.....</i>	<i>430</i>

Алии ШЕРВОНИ

**ҲИКОЯТҲО ВА ҲИДОЯТҲО АЗ
«МАСНАВИИ МАЪНАВИ»**

Таҳия, танзим, шарҳи вожаҳои душворфаҳм
ва муаллифони пешгуфтор
Шодӣ ШОКИРЗОДА,
Муҳаммадҷони НУЪМОНИЁН

Масъулини чоп Абдувоҳид ва Муллоаббос
Ҳуруфчини компютерӣ Назира Бобоева
Тарроҳ Ҷамолиддини Ҷумъа
Мусаҳҳагон
Абдулваҳҳоби Муллорауф,
Муҳаммадҷони Шодӣ

40 с

БИ №3885

Ба матбаа 20.01.2011 супурда шуд.

**Ба чопаш 25.01.2011 имзо шуд. Андозаи 60/84 1/16.
жузъи чопи шартӣ 27,5. жузъи нашрию ҳисобӣ 24,2.
Адади нашр 500. Супориши №17.
Нархаш шартномавӣ.**

**Муассисаи нашриявӣ «Ирфои» -и Вазорати фарҳаиғи жумҳурии
Тоҷикистон, 734018, ш. Душанбе, кӯчаи Н. Қарабоев, 17.**

Нашриёти «Мавлавӣ»

Шаҳри Қуния - қадамгоҳи Мавлоно Чалолуддини Балхӣ

ISBN 978-99947-63-56-6

9 789994 763566

“Ирфон”